МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА ім. В.Г. КОРОЛЕНКА
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ХАРКІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ

КОРОЛЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ 2012

«Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі»

Матеріали XV всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 11 жовтня 2012 р.)

Харків 2013

УДК 027.021 (477)
ББК 78.34 (4Укр) я431
К 68

Редакційна колегія:
В.Д. Ракитянська, директор Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка
Л.В. Глазунова, заступник директора з наукової роботи Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка
І.Я. Лосієвський, завідуючий науково-дослідним відділом книгознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка, доктор філологічних наук,заслужений працівник культури України
О.П. Куніч, завідуюча науково-методичним відділом Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка

Укладач
Н.І. Капустіна, завідуюча науково-дослідним відділом бібліотекознавства і бібліографознавства Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка

Короленківські читання 2012. Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі : матеріали XV всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 11 жовт. 2012 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; [уклад. Н.І. Капустіна]. – Харків, 2013. – 286 с.

Збірник містить доповіді та повідомлення щорічної науково-практичної конференції «Короленківські читання 2012», яка була присвячена темі «Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі». Висвітлюються питання розвитку бібліотечного корпоративного руху в Україні, корпоративної каталогізації, створення корпоративних інформаційних продуктів, спільного інформаційного обслуговування користувачів, забезпечення відкритого й оперативного доступу користувачів до корпоративних ресурсів через телекомунікаційні мережі, форм комунікаційної взаємодії бібліотек.

Видання розраховане на фахівців бібліотечно-інформаційної сфери, а також на широке коло читачів.

© Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка, 2013

ПЕРЕДМОВА

П'ятнадцять років поспіль бібліотечні фахівці зі всієї України збираються в одній з найпотужніших наукових книгозбірень держави – Харківський державній науковій бібліотеці імені В.Г. Короленка (ХДНБ) – для участі у «Короленківських читаннях».

11 жовтня 2012 р. у стінах закладу під егідою Міністерства культури України, спільно з Харківською державною академію культури (ХДАК), Харківським обласним відділенням Української бібліотечної асоціації, Асоціацією сучасних інформаційно-бібліотечних технологій, всеукраїнською програмою «Бібліоміст» відбулася чергова Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Короленківські читання 2012» за темою «Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі».

З розбудовою України як незалежної держави назріла необхідність узагальнити досвід взаємодії бібліотек регіону, координаційних структур, що функціонують, та рекомендувати найбільш цікавий для розповсюдження. Тому метою конференції стало обговорення сучасних тенденцій та визначення перспективних напрямів створення єдиного міжбібліотечного міжвідомчого інформаційного простору.

У науковому заході взяли участь 190 осіб із 47 організацій. Це представники наукових, обласних, галузевих і бібліотек вищих навчальних закладів, музейних і архівних установ України, а також Російської Федерації і Польщі, зокрема, фахівці з Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Кримської республіканської установи «Універсальна наукова бібліотека ім. І.Я. Франка», Харківської, Рівненської, Дніпропетровської обласних універсальних наукових бібліотек. Вперше в конференції взяли участь колеги з бібліотеки Технічного університету м. Лодзь (Польща), Курської ОНБ ім. М.М. Асєєва (Російська Федерація), Національної наукової медичної бібліотеки України, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В.Г. Заболотного, Полтавського університету економіки і торгівлі. Таке широке представництво сприяло обговоренню завдань створення комплексних, інтегрованих ресурсів та послуг, які дозволять книгозбірням стати провідними установами в інформаційному суспільстві, у суспільстві знань.

На пленарному засіданні виступаючі наголошували на корпоративній взаємодії бібліотек як визначальному чиннику їх розвитку.

Аналіз сучасного стану комунікації регіональних бібліотечних систем дозволив зробити висновки про перспективні напрями та рівні реалізації інтеграційних стратегій книгозбірень.

На чотирьох секційних засіданнях («Корпоративне формування й інтеграція інформаційних ресурсів», «Створення корпоративного інформаційного простору бібліотечних послуг та сервісів», «Формування інфраструктури професіональних комунікацій»; «Бібліотеки, архіви, музеї: соціокомунікаційний обмін») розглянуто комплекс питань, пов'язаних із розвитком бібліотечного корпоративного руху в Україні, а саме: створення повнотекстових електронних колекцій, спільних баз даних, каталогів та інших інформаційних продуктів; спільне інформаційне обслуговування користувачів; соціальні програми і проекти бібліотек; забезпечення доступу користувачів до корпоративних ресурсів через телекомунікаційні мережі; проведення спільних наукових досліджень і заходів. Найбільш представницькою була секція «Корпоративне формування й інтеграція інформаційних ресурсів». Доповіді її учасників переважно висвітлювали здобутки корпоративної каталогізації бібліотек України, учасники акцентували увагу на проблемах створення інтегрованих бібліографічних ресурсів, їх методичному та організаційно-технологічному забезпеченні.

Активно обговорювалися питання теорії та практики, сформульовані модераторами секції «Бібліотеки, архіви, музеї: соціокомунікаційний обмін»: методичне забезпечення генеалогічної та історико-пошукової роботи як додаткової функції наукових бібліотек, інтеграція архівних ресурсів у світову цифрову мережу, концептуальні засади створення музею історії бібліотеки, окремі архівні фонди та колекції.

У межах заходу було організовано *майстер-клас* «Особливості та техніка підготовки і проведення тренінгів», який провела менеджер регіональних тренінгових центрів всеукраїнської програми «Бібліоміст», кандидат педагогічних наук О.В. Башун. Працювала *постерна сесія* «Електронний каталог як ресурс та послуга», на якій були представлені доповіді-презентації співробітників харківських бібліотек.

Відбулися *презентації видань* «Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні»[1] (автор – доцент кафедри бібліо-

[1] Кобєлєв О.М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія / О.М. Кобєлєв. – Х. : ХДАК, 2012. – 246 с.

текознавства та соціальних комунікацій ХДАК, кандидат педагогічних наук О.М. Кобєлев) та «Книга в соціально-комунікативному просторі: минуле, сучасне, майбутнє»[2] доцента кафедри бібліографознавства та інформаційно-бібліографічної діяльності ХДАК, доктора наук із соціальних комунікацій В.А. Маркової. Колеги з Дніпропетровської ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія презентували перший випуск нового професійного періодичного видання – «Вісник Дніпропетровської бібліотечної асоціації».

За підсумками роботи конференції прийняті рекомендації, у яких наголошено на необхідності створення гнучкого механізму управління процесами корпоративної взаємодії між бібліотеками, що дозволить вирішити питання ефективної участі бібліотек у виконанні спільних завдань, зміцнить їх інформаційні, технологічні, соціокультурні, науково-методичні зв'язки, сприятиме створенню нових моделей інтеграції.

Доповіді та повідомлення учасників конференції подано у відповідності до тематики секційних засідань. До матеріалів першої секції додані повідомлення фахівців наукових бібліотек Харківського національного університету радіоелектроніки, Харківського національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та фірми «Спецвузавтоматика», оголошені на міжвідомчому науково-практичному семінарі «Корпоративні проекти та новітні технічні рішення для бібліотек: технологічний та економічний аналіз» (Харків, 2011). Ці повідомлення відокремлені астерисками (* * *). У збірнику подано список учасників «Короленківських читань 2012».

Маємо надію, що матеріали науково-практичної конференції, присвячені взаємодії та партнерству, привернуть увагу бібліотечної громадськості.

---

[2] Маркова В.А. Книга в соціально-комунікативному просторі : минуле, сучасне, майбутнє : монографія / В.А. Маркова. – Х. : ХДАК, 2010. – 252 с.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

В.Д. Ракитянська

ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК РЕГІОНУ ЯК УМОВА ЇХ РОЗВИТКУ

Інформація в останньому десятиріччі набула особливого значення та стала визначатися як найважливіший стратегічний ресурс розвитку суспільства. За цих умов об'єктивно зростає роль створення єдиної інформаційної мережі регіону, що поступово трансформується в осередок загальносвітового та загальнодержавного інформаційного простору.

Бібліотеки все більшої уваги надають максимальному задоволенню потреб користувачів. Проте, незважаючи на всі зусилля, навіть найбільш передова бібліотека не в змозі самостійно надавати користувачам всі необхідні документи та послуги. Зазвичай це пояснюється нестачею бюджетних коштів, приміщень, кваліфікованих кадрів та іншими об'єктивними причинами. Отже, найліпшим виходом із цієї ситуації є взаємодія бібліотек.

З розбудовою України як незалежної держави відбувся новий виток у розвитку взаємодії бібліотек регіону. Пріоритетами є удосконалення довідково-інформаційного сервісу, розширення репертуару та обсягів послуг, що надаються користувачам з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій. Поступово формується професійна інфраструктура, яка консолідує бібліотекарів різних установ і відомчого підпорядкування: так, з 1990 р. розпочало діяльність Харківське бібліотечне товариство, пізніше, у 1992 р., з нього виокремилася Асоціація сучасних інформаційно-бібліотечних технологій (АСІБТ), активно діє Харківське обласне відділення Української бібліотечної асоціації.

З початку 1990-х років бібліотеками регіону було реалізовано понад 30 різноманітних проектів, найбільш значними з них були такі:

– створення «Харківської науково-освітньої комп'ютерної мережі»;

– створення навчально-методичного центру АСІБТ на базі Харківської академії культури;

– відкриття Інтернет-центрів при бібліотеках;

– створення регіонального інформаційного центру на базі ХДНБ;

– автоматизація мережі міських бібліотек системи Міністерства культури.

Значна роль у організації взаємодії та партнерства належить ХДНБ як найпотужнішій документно-комунікаційній установі Східного регіону. Для ефективної реалізації бібліотечного потенціалу регіону проводяться регіональні дослідження на основі координації і кооперації наукової діяльності з метою формування і впровадження основних напрямів регіональної бібліотечної політики. Посилилася увага до наукового обґрунтування проблематики функціонування та використання бібліотечних ресурсів, що знайшло відображення *у таких* регіональних дослідженнях:

– «Формування розподіленого бібліотечного фонду м. Харкова з урахуванням регіональних потреб»;

– «Інформаційні ресурси бібліотек Харкова»;

– «Галузеві патентні фонди Харкова на допомогу інноваційній діяльності»;

– «Електронні інформаційні ресурси бібліотек Харкова: склад та використання»;

– «Електронні каталоги наукових бібліотек Харкова: ефективність використання і напрямки вдосконалення».

– У цей період дослідниками були започатковані і здійснені такі оригінальні проекти;

– «Харків – територія читання молоді»;

– «Запити представників етнічних меншин, що мешкають на території Харкова, на документи з теорії національної культури та літератури»;

– «Історія Слобожанщини: бібліотечні аспекти вивчення».

Можна констатувати, що сьогодні для бібліотечного співтовариства нагальною є потреба в активній корпоративній інформаційній взаємодії, наданні електронних ресурсів, обміні накопиченим досвідом та співробітництві.

Тому регіональне дослідження «Взаємодія бібліотек Харкова як умова їх розвитку» мало на меті створення єдиного міжбібліотечного міжвідомчого інформаційного простору, відпрацювання детальної концепції розвитку регіональних бібліотечних ресурсів. Основним завданням дослідження є виявлення таких напрямів бібліотечного корпоративного руху в регіоні:

– корпоративне формування й інтеграція інформаційних ресурсів;

– створення корпоративного інформаційного простору бібліотечних послуг та сервісів;

– забезпечення відкритого й оперативного доступу користувачів до корпоративних ресурсів через телекомунікаційні мережі;

– формування інфраструктури професіональних комунікацій.

Назріла необхідність узагальнити досвід функціонуючих координаційних структур та рекомендувати найбільш цікаві його елементи для розповсюдження по регіонах України.

Результати проведеного дослідження будуть докладно висвітлені в аналітичних публікаціях. У своєму повідомленні я оглядово і коротко схарактеризую деякі його складові.

На нинішньому етапі бібліотеки Харкова взаємодіють у таких напрямах:

1. Корпоративне формування фондів. 30% публічних бібліотек Харкова здійснюють документообмін, співпрацюючи, як правило, в межах відомчого підпорядкування. Наукові бібліотеки і бібліотеки ВНЗ комплектують фонди самостійно відповідно до інформаційних потреб користувачів. Крім того, вони беруть участь у формуванні електронних бібліотек. Так, ХДНБ у 2011 р. приєдналася до створення електронної бібліотеки «Культура України», роботу над нею очолює Національна парламентська бібліотека України.

2. Корпоративне надання інформаційних послуг. Насамперед, це корпоративна віртуальна довідкова служба наукових бібліотек Харкова, що функціонує з 2007 р. Виконання довідок здійснюють бібліотеки – члени корпорації: ХДНБ, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Центр науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», Наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки, Харківська міська музично-театральна бібліотека ім. К.С. Станіславського. Як корпоративну послугу можна розглядати бібліотечне обслуговування у формі міжбібліотечного абонемента та електронної доставки документів.

Бібліотеки Харкова беруть також участь у міжнародних проектах: є членами бібліотечного консорціуму – асоціації «Інформатіо-Консорціум», учасниками проекту INTAS, Journal Donation Project тощо.

3. Корпоративна каталогізація. Це найбільш активний напрям міжбібліотечної взаємодії в регіоні. Варто відзначити наступні проекти:

– електронний «Зведений каталог періодичних видань, які надійшли до провідних бібліотек м. Харкова». Очолює ХДНБ, участь бере 31 бібліотека міста.

– електронний зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек міста Харкова «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство». Генерує ХДНБ, учасники – 15 бібліотек;

– електронний каталог корпоративної мережі публічних бібліотек міста Харкова, реалізація якого здійснюється за допомогою програмного забезпечення Absotheque Unicode;

– бібліотеки ВНЗ активно наповнюють корпоративні каталоги за своїм профілем. Найактивніше працює НТБ НТУ «ХПІ», яка бере участь у формуванні шести корпоративних каталогів: Придніпровському корпоративному каталозі, Зведеному каталозі науково-технічної літератури (очолює Державна публічна науково-технічна бібліотека Росії), Електронному каталозі інформаційної системи МАРС (Міжрегіональний аналітичний розпис статей) та кількох інших.

Загалом корпоративні каталоги ведуть 38,5% бібліотек ВНЗ, лідерами серед яких є НТБ НТУ «ХПІ», НБ Української інженерно-педагогічної академії та НБ Харківського національного медичного університету;

Харківська наукова медична бібліотека готує щорічний «Покажчик періодичних видань з медицини та суміжних наук, передплачених бібліотеками міста Харкова», який відбиває передплату медичних бібліотек НДІ міста, Харківського національного медичного університету та Харківської національної фармацевтичної академії та інших медичних установ.

Про інші проекти йтиметься в повідомленнях учасників конференції.

Варто зауважити, що багато хто з представників опитаних бібліотек планує приєднатися до проектів «Корпоративна довідка» та «Корпоративна каталогізація».

4. Корпоративні соціальні проекти, в яких беруть участь 30% публічних бібліотек. Провідними в цьому напрямі взаємодії є ХДНБ, Харківська обласна універсальна наукова бібліотека (ХОУНБ) і Харківська обласна бібліотека для дітей. Серед найважливіших партнерських програм і проектів варто назвати програму «Бібліоміст», завдяки якій з'явилися регіональний тренінговий центр, регіональній сайт дитячих бібліотек «Бібліомістечко» (http://bibliomiste4 ko.kharkiv.ua), Інтернет-центри у

філіях ЦБС; корпоративний форум співробітників медичних бібліотек України (http://medlibforum.at.ua) та ін.

– Створення регіональних інформаційних центрів, яке відбувалося в межах проекту Міжнародного фонду «Відродження», дозволило надати доступ користувачам до електронних інформаційних ресурсів регіону в краєзнавчих відділах великих бібліотек – ХДНБ та ХОУНБ. Веб-портал «Краєзнавство» має на меті викласти у вільний доступ фонди, раніше не доступні для дослідників. Портал містить електронні копії документів, публікацій, фотографій та матеріалів дореволюційної преси.

– Соціальне партнерство як актуальний напрямок управління бібліотекою, її інноваційного розвитку, компоненту маркетингових комунікацій виходить на перший план. Як приклад можна навести діяльність відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів ХДНБ, при якому з 2006 р. діє центр інформаційної підтримки винахідництва, що працює під гаслом Всесвітньої організації інтелектуальної власності «Сприяння творчості». Діяльність центру спрямована на активізацію та інформаційну підтримку впровадження інновацій, надання допомоги винахідникам, новаторам виробництва, залученню студентів до винахідницької діяльності. Спільно з Харківською обласною радою Товариства винахідників і раціоналізаторів, Будинком науки і техніки, Незалежним агентством екологічної інформації «ЕкоІнформ» та ТОВ «Екологічний Альянс» центром щороку проводиться науково-практична конференція «Проблеми винахідницької та раціоналізаторської діяльності в Харківський області» та інші заходи. Проведений цьогоріч Фестиваль науки також є прикладом розвитку соціального партнерства ХДНБ.

Співробітництво з Центром реабілітації молодих інвалідів та їхніх сімей «Право вибору» – партнерство з метою надання допомоги незахищеним верствам населення. Як приклад успішної співпраці можна також навести участь у проекті, який передбачає створення першої в Україні Лекотеки (центру розвиваючих іграшок) для незрячих дітей. На базі ХДНБ для обговорення існуючих проблем проводяться зустрічі за «круглим столом» «Життя на дотик», «Повірити в себе», «Соціальний захист інвалідів»;

– успішною є співпраця бібліотек з ВНЗ. Так, з метою стимулювання творчого зростання молоді, збереження кадрового потенціалу, спрямування діяльності молодих кадрів на активізацію інноваційного

розвитку бібліотек у 2009, 2011 р. за підтримки ХДАК у ХДНБ було організовано регіональний конкурс наукових робіт та інноваційних проектів ім. Л.Б. Хавкіної серед молодих бібліотекарів, аспірантів, магістрів.

Таким чином, головним завданням бібліотечних об'єднань різного призначення є інтеграція електронних науково-інформаційних ресурсів (ЕНІР) і створення єдиного інформаційного простору регіону, країни, а також участь у міжнародних проектах.

Говорячи про перспективні напрямки взаємодії та партнерства в регіоні, слід зупинитися на ряді корпоративних проектів, які планує ініціювати й очолювати ХДНБ.

У стрімкому русі формування інформаційного суспільства і суспільства знань бібліотекар опановує все нові й нові професії, здобуває різноманітні уміння і навички, щоб на гідному рівні презентувати заклад. Для просування бібліотеки, її послуг і сервісів застосовуються маркетингові стратегії, опановуються паблік-рілейшнз та рекламні технології. У цьому контексті нами вбачається актуальною започаткування Всеукраїнської школи бібліотечного журналіста. Передбачається її проведення один раз на три роки. Перше заняття школи стартує у листопаді 2013 р.

Основні теми для розгляду:

- бібліотечна преса;
- використання радіо та телебачення;
- інтернет-журналістика;
- фотожурналістика.

За змістом занять буде реалізовано жанровий підхід. Планується вивчити такі жанри журналістики:

- інформаційні: звіти, анонси, прес-релізи, інтерв'ю, репортажі та ін.;
- аналітичні: бесіди, коментарі, статті, рецензії, огляди та ін.;
- художньо-публіцистичні: нариси, етюди, есе та ін.;
- шоу-жанри: сценарії, ігри, конкурси та ін.

Очікувані результати діяльності Всеукраїнської школи бібліотечного журналіста дозволять учасникам:

- покращити якість інформації у друкованих і електронних ЗМІ та на сайтах бібліотек;
- створити власні газети (в друкованому та електронному вигляді);
- видавати журнали;

– готувати різножанрові відеофільми, кліпи, аудіо- та відеопідкасти.

В цьому контексті можна говорити про реалізацію проекту зі створення інформаційного бюлетеня Харківського обласного відділення УБА як найближчу перспективу і завдання 2013 р.

Наступний корпоративний проект ХДНБ «Метабібліографія Харківщини».

За формою і місцем створення пропонується обліковувати електронні та нонелектронні (традиційні) бібліографічні ресурси, що генеруються бібліотеками Харкова та області, які доступні у локальному та віддаленому режимах. Особливе значення надається перспективній інформації, що дозволить уникнути дублювання та паралелізму в роботі установ.

Передбачається генерування краєзнавчої метабібліографічної бази даних (БД), об'єктами відображення в якій мають бути:

– усі бібліографічні ресурси (друковані та електронні), створені бібліотечно-інформаційними установами Харкова та області,

– бібліографічні ресурси, що відображають документи про Харківщину;

– бази даних про Харківщину;

– електронні бібліографічні ресурси мережі Інтернет, присвячені регіону та ін.

Організаційно цю роботу можна скоординувати шляхом розподілу повноважень між провідними методичними центрами Харківщини: ХДНБ (координатор та відповідальний за проект), ХОУНБ (координатор бібліотек Харківської області) та Центральною науковою бібліотекою Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та іншими провідними бібліотеками різного відомчого підпорядкування.

Технологічний аспект проекту передбачає створення метабібліографічних БД з програмним забезпеченням «ІРБІС» за принципами корпоративної каталогізації із можливістю генерації різноманітних друкованих та електронних жанрів: списків та покажчиків бібліографічних посібників, путівників тощо. Відповідна інформація має бути також представлена на сайті бібліотеки-координатора проекту.

Варто зауважити, що подібні ініціативи регіональних бібліографічних осередків дозволять якнайповніше акумулювати краєзнавчу метабібліографічну інформацію з подальшою інтеграцією її до всеукраїнського метабібліографічного ресурсу.

Інформаційне забезпечення науки й освіти Харкова і Східного регіону як провідних центрів цієї діяльності в країні спонукало нас до започаткування у поточному, 2012 р., Фестивалю науки.

Програма Фестивалю передбачає проведення таких заходів.

– наукові конференції та «круглі столи» за участю науковців;

– лекції, тренінги, майстер-класи за участю науковців, викладачів, винахідників, раціоналізаторів тощо;

– школа «Молодих інтелектуалів»;

– виїзні заходи, як, наприклад, цього року у Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва;

Проведений цьогоріч Фестиваль став вагомою подією в науково-інформаційному просторі регіону, чому сприяла насамперед участь учнів шкіл, студентів і викладачів ВНЗ, працівників науково-дослідних установ, бібліотек тощо.

Наступний Фестиваль планується провести у 2014 р. На ньому вперше хотілося б обговорити проблеми бібліотечно-інформаційного забезпечення науки, для чого планується окрема секція. Вже зараз ми запрошуємо наших гостей до участі у заході.

Більш тривалим перспективним проектом нами вбачається мультимедійна «Бібліотечна енциклопедія Харківщини», роботу над якою планується розпочати наступного року. Звичайно, реалізація такого масштабного проекту потребує великої наукової та організаційної роботи. Серед основних розробників ми бачимо насамперед професорів Харківської державної академії культури. Координувати роботи зі створення енциклопедії мають провідні науково-інформаційні центри регіону: ХДНБ, Харківське обласне відділення УБА, ХОУНБ, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, інші бібліотеки та установи.

У світі представлених перспективних проектів логічно буде говорити про створення у найближчому майбутньому на базі ХДНБ порталу під назвою «Харківська бібліотечна школа». Поєднуючи різноманітну інформацію (новинну, бібліографічну, повнотекстову, фактографічну тощо), портал консолідуватиме наші надбання і дозволить представити здобутки харків'ян у світовому інформаційному просторі.

Тож, шановні колеги, запрошуємо вас продовжувати і розвивати існуючу взаємодію і партнерство бібліотек у нашому регіоні і приєднуватися до нових проектів як на світовому, всеукраїнському, так і

регіональному рівнях! Адже кінцевий результат співпраці – комплексні, інтегровані ресурси та послуги, які дозволять бібліотекам затвердити себе провідними установами в інформаційному суспільстві, в суспільстві знань.

О.Ю. Мар'їна

КОРПОРАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Зростання інформаційно-комунікаційного потенціалу суспільства сприяє розгортанню інтеграційних процесів у діяльності бібліотек, що виявляються в техніко-технологічних, організаційних, структурно-функціональних трансформаціях бібліотечних установ, відбуваються на основі запровадження широкого розмаїття комунікаційних засобів, налагодження взаємодії з іншими соціокомунікаційними структурами та шляхом пошуку інноваційних технологій і механізмів співпраці.

Бібліотеки вже давно зрозуміли, що тільки шляхом співробітництва можна прискорити процес їх входження в інформаційне суспільство та саме застосування інформаційно-комунікаційних технологій уможливило це. Нині головна ідея взаємодії бібліотек – вільний доступ до інформації користувачів усіх категорій незалежно від місця їх перебування та розміщення інформаційних об'єктів – набула найбільшої актуальності. Корпоративна взаємодія, базуючись на використанні сучасних медійних мережевих технологій, набула інтерактивного характеру. Новими тенденціями її розвитку стали віртуальність, інтерактивність, гіпертекстуальність, глобальність, креативність.

Головними рисами взаємодії є посилення інтеграційних процесів в діяльності бібліотек різних типів і видів та формуванням системно-мережевого характеру їх функціонування як на локальному (внутрішньобібліотечному), так і на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

У підтвердження цієї тези можна навести результати дослідження сучасного стану корпоративної взаємодії бібліотек України, які дозволяють побачити напрями та рівні реалізації інтеграційних стратегій бібліотек.

Слід зауважити, що корпоративні бібліотечні проекти — непростий об'єкт для аналізу. В Україні на засадах співробітництва і соціального партнерства створюються та успішно функціонують численні бібліотечні

об'єднання. У соціокомунікаційному середовищі на корпоративних засадах здійснюється внутрішньовідомча, міжвідомча, галузева та міжгалузева взаємодія бібліотек, яка вирішує проблеми координації і кооперації роботи інформаційних установ усіх форм власності та підпорядкування. Корпоративні об'єднання динамічно змінюються: одні з'являються, інші зникають, треті знаходяться у процесі постійного перетворення (вносять поправки в цілі та завдання об'єднання, змінюють партнерів, напрямки діяльності та характер взаємодії) Загальною тендецією є створення майже в усіх регіонах України корпоративних бібліотечних проектів.

Загальна статистика реалізації корпоративних проектів бібліотек України відсутня, тому дослідженню передувала пошукова робота, розпочата ще у 2009 році, яка дозволила виявити, що в Україні діє 84 корпоративних проекти. У них беруть участь понад 640 бібліотек.

Корпоративність, як універсальний механізм міжбібліотечної взаємодії, використовується на різних етапах бібліотечно-інформаційної діяльності. Найбільш поширеними формами корпоративної взаємодії бібліотек є такі: корпоративна каталогізація, кооперативне комплектування, корпоративне інформаційне обслуговування користувачів, створення зведених інформаційних продуктів, корпоративне збереження фондів, організація системи підвищення кваліфікації кадрів. Можна також виділити основні організаційні форми комунікаційної взаємодії бібліотек: партнерства, союзи, спілки, товариства, альянси, асоціації, корпорації, консорціуми.

Всі корпоративні бібліотечні проекти мають загальні завдання: усунення дублювання при обробці інформаційних об'єктів; зменшення витрат на комплектування; взаємодоповнююче використання наявних інформаційних ресурсів; забезпечення рівного доступу учасників об'єднання до своїх каталогів та інформаційних ресурсів інших бібліотек; скорочення строків та підвищення ефективності запровадження технологічних інновацій; підвищення кваліфікації співробітників бібліотек в галузі бібліотечно-інформаційних технологій.

Певна частина проектів корпоративної взаємодії в Україні реалізується на регіональному рівні. Специфіка розвитку регіональних проектів зумовлена соціально-економічними, культурними, науковими та іншими факторами розвитку регіонів, тому в деяких з них щойно розпочато роботу зі створення зведених каталогів періодичних видань,

передплачених бібліотеками; в інших – стало розвиваються корпоративні бібліотечні системи. Однак досвід свідчить про те, що саме регіональна інтеграція бібліотек дозволяє прискорити створення цілісної концепції міжвідомчої взаємодії і забезпечує значну перевагу продуктивної співпраці.

Нині лідерами є регіональні міжгалузеві бібліотечні об’єднання (53), друге місце посідають міжрегіональні міжгалузеві проекти (9), майже однаково розвиваються ініціативи відомчих корпоративних проектів як на регіональному, так і на міжрегіональному рівні. Державний рівень представлено 6 проектами. Найменший показник – участь бібліотек у міжнародних проектах.

Прикладами існування передового досвіду корпоративної взаємодії бібліотек у різних регіонах України є консорціум «Історична Волинь» (17 учасників), центрально-український кооперативний каталог (14 учасників), регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система бібліотек Рівненської області (12 учасників), корпоративна бібліотечно-інформаційна система Дніпропетровщини (8 учасників), зведений каталог медичних бібліотек України (10 учасників), зведений електронний каталог корпоративної бібліотечної системи сільськогосподарських бібліотек Херсонського територіального об’єднання (7 учасників), міжрегіональна корпоративна система медичних бібліотек (6 учасників) тощо.

Досвід формування моделей корпоративної взаємодії на практиці бібліотеки України здобувають в процесі реалізації різних форм кооперації. Лідерами корпоративного бібліотечного руху є Київський, Миколаївський, Вінницький, Кіровоградський, Херсонський регіони. Серед бібліотек на передових позиціях обласні наукові біблотеки, які залишаються стабільною ланкою в розвитку бібліотечної політики та виконують роль ініціаторів створення єдиного соціокультурного середовища регіону, та бібліотеки ВНЗ: НБ Львівського національного університету (6 проектів, в т. ч. 2 – міжнародні), НТБ Національного технічного університету «ХПІ» (5 проектів, в т. ч. 2 – міжнародні), НТБ Національного технічного університету України «КПІ» (4 проекти, в т. ч. 2 – міжнародні), НБ Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка (3 проекти, в т. ч. 1 – національний).

Важливою тенденцією розвитку корпоративних бібліотечних проектів є залучення до співпраці інших учасників соціокомунікаційного простору Значне ускладнення та зміни в технологіях обміну інформацією

із зовнішнім середовищем зумовили формування своєрідних комунікаційних ланцюгів, що поєднали різні суб'єкти інформаційного суспільства: архіви, музеї, органи науково-технічної інформації, патентні організації, інформаційно-аналітичні агенції тощо. В зв'язку з цим особливу увагу привертають соціальні проекти бібліотек, до яких залучаються різні структури місцевого співтовариства. Прикладом цього є проект «Права дітей», створений за участю Херсонської обласної бібліотеки для дітей, Дніпровського районного управління юстиції у м. Херсоні, служби у справах дітей Херсонської ОДА. Метою проекту є забезпечення доступу до різноманітної інформації з проблем захисту прав дітей саме для дітей та підлітків, для батьків, педагогів та бібліотекарів, соціальних працівників

Нині корпоративна взаємодія бібліотек розглядається як розвиток професійних, економічних, функціональних взаємовідносин. Вона є невід'ємною частиною сучасної бібліотечної діяльності, усвідомлення якої уможливлене шляхом вивчення розвитку соціально-комунікаційних процесів у бібліотечно-інформаційній сфері.

Проте сьогодні корпоративна взаємодія набуває ознак інтерактивної, мережевої, медійної форми соціально-комунікаційної взаємодії, яка відображає багатовимірність та багатовекторність комунікацій в інформаційному середовищі та підтримує її різноманіттям комунікаційних засобів, серед яких сервіси для обміну миттєвими повідомленнями, e-mail служби; гіпертекстові сторінки; інтерактивні конференції; вебінари; віртуальні читальні зали; віртуальні виставки, дошки оголошень; електронні пам'ятки.

Наведені комунікаційні засоби є підґрунтям для розвитку нових форм взаємодії бібліотек, серед яких зведені електронні каталоги, електронні бібліотеки, бази та банки даних; відкриті архіви, віртуальні інформаційні бібліотечні портали, віртуальні консультативно-інформаційні бібліотечні форуми, віртуальні виставки та ін.

Підсумовуючи, можна сказати, що корпоративна взаємодія бібліотек України набула активного розвитку: корпоративні бібліотечні проекти нині функціонують в усіх регіонах, на всіх рівнях і з залученням інформаційних установ усіх форм власності. Однак існує певний ряд проблем, що впливають на розвиток корпоративної взаємодії бібліотек в Україні: недостатнє фінансування бібліотечної сфери, важкий матеріально-технічний стан бібліотек; відсутність в Україні системи інформування про

розвиток корпоративних бібліотечних проектів. Бібліотеки України створюють проекти лише з власної ініціативи, не мають координаційного, методичного центру з питань корпоратизації, тому створення бібліотечних корпорацій характеризується переважно ситуативним підходом. Бібліотеки не досить сумлінно ставляться до вибору технологічних рішень налагодження інформаційно-комунікаційної взаємодії, а технологічно ізольовані вони не здатні до кооперації.

Отже, головним завданням бібліотек України є створення гнучкого механізму управління процесами корпоративної взаємодії, який дозволить вирішити питання ефективної участі бібліотек у виконанні спільних завдань, зміцнить їх інформаційні, технологічні, соціокультурні, науково-методичні зв'язки, сприятиме виникненню нових моделей інтеграції.

Підвищення ефективності управління процесом взаємодії бібліотек можна досягти шляхом формалізації відносин між учасниками бібліотечних об'єднанннь; створення органу управління бібліотечними об'єднаннями; колегіального вирішення питань; аутсорсингу; краудсорсингу; розробки концептуально-стратегічних документів планово-прогностичної спрямованості; забезпечення прозорості дій усіх суб'єктів; створення кодексу інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек; посилення техніко-технологічної бази бібліотек.

А.А. Соляник

КОРПОРАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ

Останнє десятиріччя XX та початок XXI сторіччя для провідних бібліотек світу характеризується мобілізацією інтелектуального та техніко-технологічного потенціалу для вирішення завдання, від якого в умовах панування глобального інтернет-простору залежить цивілізаційний розвиток людства. Вони розробляють і реалізують проекти створення Національних електронних бібліотек (НЕБ) – розподілених гетерогенних колекцій онлайнових та офлайнових документів, що поєднуються в єдину систему безвідносно до їх фізичного місцезнаходження та юридичної належності завдяки єдиній ідеології структуризації й дистанційного доступу.

Головна якісна відмінність НЕБ дозволяє виконувати її базову – документально-комунікаційну функцію – в максимально зручному для користувача режимі забезпечувати оперативний доступ до мережевих документів, який не обмежений ні часом, ні простором. Похідними від цієї базової функції є:

– кумулятивно-меморіальна – функція максимально повного збирання та постійного зберігання національного репертуару електронних документів як моделі культурного надбання нації;

– соціокультурна – усунення «інформаційної нерівності» між окремими регіонами та верствами населення завдяки безперешкодному доступу всіх категорій користувачів до соціально значущої інформації; гідна інформаційна ідентифікація інтелектуального доробку України в глобальному Інтернет-просторі.

Накопичений світовою бібліотечною практикою досвід дозволяє стверджувати, що головним організаційним принципом створення НЕБ є корпоративність, під якою у бібліотечному світі розуміють добровільне співробітництво бібліотек, зацікавлених у підвищенні якості інформаційного обслуговування користувачів.

Перші реальні можливості створення електронних мегабібліотек національного та світового рівнів з'явилися з моменту винаходу у 1991 р. технології World Wide Web. Серед основних завдань електронної бібліотеки – не лише інтеграція інформаційних ресурсів, але й ефективна навігація в них, яка надає можливість миттєво знаходити потрібну інформацію з найбільшою повнотою й з найменшими витратами. Перші спроби корпоративної співпраці зарубіжних бібліотек були спрямовані на створення зведених електронних каталогів. Так, національний зведений каталог Німеччини надає інформацію про фонди 400 університетських та публічних бібліотек країни, зведений каталог Франції відображає фонди 160 французьких бібліотек на чолі з Національною бібліотекою. Проект «Europeana» – це приклад ефективної міжнародної корпоративної співпраці, результатом якої є централізований каталог культурної спадщини, в якому зберігаються метадані найцінніших електронних одиниць зберігання бібліотек та музеїв Європи. Нині цей каталог налічує понад 20 млн документів, що належать 1500 установам з 32 країн європейського континенту [12]

Найновіший приклад результативної корпоративної співпраці – це проект створення Національної електронної бібліотеки Америки (НЕБА),

який стартував у 2010 р. Уже з моменту зародження цієї ідеї було організовано координаційну раду, яка розробила стратегію та забезпечила узгоджену діяльність численних учасників проекту, серед яких не лише бібліотеки, але й музеї та архіви. Згідно з затвердженим майстер-планом, бібліотека не буде єдиною уніфікованою базою даних, а об'єднає електронні колекції усіх учасників проекту. Нині одержано грант і створено шість робочих груп для вивчення найскладніших питань, пов'язаних з розробкою профілю й змісту контенту майбутньої бібліотеки, її технічної архітектури, системою управління та вартістю, проблемами авторського права. Важливо підкреслити, що розробкою проекту НЕБА управляє секретаріат – група ентузіастів, переважно фахівців Гарвардського університету на чолі з директором його юридичної бібліотеки. Після запуску проекту у квітні 2013 р. буде створено штаб-квартиру НЕБА, раду директорів та комітет з управління, до складу якого увійдуть представники усіх зацікавлених сторін, а саме: університетів, бібліотек, видавців, незалежних дослідників та книголюбів [12]. Такий підхід можна вважати зразком демократичної й результативної корпоративної співпраці, побудованої на добровільних засадах та ініційованої директорами декількох університетських бібліотек. Крім того це справжній майстер-клас стратегічного та ефективного проектного менеджменту, якого нині так не вистачає українському бібліотечному співтовариству. Про це, на жаль, свідчить сучасний стан справ у створенні Національної електронної бібліотеки України.

За останні 15 років було прийнято близько двадцяти нормативно-правових актів щодо розбудови інформаційного суспільства, в яких поряд з іншими завданнями йшлося про необхідність створення національної системи електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Вперше на державному рівні сутність проекту створення Національної електронної бібліотеки було окреслено в постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку державних замовників завдань Національної програми інформатизації на 1999 р.» № 431 від 22 березня 1999 р. [6]. Основними організаційними принципами формування розподіленого документного ресурсу НЕБ визначено координацію відомчих програм та проектів стосовно оцифровування найціннішої частини бібліотечних фондів та кооперацію щодо їх об'єднання в корпоративний ресурс з метою ефективного використання.

Бібліотечна громадськість України активно включилась в обговорення та реалізацію цих планів. З метою підтримки проекту створення НЕБ колективом Книжкової палати України було розроблено «Стратегічний план інформатизації бібліотек України до 2005 року». Заплановано було десять проектів, найважливішими з яких щодо вдосконалення формування електронних бібліотечних ресурсів та управління ними, були проекти «Створення національної інформаційно-бібліотечної мережі», «Створення та запровадження комунікативного формату для обміну бібліографічними даними в Україні (UkrMARC) та на міжнародному рівні (UNIMARC) [5]. Проте жоден із цих проектів так і не був остаточно втілений в життя.

Найрезультативнішим в контексті формування системи національних електронних бібліотечних ресурсів став започаткований у 1998 р. НБУВ спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації (ІПРІ) корпоративний проект формування загальнодержавної бази даних «Україніка наукова», в якій розкривається зміст наукових публікацій за усіма основними галузями знання. Він гарантує вільний доступ до результатів наукових досліджень, проведених за рахунок держбюджету. Реалізація цього проекту сприяє зміцненню інформаційної бази для підтримки інноваційної діяльності, включенню національних ресурсів до міжнародної системи наукових електронних комунікацій, формуванню позитивного іміджу української науки. Але генерування такої бази даних це лише невеличкий сегмент НЕБУ.

Важливим напрямом формування ще однієї складової національних електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів стала робота зі створення повнотекстового електронного архіву НБУВ Започатковано її згідно з наказом Вищої атестаційної комісії і НАН України «Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського». У 2009 р. науково-видавничою радою НАНУ спільно зі співробітниками НБУВ розроблений договір про передавання електронних копій наукового періодичного видання, в якому зазначено, що установа-видавець сама визначає термін затримки представлення електронної версії видання у вільному Інтернет-доступі [4]. Нині цей проект успішно реалізується, але його можна розглядати як приклад корпоративної співпраці національної бібліотеки та наукових видавничих установ країни. Щодо координаційної функції НБУВ як

головного науково-методичного центру у справі створення єдиного національного електронного фонду як сукупності ресурсів наукових бібліотек, то її реалізацію поки що не можна визнати ефективною.

Певні надії на активізацію результативної корпоративної взаємодії провідні вітчизняні бібліотеки пов'язували з прийнятою у 2003 р. Кабінетом Міністрів України «Концепцією формування системи національних електронних інформаційних ресурсів» [7]. Головною метою Концепції була розробка стратегії вирішення організаційних, нормативно-правових і технологічних аспектів проблеми формування системи національних інформаційних ресурсів, у складі яких, зокрема, було згадано й електронні ресурси вітчизняних бібліотечних та інформаційних центрів. Але, на жаль, про завдання бібліотек з розбудови системи НЕБ у цьому концептуальному нормативному документі майже не йшлося. Головну увагу було приділено необхідності створення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів України, який, до речі, так і не знайшов реального втілення.

Ситуація з розбудовою потужної НЕБ не змінилася і з прийняттям Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» [8], і з ухваленням у грудні 2009 р Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», в якій відсутній навіть термін «національна електронна бібліотека» [9].

У контексті реалізації окресленої в цій Концепції програми створення електронної депозитарної бібліотеки директор Книжкової палати України М. Сенченко запропонував доповнити Закон України «Про обов'язковий примірник документів» вимогою про обов'язкове безоплатне надання видавцями не лише зразка друкованого видання, але й його електронного оригінал-макету для тривалого збереження та фор-мування розподіленого фонду Національної електронної бібліотеки [10]. Цією ініціативою він підкреслив, що справа формування єдиного депозитарію електронних бібліотечних ресурсів є дійсно загально-національним завданням, яке реально виконати лише за умови налагодження корпоративної взаємодії не лише бібліотек, але й видавців. Тим більше, що нині вже назріла необхідність архівування та зберігання електронних мережевих ресурсів національного сегменту Інтернету як частини світової культурної спадщини. Уже більше десяти країн світу створили правові засади обов'язкового депонування мережевих ресурсів. Так, у 2006 р у

Німеччині вступив у дію новий закон про Німецьку національну бібліотеку (ННБ) Головна його новація – це уведення положення про обов'язкове депонування мережевих документів. Згідно з законом будь-який створювач мережевих публікацій зобов'язаний надавати їх до Національної електронної бібліотеки. У зв'язку з цим оновлено технології формування фонду ННБ, які передбачають повну автоматизацію циклу комплектування, каталогізації, індексування та архівування мережевих документів у будь-яких форматах – електронні книги, презентації, музичні файли, веб-сайти та ін. При цьому важливо, що постачальник ресурсу може зазначити, які саме права на розповсюдження документів він передає ННБ. Діапазон прав достатньо широкий – від доступу лише у приміщеннях читальних залів бібліотек Німеччини – до глобального необмеженого доступу для будь-якого користувача [2].

Чинному бібліотечному законодавству України притаманні суттєві недоліки, серед яких – безсистемність, декларативність, відсутність законів прямої дії та потреба прийняття значної кількості підзаконних актів для підтримки діяльності вітчизняних бібліотек. Однією з головних причин незадовільного стану державного управління інформатизацією бібліотек є недостатнє усвідомлення владними структурами України їх ролі і значення як суспільно важливих комунікаційних інституцій, що забезпечують збереження, примноження та доступ до національних та світових інформаційних ресурсів.

Але окрім удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує цілісне формування та функціонування фонду НЕБУ, зокрема розширення сфери дії закону України «Про обов'язковий примірник документів» та забезпечення легітимності цього процесу, необхідне вирішення важливих концептуальних, організаційних, техніко-технологічних проблем зі створення багатоконтурної комунікаційної інфраструктури та загальної системи управління генеруванням, зберіганням та використанням фонду НЕБУ, обґрунтування системи інституціональних репозитаріїв мережевих документів, а головне – створення координаційної ради з представників бібліотек-учасниць корпоративної взаємодії.

В умовах відсутності єдиної системи управління створенням НЕБ єдиним важелем, що здатний реально підвищити інформаційний потенціал електронних бібліотечних ресурсів України та ефективність їхнього використання, є висока професійна свідомість тих бібліотечних фахівців, які самотужки розвивають регіональні корпоративні проекти – від

бібліотек з національним статусом – до міських публічних бібліотек. Створені в результаті цих проектів Інтернет-ресурси мають стати базовою складовою контенту майбутньої НЕБУ. Так, у січні 2009 р. представники трьох українських ВНЗ – Національного університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА), Харківського національного університету ім. В. Каразіна та Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича – оголосили про започаткування проекту «Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України (ELibUkr)». Ініціатором проекту, який готувався протягом трьох років, спільно з НаУКМА виступила Києво-Могилянська фундація Америки. Реалізація таких проектів за умови приєднання до них провідних бібліотек України, що формують потужні зведені електронні каталоги та відкриті й «юридично чисті» з точки зору авторського права повнотекстові інституційні репозитарії, буде вагомою ланкою у розбудові НЕБ.

Використані джерела

1. Анджелаки, Джоржия. Обязательное хранение цифровых материалов в странах членах Европейского Союза: обзор законодательства и правоприменительной практики / Анджелаки Джоржия // Информ. бюл. РБА. – 2009. – № 52. – С. 31–49.
2. Гемпель, Р. Работа с обязательным экземпляром сетевых публикаций в Германии / Р. Гемпель, Л. Свенссон // Науч. и техн. б-ки. – 2012. – №7. – С. 62–72.
3. Гриханов, Ю.А. Национальный библиотечно-информационный фонд страны: новые рубежи / Ю.А. Гриханов, А.А. Джиго, Е.Ю. Елисина, Н.З. Стародубова и др. // Библиотековедение. – 2011. – №1. – С. 14–21.
4. Корнілова, Є. Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Є. Корнілова // Бібл. вісн. – 2007. – №4. – С. 7–12.
5. Павлуша, І. Електронні бібліотеки: системний підхід до формування фондів / І. Павлуша // Бібл. вісн. – 2000. – № 2. – С. 16–19.
6. Про затвердження переліку державних замовників завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 1999 р. : постанова Кабінету Міністрів України № 431 від 22 березня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=431-99-%EF. – Загол. з екрану
7. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Кабінету Міністрів України № 259-р від 5 травня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws. – Загол. з екрану.
8. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України № 537-V від 09.01.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/law/07_isu.html. – Загол. з екрану.

9. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека XXI» : розпорядження Кабінету Міністрів України № 1579-р від 23 грудня 2009 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/09_bib_21.html. Загол. з екрану.

10. Сенченко, М. Формування електронної депозитарної бібліотеки на основі обов'язкового примірника документів / М. Сенченко Вісн. Кн палати. – 2010. – № 7. – С. 3–7.

11. Шпанцева, С.М. Межведомственная кооперация - фактор эффективного управления комплектованием национального библиотечного фонда С.М. Шпанцева, С.Г Кузнецова, Е.В. Кочукова / Библиотековедение. – 2011. – № 2. – С. 19–24.

12. Шрайберг, Я.Л. Свободный доступ к ресурсам библиотек сферы образования и науки страны: новый федеральный проект на российском библиотечно-информационном пространстве / Я.Л. Шрайберг / Науч. и техн б-ки. – 2012. – № 7. – С. 5–10.

Г.В. Шемаєва

РОЗШИРЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ БІБЛІОТЕК ІЗ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИМИ СТРУКТУРАМИ СУСПІЛЬСТВА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Важливим напрямом діяльності бібліотек є створення комфортних умов для використання інформаційно-бібліотечних ресурсів; встановлення взаємовідносин зі споживачами інформації, що ґрунтуються на довірі і здатності бібліотек оперативно й у повному обсязі задовольняти потреби членів суспільства в знаннях. У зв'язку з цим актуалізуються проблеми розвитку внутрішньосистемних та міжсистемних зв'язків та співробітництва.

Безперечно, бібліотеки мають давні традиції співробітництва з різними партнерами: навчальними закладами, культурними установами, місцевими громадами, владою. У сучасних умовах таке співробітництво набуває нового змісту. Це пов'язане з тим, що система сучасних соціальних комунікацій характеризується єдністю, яка ґрунтується на взаємодії усіх компонентів, їхніх інтегральних властивостях та різноманітності функцій. Формування постійних і тимчасових зв'язків і взаємозв'язків на одному або на різних рівнях розвитку компонентів системи створює умови для переходу на вищий рівень її організації.

Терміновим завданням, що потребує залучення спільних зусиль на системному й міжсистемному рівнях, є подолання непропорційного зростання інформаційного шуму у зв'язку з наявністю неструктурованої та слабо структурованої інформації; встановлення перепон для поширення паразитної інформації, яка одержується у вигляді додатків; запобігання багатократності дублювання інформації; вирішення проблеми невідповідності формально релевантної інформації дійсним інформаційним потребам користувачів бібліотек Виникає проблема збереження інформації, проблема фінансової, юридичної і політичної відповідальності, додержання норм інтелектуальної власності.

Зазначене сприяє посиленню інформаційно-аналітичного змісту діяльності комунікаційних установ, зокрема, бібліотек як одного з провідних каналів в системі соціальних комунікацій. Це пов'язане з тим, що інформаційні потреби урізноманітнюються, сучасним користувачам бібліотек потрібна не тільки спеціальна інформація, організація доступу до неї, але й комфортність її здобуття.

Особливого значення набуває необхідність встановлення тісних взаємозв'язків з архівами та музеями за напрямами проведення спільних досліджень, підготовки та перепідготовки кадрів, створення електронних ресурсів, проведення конференцій тощо.

Важливим напрямом бібліотечної діяльності вбачається розвиток взаємозв'язків бібліотек і з такими соціально-комунікаційними установами й організаціями, як рекламні і торгові агенції; кінотеатри, радіо і телебачення, туристичний, готельний й ресторанний бізнес, розширення участі бібліотек в ігрових, спортивних заходах, музичних концертах, фестивалях різноманітної спрямованості.

Урізноманітнення форм та засобів соціальної взаємодії створює умови для розвитку зв'язків бібліотек з малим інноваційним бізнесом, що передбачає інформаційне забезпечення його діяльності, в першу чергу, через організацію виставок, консультацій, доступу до інноваційного досвіду, доведення до структури малого бізнесу організаційних, технологічних, виробничих, управлінських інновацій. З цією метою бібліотеки розширюють свою діяльність у сфері дослідження сегментів зовнішнього та внутрішнього ринків; виявлення кола бізнесових структур, що потребують інноваційної інформації, здійснюють аналіз інформації. Посилення комунікацій бібліотеки і малого бізнесу вимагає від

бібліотечних працівників постійного підвищення компетентності, адаптації бібліотек до сучасних потреб суспільства.

Перспективним напрямом комунікаційної бібліотечної діяльності є розвиток міжнародного співробітництва. Масштабні перетворення в бібліотеках, пов'язані, в першу чергу, із широким впровадженням новітніх технологій та телекомунікацій, появою різнорідних носіїв інформації, активізували організацію та проведення спільних заходів з вдосконалення освіти шляхом інтернаціоналізації навчально-методичних програм, налагодження обміну студентами та викладачами; реалізації інноваційних проектів; проведення наукових досліджень, обміну досвідом через участь в міжнародних організаціях, конференціях, публікаціях; налагодження особистісних контактів.

Актуального значення набуває об'єднання зусиль між інформаційно-комунікаційними структурами щодо просування інновацій. Планомірний процес передачі знань, навичок, технологій, методів, зразків та об'єктів виробництва від однієї сторони до іншої з метою забезпечення доступності наукових та технологічних розробок широкому колу користувачів, які зможуть надалі розвивати та впроваджувати інновації, залежить від трансферу. Трансфер створює своєрідний зв'язок між виникненням знань та їх використанням в процесі виробництва інновацій.

Впроваджуючи інновації, бібліотеки розширюють спектр своїх послуг. Вони пропонують сервісні, консалтингові та освітні, рекламні та посередницькі послуги. Збільшуючи асортимент послуг, бібліотеки одержують можливість організації трансферу інновацій як суто бібліотечних, так і інновацій інших галузей. Але проблеми розробки чіткої позиції бібліотек щодо поширення інновацій залишаються невирішеними.

Складність та багатоаспектність інноваційного процесу потребують комплексного підходу до цієї проблеми. Вагомого значення набуває проведення аналізу стану бібліотечної системи; виявлення та проведення експертизи існуючих в бібліотеках інноваційних рішень та пропозицій; здійснення оцінки можливостей поширення інновацій; визначення необхідних умов для їх ефективного впровадження та функціонування, створення бази даних бібліотечних інновацій.

Отже, розвиток бібліотек в сучасній системі соціальних комунікацій значною мірою залежить від посилення механізмів бібліотечної взаємодії, а саме:

– від кооперації та консолідації бібліотек різного підпорядкування;
– від співробітництва між бібліотечною наукою, освітою і практикою;
– від встановлення партнерства між бібліотеками і різними структурами сучасного суспільства.

I. Sójkowska,
F. Podgórski

MIĘDZYINSTYTUCJONALNA WSPÓŁPRACA POLSKICH BIBLIOTEK NAUKOWYCH

W otaczającej nas rzeczywistości żadna z bibliotek nie jest samowystarczalna. Nie może funkcjonować jedynie w oparciu o własne zasoby czy świadczone usługi i skutecznie realizować zadania wobec swoich odbiorców, których wymagania są coraz wyższe i zmienne. Nowoczesna i skuteczna w działaniu jednostka musi współpracować z innymi bibliotekami i instytucjami naukowo-kulturalnymi, aby wspólnymi siłami dochodzić do najlepszych rozwiązać, efektywnie je wdrażać i skutecznie realizować.

Współpraca polskich bibliotek dotyczy wielu obszarów i trwa od wielu lat. Najwięcej wspólnych przedsięwzięć miało swój początek w pierwszej połowie lat 90. co bezpośrednio wynikało z konieczności komputeryzacji bibliotek oraz z możliwości zakupu komercyjnych, zintegrowanych systemów bibliotecznych. Z czasem współpraca bibliotek objęła także:

- pozyskiwanie (zakup) i udostępnianie elektronicznych źródeł informacji,
- tworzenie zdigitalizowanych zasobów i bibliotek cyfrowych,
- tworzenie i udostępnianie baz i serwisów informacyjnych,
- tworzenie katalogów.

Wspólna implementacja systemów bibliotecznych

Przedmiotem zainteresowań bibliotek stał się wspólny zakup i wdrożenie jednolitego systemu bibliotecznego. Tego typu współpracę inicjowały biblioteki zarówno w skali regionu, czego przykładem są:

- Łódzka Akademicka Sieć Biblioteczna (od 1994 r., 10 bibliotek naukowych w Łodzi, system Horizon),
- Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych (od 1996 r., 10 bibliotek naukowych w Poznaniu, system Horizon),
- Konsorcjum Bibliotek Wrocławskich (od 2001, największe biblioteki Wrocławia i regionu, system Aleph),
- Konsorcjum Bibliotek Górnego Śląska (system Prolib),

jak i o zasięgu ogólnokrajowym, co zaowocowało m.in.

- powstaniem Międzyuczelnianego Zespołu Koordynacyjnego ds. Wdrażania systemu VTLS (od 1993 r.); utworzonego przez biblioteki Krakowa, Warszawy, Gdańska,
- porozumieniem „Biblioteka z Horyzontem" (od 1997 r.), które nawiązało się między konsorcjami z Łodzi i Poznania oraz bibliotekami z innych miast m.in. z Torunia, Bydgoszczy, Olsztyna i Warszawy.

Biblioteki należące do powyższych konsorcjów działają do dziś, choć zakres współpracy uległ zmianie. Po wdrożeniu zintegrowanych systemów bibliotecznych rozpoczęto pracę nad tworzeniem wspólnych kartotek i katalogów. Dowodem na efektywność wspólnych działań jest powstanie Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW) i Centralnej Kartoteki Tytułów Czasopism (CKTCz), a przede wszystkim Narodowego Uniwersalnego Katalogu NUKAT [4].

NUKAT jest centralnym katalogiem współtworzonym przez 126 bibliotek naukowych stosujących różne systemy biblioteczne: Horizon, VTLS, Aleph, Innopac. Obok bibliografii narodowej i centralnych katalogów tworzonych przez Bibliotekę Narodową jest podstawowym źródłem informacji o zbiorach polskich bibliotek. Pełni także rolę bazy wzorcowych opisów zbiorów drukowanych (jest ich dziś ponad 2,3 miliona), które mogą być pobierane przez inne biblioteki, powodując tym samym, że proces opracowywania jest mniej czasochłonny i wymaga mniejszych nakładów finansowych.

Tworzenie baz danych i zasobów cyfrowych

Informacja o zasobach poszczególnych bibliotek to nie jedyne źródło wiedzy, nad jakim wspólnie pracują biblioteki w Polsce. Brak zainteresowania

indeksowaniem literatury polskiej przez wydawców zagranicznych serwisów spowodowało utworzenie przez biblioteki kilkunastu informatorów i baz o zawartości polskich wydawnictw naukowych oraz serwisów elektronicznych. Przykładami są ogólnodostępne bazy BazHum [1] i BazTech [2] rejestrujące opisy bibliograficzne ze streszczeniami artykułów z polskich wydawnictw ciągłych. Pierwsza z nich adresowana jest do osób zainteresowanych publikacjami z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, druga nauk technicznych. Indeksują w sumie zawartość ponad 800 czasopism. Podjęto już pierwsze starania, by opisy połączyć z pełnymi tekstami dostępnymi m.in. w bibliotekach cyfrowych, co zapewni użytkownikom nie tylko informację o publikacji, ale bezpośredni dostęp do niej.

Kolejnym przykładem bezpłatnego, ogólnodostępnego serwisu informacyjnego o literaturze jest serwis SYMPOnet [6]. Jest to źródło informacji o materiałach z konferencji, zjazdów, kongresów, które ukazały się w formie drukowanej lub elektronicznej i są dostępne w przynajmniej jednej ze 108 bibliotek uczestniczących w projekcie.

Warto także wspomnieć o ogólnodostępnym serwisie BazTOL [3], w którym 23 biblioteki techniczne indeksują zawartość polskich witryn i serwisów z zakresu nauk technicznych m.in. mechaniki, inżynierii i ochrony środowiska, elektrotechniki i energetyki i transportu.

Wydawcy i dystrybutorzy nie są zainteresowani dystrybuowaniem informacji o literaturze polskiej, a także udostępnianiem jej w formie cyfrowej. Lukę w tworzeniu polskich zasobów elektronicznych starają się od wielu lat wypełnić biblioteki, które podejmują trud tworzenia bibliotek cyfrowych i repozytoriów. Ich celem jest przede wszystkim przetworzenie na formę elektroniczną najczęściej wykorzystywanych podręczników i skryptów, udostępnienie ich w Internecie, a także zabezpieczenie ich przed zniszczeniem.

Choć pierwsze biblioteki cyfrowe instytucjonalne powstały w latach 90. XX w., to ich dynamiczny rozwój nastąpił po roku 2002, wraz z utworzeniem Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej i opracowaniem przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowym oprogramowania dLibra, które jest wykorzystywane przez większość polskich bibliotek cyfrowych. Dzięki

jednolitemu oprogramowaniu elektroniczne zbiory 87 bibliotek można przeszukiwać przy użyciu platformy Federacji Bibliotek Cyfrowych, która indeksuje metadane o zasobach, a także w serwisie Europeana.

Na uwagę zasługują także regionalne konsorcja bibliotek, które prowadzą wspólną politykę i digitalizują zbiory nie tylko najczęściej wykorzystywane przez użytkowników i powstające w ramach bieżącej działalności naukowej (np. prace doktorskie i habilitacyjne), ale także dzieła archiwalne, stanowiące dziedzictwo historyczne regionu Taką działalność prowadzą m.in. Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa i Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa.

Elektroniczne, zagraniczne serwisy książek i czasopism

Mimo podjętych przez biblioteki działań na rzecz tworzenia zasobów informacyjnych o literaturze polskiej i dynamicznego działania na rzecz rozwoju bibliotek cyfrowych wciąż bardzo ważne są zasoby wiedzy rejestrowane w zagranicznych serwisach czasopism i książek.

Najkorzystniejszym rozwiązaniem, zarówno dla bibliotek, jak i dla wydawców, jest konsorcyjny zakup źródeł elektronicznych. Dzięki wspólnemu zakupowi i organizacji zbiorów elektronicznych biblioteki zyskują:

- możliwość negocjowania cen, warunków zakupu i organizacji dostępu,
- rozszerzenie listy źródeł / tytułów,
- racjonalne korzystanie ze zbiorów,
- większą ochronę prawną członków konsorcjum,

co w efekcie zapewnia m.in mniejsze wydatki i możliwość przekierowania zaoszczędzonych w ten sposób pieniędzy na inne cele [7, s 22]. Koordynatorem największej liczby konsorcjów jest w Polsce Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego (ICM) Uniwersytetu Warszawskiego.

Dzięki wspólnym staraniom bibliotek udało się wynegocjować korzystne warunki zakupu i formy dostępu do poszczególnych serwisów, a także uzyskać dofinansowanie z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW) Część źródeł objęto licencją krajową w 100% sfinansowaną przez MNiSW, a w innych przypadkach dofinansowanie sięga nawet 50% wartości serwisu.

Międzynarodowa współpraca bibliotek

Polskie biblioteki naukowe nie ograniczają swojej działalności do współpracy krajowej. Nawiązują i podtrzymują także kontakty z bibliotekami zagranicznymi niemal ze wszystkich państw europejskich, ale także z USA, Kanadą, Japonią, Armenią czy Bangladeszem.

Tradycją jest wymiana wydawnictw uczelnianych oraz przekazywanie i pozyskiwanie darów z bibliotek o zbliżonym profilu zbiorów. Mimo dobrej współpracy w zakresie wymiany, wypożyczenia międzybiblioteczne realizowane są odpłatnie wg obowiązujących w bibliotekach polskich i zagranicznych cenników. Nie podpisano umów, które zapewniałyby wzajemne, bezpłatne wypożyczenia.

Wzorowo natomiast przedstawia się współpraca w ramach programu ERASMUS, umożliwiającego odbycie stażu w zagranicznej bibliotece oraz przyjęcie stażysty z zaprzyjaźnionej instytucji. Bibliotekarze chętnie korzystają z tej formy doskonalenia zawodowego. Wyjeżdżają na staże i przyjmują w swoich bibliotekach gości z zagranicy. Wymiana doświadczeń i poczynione obserwacje korzystnie wpływają na rozwój polskich bibliotek, a implementacja nowych usług ponosi jakość obsługi czytelników.

Rozwijaną od kilku lat formą współpracy jest organizowanie wspólnych konferencji, seminariów i szkoleń. W tym zakresie duże osiągnięcia ma Biblioteka Politechniki Wrocławskiej, która organizuje cyklicznie, co dwa lata konferencje dla bibliotekarzy zapraszając do czynnego udziału liczne grono gości z zagranicy. Spotkania te umożliwiają polskim uczestnikom poznanie realiów i zasad funkcjonowania bibliotek z różnych zakątków świata.

Warto wspomnieć także o współpracy trzech politechnik: Łódzkiej, Krakowskiej i Lwowskiej, które dzielą się swoimi doświadczeniami podczas wspólnie organizowanych seminariów poświęconych najistotniejszym obszarom działalności tych bibliotek.

Natomiast Biblioteka Politechniki Lubelskiej współpracuje z Biblioteką Pedagogicznego Uniwersytetu im. I. Franki w Drohobyczu organizując wspólne szkolenia w zakresie baz danych oraz źródeł elektronicznych typu open access.

Wnioski

Polskie biblioteki skutecznie ze sobą współpracują, a efekty wspólnych działań są widoczne w środowisku bibliotekarskim, ale przede wszystkim wśród czytelników. Biblioteki dzięki współdziałaniu ograniczają wydatki na zakup źródeł elektronicznych i unikają dublowania prac podczas opracowania zbiorów czy digitalizacji. Czytelnicy natomiast mają zapewnioną niemal kompleksową informację o zasobach bibliotecznych, mogą bezpłatnie korzystać z bibliotek cyfrowych i baz bibliograficzno-abstraktowych rejestrujących zawartość polskich czasopism.

Współpraca z bibliotekami zagranicznymi, oparta na wymianie doświadczeń, przynosi efekty w postaci innowacyjnych usług implementowanych w bibliotekach, sprawiając, że stają się one nowoczesnymi centrami obsługi badań naukowych i dydaktyki. Wymiana wydawnictw popularyzuje osiągnięcia polskich naukowców w świecie, a także poprawia dostępność Polaków do wyników badań publikowanych w zagranicznych wydawnictwach uczelnianych i instytutach naukowo-badawczych.

Analizując stosowane przez biblioteki formy współpracy służące podniesieniu poziomu skuteczności działania nie wolno zapominać o ludziach, którzy tworzą te instytucje i w bardzo dużym stopniu to ich entuzjazm, zapał, wiedza i umiejętności decydują o wspólnym sukcesie.

Bibliografia:

1. BazHum – Baza danych o zawartości polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych [on-line]. [Dostęp 10.09.2012]. Dostępny w Internecie: http://bazhum.icm.edu.pl.
2. BazTech – Baza danych o zawartości polskich czasopism technicznych [on-line] [Dostęp 10.09.2012] Dostępny w Internecie: http://baztech.icm.edu.pl.
3. BazTOL Polskie zasoby sieciowe z zakresu nauk technicznych [on-line]. [Dostęp 10.09.2012]. Dostępny w Internecie: http://baztol.library.put.poznan.pl/baztol/pl/baztol.html.

4. Federacja Bibliotek Cyfrowych. Informacje ogólne [on-line]. [Dostęp 10.09.2012]. Dostępny w Internecie: http://fbc.pionier.net.pl/owoc/about?id=about-fbc.

5. NUKAT. Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT [on-line]. [Dostęp 10.09.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.nukat.edu.pl/

6. SYMPOnet [on-line]. [Dostęp 10.09.2012]. Dostępny w Internecie: http://gate.bg.pw.edu.pl

7. Wojsznis G., Współpraca bibliotek naukowych w drodze do globalizacji. W: Gaziński R. (red.), Wzorce współpracy bibliotek naukowych w Polsce. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej. Szczecin: Książnica Pomorska, 2005, s. 9-19.

І. Суйковська,
Ф. Подгурскі
Переклад Р. Самотий

СПІВРОБІТНИЦТВО НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК ПОЛЬЩІ

Наукові бібліотеки Польщі спрямовують свої зусилля на покращання якості послуг. Упровадження інноваційних рішень більшою мірою можливе завдяки співпраці, яка полягає у:

– придбанні електронних джерел інформації та наданні доступу до них;

– дигіталізації фондів і створенні цифрових бібліотек;

– створенні і наданні доступу до бібліографічних баз даних (польської наукової літератури);

– створенні централізованих каталогів;

– обміні професійним досвідом.

У 90-х роках XX ст. предметом зацікавлень багатьох бібліотек стало придбання і впровадження сучасних автоматизованих бібліотечних систем. Спочатку співпраця мала регіональний характер. Так створено:

– мережу бібліотек вищих навчальних закладів у м. Лодзь (10 бібліотек упровадило систему HORIZON);

– фундацію наукових бібліотек м. Познань (10 бібліотек упровадило систему HORIZON);

– консорціум бібліотек у м. Вроцлав (бібліотеки Нижньої Сілезії впровадили Aleph);

– консорціум бібліотек Верхньої Сілезії (наукові бібліотеки впровадили систему Prolib).

З плином часу співпраця отримала статус загальнодержавної:

– створено Міжвузівську координаційну групу з упровадження автоматизованої бібліотечної системи VTLS, яка об'єднала бібліотеки Кракова, Варшави і Гданська;

– підписано угоду «Бібліотека з HORIZONом» між бібліотеками, що використовували систему HORIZON (Бидгощ, Варшава, Лодзь, Ольштин, Познань, Торунь).

З метою покращання обслуговування користувачів та оптимізації праці бібліотекарів розпочато створення Центральної картотеки авторитетних записів та Центральної картотеки назв журналів.

Створено централізований каталог NUKAT, що дає змогу користувачам локалізувати пошук необхідної літератури в одній зі 126 наукових бібліотек, що беруть участь у проекті.

Розпочато створення бібліографічних баз даних, що реєструють польську наукову літературу, а саме:

– BazHum – відкрита база даних, що містить статті з періодичних видань з анотаціями з гуманітарних і суспільних наук;

– BazTech – загальнодоступна база даних, яка містить статті з анотаціями з технічних журналів;

– BazTol – відкритий сервіс, який реєструє наукові електронні ресурси в галузі технічних наук;

– SYMPOnet – загальнодоступна база даних матеріалів конференцій.

Розпочато роботу з організації доступу до оцифрованих зібрань:

– ініційовано регіональну співпрацю при дигіталізації фондів (Цифрова бібліотека Нижньої Сілезії);

упроваджено програмне забезпечення dLibra у більшості цифрових бібліотек;

– забезпечено пошук ресурсів на платформі Федерації цифрових бібліотек (FBC) (FBC об'єднує всі цифрові бібліотеки Польщі);

– ефектом є пошук індексованих у FBC зібрань у сервісі «Europeana».

Створено консорціуми для придбання електронних ресурсів, завдяки цьому стало можливим:

– здешевлення закупівлі і умов надання доступу;

– отримання дотацій від Міністерства науки та вищої освіти навіть до 50% вартості;

– отримання від Міністерства науки та вищої освіти фінансування 100% вартості найцінніших електронних ресурсів.

Традиційною формою співпраці є міжнародний книгообмін видань навчальних закладів і отримання дарунків від бібліотек-партнерів у Європі та світі (США, Канади, Японії).

Новою формою співпраці стали стажування. У рамках програми ERASMUS бібліотеки приймають на практику іноземних гостей, а також направляють своїх працівників до європейських бібліотек.

Організовуються спільні курси, семінари і конференції. Наприклад: бібліотека Політехніки з м. Люблін (Польща) спільно з бібліотекою Педагогічного університету м. Дрогобич (Україна) організовує навчання з користування електронними базами даних і ресурсами відкритого доступу; бібліотеки Політехніки міст Лодзь, Краків і Львів розпочали проводити семінари, присвячені найактуальнішим проблемам бібліотечної справи; бібліотека Політехніки м. Вроцлав періодично (один раз на два роки) організовує конференції, запрошуючи до участі гостей з бібліотек-партнерів Канади, США, Македонії, Швеції.

Ефектом співпраці є наступне: передусім, задоволення потреб користувачів; економія витрат кожної окремої бібліотеки; покращання якості обслуговування користувачів і доступу до польської і зарубіжної літератури; упровадження інноваційних проектів; обмін досвідом, удосконалення фахового рівня бібліотекарів.

Н.А. Шишкова

СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ИНФОРМАЦИОННО-КУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ РЕГИОНА: НОВЫЕ ИДЕИ И УСПЕШНЫЕ РЕШЕНИЯ

Библиотека сегодня является учреждением, которое аккумулирует интересы широких слоев общества. Этим обусловлена возможность сотрудничества с различными учреждениями, организациями, движениями Социальное партнерство может решать проблемы местного сообщества по различным вопросам.

Библиотека выступает как выгодный партнер для других организаций в качестве общественного центра информации, центра культурной жизни, общения и досуга, библиотечной сервисной службы. Она демонстрирует большую гибкость и открытость к интересам и потребностям граждан в информации, знаниях и культуре.

Потенциальная способность библиотеки участвовать в общественных процессах, устанавливать горизонтальные и вертикальные связи в муниципальном пространстве, инициировать обсуждение и решение актуальных задач, стоящих перед местным сообществом, предопределяет эффективность социального партнерства с участием библиотек.

Одним из аспектов стратегического планирования Курской областной научной библиотеки имени Н.Н. Асеева как головного методического центра для 778 публичных библиотек региона является формирование социального партнерства во внутреннем и внешнем библиотечном пространстве.

Так, среди региональных партнеров нашей библиотеки можно выделить организации культуры, образования, средства массовой информации, общественные организации, муниципальные органы власти, коммерческие структуры.

Многофункциональность библиотечной деятельности позволяет одновременно сотрудничать не только с одной организацией, но и создавать проекты многостороннего партнерства, объединяющие для решения общих задач усилия нескольких учреждений.

Примером многостороннего социального партнерства библиотек Курского края может служить один из самых первых крупномасштабных

региональных проектов – «Год библиотек в Курской области», объявленный в соответствии с постановлением губернатора. Это уникальный проект, на сегодняшний день единственный в России. Его основные цели: объединение усилий общественности в воспитании культуры чтения у различных категорий населения, модернизация библиотек; комплектование фондов актуальной литературой; повышение престижа чтения и сохранность книги как культурной ценности. Этот год стал знаменательным не только для библиотекарей, но, в первую очередь, и для тех, кто не представляет свою жизнь без чтения, без книг.

В рамках названного проекта работа проводилась в тесном контакте с представителями органов власти на всех уровнях, а также с учреждениями культуры и образования, Курским отделением союза писателей России, общественными организациями, Общественной палатой Курской области, Региональным отделением «Союза женщин России», Русской православной церковью, творческой интеллигенцией, средствами массовой информации. Главы муниципальных образований приняли соответствующие решения, разработаны и утверждены планы мероприятий по проведению тематического года.

Одна из основных целей социального партнерства – не только становление библиотеки как социально значимого института, но и укрепление ее материально-технической базы на основе реализации партнерских взаимовыгодных проектов. В ходе реализации проекта «Год библиотек» была оказана серьезная финансовая поддержка, модернизированы библиотечно-информационные процессы и внедрены новые информационные технологии, улучшена материально-техническая база библиотек и комплектование. Финансовые вливания способствовали дальнейшему развитию библиотек.

Одним из приоритетных направлений в работе органов власти региона является создание модельных библиотек Произошла не просто смена вывески, а появились совершенно новые направления работы библиотек, которые качественно изменят жизнь селян, их психологию. В первую очередь, это переориентация деятельности библиотеки на интересы местного сообщества – быть полезной не только своим читателям, но и всему населению. Сельский житель должен иметь широкий доступ к информации, независимо от того, в небольшой деревне он живет или в крупном населенном пункте. В библиотеках нового поколения жители села смогут самостоятельно найти интересующую их

информацию в сети Интернет и базах данных, работать с электронными энциклопедиями и справочниками, пользоваться электронной почтой, сканировать необходимые документы.

Без преувеличения можно отметить, что это серьезная социальная программа защиты сельского жителя, ограниченного в возможностях получения новой информации. Прежние помещения библиотек полностью преобразились. Средств на их преобразование глава района и руководители муниципальных образований поселений не пожалели Чего стоит только современная мебель: кафедра, стеллажи, читательские столы, стулья. А главное – новые книги, которые способны удовлетворить потребности современных читателей, подписка на периодические издания и, конечно, наличие компьютера с выходом в Интернет.

Сегодня в области уже действует 85 модельных библиотек. Курская область занимает четвертое место в России по их количеству. Именно модельные библиотеки стали центрами сельской культуры. Все библиотеки оснащены компьютерами и оргтехникой, аудио-видеотехникой, их фонды пополнены новой литературой, увеличился ассортимент информационных услуг, предоставляемых местному населению. Молодежь использует возможность работы за компьютером, доступ к сети Интернет, изучает школьные предметы с помощью учебных программ на видеокассетах и CD-ROM. Книжные фонды модельных библиотек преобразились, что привлекло в них тех читателей, которые в последние годы не находили здесь новой литературы. В среднем на 20% возросло число новых пользователей, увеличилось количество выполненных справок, больше стало абонентов коллективной и индивидуальной информации.

Техническое оснащение модельных библиотек преобразило все их традиционные направления работы, все мероприятия сопровождаются электронным, мультимедийным показом, что более эмоционально воздействует на читателя.

Для специалистов модельных библиотек тренинг-центр, действующий при Курской областной научной библиотеке им. Н.Н. Асеева, разработал программу обучающих мероприятий по всем направлениям информационно-библиотечной деятельности, но особое внимание было уделено циклу семинаров по использованию новых информационных технологий в работе с читателями

Позитивная деятельность модельных библиотек получила высокую

оценку со стороны местного сообщества. Были созданы не только комфортные условия для работы, но и появилась возможность свободного доступа к новым информационным технологиям, произошло содержательное обновление книжных фондов библиотек, комплектование электронными документами, что, конечно, делает библиотеки более привлекательными и востребованными.

Именно в рамках проекта «Год библиотек в Курской области» стартовали крупномасштабные областные акции, среди которых торжественная церемония открытия проекта с участием губернатора Александра Николаевича Михайлова, презентация книг курских писателей, творческие встречи с известными российскими писателями, межрегиональная конференция «Библиотека и чтение в контексте культурной жизни провинции», круглый стол «Библиотека и формирование духовной культуры пользователя», научные чтения «История книжного дела и библиотек Курского края».

Одним из важных событий в области продвижения книги и чтения стало открытие в Курской ОНБ им. Н.Н. Асеева Центра чтения. Деятельность Центра чтения представляет собой комплексную работу всех структурных подразделений библиотеки по продвижению книги и чтения. Работа Центра ориентирована на широкую публику и представляет собой разнообразную палитру специальных форм и методов привлечения к чтению: от крупных долгосрочных читательских кампаний до обычных книжных выставок.

Создание Центра чтения на базе областной библиотеки открыло новые перспективы для формирования современного образа библиотеки в информационном пространстве. Сотрудники центра, пройдя обучение на семинарах, организованных НФ «Пушкинская библиотека» и Министерством культуры РФ, создали и реализовали программы повышения квалификации библиотекарей в своих регионах. Это способствовало продвижению новых идей и новых подходов к работе. В целом наблюдается переход от разовых акций к программной деятельности, к масштабным региональным читательским кампаниям, требующим объединения разных структур и поддержки администраций. Реализация проектов способствует последовательному решению стратегических задач, стоящих перед библиотеками, таких, как привлечение внимания органов власти, местного сообщества к проблемам

чтения и библиотек, вовлечение в разговор о книге и чтении широких социальных слоёв, в первую очередь – детей и молодёжи.

За пять лет существования Центра чтения проведены крупномасштабные форумы, значимые акции, направленные на поднятие престижа чтения, книги и библиотеки. Культурным событием «Года библиотек» названа акция «С книгой в будущее», организованная Курской областной научной библиотекой им. Н.Н Асеева Акция была направлена на содействие развитию и продвижению чтения как одной из основ культурного экономического и политического развития Курского края, привлечение местного сообщества к поддержке деятельности библиотек как базовых структур в развитии информационного общества; инициирование привлекательных для деловых кругов акций, сопровождающих их вклад в поддержку чтения.

Для участия в акции «С книгой в будущее» были приглашены известные куряне – представители органов власти, бізнес-сообщества, научной и творческой интеллигенции, общественных организаций, каждый из которых подарил свою любимую книгу читателям библиотеки со словами поддержки чтения, приумножения богатства родного языка, сохранения культуры России. Девизом акции стали слова. «Я добился успеха, потому что читал». Это позиция тех, кто определяет жизнь нашего края сегодня во всех сферах деятельности.

В акции приняли участие губернатор А.Н. Михайлов, председатель областной Думы, депутаты Государственной Думы, архиепископ Курский и Рыльский Герман, писатели, музыканты, ректоры вузов, бизнесмены и другие известные люди нашего города. Всех их объединяют любовь и уважение к книге, пожизненная верность ей.

В районах и городах области прошли благотворительные акции в поддержку библиотек и популяризации книги и чтения среди населения, а также конкурс на лучшую организацию работы библиотеки по продвижению книги и чтения среди населения «Библиотека. Книга. Читатель».

Партнерство с администрацией области в реализации проекта «Год библиотек в Курской области» принесло ощутимые результаты: увеличились число читателей, книговыдача и посещаемость, появилось множество разнообразных оригинальных методов привлечения населения

к чтению, но одним из важных результатов стало улучшение материально-технической базы, модернизация библиотек.

Еще одним важным результатом взаимовыгодного сотрудничества стал тот факт, что Курская областная научная библиотека им. Н.Н. Асеева в числе четырнадцати областных библиотек Российской Федерации стала обладательницей уникального автомобиля КИБО. Наша заявка в федеральную целевую программу «Культура России» была удовлетворена, прежде всего, за усилия местной администрации по модернизации сельских библиотек.

КИБО – это не просто библиотека, а мобильный комплекс информационно-библиотечного обслуживания. Создание таких автомобилей стало возможным благодаря Федеральной целевой программе «Культура России», в рамках которой реализуется проект «Создание мобильной системы обслуживания населенных пунктов, не имеющих библиотек».

Библиомобиль представляет собой современную библиотеку, способную удовлетворить самые сложные и разнообразные информационные запросы пользователей любого возраста. В их распоряжении 1000 томов книг, 200 мультимедийных изданий, спутниковый Интернет, два рабочих места, оборудованных ноутбуками и web-камерами. При помощи КИБО может осуществляться техническая поддержка массовых мероприятий. Для этого в библиомобиле есть комплект звукоусиливающего оборудования с радиомикрофонами, проектор и два экрана. Запечатлеть яркие мгновения праздника помогает цифровая фотокамера. Малошумный бензиновый генератор позволяет проводить обслуживание пользователей даже там, где отсутствует электрическая сеть. Презентация комплекса прошла во многих районах области, а в пилотном проекте по внедрению в нашем регионе современной модернизированной системы информационного обслуживания граждан, проживающих в сельской местности, участвуют пока четыре села Курской области. Сельские жители с нетерпением ждут чудо-машину. Они уже знают, что «библиотека на колесах» привезет не только новые и необходимые книги, но и какое-то интересное мероприятие. Уже сейчас можно с уверенностью сказать, что КИБО востребован жителями сел, он им просто необходим.

Таким образом, развивая это направление социального партнерства, библиотеки области не только обеспечивают эффективность механизмов информационного обмена между властными структурами и населением, заботятся об улучшении своего материально-технического состояния, но и укрепляют свой авторитет в глазах общественности

В рамках проведения тематического года в библиотеке был открыт Центр толерантности Центр осуществляет партнерство с общественными организациями, сформированными по национальному признаку, а именно:

– Курским городским обществом польской культуры;

– «местной иудейской религиозной организацией «Еврейская община города Курска»;

– общинно-благотворительным центром «Еврейский дом»;

– Курским региональным отделением Общероссийской общественной организации «Союз армян России»;

– Курской городской общественной организацией «Азербайджанская община им. К. Караева»;

– Курской городской общественной организацией «Товарищество Украина-Сейм», которое временно прекратило свою деятельность.

В последнее время значительно активизировалась работа по проведению Дней культуры народов, проживающих на территории Курской области. Важным событием 2009 года стала реализация проекта электронной энциклопедии «Культура народов. Этнические сообщества Курской области», поддержанного Распоряжением Президента РФ «О присуждении грантов Президента РФ для поддержки творческих проектов общенационального значения в области культуры и искусства». Энциклопедия «Культура народов. Этнические сообщества Курской области» – это собрание материалов о главном богатстве Курской области – культуре населяющих ее народов, важнейшей особенностью которой является бережное отношение к этническим сообществам, уникальная способность жить вместе, оставаясь разными. В рамках проекта приобретена литература на азербайджанском, армянском, польском и украинском языках. Это книги по истории, религии, философии, страноведению, культуре и искусству этнических сообществ, а также фольклор и художественная литература.

С целью позиционирования и создания благоприятного имиджа в информационной среде региона наша библиотека давно и успешно использует возможности, предоставляемые региональной информационной средой. Так, например, журналисты привыкли считать библиотеку источником точной информации для своей повседневной работы; сотрудничество со СМИ происходит в атмосфере взаимного доверия, готовности оказать друг другу поддержку Стали традиционными ежегодные «открытые эфиры», пресс-конференции, которые проходят накануне Всероссийского дня библиотек и дают возможность общественности, журналистам получить наиболее полную, достоверную информацию о деятельности библиотеки: о новых проектах, планах, новинках издательской продукции библиотеки, о новых услугах для наших пользователей.

Сегодня складывается особая модель взаимодействия и с муниципальными библиотеками. Одним из эффективных способов развития социального партнерства между библиотеками является реализация значимых социальных и культурных проектов. Одним из новых проектов, который реализуется в Курской области, является проект «Передвижной информационно-выставочный центр «Маршрут духовного семейного чтения», который в 2011 году стал победителем в грантовом конкурсе «Православная инициатива». Конкурс проводится по благословению Патриарха Московского и всея Руси Кирилла Координационным комитетом по поддержке социальных, образовательных, культурных и иных инициатив под эгидой Русской Православной Церкви Благотворительным Фондом преподобного Серафима Саровского Проект реализуется в рамках конкурса «Просвещение через книгу».

Одной из важных целей, которую мы поставили при разработке и реализации проекта, является ликвидация информационного неравенства сельских жителей, то есть, организация широкого доступа к литературе жителей села. На средства гранта приобретены книги по православию, причем книги высокого качества как по содержанию, так и по полиграфическому оформлению. Основная задача центра – организация передвижных книжных выставок духовно-нравственной тематики в

муниципальных библиотеках Курской области. Положительные результаты очевидны: проект востребован.

В рамках взаимодействия КОНБ им. Н.Н. Асеева и Курской Епархии проводятся мероприятия, направленные на духовно-нравственное воспитание путем приобщения к православному наследию и активной работе с православной литературой. С 2003 года в библиотеке работает сектор духовной литературы. Помощь в его создании и приобретении литературы оказала Курская Епархия. Библиотека участвует в значимых форумах, проводимых ежегодно с 2005 года Курской Епархией, среди которых Научно-образовательные Знаменские чтения, Пасхальный фестиваль «Золотые купола» совместно с Курсакой Епархией Библиотека традиционно проводит в пасхальную неделю благотворительные вечера, на которые приглашаются дети из социально-реабилитационного центра, школ-интернатов. В заключение вечера дети получают сладкие пасхальные подарки, подготовленные сотрудниками библиотеки.

Партнерами нашей библиотеки являются ведущие российские и зарубежные библиотеки. Наиболее интересными и значимыми для курян стали проекты, реализованные совместно со Всероссийской государственной библиотекой иностранной литературы (ВГБИЛ) им. М.И. Рудомино.

Так, в рамках Международной программы «Большое чтение» при поддержке администрации Курской области и лично губернатора Курской области А.Н. Михайлова была переиздана трагедия И.В. Гете «Фауст» в переводе А. Фета, который последние плодотворные годы жизни провел в Курской губернии и поэтому куряне по праву считают его своим земляком. Проект сам по себе уникален. Перевод выдержал три издания (1889, 1899, 1901 гг.), после чего в течение всего XX века не публиковался. В новом издании текст, принадлежащий Фету, не только выглядит более современным, но и адаптирован к современной орфографии. Второй проект – издание книг А. Фета «Лишь у тебя, поэт, крылатый слова звук...» (на русском и испанском языках, в переводе на испанский Хоакина Торквемады) и «Перед всемирной красотою» (переводы А. Фета европейских поэтов). Этот проект не только в российском масштабе, но и далеко за ее пределами получил высокую оценку специалистов.

Курская область стала участницей не менее значимого проекта «Большая книга – встречи в провинции» – это совместный проект

Федерального агентства по печати и массовым коммуникациям и Некоммерческого фонда «Пушкинская библиотека».

Цель проекта – привлечение читательского и общественного внимания к лучшим образцам современной отечественной литературы, содействие развитию литературных процессов в регионах. Состоялись интересные встречи с известными литературоведами, членами жюри Национальной литературной премии «Большая книга», а также с лауреатами премии «Большая книга»: Александром Кабаковым, Алексеем Слаповским и Андреем Балдиным.

Сегодня с уверенностью можно констатировать, что современная библиотека, обладая высоким уровнем профессионального развития, информационными ресурсами, материальной базой, должна соответствовать задачам и целям, стоящим перед ней как перед участницей социального партнерства. Сильные стороны взаимодействующих субъектов должны дополнять друг друга и способствовать обоюдному развитию. Библиотека способна уверенно и зримо позиционировать себя в информационной среде региона.

М.І. Главчев
Ю.М. Главчева

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕВАГИ КОРПОРАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БІБЛІОТЕК

Виконання основного завдання бібліотеки – оперативне забезпечення читача інформацією, неможливе без об'єднання зусиль та ресурсів. Взаємодія бібліотек набула активного розвитку: корпоративні бібліотечні проекти нині функціонують у всіх регіонах, на всіх рівнях із залученням інформаційних установ усіх форм власності. Першочергово ставлячи за мету формування об'єднаного інформаційного ресурсу для раціонального використання інформаційних, фінансових, трудових ресурсів, підвищення оперативності, ефективності, якості й комфортності інформаційного забезпечення користувачів; корпоративні бібліотечні проекти об'єднують різних суб'єктів інформаційного середовища та закладають важливу основу для створення єдиного соціокомунікаційного середовища [5]

Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ» вважає одним з пріоритетних напрямків стратегічного розвитку – корпоративну взаємодію з іншими бібліотеками, академічними установами, видавцями та спорідненими організаціями. НТБ має багатий практичний досвід подібної співпраці на місцевому, регіональному та міжнародному рівнях (Асоціація «Інформатіо-консорціум», м. Київ; Асоціація регіональних бібліотечних консорціумів (АРБІКОН), м. Москва; «Ірбіс-корпорація», м. Санкт-Петербург; Консорціум ELibUkr, м. Київ; Асоціація користувачів та розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій, м. Санкт-Петербург).

Лідируючі позиції, які займає НТБ НТУ «ХПІ» в напрямку корпоративної взаємодії серед бібліотек вищих навчальних закладів України підтверджуються авторами багатьох публікацій.

Керівники проекту «Автоматизованої системи Російського зведеного каталогу (АС РЗвК) науково-технічної літератури» Б.І. Маршак, М.О. Рагімова, В.С. Соколовська на Дев'ятнадцятій Міжнародній Конференції «Крим 2012» «Бібліотеки та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу» відзначили найбільш активних учасників з держав СНД (крім Росії та Білорусі):

1. Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української Академії аграрних наук;
2. Кримська республіканська універсальна бібліотека ім. І. Франка;
3. Національний технічний університет «ХПІ». НТБ;
4. Національний центр інновацій та підприємництва. НТБ РА,
5. Республіканська науково-технічна бібліотека Казахстану,
6 Центральна наукова бібліотека НАН Киргизької республіки;
7 Національна бібліотека Узбекистану ім. Алішера Навої.

Учасниками та користувачами АС РЗвК НТЛ є: бібліотечні та інформаційні мережі організацій, що мають свої фонди науково-технічної літератури і бази даних; науково-технічні бібліотеки; органи НТІ Росії та держав-учасниць СНД, які формують інформаційний ресурс спільного користування. Загальне число її учасників – 790 бібліотек та інформаційних організацій, інформація в систему надходить від 770 організацій-учасниць Автоматизованої системи [3]. Співробітникам науково-технічної бібліотеки особливо приємно потрапити до переліку найбільш активних учасників

Дослідження інтеграційних процесів бібліотек вищих навчальних закладів держави на сучасному етапі розвитку соціальних комунікацій, продемонстрували, що результатом інтеграції суб'єктів інформаційно-комунікаційної взаємодії є сприяння процесу об'єднання і узгодження ресурсів, їх раціональній організації.

Серед бібліотек які реально відчули переваги інтеграції за результатами діяльності у 2009 – 2010 роках відзначаються лідери. НБ Львівського національного університету, НТБ Національного технічного університету України «КПІ»; НБ Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка; НТБ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Найбільш поширеними формами корпоративної взаємодії бібліотек вищих навчальних закладів України є:

- корпоративна каталогізація;
- підвищення кваліфікації;
- створення інформаційних продуктів;
- віртуальна довідкова служба, МБА, ЕДД;
- кооперація у наданні доступу до бібліографічних та повнотекстових ресурсів;
- проектна діяльність;
- об'єднання репозитаріїв;
- корпоративне комплектування;
- оцифровування фондів;
- збереження фондів.

Розвиток одного з напрямків дає підґрунтя для появи взаємодії з іншого. Так, для виконання електронної доставки документів насамперед слід визначити бібліотеки фондоутримувачі. Провести пошук в корпоративному каталозі об'єднання зручно, оскільки можна швидко визначитися з бібліотекою в фонді якої є необхідне видання та зробити замовлення. За таким принципом організовано роботу за проектами «Міжрегіональний аналітичний розпис статей» (МАРС) та «Електронна доставка документів» (ЕДД) (АРБІКОН) [2]. Науково-технічна бібліотека активно проводить заходи для максимального розкриття фондів для користувачів. Для цього в 2012 році було проведено ряд змін:

- загальний перелік доступних видань з ЕДД розширено даними про збірники наукових праць та наукові журнали Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (35 найменувань);

у базу даних проекту ЕДД введено відомості про періодичні видання минулих років з фонду НТБ;

тривають роботи по реалізації нової підписаної угоди про аналітичний опис закріплених за бібліотекою ретроспективних періодичних видань у базі даних проекту МАРС.

Цікаві перспективи має проект, «Автоматизований банк даних Автоматизованої системи Російського Зведеного каталогу науково-технічної літератури» ДПНТБ (Росія), приєднання до якого відбулося у 2007 р. [1] Спочатку до зведеного каталогу надсилався лише бібліографічний опис, а з 2012 р., опис доповнюється посиланням на повний текст якщо документ має електронний варіант, при суворому дотриманні авторських прав. Бібліотеки мають працювати виключно в межах правового поля, а при участі в міжнародних проектах, виконувати закони та норми інших держав, з якими співпрацюють.

Система постійно технічно вдосконалюється, розробляються проектні рішення, безпосередньо адресовані користувачам. Реалізується рішення про представлення зведеного каталогу ДПНТБ і АС РСвК НТЛ в Академії Google. Перевагою цього проекту є те, що Академія Google дозволяє виконувати пошук наукової інформації, використовуючи єдину форму запиту. Електронні каталоги бібліотек залишаються «за бортом». Нове рішення дає можливість користувачам Інтернет виконувати прямі переходи зі сторінок результатів пошуку в Google до запису в АС РСвК НТЛ і, звідти, до запису в електронному каталозі бібліотеки-утримувача необхідного документа. Така можливість значно прискорює замовлення потрібного видання та його електронну доставку, або доступ до повного тексту документа.

Окрім вищевказаних проектів, НТБ є учасником ще кількох, продуктивних та перспективних проектів· «Придніпровський корпоративний каталог» (корпоративна каталогізація та ЕДД); «Електронна бібліотека України: Створення центрів знань в університетах України» (комплексна програма тестових доступів та ЕДД), зведені каталоги періодичних видань та іноземних наукових журналів, що надійшли до провідних бібліотек м. Харкова, зведений каталог з бібліотечної справи, бібліотекознавства, бібліографознавства, що надійшли до провідних бібліотек м. Харкова.

На нашу думку останні роки простежується стійке зростання інтеграційних процесів бібліотек на рівні інформаційних ресурсів та

послуг. У сучасному світі бібліотека може більш плідно реалізовувати свою інформаційно-комунікаційну функцію за допомогою новітніх цифрових технологій та веб-ресурсів мережі Інтернет. Шляхом участі у низці бібліотечних проектів реалізовується можливість багатоаспектного розкриття змісту фондів установ-учасників з метою їх презентації світовій спільноті [4].

Підсумовуючи написане, можна зробити висновок, що кожен окремий проект, як живий організм, прагне до удосконалення, розширюється, набуває нових якостей. У свою чергу ці проекти демонструють злиття в більш масштабні об'єднання. Бібліотекар установи-учасника неодмінно стає професіоналом. Читач бібліотеки – учасниці, заради якого покладаються зусилля до взаємодії за всіма можливими напрямками, використовує переваги швидкого доступу до достовірної якісної інформації в комфортному середовищі бібліотеки.

Використані джерела

1. Автоматизирований банк данных Автоматизированной системы Российского Сводного каталога научно-технической литературы ГПНТБ (Россия) [Электронный ресурс] – Электрон. дан. – Режим доступа: ttp:/ www.gpntb.ru/win/search/help/rsk.html, свободный. — 01.02.2013.
2. Ассоциация региональных библиотечных консорциумов (АРБИКОН) [Электронный ресурс] – Электрон. дан. – Режим доступа: http:/ arbicon.ru, свободный. – 01.02.2013.
3. Маршак, Б.И. Эволюция Сводного каталога научно-технической информации [Электронный ресурс] Б.И. Маршак, М.А. Рагимова, В.С. Соколовская Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : девятнадцатая Междунар. конф. «Крым 2012». Электрон. дан. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2012/disk/038.pdf, свободный. 01.02.2013.
4. Кузнецов, А.В. Участь у міжнародних корпоративних проектах як засіб розкриття бібліотечних фондів / А.В. Кузнецов / Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 17 19 травня 2011 р. К., 2011. С. 182 184.
5. Мар'їна, О.Ю. Корпоративні бібліотечні проекти як засіб формування соціокумунікаційного середовища [Електронний ресурс] О.Ю. Мар'їна Діловодство, бібліотечна справа. Електрон. дан. Режим доступу: http://referatu.net.ua/referats/7375/180161, вільний. – 01.02.2013.

О.М. Кобєлев

ІНФОРМАЦІЙНА АНАЛІТИКА В СТРУКТУРІ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність вивчення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек як складової нової соціально-комунікаційної реальності зумовлена інтелектуалізацією суспільної діяльності, необхідністю приймати обґрунтовані рішення на різних рівнях організації буття людини, актуалізацією інформаційних ресурсів суспільства та посиленням вимог до діяльності бібліотек як елементу інформаційно-комунікаційної інфраструктури суспільства в динамічних умовах становлення суспільства знань, удосконалення існуючих і вибору нових засобів управління та збагачення контенту інформації, що циркулює в соціоінфосфері.

Складність і неоднозначність процесів, що відбуваються у сучасному соціумі, різноманіття й надмірність інформації, необхідність її відбору, відсутність достовірного знання є передумовами застосування інформаційно-аналітичної діяльності. Тобто суспільні процеси, вивчення яких є необхідним для ефективного управління складними соціальними системами, пов'язані з аналізом такого обсягу інформаційно-когнітивного контенту, що на певній стадії дослідження виникає необхідність застосування досконаліших способів стислого (концентрованого) відображення цього матеріалу. Звідси походить все більше зближення методології суспільних і «точних» наук, тенденція до поширення застосування точних методів. За цих умов бібліотека як один з найдавніших соціокомунікаційних інститутів, що має значний досвід у розробці і використанні інформаційно-аналітичних технологій, має «запропонувати» себе суспільству і як інформаційно-аналітичний центр Тобто, бібліотеки, які займалися інформаційно-аналітичною діяльністю, у новому соціально-комунікаційному середовищі мають її трансформувати, піднести на якісно новий рівень.

Відомо, що головна мета інформаційно-аналітичної роботи полягає у видобуванні максимальної кількості релевантної інформації із даних, або точніше, у виробництві нового знання на основі переробки наявної інформації. Але це породжує певні протиріччя між усталеними формами організації збору, збереження, обробки, передачі документованої

інформації, забезпечення доступу до інформаційних ресурсів, зокрема електронних, і необхідністю впровадження та застосування технологій їх аналітичної обробки, між потребою у встановленні зв'язків контенту накопичених інформаційних ресурсів у будь-якому вигляді та ретроспективі.

Інформаційно-аналітична діяльність пронизує всі сфери людського буття, проте, вирізняється цілями, завданнями, засобами та результатами. Зростання ролі інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД) у забезпеченні вибору варіантів прийняття рішення на різних рівнях виконання суспільних завдань зумовлює наявність протиріч між вимогами до здійснення аналітичної обробки документно-інформаційних ресурсів та наявними рівнями організації ІАД у бібліотеках; між досвідом створення аналітичних центрів різного рівня, підготовки оглядово-аналітичних документів, розробки інформаційно-аналітичних технологій та відсутністю системи підготовки фахівців-бібліотекарів аналітико-інформаційного спрямування.

Водночас серед невирішених аспектів загальної проблеми спостерігається протиріччя між наявною потребою в ІАД та невизначеністю статусу інформаційної аналітики, особливостями її використання в теорії і практиці у бібліотеках. Усе це стримує її впровадження в практику управління соціально-комунікаційною сферою в цілому і бібліотечною сферою зокрема, а отже, знижує ефективність діяльності вітчизняних бібліотек, призводить до прийняття необґрунтованих рішень, що породжує значні матеріальні і моральні втрати. Потребує вирішення проблема зв'язку розвитку інформаційної аналітики в контексті еволюції комунікаційної діяльності в цілому, а також в окремих соціально-комунікаційних структурах.

Досвід розвинених країн свідчить про необхідність запровадження цілеспрямованої інформаційно-аналітичної політики. Характерними ознаками останнього є ринкові відносини, розвиток інтелектуальної економіки, різноманітність інформаційних процесів, що потребують застосування спеціальних знань і навичок, пов'язаних з інформаційно-аналітичною діяльністю. Усе це стимулювало перехід на якісно інший рівень інформаційної аналітики як особливої сфери людської діяльності, покликаної забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою

аналітичних технологій, через переробку вихідної інформації й здобуття якісно нового знання.

Незважаючи на актуальність, до цього часу є недостатньо концептуально осмисленою проблема трансформації інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, що зумовило спрямування монографічного дослідження «ІНФОРМАЦІЙНА АНАЛІТИКА В СТРУКТУРІ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ». У монографії теоретично обґрунтовується інформаційна аналітика як складова діяльності бібліотек в Україні за умов інтелектуалізації соціо-комунікаційних відносин у суспільстві. Визначається онтологічна та концептуальна специфіка інформаційно-аналітичної діяльності, її зміст, характер, технології та організаційні засади. Робиться висновок, що виникла необхідність оптимізації інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек. Це зумовлено, зокрема, глобалізаційними процесами в усіх сферах людської діяльності і бібліотечно-інформаційній в тому числі, запровадженням новітніх інформаційних технологій, що спричиняє те, що до традиційних завдань бібліотек додаються ще й завдання подолання конкуренції з інформаційними установами, що виникають на інформаційному ринку.

СЕКЦІЯ 1. Корпоративне формування й інтеграція інформаційних ресурсів

И.М. Браславская

ПРОЕКТ «ПРИДНЕПРОВСКИЙ КОРПОРАТИВНЫЙ КАТАЛОГ» – ШАГ ДЛЯ СОЗДАНИЯ ЕДИНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА РЕГИОНА

Корпоративный проект «Приднепровский корпоративный каталог» (ПКК) начал формироваться в 2008 г., когда по инициативе Днепропетровской областной универсальной научной библиотеки им. Первоучителей славянских Кирилла и Мефодия (ДОУНБ) собрались представители различных библиотек города и обсудили возможность создания такого проекта. На тот момент энтузиастами оказались только ДОУНБ (инициатор), библиотека Днепропетровского национального университета им. Олеся Гончара и научно-техническая библиотека университета железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна.

В основу деятельности ПКК было положено некоммерческое партнерство по созданию электронного каталога аналитической росписи украинских журналов, которое урегулировано договорами между членами корпорации. С середины 2008 г. корпорация начала работу. Её участники обязались строить отношения на основе равноправного партнерства: обмениваться информационными ресурсами, совместно использовать созданные электронные продукты. Основными принципами организации проекта являются открытость, готовность выполнения условий договора, наличие подписки на украинские журналы, наличие Интернета, электронной почты и другого программного обеспечения.

ДОУНБ, как инициатор проекта, взяла на себя обязательства координации работы по его реализации. Непосредственным исполнителем проекта определён отдел периодики. Специалистами нашей библиотеки были разработаны нормативные документы, обеспечивающие деятельность корпорации. Пакет основных документов: Положение о Проекте; договор о совместной работе; предложения ДОУНБ по организации и взаимодействию в рамках проекта для формирования БД аналитической росписи статей периодических изданий Украины; паспорт

библиотеки (форма); перечень полей, необходимых для заполнения в корпоративном каталоге; прием\передача данных системы Ирбис; методика заполнения полей; аннотация: методические рекомендации для составления; формирование ключевых слов, методические рекомендации; положение о Координационном совете корпорации (см.: http://www.libr.dp.ua/pkk/1.htm).

Сотрудники отдела периодики ДОУНБ консультируют и обучают претендентов на вступление в корпорацию, а также оказывают необходимую помощь участникам корпорации. С целью получения качественного продукта и соответствия единым нормам координатором проекта (заведующей отделом периодики) редактируются все аналитические записи, поступающие в корпоративный каталог. Она просматривает все записи на соответствие методике заполнения полей, индексирование ключевыми словами и каждому участнику направляет замечания. Записи больше не возвращаются и в отредактированном виде рассылаются участникам корпорации.

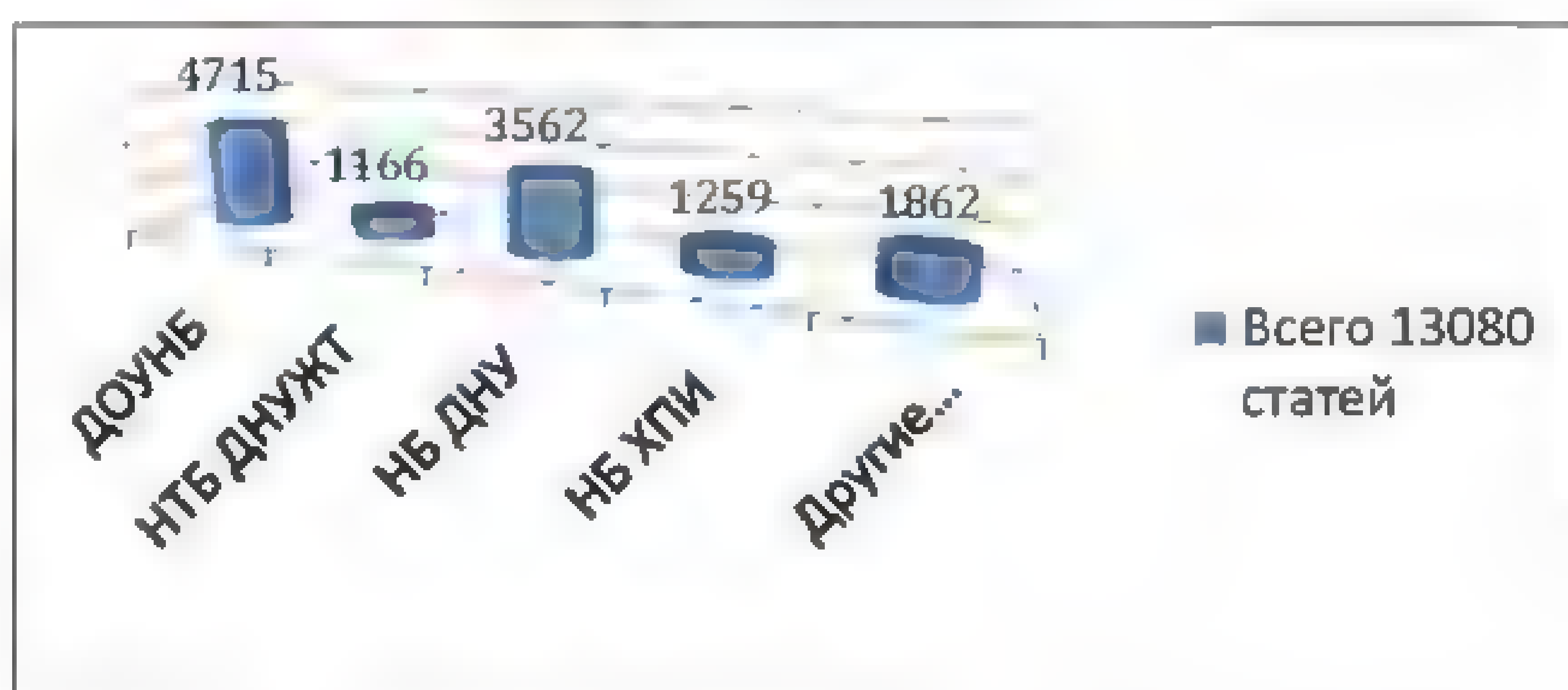
Корпорация существует четыре года, поэтому можно говорить об определенных результатах, проблемах и перспективах На сегодняшний день корпорация насчитывает 10 участников, которые расписывают 40 названий украинских журналов. Участниками корпорации являются библиотеки разных систем и ведомств: областные библиотеки (ДОУНБ им. Первоучителей славянских Кирилла и Мефодия и областная библиотека для молодежи им. М. Светлова); Центральная городская библиотека Днепропетровской городской ЦБС для взрослых, 4 библиотеки высших учебных заведений Днепропетровска и одна – Харькова, библиотека института педагогического последипломного образования и библиотека института последипломного образования Приднепровской государственной академии строительства и архитектуры Все библиотеки, за исключением библиотеки Днепропетровского национального университета (ДНУ), работают в программе Ирбис. Соответствие полей с записями библиотеки ДНУ было достигнуто с помощью написания специального конвертора.

Отбор журналов для росписи в ПКК происходит следующим образом: каждый претендент выставляет список журналов, которые он хотел бы расписывать (с учетом существующих норм росписи). Мы решили не придумывать ничего нового и взяли за аналог корпорацию МАРС, в которой очень демократичные нормы: 15 статей в год на одного

штатного библиотечного работника. Это, конечно, условный отсчет. В нашей корпорации есть некоторые отступления от правил. Например, в одной из библиотек-участниц проекта штат – 2 человека, расписывают они 1 журнал – «Вісник державної служби» или 80 статей в год.

Совместными усилиями за этот период создан каталог в объеме 13080 записей. Конечно, доля участия каждого члена корпорации разная (это предполагается нормами).

ПКК 2008 – 2012 гг.

Преимущества корпоративной работы:

– создается совокупный, качественный информационный продукт, в котором строго определено количество полей для заполнения и соблюдаются стандарты каталогизации;

– повышается квалификация специалистов-библиографов;

– за счет сокращения дублирования работы освобождается рабочее время для решения других задач;

– на базе корпоративного каталога появляется возможность предоставлять пользователям новые услуги (например: электронная доставка документов), расширять количество журналов для аналитической росписи.

Преимущества корпоративной каталогизации можно продемонстрировать на примере областной научной библиотеки.

Повысилась эффективность работы по созданию электронного каталога. Библиотека является участником двух проектов: «Межрегио-

нальная аналитическая роспись статей» (МАРС) и «Приднепровский корпоративный каталог (ПКК)».

Благодаря участию в проекте МАРС мы получаем готовую аналитическую роспись практически всех российских изданий (около 180 названий нашей подписки и 1920 названий, которые расписывает корпорация МАРС), расписываем сами почти 250 названий украинских журналов.

Как участник проекта «Приднепровский корпоративный каталог», библиотека получает роспись 40 украинских журналов, 10 из которых расписываются для корпорации. За год в электронный каталог ДОУНБ вносится 16000 библиографических записей, созданных специалистами отдела периодики, и около 34000 записей, заимствованных из корпоративных проектов (на журналы, которые мы подписываем, а всего – около 300000 записей).

Улучшилось качество электронного каталога. Расширился репертуар обрабатываемых журналов: благодаря сэкономленному рабочему времени и приобретённому опыту реализуются планы по росписи украинских отраслевых научных журналов, таких как «Проблемы управления и информатики», «Украинский химический журнал», «Управляющие системы и машины» и др., всего 25 названий.

Появились новые сервисы для читателей библиотеки. Мы имеем возможность пользоваться ресурсами других библиотек благодаря проекту «Электронная доставка документов» (ЭДД). За последние три года от библиотек-участниц проекта читатели ДОУНБ получили 258 документов, отсутствующих в ее фондах. Из фонда ДОУНБ для библиотек было передано 210 электронных копий документов.

Кроме того, в ДОУНБ реализуется проект по наполнению библиографической базы аналитической росписи журналов полно-текстовыми документами, который предусматривает как сканирование текстов статей силами сотрудников отдела периодики, так и заимствование их из Интернета. Этот ресурс доступен для пользователей локальной сети ДОУНБ На сегодня 34950 полных текстов из 32 украинских журналов доступны читателям ДОУНБ.

В работе корпоративного проекта «Приднепровский корпоративный каталог» есть и определенные трудности, а именно:

– нарушаются сроки росписи по разным причинам: смена сотрудников, несвоевременная доставка изданий и т.д.;

– не всегда библиографы отвечают на вопросы координатора проекта или не принимают участия в голосовании;

– не получила должного развития электронная доставка документов между участниками проекта;

– медленно увеличивается количество участников проекта, большинство библиотек ещё не готовы к корпоративной работе.

Ближайшие планы развития проекта:

– создание сводного электронного каталога журналов, выписываемых библиотеками-участницами ПКК с ежегодным редактированием. Решен вопрос о написании программы, которая позволит каждому участнику вносить свои сведения он-лайн. Будет и альтернатива: предоставлять сведения в ДОУНБ, которая внесёт их в каталог;

– активизация проекта электронной доставки документов в рамках корпорации, сейчас обсуждается его документация;

– разработка программы популяризации проекта ПКК для привлечения новых участников.

Использованные источники

1. Баженова, И.Д. Проблемы формирования сводной электронной базы данных статей в корпоративной среде / И.Д. Баженова // Науч. и техн. б-ки - 2008. № 3. - С. 59–65.

2. Голубев, А.М. Взаимодействие библиотек Республики Беларусь в области корпоративной каталогизации / А.М. Голубев // Веснік Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры і мастацтваў. – 2010. – № 1. – С. 107–111.

3. Давидова, І. Організація трансформації бібліотечно-інформаційного виробництва / І. Давидова // Вісн. книжк. палати. 2008. № 11. С. 26 28.

4. Мар'їна, О. Розвиток корпоративних бібліотечних проектів в Україні О. Мар'їна // Вісн. книжк. палати. – 2010. – № 1. – С. 22 25.

О.О. Кондратенко

СОСТОЯНИЕ КОРПОРАТИВНОЙ КАТАЛОГИЗАЦИИ В БИБЛИОТЕКАХ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Разработка и внедрение системы корпоративной каталогизации в библиотечно-информационных учреждених Украины – одна из самых актуальных и обсуждаемых в профессиональных кругах тем.

Это обусловлено следующими причинами:

– стремительным ростом объема информационных потоков и сложностью управления ими отдельными библиотеками;

– постоянным совершенствованием и развитием информационно-коммуникационных технологий, в том числе новых веб-технологий, что облегчает возможность корпоративного взаимодействия;

– осознанием специалистами и руководством библиотек эффективности корпоративного взаимодействия с целью создания единого библиотечно-информационного пространства и разделения труда высококвалифицированных специалистов по обработке документов, поступающих в фонды библиотек и других информационных учреждений.

Нарастание электронных потоков информации стимулирует проблему разработки системы корпоративной каталогизации, так как электронные издания, в том числе и онлайновые, так же как и традиционные, требуют каталогизации – иначе читатель просто не будет знать, какие издания имеются в данной библиотеке. Также поступление одних и тех же электронных изданий в разные библиотеки создает более сложную проблему адекватного представления их в этих библиотеках, чем аналогичная проблема при многократной каталогизации традиционных изданий.

Корпоративная каталогизация не менее важна в связи с имеющейся проблемой информационного охвата издаваемой печатной продукции в Украине и формированием метаданных о них. Согласно официальным данным, в Украине ежегодно выпускается более девяти тысяч названий изданий общим тиражом более 1 млн экземпляров, включая авторефераты диссертаций (официальный сайт Книжной палаты Украины, 2011 г.). В соответствии со статистическими данными в 37 тысячах библиотек всех систем и ведомств Украины содержится более 850 тыс. экз документов.

Поступления за год в среднем в одну библиотеку составляют более 500 экз. документов. При этом каждая библиотека ведет электронный каталог Количество дублируемых записей при каталогизации составляет 75%, т.е. библиотечные работники в разных библиотеках должны создать одну и ту же запись как минимум 375 раз. Это касается печатных изданий, а в отношении электронных такие данные получить пока не удается, особенно если библиотека подписывает онлайновый ресурс для обслуживания своих пользователей В условиях прогрессирующей автоматизации библиотечных процессов и постоянного отсутствия необходимого финансирования данный факт не может не вызвать озабоченности.

Практически во всех регионах страны руководителями крупных библиотек произведены попытки изменить ситуацию к лучшему, но одной только инициативы специалистов недостаточно. Уже созданные корпоративные объединения крайне нуждаются в государственной поддержке, необходима разработка и финансирование национальной системы корпоративной каталогизации. Только в этом случае возможно качественное улучшение деятельности не только отдельных библиотек, но и всей государственной библиотечной системы в целом.

С целью совершенствования качества обслуживания пользователей, обеспечения сохранности печатного материала (особенно редкого и ценного фонда), внедрения новых достижений в области информационных технологий современными библиотечными учреждениями создаются электронные информационные ресурсы, которые также требуют постоянной систематизации и упорядочения. И актуальную проблему создания национальной электронной библиотеки, которая бы позволила обеспечить свободный доступ населения Украины к национальным и мировым информационным источникам, тоже невозможно решить без создания национальной системы корпоративной каталогизации, как это уже давно сделано в США, Великобритании, Российской Федерации и других странах. Поэтому обозначенная проблема является крайне важной и актуальной.

В настоящее время основной задачей Крымского республиканского учреждения «Универсальная научная библиотека им. И.Я. Франко» как главного методического центра библиотек Автономной Республики Крым является: снижение затрат на обработку документов, повышение качества библиографических записей, улучшение качества библиотечных услуг, предоставляемых библиотеками. В связи с этим одной из лидирующих

задач стала тенденция объединения библиотек на ведомственном и межведомственном уровне и создание центра корпоративной каталогизации краеведческих ресурсов.

В АР Крым библиотечная сеть насчитывает 783 учреждения, из них 679 публичных библиотек, относящихся к ведомству Министерства культуры АРК. Для публичных библиотек главным методическим центром является Крымское республиканское учреждение «Универсальная научная библиотека им И.Я. Франко», для вузовских библиотек – Научная библиотека Таврического национального университета им В.И Вернадского.

Первым этапом корпоративной каталогизации в автономии можно назвать многолетнюю работу секции библиографов Межведомственного Совета научных библиотек г. Симферополя. В заседаниях секции принимают участие четыре республиканские библиотеки, Научная библиотека Таврического национального университета (НБ ТНУ), Научно-техническая библиотека Национальной академии природоохранного и курортного строительства (НТБ НАПКС), Научная библиотека Южного филиала Национального университета биоресурсов и природопользования Украины «Крымский агротехнологический университет» (НБ ЮФ НУБПУ «КАУ»), Научная библиотека Крымского государственного медицинского университета им. С.И. Георгиевского, Библиотека Крымского университета культуры, искусств и туризма, Крымская республиканская научно-медицинская библиотека и Центральная городская библиотека им. А.С. Пушкина и др. На заседаниях обсуждаются актуальные вопросы библиографической работы, в том числе и корпоративной каталогизации. Следует отметить координацию по созданию сводного электронного каталога научными библиотеками ТНУ, НАПКС и НБ ЮФ НУБПУ «КАУ»

На протяжении многих лет в КРУ «Универсальная научная библиотека им. И.Я. Франко» издается сводный каталог периодических изданий, получаемых научными и республиканскими библиотеками АРК, в формировании которого принимают участие около 15 библиотек.

С 2010 года достаточно эффективно работает Первый Крымский ИРБИС-хостинг, созданный специалистами КРУ «УНБ им. И.Я. Франко». Это хостинг двенадцати электронных каталогов библиотек АРК. Создан он на базе веб-ИРБИСа, с поддержкой протокола обмена данными Z39.50. КРУ «УНБ им И.Я. Франко» принимает участие в формировании электронной библиотеки «Культура Украины». С сентября 2012 г начал работу сектор оцифровки библиотечного фонда.

В 2012 году Министерством культуры АР Крым был заключен договор о сотрудничестве с ГПНТБ России (Москва) о внедрении технологии корпоративной каталогизации в публичных библиотеках АРК. КРУ «УНБ им. И.Я. Франко» начато анализирование их материально-технического состояния, т.е. готовности создавать региональный корпоративный библиографический ресурс.

С целью изучения опыта работы украинских коллег в части корпоративной каталогизации и применения его в крымских библиотеках начато научное исследование «Корпоративная каталогизация в библиотеках Украины: преимущества и недостатки» В течение августа-сентября велась подготовительная работа по проведению этого исследования. В начале октября были разосланы анкеты в более 100 библиотек Украины. Все библиотеки, которые приняли участие в исследовании, ознакомятся с итогами анкетирования в ноябре 2012 года на сайте КРУ «УНБ им. И.Я. Франко».

Работа по формированию корпоративной каталогизации в библиотеках АРК сможет дать свой положительный результат и ускорить процесс обслуживания и информирования населения библиотечно-информационными учреждениями республики.

Т.Б. Павленко

СКЛАДОВІ УСПІХУ КОРПОРАТИВНИХ ПРОЕКТІВ
(досвід медичних бібліотек України)

Останнім часом кожна бібліотека прагне долучитися до корпоративної співпраці і це зрозуміло. Професійні джерела інформації свідчать про позитивний досвід світової бібліотечної спільноти щодо інтеграції ресурсів, і переваги корпоративних технологій сьогодні доводити не варто.

На часі інші питання: від чого залежить життєздатність та результативність того чи іншого корпоративного проекту? Чому одні зникають, не проіснувавши й року, інші, навпаки, плідно розвиваються?

Майже чотири роки Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) є учасником проекту корпоративної каталогізації медичних бібліотек України. Це дозволяє узагальнити власний досвід не тільки з метою удосконалення подальшого партнерства,

але й щодо визначення загальних складових успіху будь-якої корпоративної взаємодії бібліотек.

Корпоративна система медичних бібліотек України під головуванням Національної наукової медичної бібліотеки України (ННМБУ) склалася у 2008 р. і сьогодні об'єднує 10 бібліотек різного підпорядкування: ННМБУ, 4 обласні наукові медичні бібліотеки (Херсонську, Луганську, Дніпропетровську, Черкаську) та 5 бібліотек вузів (Запорізького державного медичного університету, Дніпропетровської медичної академії, ХНМУ, Національної фармацевтичної академії України, Української медичної стоматологічної академії).

Метою корпоративної діяльності є оптимізація бібліотечно-інформаційного забезпечення науковців та фахівців медичної галузі. Кінцевим результатом є створення спільного інформаційного продукту, яким є зведений електронний каталог (ЕК) медичних бібліотек України.

Співпраця здійснюється за концептуальними принципами розподіленої аналітико-синтетичної обробки періодичних видань біомедичної тематики у відповідності з узгодженими переліками та централізованої кумуляції кооперативно створених масивів аналітичної інформації. Система є відкритою для будь-яких медичних бібліотек. Учасникам пред'являються мінімальні вимоги: використання автоматизованої технології каталогізації документів на базі АБІС ІРБІС, наявність Інтернет-зв'язку та електронної пошти.

Регламентуюча документація

Порядок взаємодії бібліотек обумовлюється «Договором про Систему корпоративної каталогізації» і має некомерційний характер. З метою впорядковування процесу обміну бібліографічними записами (БЗ) і єдиного підходу до формування зведеного ЕК розроблені такі організаційно-технологічні документи, що регламентують діяльність учасників проекту: Положення про Систему корпоративної каталогізації; Питання аналітичного розпису в умовах Системи корпоративної каталогізації; Загальні питання індексації статей; Правила використання основних підрубрик; Види координації підрубрик.

Організаційна структура

Організаційна структура корпоративної взаємодії бібліотек відповідає принципам кооперації, координації, рівноправності, відкритості. Формування зведеного ЕК базується на принципах оперативності та якості. Корпоративна система є структурою з єдиним центром управління –

ННМБУ (бібліотека-координатор) і рівноправними бібліотеками-партнерами. ННМБУ як бібліотека-координатор виконує такі функції: координація; методичне забезпечення; технологічний контроль; аналітичний розпис журналів; експорт БЗ; формування єдиної бази даних (БД) зведеного ЕК медичних бібліотек України.

Функції бібліотеки-партнера: аналітичний розпис журналів; експорт аналітичних БЗ.

Пропозиції, що надаються, та принципові питання, що виникають в процесі спільної роботи, обговорюються та вирішуються колегіально. Співпраця здійснюється на взаємовигідних умовах, необхідні витрати, пов'язані з виконанням робіт, кожна бібліотека бере на себе.

Технологічний процес

У системі використовується єдине програмне забезпечення – АБІС ІРБІС, що зменшує ресурсні витрати бібліотек. Крім того, у вирішенні питань лінгвістичного забезпечення медичні бібліотеки мають переваги за рахунок уніфікованого переліку предметних рубрик з медицини – Medical Subject Headings (MeSH) Національної медичної бібліотеки США. MeSH використовується для предметизації документів і покладений в основу структури предметного каталогу. АБІС ІРБІС дозволяє використання електронної версії (авторитетної БД) тезаурусу MeSH, що значно спрощує процес предметизації в цілому.

Спільними зусиллями партнерів розписується понад 350 періодичних видань України і Росії, але пайова участь в проекті нерівномірна і залежить від можливостей конкретної бібліотеки. Так, для НБ ХНМУ у 2012 р. кількість журналів склала 15 назв. Бібліотеки-партнери мусять оперативно та якісно здійснювати аналітичний розпис періодичних видань та надсилати до ННМБУ готові БЗ не пізніше 10 робочих днів з моменту надходження видання до бібліотеки. ННМБУ інтегрує дані розподіленого аналітичного розпису в єдину БД зведеного ЕК, забезпечує коректне представлення даних на власному веб-сервері і надає до нього мережевий доступ.

Кожна бібліотека-партнер має повний доступ до зведеного ЕК, а також отримує поточні надходження нових БЗ для формування власних інформаційних ресурсів. Налагодження технологічного процесу корпоративної каталогізації в кожній бібліотеці залежить від її типу, кількості співробітників, інших чинників, але в цілому можна визначити

такі напрями: організаційна робота, методичне забезпечення, інформаційна система

З вирішенням комплексу питань доводиться не тільки усвідомлювати передбачувані переваги корпоративної співпраці, але і проводити переоцінку власних можливостей. Традиційна діяльність бібліотеки зазнає змін, відбувається реорганізація деяких технологічних процесів, що вимагає подолання стереотипів у психології співробітників і підвищення їхньої кваліфікації.

Як правило, корпоративна діяльність є командною формою роботи і потребує участі певної групи фахівців з різних відділів при чіткому розподілі обов'язків У НБ ХНМУ, наприклад, до процесу корпоративної каталогізації залучені такі підрозділи:

відділ комплектування документів, оскільки в процедуру занесення даних входить заповнення відомостей про передплату періодичних видань і реєстрація надходження номерів журналів;

- відділ інформаційно-бібліографічної роботи, на який покладається основна частина роботи. Саме серед бібліографів розподіляються журнали. Аналітичному розпису підлягають всі статті номера за винятком рекламної інформації та інших повідомлень, що не ввійшли в зміст номера. Кожний БЗ, крім бібліографічного опису, містить не менше трьох предметних рубрик і анотацію мовою оригіналу Завідувач відділу виконує функції редактора, перевіряючи створені колегами записи на наявність помилок і відповідність затвердженій методиці;

- сектор інформаційних технологій і комп'ютерного забезпечення, який відповідає за налаштування і безперебійну роботу програмно-технічного комплексу, виконання експорту/імпорту записів

Координатором проекту корпоративної каталогізації в НБ ХНМУ є заступник директора з інформаційних технологій, який відповідає за навчання співробітників, координацію і якість роботи.

Проблеми

Будь-яке корпоративне об'єднання раніше незалежних бібліотек не обходиться без проблем організаційного, технологічного, психологічного характеру. Головне при цьому виявити їх причини та знайти шляхи вирішення.

Практика НБ ХНМУ дозволяє визначити певні проблеми, з якими стикаються медичні бібліотеки в процесі спільної діяльності, а саме:

територіальна роз'єднаність, що зумовлює складності у спілкуванні та прийнятті рішень;

- використання різних версій АБІС ІРБІС 32/64 і електронного тезаурусу предметних рубрик MESH 2000 – 2009 рр., що потребує додаткового редагування або окремої автоматизованої процедури;

- деякі відмінності в підходах до бібліографічного опису (повнота, необхідність предметизації окремих публікацій тощо), що негативно впливає на якість зведеного ЕК;

відсутність процесу автоматичного контролю якості БЗ на корпоративному рівні, що призводить до витрачання додаткового часу на виявлення та виправлення помилок.

Неоднозначною обставиною є діяльність паралельного об'єднання медичних бібліотек України з корпоративної каталогізації. Хоча обидві системи мають схожі цілі і працюють на базі одного програмного продукту, є істотна різниця в технології предметизації за допомогою електронної БД MeSH або унікальної версії MeSH на базі друкованого видання з власними змінами і доповненнями.

Результати

За підсумками майже чотирирічного партнерства НБ ХНМУ з медичними бібліотеками України можна говорити про певну стабільність і розвиток проекту. Важливим є той факт, що в процесі співпраці використовуються внутрішні ресурси бібліотек без залучення зовнішнього фінансування.

Не дивлячись на складності, налагоджено організаційні і технологічні процеси, розроблено методичну документацію, надано доступ до БД зведеного ЕК медичних бібліотек України з веб-сайту ННМБУ за адресою http://med.library.gov.ua/pmbucat.htm/. За підсумками на 1 жовтня 2012 р. масив БД складає майже 350 тис. БЗ.

Співпраця дозволила також суттєво скоротити ресурсні витрати на формування власних електронних каталогів бібліотек за рахунок запозичення БЗ. Так, за неповні чотири роки ЕК НБ ХНМУ, наприклад, поповнився майже на 66,5 тис. БЗ статей з медичних журналів України та Росії 2008 – 2012 рр. У свою чергу, за цей період бібліотекою передано до зведеного ЕК понад 5 тис. БЗ.

З 2010 р. налагоджено професійне онлайн-спілкування – Форум працівників медичних бібліотек України (http://medlibforum.at.ua/), який допомагає в обговоренні актуальних питань і вирішенні багатьох проблем. Особливої уваги заслуговує ресурс, до якого надано доступ на сайті, – MeSH-навігатор, що дозволяє здійснювати онлайн-предметизацію документів бібліотекам, які не мають електронної версії рубрикатора. Найближчим часом передбачається перехід на єдину електронну версію MeSH. Сподіваємося, що це дозволить вирішити проблему об'єднання медичних бібліотек України в єдину систему корпоративної каталогізації. У перспективі – удосконалення програмного забезпечення та окремих технологічних процесів, спільна генерація нових бібліотечно-інформаційних ресурсів та послуг.

Висновки

Таким чином, можна визначити три складові успіху проекту корпоративної каталогізації медичних бібліотек України.

1. Методи: організація та управління. Корпоративна система є ієрархічною структурою з оптимальним співвідношенням централізації і децентралізації управління. Характер зв'язків і взаємних зобов'язань визначений рядом обставин і закріплений у відповідних регламентуючих документах. Головне при цьому – постановка цілей і завдань, чіткий розподіл функцій і дотримання регламентів. Саме узгодженість дій є неодмінною умовою ефективної діяльності системи.

2. Засоби та інструменти: єдина технологія. За час існування проекту налагоджені певні технологічні процеси, розроблено методичну документацію. Для створення корпоративного інформаційного ресурсу використовуються єдині засоби автоматизації, програмного та лінгвістичного забезпечення.

3. Кадри: професійна компетентність бібліотечних співробітників, готовність не тільки «отримувати», але й «вкладати», мотивація на позитивні результати. Спільна діяльність вимагає тісних професійних зв'язків, певної кваліфікації і досвіду. Для ефективного функціонування корпоративної системи значна частина провідних фахівців бібліотек, крім своїх щоденних обов'язків, мусить взяти на себе додаткові функції.

Вважаємо, що ці фактори є визначальними для успішної реалізації будь-якого корпоративного проекту незалежно від типу бібліотек та характеру спільної діяльності

В.П. Жукова

ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОРПОРАТИВНОЙ СЕТИ БИБЛИОТЕК ХАРЬКОВА

Лингвистическое обеспечение современной автоматизированной информационно-библиотечной системы (АИБС) – это совокупность применяемых в технологии АИБС информационных языков, лингвистических процессоров, словарей и авторитетных файлов. Основные функции лингвистического обеспечения АИБС связаны с обеспечением индексирования документов, запросов и эффективного поиска в электронном каталоге. Лингвистическое обеспечение корпоративной АИБС, в отличие от локальной, носит более универсальный или комплексный характер (например, может включать несколько классификационных языков или единую систему предметных рубрик) и требует соблюдения дополнительных условий реализации лингвистической совместимости.

В состав лингвистического обеспечения включают:

– классификационные информационно-поисковые языки (ИПЯ) или индексаторы: ДКД, УДК, ББК;

– вербальные ИПЯ: ключевые слова, предметные рубрики, авторитетные файлы; дескрипторы[3] и аскрипторы[4];

– инструктивно-методические документы: (методики и инструкции по заполнению коммуникативного формата, индексированию и т. д.),

– языки коммуникативных форматов [8].

От лингвистического обеспечения АИБС во многом зависит качество информационного поиска и системы автоматизации библиотек в целом. Качественной системой можно считать такую систему, которая использует

---

[3] Дескриптор – лексическая единица, выраженная информативным словом (вербально) или кодом и являющаяся именем класса синонимичных или близких по смыслу ключевых слов.

[4] Аскриптор – лексическая единица в информационно-поисковом тезаурусе, которая не может быть использована для координатного индексирования и подлежит замене одним или несколькими заменяющими ее дескрипторами.

все разнообразие лингвистических средств: словарное обеспечение, встроенные тезаурусы, авторитетные файлы, алфавитно-предметные указатели к системам классификации, классификационные системы в виде специализированных баз данных и другие.

Электронные каталоги харьковских библиотек создаются на базе различных АИБС – «Liber», «Ирбис», «UniLub», «УФД/Бібліотека», «Absotheqe», т. е. обмен данными требует их конвертирования. Нет единой системы подходов к созданию лингвистического обеспечения. Библиотеки вынуждены создавать свои собственные лингвистические средства (локальные классификаторы, тематические рубрикаторы, проблемные тезаурусы и т. д.), обеспечивающие решение конкретных задач и выполнение специфических функций.

Для ведения полноценного информационного поиска в электронном каталоге необходимо наличие следующих полей:

– автор (соавторы); заглавие (включая возможность поиска терминов из контекста заглавия);

– ключевое слово (для максимально полного использования имеющихся информационных ресурсов);

– тематическая или предметная рубрика (для конкретизации запроса и раскрытия его содержания);

– год издания,

– классификационные индексы (поиск документов осуществляется в рамках классификационного деления) [9].

На современном этапе развития и функционирования в библиотеках Харькова автоматизированных информационно-библиотечных систем (АИБС), их объединения в единую корпоративную сеть приоритетная роль принадлежит именно средствам лингвистического обеспечения, поскольку от них зависит качество систематизации и формирования информационных массивов и изданий, индексирование документов и запросов для проведения разностороннего поиска. Обеспечение оперативного доступа пользователей к электронным каталогам библиотек города невозможно без создания поисковой системы высокого качества.

Сегодня общество ставит перед библиотеками новые задачи, связанные с управлением информацией, знаниями, коммуникациями. Обеспечение эффективного доступа к электронным каталогам, базам

данных, электронным библиотекам, репозитариям становиться одной из главных задач.

Исторически сложилось так, что Харьков – город науки и образования. Большая часть вузов города создавалась в 30-е годы XX века в период индустриализации страны. Наш город дал миру огромное количество учёных, которые развивали различные отрасли науки и техники, сделали множество открытий и изобретений, оставив достойное наследие.

Основной задачей библиотек сегодня является разделение работы над лингвистическим обеспечением по отраслевому признаку. Сегодня в арсенале науки имеется масса отраслевых терминологических словарей и справочников, существует рубрикатор ВИНИТИ СССР (ГРНТИ), к нему открыт доступ через Интернет. Выпущены отраслевые терминологические словари на украинском языке, существуют англоязычные специализированные словари и т. д., которые необходимо активно использовать для создания лингвистического обеспечения. Также необходимо сотрудничать с ведущими учёными вузов по данному вопросу, обращаться к ним за консультацией.

Необходимо отметить, что в данном направлении учёными уже не одно десятилетие проводится научная работа. Защищены диссертации по темам «Исследование основных проблем построения словарей дескрипторов для ИПС по химии и химической промышленности» [5], «Розробка засобів лінгвістичного забезпечення автоматизованої бібліографічної системи в галузі фізики плазми»[4], «Музичний тезаурус композитора: аспекти вивчення» [6]; созданы информационно-поисковые тезаурусы ИНИОН по философии, социологии, экономике и демографии [1; 2; 3]; разработаны принципы составления списков основных ключевых слов по различным отраслям науки и техники [7] и многие другие средства для создания лингвистического обеспечения АИБС.

Для работы библиотечной корпорации необходимо создать постоянную группу специалистов, выполняющую функции поддержки лингвистического обеспечения. Именно поэтому библиотекам всех типов необходимо уже сейчас уделять самое серьезное внимание одинаковым подходам к заполнению полей электронного каталога, вопросам лингвистического обеспечения: в дальнейшем это создаст возможность

слияния различных баз данных в библиотечные информационные ресурсы города. Корпоративная работа выводит каждую библиотеку на новый уровень деятельности, когда особое значение приобретает информационное взаимодействие библиотек в области управления информацией, знаниями, коммуникациями.

Использованные источники

1. Информационно-поисковый тезаурус ИНИОН. Социология / Авт.: Б.П. Гинзбург при участии Р.Р. Мдивани; Рос. акад. наук. ин-т науч. информ. по обществ. наукам. – М. : ИНИОН РАН, 2003. – 239 с.

2. Информационно-поисковый тезаурус ИНИОН. Философия Авт.: Б.П. Гинзбург при участии Р.Р. Мдивани ; Рос акад. наук ин-т науч информ. по обществ. наукам. – М. : ИНИОН РАН, 2002. – 323 с.

3. Информационно-поисковый тезаурус ИНИОН. Экономика и демография Авт.: В.А. Архангельская при участии Р.Р. Мдивани ; Рос акад. наук. ин-т науч. информ. по обществ. наукам. – М. : ИНИОН РАН, 2001. – 492 с.

4 Карнаушенко, В.В. Розробка засобів лінгвістичного забезпечення автоматизованої бібліографічної системи в галузі фізики плазми . Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 07.00.08 В.В. Карнаушенко ; Харк. держ. ін-т культури. – Х., 1998. – 18 с.

5. Леонтьева, Т.М. Исследование основных проблем построения словарей дескрипторов для ИПС по химии и химической промышленнос-ти : дис. ... канд. техн. наук / Т.М. Леонтьева ; НИИ техн.-экон. исслед. по химии. – М., 1969. – 258 с.

6. Калашник, М.П. Музичний тезаурус композитора: аспекти вивчення : монографія / М.П. Калашник ; Нац. акад. України, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. - К. ; Х. : СПДФО В.М. Мосякін, 2010. 251 с.

7. Принципы составления списков основных ключевых слов по различным отраслям науки и техники / В.А. Быков, Е.Б. Дудин, М.М. Мельникова НТИ. Сер. 1 Орг. и методика информ. работы. – 2002. – № 2. – С. 20–22.

8. Сизых, И. Лингвистическое обеспечение электронного каталога И. Сизых // Библиотека. – 2009. – № 6. – С. 35–38.

9. Скарук, Г.А. Комплексное использование лингвистических средств тематического поиска в электронном каталоге Г.А. Скарук Библиотековедение – 2010. – № 2. – С. 34–40.

С.В. Карпенко

УЧАСТИЕ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ УИПА В СОЗДАНИИ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОТРАСЛЕВОГО ИНФОРМАЦИОННОГО РЕСУРСА ВТОРИЧНЫХ ДОКУМЕНТОВ

Современное развитие педагогического образования базируется на использовании новых технологий, которые формируют инновационный потенциал участников учебного процесса. В этих условиях особое значение приобретают вопросы информационного обеспечения их деятельности на уровне мировых требований.

Координацию этих процессов в инженерно-педагогическом образовании в определенной степени осуществляет созданная на базе Украинской инженерно-педагогической академии в 1995 г. совместно с Институтом педагогического образования и образования для взрослых АПН Украины Научно-исследовательская лаборатория проблем инженерно-педагогического образования. За время существования лаборатории было выполнено более 30 научно-исследовательских работ На сегодняшний день в рамках лаборатории выполняется 9 научно-исследовательских работ.

С 2012 г. Научная библиотека УИПА принимает непосредственное участие в выполнении научного исследования «Системна організація інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти». Данное исследование предполагает определение направлений развития информационно-библиотечного пространства академии как основного направления деятельности Научной библиотеки в информационно-библиографическом обеспечении развития инженерно-педагогического образования. Планируется разработка модели системной организации информационно-библиографического обеспечения учебной, научной, правовой деятельности студенческого, преподавательского и административного секторов инженерно-педагогического образования.

Научная библиотека осуществляет также информационное сопровождение всех научно-исследовательских работ лаборатории. Библиотечные специалисты изучают рынок информационных ресурсов и уделяют большое внимание многоаспектному анализу информационных потребностей пользователей, всесторонне изучают использование первичной информации и создание вторичных ресурсов.

С целью содействия научно-исследовательской деятельности Научной библиотекой УИПА в 2012 г. инициировано создание электронного архива ELArUIPA. Репозиторий является частью общей электронной коллекции НБ. На сегодняшний день разработаны положение о репозитории, договора с авторами и готовятся документы для присоединения к проекту ElibUkr. В репозитории хранятся документы научного, образовательного и методического назначения, созданные сотрудниками академии.

Для создания информационной поддержки инженерно-педагогической подготовки специалистов сотрудники библиотеки создают вторичный информационный ресурс в виде библиографических (по проблемам педагогики психологии) и биобиблиографических указателей (серия «Ученые УИПА – юбиляры»), списков литературы рекомендательного и научно-вспомогательного характера. Все материалы размещаются также на сайте библиотеки. Создан отраслевой раздел сайта «Інженерно-педагогічна освіта», в котором представлены:

– информация о научно-методической лаборатории через интерактивную ссылку на главную страницу сайта академии;

– информация о научной школе ректора УИПА, професора Е.Э Коваленко;

– полные тексты сборника научных трудов «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» с 1 по 35выпуск в обратной хронологии;

– полные тексты монографий ученых УИПА;

– интерактивная ссылка на отраслевую реферативную БД ДНПБ им. В.А. Сухомлинского предоставляет возможность пользователям получить доступ к названиям 2625 документов, представленных в аналитическом виде, что дает исследователям возможность сориентироваться в стремительно растущем информационном пространстве научной педагогической мысли;

– библиографическая продукция библиотеки в виде научно-вспомогательных указателей и рекомендательных списков литературы по теме научных исследований («Проблеми сучасної освіти», «Інновації в освіті», «Якість технологій та освіти» и др.) информирует пользователя о важнейших публикациях ученых в области отечественной и зарубежной педагогической науки и образования;

– список научной периодики Украины, России и зарубежья по вопросам педагогики и психологии (52 журнала, 105 сборников научных

трудов, 15 иностранных изданий) дает представление о системе специальных изданий;

– категория web-ресурсы по проблемам инженерно-педагогического образования, организованная с целью расширения межвузовского сотрудничества;

– информационный ресурс для профессионально-технического образования, созданный для информационной поддержки руководителей, преподавателей, мастеров производственного обучения ПТУЗ. В этой категории представлены нормативно-правовые ресурсы, рекомендательные списки литературы по проблемам профтехобразования в Украине и web-ресурсы.

Работа по наполнению раздела сайта «Інженерно-педагогічна освіта» и по расширению сервисных услуг для специалистов в области образования продолжается. Новый электронный ресурс отраслевого направления для инноватизации образовательных процессов дает возможность пользователям оперативно удовлетворять информационные потребности в доступной и удобной форме.

Как известно, с целью обеспечения качественно нового уровня полноты и оперативности удовлетворения информационных потребностей общества в знаниях и усовершенствования механизма доступности творческого наследия ученых по инициативе НАН Украины и НБУ им. В.И. Вернадского начато создание общегосударственного депозитария «Наукова періодика України» (приказ ВАК и НАН Украины от 07.07.2008 № 436/311). Следует отметить, что Научная библиотека УИПА начала предоставлять полные тексты статей из специализированного сборника научных трудов академии «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» в депозитарий еще до публикации указанного приказа.

Научная библиотека УИПА участвует и в корпоративном проекте «Система реферирования украинской научной литературы», который обеспечивает формирование общегосударственной реферативной БД «Україніка наукова», и на ее основе выпуск отраслевых серий Украинского РЖ «Джерело», а также поддержку он-лайнового доступа к БД «Україніка наукова».

Аналитико-синтетическая обработка специализированных изданий академии начинается еще до того, как сборники сдаются в печать. На этом этапе все статьи индексируются по УДК, библиографические списки

проверяются на соответствие ГОСТу 7.1-2006 «Бібліографічний запис Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». После поступлення в библиотеку сборников в традиционном печатном виде продолжается их обработка для отправки по электронной почте в НБУ им В.И. Вернадского. Файлы с текстами статей в формате PDF формируются в соответствии с предъявленными требованиями. С целью более полного отображения результатов научных работ УИПА в мировом информационном пространстве и организации межгосударственного обмена реферативной информацией данные предоставляются на трех языках (украинском, русском, английском).

Для наполнения отраслевого ресурса по проблемам педагогики и психологии Научная библиотека УИПА направляет реферативную информацию о сборнике «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» и в Государственную научно-педагогическую библиотеку им. В.А. Сухомлинского. С начала 2012 г. НБ УИПА осуществляет обмен с ГНПБ им. В.А. Сухомлинского электронными библиографическими записями с целью повышения оперативности информационного обеспечения инновационного развития отечественной педагогической науки, образования и практики путем создания полноценных электронных ресурсов.

Уверены, что участие в корпоративных проектах позволит Научной библиотеке УИПА выйти на новый уровень обслуживания пользователей и решить задачу обмена информацией и наполнения собственных ресурсов. Результатом такой деятельности должно стать повышение престижа вуза и его ученых.

Несколько слов о технических моментах создания вторичного отраслевого информационного ресурса.

С 2006 г. библиотека работает в АБИС «ИРБИС» Гибкость программы позволяет адаптировать ее к специфике работы библиотеки. Так, библиографами разработан словарь издательских индексов, наличие которых значительно облегчает группировку документов для библиографической продукции. Например, для создания списков новых поступлений используется поиск по дате ввода и издательскому индексу. Каждой кафедре соответствует определенный издательский индекс. Так как списки новых поступлений представлены по отдельным отраслям знаний, то используя одинаковые издательские индексы, документы группируют тоже

по отраслям знаний.

С помощью большого блока издательских индексов, посвященных педагогической тематике, документы группируются уже в процессе их ввода в ЭК. Поэтому в дальнейшем при работе над созданием указателей библиографу нет необходимости тратить время на просмотр периодических изданий и тематических сборников для отбора документов. При выводе указателя на печать в АБИС «ИРБИС» автоматически формируются необходимые разделы и именной указатель.

Со дня основания вуза в библиотеке ведется Картотека трудов ученых. До 2000 г. она велась только в карточном виде. В 2000 г в электронном каталоге создана БД «Труды УИПА», которая на сегодняшний день имеет в наличии более 12 тыс. записей. Для более полного предоставления информации в 2011 г. создана отдельная рабочая БД «Труды ученых», которая на сегодняшний день включает около 14 тыс. записей и содержит информацию обо всех публикациях ученых академии независимо от их наличия в фонде библиотеки. Такая БД не только облегчает работу библиографов, но и помогает самим преподавателям, которые далеко не всегда ведут учет своих публикаций. Информацию о публикациях ежегодно предоставляет в библиотеку отдел НИС, кроме этого, библиографы регулярно просматривают РЖ «Джерело» и БД «Наукова періодика України». На сайте библиотеки поиск документов можно осуществлять как в ЭК, так и в БД «Труды УИПА».

Созданная вспомогательная БД «Авторитетный файл индивидуального автора» в АБИС «ИРБИС» обеспечивает полный поиск изданий автора в ЭК, независимо от языка издания и участия автора в создании документа (автор, редактор, ответственный за выпуск и т. д.). Авторитетные записи составляются только на авторов – ученых и сотрудников академии. Указанные БД значительно облегчают работу над традиционными персоналиями.

Таким образом, реализуя инновационную модель своего функционирования, Научная библиотека УИПА трансформируется сегодня в современный научно-информационный центр, отвечающий мировым стандартам поддержки образования и науки.

И.В. Серенко

КОРПОРАТИВНАЯ СЕТЬ ПУБЛИЧНЫХ БИБЛИОТЕК ГОРОДА ХАРЬКОВА: РЕАЛИЗАЦИЯ И ПУТИ РАЗВИТИЯ

Использование новых информационных технологий, модернизация всех сфер деятельности библиотеки является одним из актуальных направлений её работы, что способствует трансформации библиотеки в современное учреждение, повышению качества информационных услуг в соответствии с требованиями времени. Однако продвижение в информационное общество, создание востребованных библиотечно-информационных ресурсов невозможно без координации усилий с другими библиотеками. Это заставляет библиотеки искать такие формы сотрудничества, которые бы позволили наиболее эффективно решать поставленные перед ними задачи.

Библиотечная корпорация – это действующая на постоянной основе форма сотрудничества коллективных членов (с одинаковой или разными организационно-правовыми формами собственности), объединяющая их интеллектуальные и информационные ресурсы для решения специальных профессиональных задач, реализации совместных проектов, которая может действовать на международном, национальном и региональном уровнях [1].

Корпоративная сеть публичных библиотек Харькова «PUBLIB-NET» была создана в результате реализации проекта «Корпоративная сеть городских массовых библиотек г. Харькова 2005 – 2006 гг Внедрение новых информационных технологий». Заказчик проекта – Управление культуры Главного управления по гуманитарным и социальным вопросам Харьковского городского совета

Проект является логическим продолжением «Программы модернизации библиотечной системы Дзержинского района 2004 г.» по внедрению современных библиотечно-информационных технологий в публичных библиотеках. В основу концепции проекта заложены рекомендательные документы ИФЛА, ЮНЕСКО, опыт украинских и зарубежных библиотек, а также научно-практические разработки факультета библиотековедения и информатики Харьковской государственной академии культуры (ХГАК) и Ассоциации современных информационно-библиотечных технологий (АСИБТ).

В Корпоративную сеть, которая является некоммерческим, добровольным, самоуправляемым объединением библиотек, вошли и были объединены в локальную сеть на основе АИБС Absotheque десять участников – центральные библиотеки девяти ЦБС города Харькова и ГСМТБ им. К.С. Станиславского.

Были определены основные цели, а именно:

– объединение информационных ресурсов библиотек, создание единого информационного пространства публичных библиотек города Харькова;

– обеспечение полноты, оперативности, номенклатуры библиотечно-информационных услуг на основе корпоративных информационно-библиотечных ресурсов и Интернет-технологий;

– интеграция информационных ресурсов публичных библиотек региона в мировое информационное пространство;

– совместное рациональное использование внутренних ресурсов для реализации общезначимых заданий на основе объединения трудовых усилий публичных библиотек.

Сформулированы и поставлены следующие задачи:

– формирование электронного каталога корпоративной сети публичных библиотек города Харькова для обеспечения свободного доступа к информационным ресурсам библиотек и реализации много-аспектного информационного поиска;

– формирование цифровых коллекций на базе современных принципов и технологий и обеспечение доступа к ним с учетом авторского права;

– организация, на основе использования корпоративных электронных ресурсов системы, электронной доставки документов (ЭДД);

– организация электронной книговыдачи в библиотеках-участницах корпорации.

Участниками Корпорации были утверждены и подписаны такие основные документы:

– положение о корпоративной библиотечной сети публичных библиотек города Харькова «PUBLIBNET»;

– соглашение о корпоративном сотрудничестве публичных библиотек города Харькова.

Разработаны регламентирующие документы:

– положение о Сводном электронном каталоге публичных библиотек города Харькова;

– организация работы с библиографическими записями в корпоративной библиотечной сети (описание технологии);

– правила заполнения полей библиографического описания книг в Absotheque Unicode;

– правила заполнения полей библиографического описания статей в Absotheque Unicode;

– инструкции по формированию и ведению сводного корпоративного каталога статей из периодических изданий;

– распределение перечня журналов, расписываемых публичными библиотеками, и другие документы.

Этапы реализации проекта:

– Все ЦБС города в рамках программы получили компьютеры, прошло подключение центральных библиотек к сети Интернет.

– Согласно Проекту, ЦГБ им. В.Г. Белинского является координационным и базовым центром, в котором проходят основные технологические процессы, обучаются библиотечные работники созданию информационных ресурсов. В ЦГБ находится центральный сервер АИБС «Absotheque», обеспечивающий работу всей корпоративной сети.

Подключение к сети Интернет корпорация переживала дважды. Сначала ЦБ были подключены через Укртелеком и сервер АИБС «Absotheque» находился в ЦГБ им. В.Г. Белинского. Но после ремонта в ЦГБ и переподключения корпорации к сети Интернет через городской информационный центр сервер АИБС был установлен в городском информационном центре (ГИЦ) и объединил в локальную сеть библиотеки-участницы Корпоративной сети. Это позволило расширить канал ЦГБ для передачи данных на сервер, т.к. раньше он работал и на прием, и на передачу данных. К сожалению, Коминтерновский и Червонозаводской районы, из-за отсутствия технических возможностей у ГИЦ остались отрезанными от сервера корпорации.

В рамках соглашения на базе ЦГБ им. В.Г. Белинского была разработана программа обучения сотрудников библиотек ЦБС, участников корпорации работе в «Absotheque Unicode», проведено обучение ведущих специалистов работе в АИБС. Причем, обучение иногда приходилось начинать с азов, т.е. не с работы в АИБС, а с обучения основам

компьютерной грамотности. Сотрудниками ЦГБ оказывается практическая и методическая помощь всем участникам корпоративной сети в освоении программы.

Отработана процедура каталогизации книг и аналитического описания статей из периодических изданий. Составлены инструкции, проведены методические часы, проводятся индивидуальные консультации по введению библиографической записи в корпоративный электронный каталог.

Вначале, по причине недостатка рабочих мест, в частности, в отделах комплектования и обработки литературы, в электронный каталог вносились лишь записи на периодические издания и делалась аналитическая роспись статей (2007, 2008 годы). Были распределены и закреплены за каждой библиотекой – членом Корпорации периодические издания, статьи из которых подлежат электронной каталогизации. На каждую районную ЦБС приходилось по 10 – 12 периодических изданий, таким образом, библиотеки описывают около 30% получаемой периодики, на 70% они могут воспользоваться совместным продуктом корпоративного сотрудничества – описаниями, созданными членами корпорации.

Экономическая целесообразность очевидна: кооперация, концентрация, разделение труда среди библиотек-участниц, взаимоиспользование библиотечных ресурсов снижают затраты, сокращают дублирование работ, создают оперативную мобильную систему, повышают качество информационных услуг.

В 2008 году «Компанией Либэр» была поставлена обновленная версия программы – АИБС «Absotheque Unicode», которая успешно сочетает новейшие информационные технологии и опыт разработчиков компании по реализации и внедрению АИБС в библиотеках

С 2009 г. в корпоративный электронный каталог (ЭК) вносятся описания новых поступлений книг и другие документы. Библиографические записи в ЭК корпоративной сети публичных библиотек г. Харькова вносятся в соответствии с требованиями ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», единого коммуникативного формата и протокола Z39.50. Существенную экономию сил и времени библиотекарей обеспечивает возможность заимствования записей и обмен библиографическими данными с другими библиотеками. Такая возможность в АИБС

«Absotheque Unicode» обеспечивается операциями Экспорт/Импорт в коммуникативные форматы, входящими в стандартную комплектацию

В ходе работы над созданием корпоративного каталога публичных библиотек города Харькова принят ряд методических решений, обязательных для исполнения всеми членами корпорации. Четкое распределение функций, соблюдение технологий и регламентов, согласованность действий – непременные условия эффективной деятельности корпорации.

Хронологический охват ЭК корпоративной сети публичных библиотек города Харькова – с 2007 г. до настоящего времени На сегодняшний день ЭК корпоративной сети насчитывает более 42500 записей, из них около 18050 библиографических записей книг; с экземплярностью – 35333 записей; более 660 библиографических записей нот; около 2800 аналитических библиографических записей из книг и более 16600 библиографических записей статей из 200 периодических изданий и др.

С 2010 г. читателям предоставляется доступ к ЭК корпоративной сети публичных библиотек в центральных библиотеках ЦБС через Модуль «ABSOPAC UNICODE»: в ЦГБ им. В.Г. Белинского – 6 рабочих мест + 7 рабочих мест в библиотеках-филиалах ЦБС Дзержинского района; в ЦБ им. А.П. Чехова ЦБС Орджоникидзевского района и ГСМТБ им. К.С. Станиславского – по 1 рабочему месту, в ЦБ им. Писарева ЦБС Фрунзенского района – 3 рабочих места для читателей. С 2013 года доступ к ЭК корпоративной сети получат читатели ЦБС Киевского и Ленинского районов – по 15 рабочих мест в каждой ЦБС.

Наличие компьютерной техники в библиотеках корпоративной сети

Районы	Дзержинский	Киевский	Коминтернов-ский	Ленинский	Московский	Октябрьский	Орджоникид-зевский	Фрунзенский	Червонозавод-ский	ГСМТ	Всего
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ЦБС+ план 2013 года	53	10+15	29	5+15	13	8	8	8	6	18	158+30
ЦБ+ филиалы	21	5+5	10	4+5	9	4	6	7	4		80+10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Подключены к Интернет	20	2+5	26	3+5	1	1	4	7	2	10+3	79+10
Для читателей ЦБ +филиалы	6+23	5+10	5+10	5+10			1	3		1+2	28+20
Количество библиотек + Предоставляют доступ Интернет	9+9	8+4	6+6	8+4	15+0	9+0	7+1	8+1	8+0	1	79+26

Создание ЭК открывает огромные возможности в работе библиотек, влияя на все: читателя, библиотекаря, формы, методы и качество обслуживания. От полноты и эффективности его организации зависит полнота и эффективность получения информации читателями, что является одной из главных задач библиотеки.

Сегодня количество библиотек, создающих ЭК и применяющих его в своей практике, постоянно растет. Но при этом большинство ограничивается введением в ЭК библиографических записей, начиная с момента практической эксплуатации программного обеспечения, тем самым реализуя учет текущих поступлений. Введение же в ЭК библиографических записей за более ранние годы, т.е. частичная или полная ретроконверсия карточного каталога, представляет собой более сложную проблему, требующую особого подхода и решения, а также значительных финансовых и трудовых затрат Технология осуществления ретроконверсии значительно отличается по уровню организации, способам проведения, постановке задач, от технологии формирования и ведения текущего ЭК, что выделяет ее как самостоятельную проблему, а тем более в корпорации.

В 2011 г. велась активная подготовка к ретроконверсии каталогов и штрих-кодированию книжных фондов библиотек-участниц корпорации. Проведены метод-часы, организовано индивидуальное обучение сотрудников, разработаны методические рекомендации по ретроконверсии и штрих-кодированию фонда, создана межбиблиотечная комиссия по контролю ретроконверсии. С 2012 г. в корпоративный ЭК вносятся библиографические записи и проводится штрих-кодирование краеведческого фонда ЦБ как наиболее статичного фонда библиотек.

Активизировалась работа по аналитической росписи сборников произведений наиболее спрашиваемых авторов, включенных в школьную программу. Присваиваются штрих-коды журналам, внесенным в ЭК, позволяющие определить местонахождение номера.

Кроме того, в ЦГБ им. В.Г. Белинского началась подготовка к организации электронной книговыдачи. Первый шаг – освоение модуля «Читатель» в АИБС «Absotheque Unicode» – создание БД читателей.

В наших долгосрочных планах – организация электронной книговыдачи во всех библиотеках-участницах корпоративной сети с использованием единого читательского билета. С точки зрения читателя, корпоративные каталоги удобны тем, что обеспечивают доступ к информационным ресурсам сети на всём пространстве корпоративного объединения библиотек через единую точку входа.

Используя функциональные возможности АИБС «Absotheque Unicode», корпорация может и планирует в будущем разместить свой ЭК в Интернете, сделав его доступным внешним пользователям. Это даст возможность просматривать и «скачивать» не только библиографическое описание, но и связанные с ним электронные ресурсы (естественно, в рамках соблюдения авторского права), организовать электронную доставку документов, создать корпоративную объединенную справочную службу.

Через сеть Интернет смогут продолжить участие в создании корпоративного электронного каталога библиотеки Коминтерновского и Червонозаводского районов, не имеющие такой возможности в настоящее время по техническим причинам.

О ЗАО «Компании Либэр». Установив АИБС «Absotheque Unicode», сотрудники «Компании Либэр» поддерживали корпорацию в течение всего времени (бесплатно): консультации, обучение, помощь в освоении обновлений, которых за истекший период было установлено более 20.

АИБС «Absotheque Unicode» – это современная веб-ориентированная интегрированная система для комплексной автоматизации библиотек, сети библиотек, медиатек и центров документации. Система является развитием автоматизированных программ «Liber Media» и «Absotheque», включает все функции и возможности этих систем, имеет аналоги модулей указанных систем, а также предоставляет новые уникальные возможности.

Применяемое программное обеспечение позволяет работать с данными в ЭК корпоративной сети публичных библиотек г. Харькова

максимально комфортно. Работа в корпорации – сложный и ответственный процесс, требующий от сотрудников высокой профессиональной подготовки и самоотдачи – выводы, сделанные после 6 лет совместной работы.

Для обеспечения повседневного функционирования Корпорации как единой системы и ее развития значительная часть ведущих сотрудников библиотек-участниц должна взять на себя дополнительные функции.

Необходимо понять, что корпоративная сеть библиотек в организационном и технологическом отношениях является единой системой, которая подчиняется определённым правилам. Участники перестают быть независимыми друг от друга и у них появляется ответственность перед всем корпоративным сообществом за реализацию решений, связанных с созданием, построением, функционированием и развитием корпорации.

Однако исходный уровень библиотек, вступающих в корпорацию, по состоянию обеспечения программно-аппаратными средствами, владения современными информационными технологиями и профессиональной подготовке персонала является весьма неоднородным. Это существенно затрудняет работу и движение вперед всей корпорации, такие библиотеки нуждаются в поддержке со стороны других участников как в технологическом, так и организационном планах. В то же время мы видим, что созданная корпоративная сеть библиотек является объективной необходимостью и будет в дальнейшем развиваться.

Использованные источники

1. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/kompleksnyi-podkhod-k-sozdaniyu-retrospektivnogo-elektronnogo-kataloga-nauchnoi-biblioteki#ixzz28YUDfPQv

2. «Организация автоматизированного библиотечно-информационного обслуживания на базе АИБС «ABSOTHEQUE UNICODE»: Инновации автоматизированных программных продуктов. Новое поколение АИБС, г Москва, 2 июня 2010 г. [Электронный ресурс] /ГУК «Библиотека-читальня им. И.С. Тургенева». Режим доступа: http://www.libermedia.ru/articles/detail.php?ELEMENT_ID=82

М.М. Кузнєцова

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ З КРАЄЗНАВСТВА ОУНБ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ У РЕГІОНАЛЬНІ БІБЛІОТЕЧНІ МЕРЕЖІ

Сучасний краєзнавчо-ресурсний потенціал обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ) України стає одним із важливих засобів доступу до інтегрованої інформації з краєзнавства в соціально-комунікаційному просторі регіону, що посилює їх комунікаційні функції. Вирішення проблеми розширення краєзнавчо-ресурсної бази цих бібліотек та реалізація принципу загальної доступності до інтегрованої інформації з краєзнавства можливі завдяки їх об'єднанню з іншими соціокомунікаційними установами з метою корпоративного створення та взаємовикористання інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів, що відповідають попиту сучасних користувачів. Під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників обласні бібліотеки швидко трансформуються зі звичайних сховищ документів у провідні комунікаційні центри регіону. Обласні бібліотеки України внаслідок кардинальних змін стають конкурентоздатними на ринку інформаційних ресурсів, важливими осередками розповсюдження краєзнавчої інформації в глобальному соціально-комунікаційному просторі.

Першочерговим завданням розвитку інформації з краєзнавства є об'єднання зусиль бібліотек у створенні інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів, оскільки саме корпоративність є однією із специфічних ознак та позитивних перетворень у функціонуванні регіональних бібліотечних мереж. Упровадження корпоративних технологій у краєзнавчу роботу передбачає підвищення значення регіональних бібліотечних мереж у розвитку інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек України як національного інформаційного капіталу держави. Цю позицію підтримують бібліотеки регіонального рівня. Створення єдиного соціально-комунікаційного простору регіону шляхом об'єднання та нарощування електронних масивів краєзнавчої інформації сприятиме інтеграції українських краєзнавчих електронних ресурсів, створенню системи обміну інформацією про наявні ресурси бібліотек регіонів України з іншими бібліотеками світу.

Створення обласними бібліотеками власних веб-сайтів забезпечує досконаліше функціонування інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів, наповнюючи ці процеси новим змістом і можливостями. Зважаючи на це, постає принципово новий блок завдань у подальшому розвиткові цих ресурсів. Це, перш за все, створення якісних інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів, а саме: корпоративних краєзнавчих електронних каталогів, корпоративних повнотекстових, бібліографічних, фактографічних, адресних, статистичних, лінгвістичних та інших баз даних з краєзнавства, виробниками яких виступають самі ОУНБ. По-друге, не менш важливим, є підвищення рівня використання інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів та організація регіональних бібліотечних мереж за рахунок розширення комунікаційної взаємодії. Важливими завданнями цієї взаємодії є каталогізація та стандартизація краєзнавчих інформаційних ресурсів у мережі Інтернет і створення путівника з цих ресурсів на бібліотечних веб-сайтах.

Перспективними напрямами співпраці в соціально-комунікаційному просторі регіону має стати комунікаційна взаємодія ОУНБ та інших бібліотек-учасниць у проведенні ретроспективної конверсії карткових каталогів, упровадженні електронної книговидачі зареєстрованим користувачам за допомогою технології штрих-кодування краєзнавчих фондів, а також у розвитку служби електронної доставки документів з краєзнавства віддаленим користувачам. Втілення державних централізованих проектів з реалізації регіональної політики та корпоративних підходів для ефективної організації краєзнавчих ресурсів на веб-сайтах ОУНБ України надасть можливість різним категоріям користувачів забезпечити успішне використання цих ресурсів у повному обсязі в мережі Інтернет. До того ж, вирішення питань комунікаційної взаємодії обласних бібліотек на державному рівні дозволить їм створювати якісну зведену краєзнавчу інформацію, що є значущим для історичної спадщини регіонів України.

Слід зазначити, що комунікаційна взаємодія бібліотек України відіграє вирішальну роль у створенні, відборі, придбанні, опрацюванні, упорядкуванні, функціонуванні, зберіганні, пошуку, використанні та розповсюдженні інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів. Саме завдяки бібліотечним об'єднанням організується єдиний необмежений соціально-комунікаційний простір групи бібліотек регіонів, який сприяє

впровадженню нових різноманітних інформаційних продуктів і послуг з краєзнавства.

Корпоративна взаємодія обласних бібліотек України сприяє формуванню й розповсюдженню інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів та створенню регіональних бібліотечних мереж. Саме ці бібліотеки мають здійснити поцифрування документів з краєзнавства, що забезпечить їх зберігання та активізацію використання завдяки можливості надання всім користувачам без обмежень в часі та просторі

Таким чином, нині в бібліотеках регіонального рівня, зокрема в обласних бібліотеках як у комунікаційних центрах бібліотечного краєзнавства в Україні, фактично існує комунікаційний обмін краєзнавчою інформацією, що уможливлює розвиток інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів в регіоні. Зважаючи на вищезазначене, основні комунікаційні процеси краєзнавчої діяльності ОУНБ України можна визначити таким чином (див. табл. 1).

Таблиця 1. **Основні комунікаційні процеси краєзнавчої діяльності ОУНБ України**

№ з/п	*Комунікаційні процеси краєзнавчої діяльності ОУНБ України*	*Засоби розповсюдження інтегрованої інформації з краєзнавства*	*Складові інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів ОУНБ України*
1	2	3	4
1.	Налагодження соціально-комунікаційних зв'язків	Електронна пошта Списки розсилки (mail-inglist) Мережеві ресурси Інтернету Каталоги веб-сайтів бібліотек	Дискусійні групи з краєзнавства Інтерактивні опитування з питань краєзнавства Інтернет–консультації з краєзнавства Комунікаційні навігатори з краєзнавства Регіональні інформаційні бібліотечні портали
2.	Створення корпоративних об'єднань бібліотек	Веб-сервери об'єднаних бібліотечних мереж Бібліотечні асоціації, корпорації	Корпоративні краєзнавчі веб-проекти Путівники з краєзнавства Телеконференції, форуми, чати з краєзнавства

1	2	3	4
3.	Здійснення комунікаційної взаємодії	Корпоративні віртуальні довідкові служби	Корпоративні проекти, програми з краєзнавства
4.	Проведення корпоративної каталогізації краєзнавчих ресурсів	Обмінний формат Регіональні бібліотечні мережі	Корпоративні краєзнавчі електронні каталоги Зведені електронні каталоги періодичних видань, передплачених бібліотеками регіону Корпоративні бібліографічні, бази даних з краєзнавства
5.	Надання корпоративних повнотекстових ресурсів з краєзнавства	Бібліотечні веб-сайти	Повнотекстові електронні бібліотеки і колекції регіону Корпоративні повнотекстові, фактографічні, адресні, статистичні, лінгвістичні та інші бази даних з краєзнавства

Як видно з таблиці, в ОУНБ здійснюються такі основні комунікаційні процеси краєзнавчої діяльності: налагодження соціально-комунікаційних зв'язків; створення корпоративних об'єднань; здійснення комунікаційної взаємодії; проведення корпоративної каталогізації; надання корпоративних повнотекстових ресурсів з краєзнавства. Це дозволяє виділити засоби розповсюдження інтегрованої інформації з краєзнавства та складові інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів ОУНБ України. Домінуючою ознакою визначеного комплексу складових інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів є не тільки їх специфіка, а й спрямування на реалізацію віртуального спілкування користувачів з обласними бібліотеками.

Здійснений аналіз основних комунікаційних процесів краєзнавчої діяльності ОУНБ України дозволив дослідити комплексну систему змістовної наповнюваності існуючих складових інтегрованих краєзнавчих інформаційних ресурсів та простежити масштаби залучення електронних засобів комунікації до розповсюдження цієї інтегрованої інформації. Безперечно, в майбутньому будуть виникати нові інтегровані краєзнавчі електронні ресурси та удосконалюватися технології з більш різноманітними формами представлення інформації.

Останнім часом в обласних бібліотеках спостерігається прагнення до корпоративної роботи, і вони, як методичні центри у регіонах, стають стабільною ланкою в розвитку бібліотечного краєзнавства та виконують роль ініціаторів створення єдиного соціально-комунікаційного простору регіону. Саме через упровадження корпоративних проектів стає можливим більш широкий обмін краєзнавчою інформацією.

Таким чином, обласні бібліотеки, маючи величезний краєзнавчо-ресурсний потенціал, зробили значний крок на шляху до включення в соціально-комунікаційний простір регіону важливої складової – системи інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів публічних бібліотек України. Можливості їх створення в умовах електронної комунікації безмежні: нині ОУНБ пропонують користувачам оригінальні краєзнавчі продукти, що не мають аналогів у традиційній бібліотечній технології. Отже інформаційні, технології не лише пропонують обласним бібліотекам форми і засоби подання та поширення краєзнавчих ресурсів, але й забезпечують новими інструментами для розвитку соціально-комунікаційного простору регіону.

Підсумовуючи викладене, необхідно відзначити, що обласні бібліотеки як елементи територіальної структури відіграють важливу роль у спільному створенні з бібліотеками регіону інтегрованих краєзнавчих електронних ресурсів, що дозволить їм посісти належне місце серед інших постачальників інформації з краєзнавства. Задовольняючи інформаційно-комунікаційні потреби суспільства на основі загальнодоступних краєзнавчих електронних ресурсів, ОУНБ України сприяють розвитку своїх регіонів. Удосконалення краєзнавчої діяльності дозволяє цим бібліотекам позиціонувати себе сучасними провідними комунікаційними закладами, що позитивно впливає на їх імідж і перспективу розвитку бібліотечного краєзнавства в цілому.

Л.В. Глазунова,
Т.О. Сосновська

ПРОЕКТ КОРПОРАТИВНОГО РЕСУРСУ «МЕТАБІБЛІОГРАФІЯ ХАРКІВЩИНИ»: ТИПОЛОГІЧНІ, ЗМІСТОВІ, ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Метабібліографія (інші назви: бібліографія бібліографії, бібліографія другого ступеня) як особливий вид бібліографії, призначенням якого є інформування суспільства про різноманітні бібліографічні ресурси, нині в Україні привертає все більше уваги з боку істориків, теоретиків та практиків бібліографії. Фундаментальне і цілісне за хронологією дисертаційне дослідження О.Л. Промської [4] , на наш погляд, заслуговує найбільшої уваги.

На всеукраїнському рівні з 2000-х років функції центру поточної метабібліографії взяла на себе Національна парламентська бібліотека України (НПБУ), яка започаткувала випуск щорічника «Метабібліографія України». На сьогодні вийшло три випуски щорічника (перший облікував бібліографічні посібники (БП) за два роки), які презентують українську бібліографічну продукцію 2007 – 2010 рр. [2].

На початку 2012 р. вийшов перший в історії української бібліографії покажчик метабібліографічних посібників (покажчик третього ступеня) – «Українські метабібліографічні посібники (кінець XIX – початок XXI ст.)» [6]. У виданні описано метабібліографічні посібники, що виходили на історичній території України з кінця XIX ст. до 2010 р. (506 позицій) Виокремлено чотири основні розділи: «Універсальні метабібліографічні посібники загальноукраїнського охоплення», «Покажчики бібліографічних видань бібліотек та інших установ», «Галузеві метабібліографічні посібники», «Краєзнавчі бібліографічні посібники». Переважну кількість джерел у покажчику проанотовано, подано рецензії на метабібліографічні посібники. Науково-допоміжний покажчик третього ступеня дає можливість виявити як досягнення української метабібліографії, так і наявні лакуни в метабібліографічному забезпеченні окремих галузей.

Як всеукраїнський центр історичної та краєзнавчої метабібліографії поширює свою діяльність Національна історична бібліотека України (НІБУ). Бібліотека видає п’ятирічні зведення відомостей про краєзнавчі

БП, які готуються провідними бібліотеками України, ОУНБ, найбільшими центральними районними бібліотеками. З другої половини 90-х років XX ст. на основі зведень розпочато підготовку аналітичних оглядів краєзнавчої бібліографічної продукції бібліотек України. У 2011 р. співробітниками НІБУ був підготовлений ґрунтовний метабібліографічний покажчик «Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники, 1991 – 2010» [1].

Для бібліотек країни актуальним залишається завдання обліку бібліографічних баз даних (БД) як різновиду бібліографічних ресурсів і джерела оперативної та актуальної інформації. Але, на жаль, спроби УкрІНТЕІ систематично вести облік БД і надавати універсальну за змістом інформацію користувачам поки що не мали успіху [5].

Водночас силами НІБУ на базі програмного забезпечення ІРБІС створено галузеву метабібліографічну БД «Краєзнавчі ресурси бібліотек України» (доступна на сайті бібліотеки http://www.dibu.kiev.ua). Станом на червень 2012 р. БД вміщує бібліографічні описи українських краєзнавчих БП 2001 – 2010 рр. та дозволяє здійснити пошук за автором, назвою БП, ключовими словами, роком видання. Згаданий покажчик НІБУ «Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники, 1991–2010» також існує й у вигляді метабібліографічної БД, але, на жаль, БД не представлена на сайті бібліотеки, хоча покажчик у вордівському вигляді міститься на сайті НІБУ.

Актуальною на сьогоднішній день, на наш погляд, є консолідація діяльності регіональних бібліографічних осередків, що дозволить якнайповніше акумулювати краєзнавчу метабібліографічну інформацію із подальшою інтеграцією її до всеукраїнського метабібліографічного ресурсу. Адже аналіз універсальних метабібліографічних посібників свідчить про суттєві прогалини в обліку, не говорячи вже про відсутність обліку електронних БР. Тож на сучасному етапі у ХДНБ обговорюється проект «Мета-бібліографія Харківщини», який визначає типологічні, змістові, організаційні та технологічні аспекти створення вказаного ресурсу.

За формою і місцем створення пропонується обліковувати електронні та нонелектронні (традиційні) бібліографічні ресурси (БР), доступні у локальному та віддаленому режимах. Особливе значення надається перспективній інформації, яка дозволить уникнути дублювання та паралелізму в роботі установ.

Змістовий аспект передбачає облік таких БР:

– усіх, що генеруються бібліотеками Харкова та області;
– БР, що відображають інформацію про Харківщину.

За жанрами це можуть бути електронні каталоги і БД бібліотечно-інформаційних установ Харківщини та про Харківщину, БП, віртуальні виставки, бібліографічні бюлетені, журнали, прес-дайджести, пам'ятки читачу (користувачу) тощо.

Бібліографічні записи на зазначені ресурси складатимуться відповідно до таких чинних стандартів: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 «Реферат и аннотация. Общие требования», ДСТУ 3582-97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила», ДСТУ 7093:2009 «Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами», ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 «Індексування документів. Загальні вимоги систематизації та предметизації», ДСТУ ГОСТ 7.66:2009 «Индексирование документов. Общие требования к координатному индексированию», ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання». Крім того, за погодженням з учасниками можна використовувати міждержавний ГОСТ 7.70-2003 «Описание баз данных и машиночитаемых информационных массивов. Состав и обозначение характеристик».

Організаційно цю роботу можна скоординувати шляхом розподілу повноважень між провідними методичними центрами Харківщини: ХДНБ (головний координаційний та методичний центр, генератор вихідних форм), Харківською ОУНБ (координатор мережі публічних бібліотек Харківської області), Харківською обласною бібліотекою для юнацтва (ХОБЮ), Харківською обласною бібліотекою для дітей (ХОБД), Центральною науковою бібліотекою Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (ЦНБ ХНУ, координатор мережі бібліотек ВНЗ міста), Харківською науковою медичною бібліотекою (ХНМБ), Центральною міською бібліотекою ім. В.Г. Бєлінського (ЦМБ), Методичним об'єднанням бібліотек технікумів, коледжів, училищ, Центром науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (ЦНГІ ХГУ «НУА», координатор бібліотечно-інформаційних закладів недержавних ВНЗ) та бібліотекою Харківського обласного науково-методичного інституту неперервної освіти.

На першому етапі планується обговорення проекту, далі – робота у пілотному режимі, після чого буде створено регламентуючу базу: положення, інструкції, рекомендації. Відповідна інформація має бути також представлена на сайті бібліотеки-координатора проекту.

Технологічний аспект проекту передбачає створення мета-бібліографічних БД на базі програмного забезпечення ІРБІС за принципами корпоративної каталогізації з можливістю генерації різноманітних друкованих та електронних жанрів: списків та покажчиків БР, путівників, оглядів тощо. Крім того, інформація один раз на рік буде передаватися до всеукраїнських центрів метабібліографії – НПБУ та НІБУ Можливості програмного забезпечення ІРБІС дозволяють забезпечити зв'язок між бібліографічним записом та повнотекстовим ресурсом (шляхом заповнення відповідного поля з гіперпосиланням), тим самим формуючи повнотекстовий сегмент електронної краєзнавчої бібліотеки.

Отримані від учасників дані про БД та опис самої метабібліографічної БД можна централізовано передавати для розміщення на сайті «Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів» (http://e-resurs.gov.ua), що дозволить популяризувати ресурси у національному масштабі та тим самим активізувати їхнє використання.

Використані джерела

1. Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники, 1991 – 2010 : наук.-допом. бібліогр. покажч. / ДЗ «Нац. іст. б-ка України» ; уклад.: О.А. Політова, В.П. Кисельова. — К. : Вініченко, 2011. – 104 с.

2. Метабібліографія України ... : бібліогр. покажч. : [щорічник] Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; упоряд. І.А. Ігнатецька ; наук. ред. В.О Кононенко – К. – .

... 2007 – 2008. – 2010. – 264 с.

... 2009. – 2010. – 248 с.

... (2010). – 2011. – 279 с.

3. Промська, О.Л. Метабібліографічні ресурси України: сучасний стан та напрями вдосконалення в електронному середовищі / О.Л. Промська, Л.В. Глазунова // Створення бібліографічних ресурсів: проблеми та перспективи : матеріали п'ятих бібліогр. студій, 25 квіт. 2012 р. Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. Х., 2012. С. 4 12.

4. Промська, О.Л. Розвиток метабібліографії в Україні (кінець XIX початок XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук . 27.00.03 / О.Л. Промська ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2011. – 18 с.

5. Промська, О.Л. Сучасні метабібліографічні ресурси України: всеукраїнський і регіональний рівні О.Л. Промська, Л.В. Глазунова // Вісн. Харк. держ. акад. культури. 2012. – Вип. 37. – С. 179–188.
6. Українські метабібліографічні посібники (кінець XIX - початок XXI ст.) . наук -допом. бібліогр. покажч. третього ступ. / Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т , авт.-уклад. О.Л. Промська ; наук. ред. В.О. Кононенко , наук. консультант Г.М. Швецова-Водка. - К., 2012. - 120 с.

Н.В. Зозуля

КОРПОРАТИВНЫЙ СВОДНЫЙ КАТАЛОГ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ БИБЛИОТЕК ХАРЬКОВА В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ ГОРОДА: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ

Известно, что информационные ресурсы библиотек различного ведомственного подчинения составляют значительный потенциал региона. Но в современных условиях ни одна библиотека не имеет исчерпывающего фонда для удовлетворения спроса даже в пределах одной отрасли, тем более в полном объеме всех потребностей.

Взаимодействие библиотек, как участников корпоративных проектов, способствует взаимной рекламе ресурсов, повышению имиджа и расширению возможностей каждой библиотеки.

Межбиблиотечное взаимодействие – логический и необходимый процесс, который базируется на основе использования общих библиотечных фондов и услуг библиотек, взаимодействующих между собой Значительное количество корпоративных библиотечных проектов Украины осуществляется на региональном уровне и объединяет библиотечные учреждения разных типов и различного ведомственного подчинения. Именно этим путем развивалась корпоративная деятельность в ХГНБ.

Опыт многолетней работы позволяет утверждать, что характерной тенденцией для Харькова является постоянное возрастание спроса на адресную информацию о периодических изданиях. Обусловлено это объективными факторами, ведь Харьков, являясь крупнейшим в Украине индустриальным, научным, культурным центром представлен высоким научным потенциалом: НИИ, вузами, значительным количеством научных

работников и специалистов, а также высокими темпами подготовки научных кадров, интенсивности научных публикаций и т.д.

Информационный потенциал периодических изданий в связи с его актуальностью, многоаспектностью и регулярностью публикаций всегда представлял значительную ценность для ученых, специалистов, студентов. Исторически так сложилось, что спрос научных работников на периодические издания, прежде всего журналы, удовлетворялся посредством сводных каталогов. ХГНБ, как региональный методический центр, имеет многолетний опыт подготовки традиционных сводных каталогов (иностранных журналов по вопросам естественных наук, техники, сельского хозяйства, медицины с 1957 г.; периодических изданий с 1980 г.; документов по библиотековедению и библиотечному делу с 1997 г.) [1].

В 1978 г. в рамках деятельности секции информационно-библиографической работы Межведомственного совета при областном управлении культуры были поставлены задачи создания сводного указателя отечественных периодических изданий, получаемых библиотеками г. Харькова и изучения информационного потенциала библиотек города.

Выполняя функцию головной библиотеки в координации библиографической работы научных библиотек, ХГНБ в 1980 г. подготовила первый сводный каталог периодических изданий, который изначально назывался «Сводный каталог газет, журналов и изданий органов информации имеющихся в библиотеках г. Харькова». Каталог содержал информацию за 1978 г. Так как это был первый опыт подобной работы – подготовка первого выпуска длилась 2 года. Целью сводного каталога было максимально полно отобразить массив периодических изданий (прежде всего журналов). В него были включены сведения о периодических изданиях по всем отраслям науки, а также сведения об изданиях органов научно-технической информации. В создании первого каталога принимали участие 25 библиотек, многие из которых и сегодня являются участниками теперь уже Электронного сводного каталога.

Начиная с 1980 г., каталог выходил практически без перерывов. Если по каким-либо причинам каталог не издавался, то в следующий выпуск включались данные за два года.

Каталог печатался на ротапринте ХГНБ, и библиотеки-участницы получали свой печатный экземпляр. Сведения о периодических изданиях

подавались в алфавитном порядке по видам изданий: журналы, газеты, библиографические указатели и т.д. Библиографическое описание не соблюдалось, указывались только названия библиотек, место издания, сигла библиотеки-держателя, данные об изданиях подавались по полугодиям. Первый сводный каталог состоял из четырех частей: газеты, отечественные журналы, зарубежные журналы, изданные на русском языке, издания органов НТИ. Данные подавались на языке оригинала. В первых трех частях материал был расположен в алфавите названий журналов, в четвертой – в алфавите названий органов НТИ.

В предисловии к изданию была представлена структура каталога, а также указывались реквизиты ХГНБ, затем следовал перечень библиотек-участниц с их условными обозначениями (сиглами), адресами, номерами телефонов. Периодические издания, перечисленные в каталоге, можно было получить для работы в читальных залах соответствующих библиотек или по межбиблиотечному абонементу.

Со временем традиционные печатные каталоги перестали удовлетворять возрастающий спрос потребителей информации. Традиционные печатные формы стали уступать место электронным. Предпосылкой для создания электронного сводного каталога периодических изданий (ЭСКП) послужил интенсивный рост числа отечественных изданий, а также появление на рынке информационных услуг значительного количества зарубежных периодических изданий, что не только увеличило объем информационных ресурсов, но и создало дополнительные проблемы при поиске информации.

С внедрением новых информационных технологий, в октябре 2000 г. правление Харьковской Ассоциации современных информационно-библиотечных технологий (АСИБТ) приняло решение о создании и поддержке ЭСКП. В апреле 2001 г., ХГНБ совместно с научно-информационным центром АСИБТ и центром научно-информационных технологий Национального Технического Университета «Харьковский политехнический институт» (НТУ «ХПИ») приступила к созданию автоматизированной системы корпоративного каталога [2].

Были подготовлены проекты технического задания по созданию ЭСКП библиотек Харькова, а так же структура БД (таблиц). В процессе работы, на базе ХГНБ (в апреле 2001 г), было проведено три

межведомственных совещания по обсуждению подготовленной документации и созданию рабочей группы из представителей библиотек, наиболее активно использующих средства автоматизации и новых технологий. Кроме ХГНБ в состав рабочей группы вошли библиотеки НТУ «ХПИ», Национальной Юридической Академии Украины им Ярослава Мудрого, медицинского университета, Национальной фармацевтической академии, Харьковского гуманитарного университета «Народная украинская академия», Харьковского национального автомобильного-дорожного университета.

В результате этой работы в марте 2001 г руководителями 21 библиотеки было подписано «Рабочее соглашение о сотрудничестве библиотек Харькова по формированию ЭСКП». Определен состав Координационного совета, разработано «Положение о Координационном совете по формированию ЭСКП» и инструкция «Про формування та використання адресної бази даних «Зведений каталог періодичних видань, які надійшли до бібліотек Харкова» (ЕЗКП) [1].

Рабочей группой во главе с директором АСИБТ, И.В. Шацом была разработана программа для электронного ввода информации в каталог. В этом же году сотрудниками отдела информационно-библиографической работы была создана первая электронная версия каталога, которую дублировал печатный вариант.

Решение проблемы по созданию корпоративных электронных ресурсов значительно усложнялось разным уровнем автоматизации библиотек Харькова В создании первого электронного сводного каталога принимали участие 18 библиотек, из которых только 9 имели веб-сайты.

Каждая библиотека работала с разными базами данных, поэтому возникали проблемы при обработке информации из-за использования разных форматов записи даннях.

В дальнейшем количество библиотек-участниц увеличивалось. Если в 2001 г. «Рабочее соглашение» подписала 21 библиотека, то сегодня с нами сотрудничают 30 библиотек. Количество записей в базе на 1 01 11 г составляет 53849.

ЭСКП за 2003 г. сформирован в ИПС «ИРБИС». В соответствии с требованиями стандарта библиографического описания была разработана форма подачи данных, в которую входят: международный стандартный

номер сериальных изданий ISSN; вид издания (журнал, газета, РЖ); заголовок; сведения об ответственности; место издания; издательство; дата начала выхода издания; серия; том; подсерия; номера.

БД формируется отдельно за каждый год на основании списков предоставляемых библиотеками-участницами. Информация поступает в печатной и электронной формах. Сведения подаются в форме таблицы. Программа ввода предусматривает перевод данных получаемых от библиотек-участниц из формата doc в формат txt, который поддерживает программа пополнения БД ИРБИС. Начиная с 2001 г. в каталог стали вноситься сведения об иностранных изданиях, которые подаются по той же форме и расположены в общем списке.

Доступ к ЭСКП другими пользователями осуществляется с помощью Интернет. Каталог за 2002 – 2010 гг. представлен на сайте ХГНБ. Периодические издания, представленные в каталоге, можно получить в библиотеках – держателях документа, в соответствии с правилами пользования библиотекой.

Интерес к ЭСКП в последнее время очень вырос. С целью изучения эффективности использования БД «ЭСКП» ведется учет обращений к базе. В 2006 г. количество обращений с сайта библиотеки к «ЭСКП» составило 79747, а в 2010 г. – уже более 250 тысяч.

В связи с ограниченным финансированием библиотек на приобретение периодических изданий, «Сводный каталог периодических изданий» стал настоящим путеводителем по фондам периодических изданий библиотек Харькова. А для пользователей является дополнительной возможностью доступа к информационным ресурсам города.

В 2012 г. электронный сводный каталог периодических изданий был конвертирован в Веб-Ирбис 64. Программное обеспечение этой системы предназначено для осуществления доступа пользователей Интернета к каталогам и другим библиографическим базам данных.

Система полностью отвечает международным требованиям и поддерживает все отечественные библиографические стандарты и форматы.

Использованные источники

1. Кучерява, Н.М. Проблеми і шляхи створення корпоративного зведеного каталогу періодичних видань в умовах великого міста / Н М. Кучерява, А О. Черевко / Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества. Тема 2002 года : Электронные информационные ресурсы и социальная значимость библиотек будущего : тр. конф / 9 междунар. Конф «Крым 2002». – М. : ГПНТБ России, 2002. – С. 563–565.

2. Черевко, А.О. Створення корпоративних електронних ресурсів в умовах Харкова : проблеми та шляхи їх вирішення / А.О. Черевко Бібліографічні читання пам'яті українського бібліографа Федора Максименка Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка , [Уклад. . Т.О. Сосновська, В.О. Ярошик]. – Х , 2002. – С. 54–64.

* * *

Н.В. Непран,
М.М. Черевыщенко

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОЕКТАХ «МЕЖРЕГИОНАЛЬНАЯ АНАЛИТИЧЕСКАЯ РОСПИСЬ СТАТЕЙ» И «ПРИДНЕПРОВСКИЙ КОРПОРАТИВНЫЙ КАТАЛОГ»

Корпоративность, как универсальный механизм межбиблиотечного взаимодействия, используется на разных этапах библиотечно-информационной деятельности. Формирование электронных каталогов библиотек, удовлетворение информационных потребностей современного пользователя, обеспечение оперативного доступа к библиотечно-информационным ресурсам требуют координации усилий для эффективной информатизации библиотек. Именно поэтому вопросы сотрудничества и взаимодействия библиотек приобретают особое значение.

Необходимость кооперации подтверждается объединением усилий библиотек на региональных или местных уровнях в форме ассоциаций, корпораций, консорциумов Поиски оптимальных путей совершенствования деятельности современных библиотек по удовлетворению информационных потребностей общества делают особо актуальным

взаимодействие библиотековедения с экономической наукой Экономический анализ библиотечной практики позволяет выявлять новые резервы снижения финансовых и трудовых затрат в обеспечении организации информационными продуктами и услугами за счет кооперирования.

Проблемы кооперации библиотек на основе межбиблиотечного абонемента и электронной доставки документа рассматриваются Е.В. Дементьевой, А.И. Земсковым, О.М. Зусьманом, О.В. Кирилловой, В А. Цветковой Вопросы создания и функционирования сводных электронных каталогов раскрыты А И Вислым, Ф.С Воройским, Н Е Каленовым, И.Г. Моргенштерном, В.В. Скворцовым, Э.Р Сукиасяном, Г.В. Ядровой.

Научно-техническая библиотека Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (НТУ «ХПИ»), как и большинство крупных библиотек, принимает участие в совместных проектах различного уровня сложности – от создания объединённых электронных каталогов и совместной аналитической росписи статей до формирования библиотечных корпораций. С 2005 г. является членом Ассоциации «Информатио-консорциум»; с 2007 г. участвует в автоматизированной системе Российского Сводного каталога научно-технической литературы (проект ГПНТБ России); международном проекте «Межрегиональная аналитическая роспись статей» (МАРС); с 2008 г. «Электронная Доставка Документов» (ЭДД); с 2010 г. участвует в проекте корпоративной каталогизации «Приднепровский корпоративный каталог» (ПКК); с 2011 г. проект «Электронная библиотека Украины: создание Центров знаний в университетах Украины» (ELibUkr); участвует в «ИРБИС-корпорации».

Является также участником «Зведеного каталогу періодичних видань, що надійшли до бібліотек м. Харкова», «Зведеного каталогу нових надходжень до провідних бібліотек Харкова "Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство"», «Зведеного каталогу іноземних видань, що надійшли до провідних бібліотек Харкова»

Сотрудниками информационно-библиографического отдела был проведен экономический анализ статистических показателей за год (с сентября 2010 г. по сентябрь 2011 г.) по двум проектам: МАРС и ПКК.

Проект МАРС

Библиографы вводят в сводный каталог периодики библиографические записи 9 наименований журналов с учетом всех

требований экспорта. Отделом современных библиотечных технологий импортируется из каталога проекта 110 наименований журналов в базу данных «Периодические издания» (рис. 1).

Рис. 1 Пополнение БД аналитическими статьями

Рис. 2 Затраты времени на пополнение БД

Создание аналитических описаний 1 352 статей, за год составило 901,3 часа (рис. 2), стоимость – 5 408 грн. (рис. 3). Отдел современных библиотечных технологий затратил 548,26 часов на выгрузку и загрузку 16 448 записей из сводного каталога (рис. 2). Стоимость работы – 3 289,6 грн. (рис. 3).

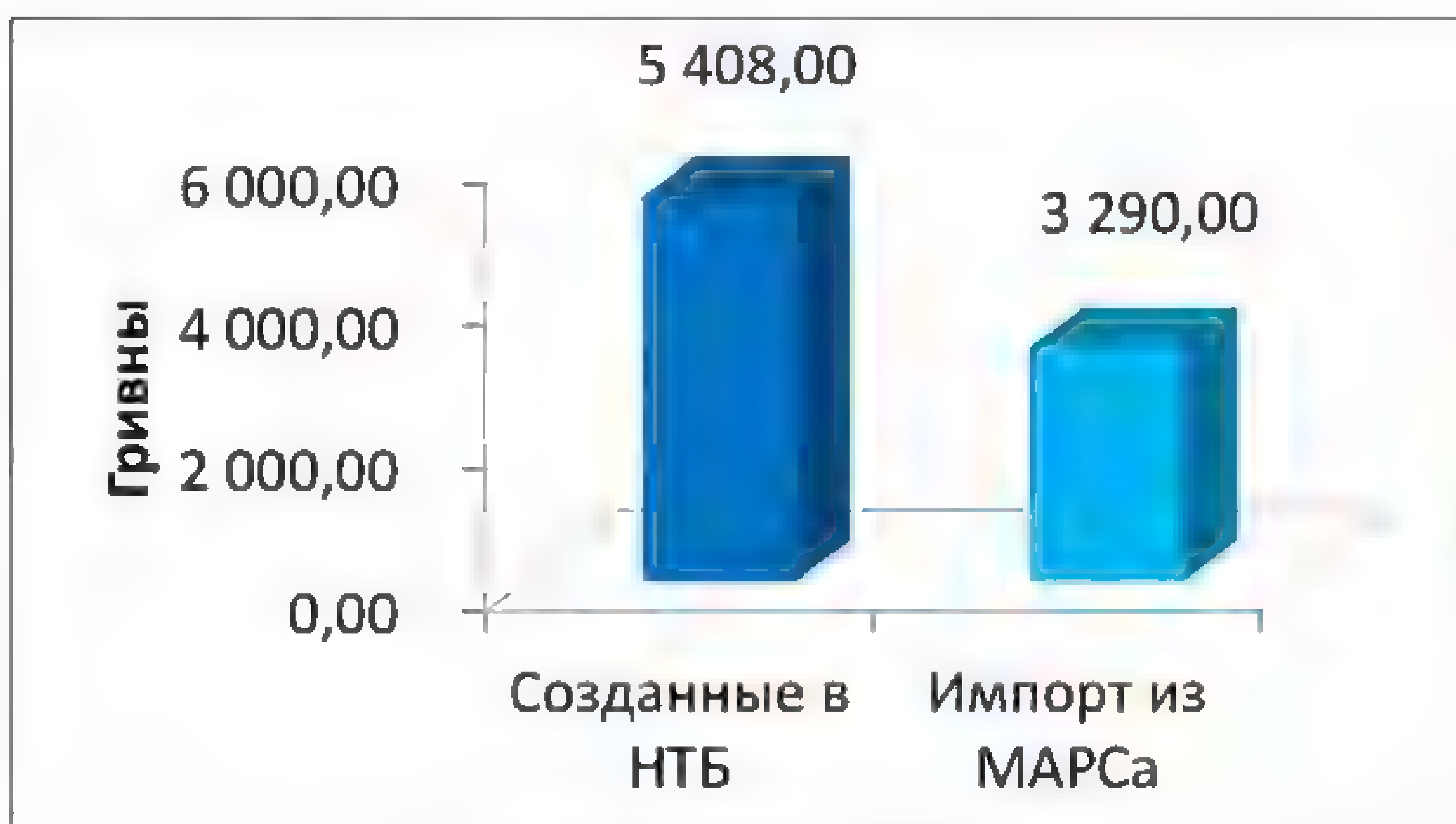

Рис. 3 Стоимость временных затрат

Анализ показал, что экономия рабочего времени при корпоративном взаимодействии с проектом МАРС составила 9 516 часов, а финансовая экономия бюджета составила 57 085 гривен.

Проект ПКК

Для экспорта в БД ПКК создаются записи для 5 наименований журналов, загружаются из сводного каталога описания аналитических статей 14 названий журналов.

Рис. 4 Соотношения экспорта-импорта записей

Время на пополнение БД «Периодические издания» аналитическими статьями (рис. 4) в соответствии с условиями проекта ПКК составляют 851 час (рис. 5), а стоимость – 5 106 грн (рис. 6). Импорт 1 317 статей (рис. 4) занимает 87,8 часов (рис. 5) и финансовые затраты составляют 526,8 грн (рис. 6). Этот проект требует больших временных затрат по сравнению с проектом МАРС, так как некоторые поля заполняются на русском и украинском языках, а загрузка записей, предоставляемых проектом, требует дополнительной обработки и прохождения промежуточных баз.

Рис. 5 Время, необходимое на пополнение БД

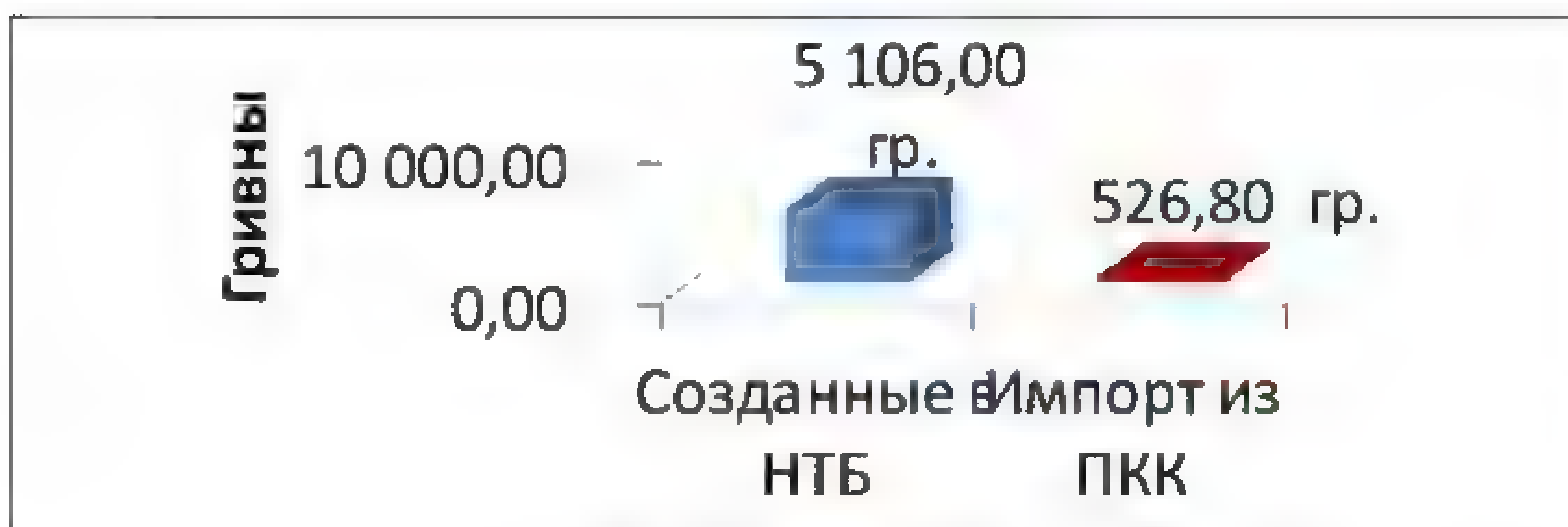

Рис. 6 Затраты времени

Анализ показателей: экономия рабочего времени при корпоративном взаимодействии с ПКК составляет 1 229 часов. Финансовая экономия бюджета составляет 7 375 гривен.

Очевидны преимущества корпоративных проектов:

– относительное снижение трудозатрат на единицу пополнения БД, что позволяет ускорить динамику пополнения;

– экономия средств бюджета;

– аналитические записи на 60% подписки на периодику формируются с помощью корпоративной базы;

– приобретение опыта совместного создания и использования информационных ресурсов;

– комфортность самостоятельного поиска необходимой информации;

– перераспределение освободившегося времени на получение электронных копий статей через электронную доставку документов.

Исходя из результатов, и оценивая реальные преимущества взаимовыгодного сотрудничества с библиотеками, можно сделать вывод о необходимости расширения корпоративных проектов вузовских библиотек. Такими проектами могут стать: создание аналитических описаний научных сборников в каждом вузе, проблемно-ориентированных БД или таких баз, как уже ранее созданная нами «Ресурсы удаленного доступа». И не следует считать, сколько потрачено времени, важно какие выгоды можно получить.

Использованные источники

1. Воройский, Ф.С. Информатика. Энциклопедический словарь-справочник : введение в современные информационные и телекоммуникационные технологии в терминах и фактах / Ф.С. Воройский. – М. : Физматлит, 2006. – 768 с.

2. Григорьев, С.А. Корпоративные проекты: мы в ответе за тех, кого вовлекаем / С.А. Григорьев // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 2. – С. 88–93.

3. Назарьева, С. Создание библиотечных корпораций : проблемы и перспективы / С. Назарьева // Бібл. форум України. – 2008. – № 2. – С. 12–14.

4. Пасынкова, Е. Развитие библиотечных корпораций – путь к успеху / Е. Пасынкова // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 2–4.

5. Саломатова, О.И. Влияние корпоративных проектов на инновационную деятельность библиографов / О.И. Саломатова // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 12. – С. 47–55.

6. Шрайберг, Я.Л. Корпоративные и национальные проекты Открытого доступа / Я.Л. Шрайберг, А.И. Земсков // Науч. и техн. б-ки. – 2008. – № 8. – С. 5–23. – Библиогр.: с. 22–23 (25 назв.).

М.И. Главчев,
Ю.Н. Главчева

ПРОГРАММНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ БИБЛИОТЕК

Дэвид Юм (англ. David Hume; 1711 – 1776) – шотландский философ, экономист и историк, публицист, один из крупнейших деятелей шотландского Просвещения говорил: «Ваша рожь поспела сегодня; моя будет готова завтра; для нас обоих выгодно, чтобы я работал с вами сегодня и чтобы вы помогли мне завтра. Но у меня нет расположения к вам, и я знаю, что вы также мало расположены ко мне. Поэтому ради вас я не возьму на себя лишней работы, а если бы я стал помогать вам ради себя самого в ожидании ответной услуги, то меня, скорее всего, постигло бы разочарование, и я напрасно стал бы рассчитывать на вашу благодарность. Итак, я предоставляю вам работать в одиночку; вы отвечаете мне тем же, погода меняется; и мы оба лишаемся урожая вследствие недостатка во взаимном доверии и невозможности рассчитывать друг на друга».

Мы ежедневно, ежечасно взаимодействуем друг с другом. Википедия определяет: «Взаимодействие – философская категория,

стражающая процессы воздействия объектов друг на друга, их взаимную обусловленность и порождение одним объектом другого. Взаимодействие – объективная и универсальная форма движения, развития, которая определяет существование и структурную организацию любой материальной системы».

Система состоит из множества разнородных элементов, находящихся в отношениях и связях друг с другом и образующих определённое единство. В любой системе можно выделить отдельные части, выполняющие некоторые функции и взаимодействующие друг с другом.

Библиотеки играют значимую роль в системе социальных коммуникаций. Все мы являемся элементами этой системы. Направление и характер взаимодействия в каждом случае различный. При этом участники взаимодействия неизбежно влияют друг на друга. Существует проблема организации эффективного взаимодействия между библиотеками различных видов с различной техническо-программной базой.

Важным свойством системы можно считать синергичность – максимальный эффект деятельности системы достигается только в случае максимальной эффективности совместного функционирования её элементов для достижения общей цели.

Цели взаимодействия между библиотеками:

- выгода для читателя;
- экономическая целесообразность.

Когда каждый участник открыт к сотрудничеству, именно тогда возникает синергия (греч. συνεργία, от греч. Syn – вместе + ergos – действующий, действие) – суммирующий эффект взаимодействия двух или более факторов, характеризующийся тем, что их действие существенно превосходит эффект каждого отдельного компонента в виде их простой суммы.

В информационную эпоху необходима готовность к взаимодействию не только на уровне людей, а также на уровне информационных систем (ИС), работающих в каждой организации.

Информационные системы представляют широкий спектр программного обеспечения, используемого библиотеками для автоматизации их работы. Поскольку объём обрабатываемой информации увеличивается, сейчас уже в каждой организации существует своя

информационная система. ИС является комплексным программным продуктом, объединяющим различные современные технологии по доступу, накоплению, обработке данных, по работе в сети и многие другие. Одну и ту же информационную систему можно построить по-разному, так же, как и одну задачу можно решить различными способами.

Необходимо определить, какое программно-техническое решение обеспечит эффективное взаимодействие между библиотеками различных видов с различной технической базой сегодня и в будущем.

Исходные данные:

– коллектив увлечённых профессионалов;
– документные и электронные информационные ресурсы;
– индивидуальная программно-техническая база.

Решить эту задачу возможно только при активном сотрудничестве библиотекаря и инженера. Критически важная роль инженера, независимо от прикладной области, в которой он работает, состоит в принятии решения на основании максимально возможного количества условий.

Современная библиотека в первую очередь требует принятия во внимание следующих факторов:

– обеспечение возможности любого межбиблиотечного взаимодействия;
– соблюдение принципа преемственности (сохранение и развитие имеющихся ресурсов и функций);
– максимальное использование разработанных мировым сообществом стандартов;
– технологическая интеграция, интероперабельности (внутренняя и внешняя),
– модульность;
– возможность масштабирования, развития и доработки модулей и подсистем;
– экономическая целесообразность;
– использование готовых апробированных решений.

НТБ НТУ «ХПИ» участвует в нескольких корпоративных проектах Каждый проект требует индивидуального подхода и выполнения четко определенных действий. Режимы выполнения работ в рамках проектов

различны, но их можно разделить на полуавтоматический и автоматический. Полуавтоматический режим выполнения работ используется в большинстве проектов. Автоматический режим характеризуется определенными свойствами приложений и информационных систем. Работа в корпоративных библиотечных проектах базируется на интероперабельности данных.

Интероперабельность – это способность продукта или системы взаимодействовать и функционировать с другими продуктами или системами без каких-либо ограничений доступа и реализации.

Под интероперабельностью понимается способность информационной системы взаимодействовать с другими ИС. Такое взаимодействие может выражаться в виде обмена данными, распределенного выполнения поисковых запросов, согласованного изменения баз данных (БД) и т.д. Необходимость обеспечения интероперабельности возникает при связывании бизнес-процессов организаций-партнеров, в данном случае библиотек различных видов, а также согласовании работы существующей ИС с принятыми стандартными решениями.

Мы выделяем такие основные уровни интероперабельности данных:

- Технические:
  - Физический.
  - Синтаксический.
- Семантический.

Существуют стандартные приемы обеспечения уровней интероперабельности:

– Унификация метаданных.
– Единые протоколы обмена.
– Достаточная техническая среда.

Практическим примером обеспечения взаимодействия различных систем и интероперабельности данных в среде Интернет является представление информационных ресурсов научных организаций в виде Открытых архивов (ОА) по международному протоколу OAI, который стал стандартом де-факто для распространения материалов в международном научном сообществе.

В этом направлении работает Украинский инновационный проект «Электронная библиотека Украины: создание Центров знаний в университетах Украины», который объединяет библиотеки высших учебных заведений, национальные библиотеки и другие организации. Его целью является обеспечение доступа к мировой научной информации, создание собственных академических ресурсов, интеграция украинской науки в мировую научную коммуникацию.

Способность к взаимодействию создает основу для формирования ряда преимуществ, которые ощутят не только потребители информации, но и ее создатели – авторы. Интеграция данных способствует формированию профессионального информационного пространства с общей системой навигации, благодаря которой пользователь имеет доступ к аккумулированному содержимому онлайновых хранилищ; возможности децентрализованно развивать онлайновые средства для работы с содержимым информационного пространства (контроль авторского права, антиплагиат и др.). Все эти действия должны способствовать повышению уровня доступности качественной достоверной информации и способствовать развитию научных коммуникаций.

Использованные источники

1. Семененко, Л.П. Комплексная система автоматизации: новые решения / Л.П. Семененко, М.И. Главчев, Ю.Н. Главчева   Від XIX до XXI століття: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства: до 125-річчя Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12 – 14 жовт. 2011 р.   Держ. закл. «Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка» ; [уклад. О.П. Куніч ; ред. кол. : В.Д. Ракітянська та ін.]. – Х., 2011. – С. 287–291.

2. Анохин, А.А. Новые формы сетевого взаимодействия библиотек Республики Беларусь по созданию и использованию электронных ресурсов / А.А. Анохин   Научные и технические библиотеки. – 2009. – № 1. – С. 61–64.

3. Земсков, А.И. Системы открытого доступа к информации. причины и история возникновения   А.И. Земсков, Я.Л. Шрайберг   Научные и технические библиотеки. – 2008. – № 4. – С. 16–29.

4. Воройский, Ф.С. Основы проектирования автоматизированных библиотечно-информационных систем   Ф.С. Воройский.   М. : ГПНТБ России, 2002.   389 с.

И.П. Аврамова, О.А. Кусмарова,
Т.Н. Рахнина, Н.Ю. Этенко

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ НА БАЗЕ МЕЖБИБЛИОТЕЧНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ: ОПЫТ РАБОТЫ НБ ХНУРЭ В КОРПОРАТИВНЫХ ПРОЕКТАХ

На современном этапе развития информационных ресурсов и услуг для обеспечения разносторонних запросов пользователей библиотекам необходимо взаимодействовать на различных межбиблиотечных уровнях с применением новых информационных технологий. Корпоративные объединения библиотек выступают как средство адаптации к современным условиям обслуживания удаленных пользователей: организация виртуальных справочных служб, создание сводных каталогов, участие в формировании и использовании баз данных (БД) и т.д. Каждая библиотека рано или поздно принимает решение об участии в партнерских проектах. Научная библиотека Харьковского национального университета радиоэлектроники (НБ ХНУРЭ) взаимодействует с другими библиотеками на региональном и межрегиональном уровне.

Корпоративный проект виртуальной справочной службы (ВСС) библиотек Харькова – «Віртуальна довідка» – организован Харьковской государственной научной библиотекой им. В.Г. Короленко (ХГНБ), стартовал в марте 2007 г. и объединил пять харьковских библиотек: ХГНБ, Центральную научную библиотеку Харьковского национального университета им. В Н. Каразина (ЦНБ ХНУ), НБ ХНУРЭ, Центр научно-гуманитарной информации Харьковского гуманитарного университета «Народная украинская академия» (ЦНГИ ХГУ «НУА»), Городскую специализированную музыкально-театральную библиотеку им. К С. Станиславского (ГСМТБ) Функционирование корпоративной ВСС Харькова осуществляется через веб-сайт ХГНБ: http://korolenko.kharkov.com/ (Раздел: Послуги. Віртуальна довідка).

Для библиотек Харькова ХГНБ – лидер в создании виртуальной справочной службы, а для нас – база практики, на основе которой в сентябре 2007 г. была создана самостоятельная ВСС НБ ХНУРЭ.

За время работы НБ ХНУРЭ в проекте (с 1 03 2007 г. по 7 04 2011 г) было выполнено около 300 справок. В основном это тематические справки, самые сложные по выполнению. Тематика запросов самая разнообразная:

история, философия, социология, экономика, религия. Приоритетными были запросы читателей, касающиеся специализации университета: компьютерные науки, радиоэлектроника, вычислительная техника и т.п.

Количество принимаемых запросов в день – 10, распределение запросов следующее: 6 выполняют операторы службы из ХГНБ в порядке их поступления, а 4 распределяются по библиотекам-участницам корпоративной ВСС. Если справка не сложная, выполняется в течение суток, если сложная, тематическая – срок выполнения до трех дней.

Когда создавалась данная корпоративная служба, предполагалось, что запросы будут распределяться по другим библиотекам с учетом тематической направленности их фондов, но на практике получилось несколько иначе. Распределение запросов происходило автоматически, и иногда в библиотеки-участницы проекта направлялись запросы, не соответствующие их профилю. Чтобы посылаемый запрос соответствовал специализации библиотеки необходимо или распределение запросов вручную, или использование элементов какой-либо программы с возможностью семантического анализа (используя ключевые слова запроса как БД). В настоящий момент корпоративная ВСС по техническим причинам не работает Проработав четыре года, организаторы проекта решили несколько изменить формат сервиса для более качественной и эффективной корпоративной работы.

Работа в данном корпоративном проекте – дело непростое, но очень интересное для библиографа. Работать виртуально, не видя читателя, его реакции на ответ по запросу, это необычно, и вдвойне приятно получать благодарность от читателей за виртуальные ответы. В этом году сотрудники ВСС ХГНБ отметили работу ведущего библиографа нашей библиотеки Н.П. Мурадовой за совместную работу и активное участие в корпоративном проекте. Это стимул к дальнейшей плодотворной работе в обновленном сервисе корпоративной виртуальной справки.

Кроме указанного выше проекта, НБ ХНУРЭ является активным участником нескольких региональных сводных каталогов, которые издает и репрезентует также ХГНБ:

– «Зведений каталог періодичних видань у бібліотеках м. Харкова» (НБ ХНУРЭ участвует с 1978 г.);

– «Зведений каталог іноземних наукових журналів, що надійшли у бібліотеки м Харкова» (НБ ХНУРЭ участвует с 1950 г);

– «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство: зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова» (НБ ХНУРЭ участвует с 2010 г.).

В данных каталогах отображается информация о журналах, газетах, изданиях органов НТИ (в т.ч. реферативных журналов ВИНИТИ на CD-ROM) на украинском, русском, иностранных языках за определенные года, издания Национального НПО «Книжкова палата України ім. Івана Федорова» и Российской книжной палаты, документы по библиотечному делу и смежным областям знаний (информатика, книговедение, документоведение, архивное и музейное дело), а также представлены данные об электронных аналогах публикаций.

Каждый год НБ ХНУРЭ получает в среднем 100 – 150 наименований научно-технических сборников, 200 – 220 наименований периодических изданий, в т.ч. зарубежных, по профилю вуза, 7 – 10 наименований журналов и около 10 книг по библиотечному делу. Благодаря проектам сводных каталогов эти сведения становятся доступными для всех пользователей г. Харькова.

Сводный каталог периодических изданий ранее выходил в традиционном печатном виде, а с 2001 г. – функционирует как электронный каталог. Его создавали совместными усилиями ХГНБ, АСИБТ и библиотеки вузов Харькова. Но хотелось бы особо отметить вклад преподавателя ХНУРЭ и сотрудника библиотеки А.Н. Никитенко, который принимал активное участие в разработке программного обеспечения и технической поддержке данного проекта. В начале создания е-версии в проекте принимали участие 18 библиотек Харькова (из них 11 вузовских) Сейчас в проекте участвует уже 31 харьковская библиотека (15 вузовских).

Для электронного сводного каталога информация подается в определенной табличной форме, разработанной с целью улучшения работы по сбору и унифицированной подачи информации всеми библиотеками-участницами проекта. НБ ХНУРЭ быстро и качественно готовит информацию о новых поступлениях для сводного каталога, благодаря созданию специального шаблона (для преобразования отобранной информации из АИБС «УФД/ Бібліотека») в предлагаемую форму и составлению технологических карт выборки поступивших журналов и сборников.

Корпоративные каталоги презентуются на веб-сайте ХГНБ (в разделах: «Про бібліотеку» «Видання бібліотеки та Електронні ресурси бібліотеки», «Зведений каталог періодичних видань»). В разделе «Электронные ресурсы» сайта НБ ХНУРЭ (http://e-library.kture/library/) также есть ссылка на эти сводные каталоги и на электронные каталоги других библиотек Харькова, доступные в Интернете.

Необходимо отметить, что участие в проектах по корпоративной каталогизации не требует больших ресурсных затрат в связи с автоматизацией процессов комплектования и обработки изданий в библиотеку и использования специальных модулей АИБС для предоставления таких сведений в сводные каталоги.

Поскольку одной из реальностей нашего времени является желание пользователя получить информацию «здесь и сейчас», все чаще поступают запросы на полнотекстовую информацию и такой поиск начинает вытеснять библиографический. Решение проблемы получения полнотекстовой или реферативной информации легло в основу создания новых инновационных корпоративных проектов в Украине.

В 2006 г. в была создана Ассоциация «УРАН» (Ukrainian Research and Academic Network; http://uran.net.ua/). Её основателями стали высшие учебные заведения Украины IV-го уровня аккредитации (в т.ч. и ХНУРЭ), учреждения НАН и Академия педагогических наук Украины. Целью создания и деятельности Ассоциации является координация действий и объединение усилий ее членов для содействия созданию, развитию и использованию единственной национальной научно-образовательной телекоммуникационной сети Украины, для повышения уровня образования и науки, развития принципов информационного общества, полноправного вхождения Украины в глобальное информационное пространство и представительства интересов членов Ассоциации в органах государственной власти, а также в украинских и международных организациях.

В 2008 г. Ассоциацией «УРАН» создается проект «BIBLIO» (http://biblio.uran.net.ua/) по обеспечению доступа к электронным ресурсам научного назначения. В рамках проекта Интернет-портал «УРАН» предоставляет организациям образования и науки:

– бесплатный авторизированный доступ к полнотекстовым и реферативным электронным публикациям информационных агентств и организаций: сегодня – это 9 специализированных БД на общей платформе

OvidSP (тематика: естественные науки, строительство, экономика, искусство, социальные, гуманитарные науки, прикладные науки и технологии); ETDE World Energy Base (энергетика); World eBook Library (мировая коллекция электронных книг); Springer (коллекция журналов);

– свободный доступ к открытым научным архивам (Scirus, DOAJ, arXiv, CiteSeerx, CiteSeer, Cogprints), электронным библиотекам публикаций по компьютерным наукам, патентам (J-STAGE, Open J-Gate, U.S. PTO) и др.

Сервис был осуществлен благодаря финансовой поддержке 15 университетов Украины – членов Ассоциации «УРАН».

Проект «ElibUkr» – «Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України» (http://www.elibukr.org/) был начат в 2009 г. с целью качественного информационного обеспечения развития науки и образования в Украине, организации доступа к мировым информационным ресурсам и создания собственных академических ресурсов. Основа проекта – единый мощный портал, который направляет пользователей ко всем видам электронной информации. Студенты и научно-педагогические сотрудники вузов-участников получают свободный доступ ко всем ресурсам проекта. «ElibUkr» предусматривает подписку лицензионных информационных продуктов (электронных журналов, электронных книг, баз данных). Инициатор проекта – Киево-Могилянская Фундация Америки. Основателями являются три университета – Национальный университет «Киево-Могилянская академия», Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича, ХНУ им. В.Н. Каразина. Проект открыт для участия и стремительно расширяет национальную сеть.

НБ ХНУРЭ, присоединившись к проекту в ноябре 2010 г., соблюдает следующие условия: предоставление доступа к журналам Американского института физики (AIP) и Американского физического общества (APS), коллекции учебников «Центра учебной литературы» (ЦУЛ), организация открытого электронного архива для научных публикаций (ElAr KhNYRE функционирует на веб-сайте НБ ХНУРЭ), обеспечение доступа к Интернету со всех компьютеров электронного читального зала.

Благодаря участию в проекте ученые и сотрудники ХНУРЭ получили возможность бесплатно пользоваться БД, подписанными библиотеками других высших учебных заведений. Вот далеко неполный перечень этих ресурсов: «Диссертации Российской государственной библиотеки»,

«Леонорм — Информ», «ЭлРЖ ВИНИТИ», East View, EBSCO, «SpringerLink's eJournal collection» и др. Кроме того, участие в проекте позволяет работать с различными БД в рамках триал-периодов. Например, через ElibUkr получен доступ к БД «Вестники МГУ» и «Scientific.net». Обязанности по работе с триал-доступами к международным БД, извещения о них сотрудников и студентов вуза с помощью е-рассылок на кафедры, объявлений и презентаций на плазменном экране университета возложена на менеджера е-ресурсов, сотрудника электронного читального зала.

Несмотря на недостатки, технические сложности решения задач корпоративных проектов, межбиблиотечное партнерское взаимодействие, несомненно, предполагает дальнейшее развитие библиотечного сервисного спектра, новых форм качественного обслуживания пользователей и профессиональной компетенций сотрудников библиотек.

Использованные источники

1. Аврамова, И.П. Эффективность использования информационных ресурсов TRIAL-доступов в библиотеке вуза (на примере НБ ХНУРЭ) И.П. Аврамова Каталоги та інформаційний пошук : матеріали наук.-практ. семінару у межах секції НМБК МОН України з обробки документів та ведення довідкового апарату, 27 листопада 2009 р., м. Харків, ХДУХТ. – Х. : ХДУХТ, 2010 – С. 3 – 7; Те саме. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.lib.kture.kharkov.ua/ua/conf/6.php.

2. Аврамова, И.П. Новые формы информационно-библиографического обслуживания удаленных пользователей / И.П. Аврамова, Н.Ю. Этенко Четверті бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михайла Ясинського : [збірник доповідей та повідомлень]. – Х., 2009. – С. 50–57.

3. Нікітенко, О.М. Проблеми обміну бібліографічними даними між бібліотеками Харківського регіону О.М. Нікітенко / Там же. – С. 84 – 88; Те саме – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://booksearch.kture.kharkov.ua/phpBB3/

4. Плеченко, Н.В. Создание вузовских коллекций открытого доступа на базе электронного архива. Опыт НБ ХНУРЭ Н.В. Плеченко, Н.Ю. Этенко Інноваційна діяльність основа якісного інформаційного обслуговування користувачів бібліотек ВНЗ : матеріали школи-семінару, м. Харків, 8 квітня 2011 р. уклад Н.М. Ніколаєнко, О.М. Рибальченко; ред. І.І. Царенко. – Х. : УІПА, 2011. – С. 10–12.

Л.Г. Влащенко, Т.Б. Грищенко,
О.В. Карпухін, О.М. Нікітенко

ІНТЕГРАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕК: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Традиційне бібліотечно-інформаційне обслуговування має серйозні обмеження, оскільки бібліотеки орієнтуються переважно на локальних користувачів, внаслідок чого останні мають доступ тільки до інформаційних ресурсів конкретної бібліотеки. Крім того, інформаційне обслуговування зведено здебільшого до видачі користувачам матеріалів тільки на традиційних носіях інформації, що є значною перешкодою, якщо врахувати поширення нових інформаційних ресурсів.

Останнім часом позначилася тенденція використання бібліотеками нових технологій у сфері інформаційних послуг, що надаються кінцевим користувачам, а саме:

– електронні каталоги;
– зберігання документів в електронній формі;
– віддалений доступ користувачів до таких документів.

Бажання подолати ці «лімітування» призвело до надання доступу до електронних документів, у тому числі й застосування потенціалу Internet, для чого знадобилося об'єднати традиційні організаційно-технологічні засади бібліотечної справи з можливостями системотехніки цифрових документів. У бібліотечних системах наявні аналоги всіх основних елементів, характерних для бібліотеки традиційної:

– система каталогів, яка відіграє роль вхідної підсистеми бібліотеки і є інформаційно-пошуковим апаратом;

– «сховище» об'єктів зберігання, де містяться переведені в електронну форму книжки, журнали, газети, інша інформаційна продукція;

– комплекс сервісних та технологічних засобів (реєстрація й обслуговування користувачів, каталогізація, систематизація, облік, статистика, аналіз і зміни у фондах тощо).

Специфіка бібліотечної системи порівняно з іншими типами інформаційних систем (ІС), найближчими з яких за своїми функціями та структурою є повнотекстові бази даних, полягає в тому, що в такій системі набагато повніше, більш структуровано й стандартизовано подано основні

компоненти інформаційно-лінгвістичного забезпечення, що пояснюється такими факторами:

− пошуковий апарат (електронний каталог) системи формується на основі узагальнення поняття бібліографічного опису об'єкта зберігання, яке є предметом докладної, доволі розгалуженої уніфікації і стандартизації (ISO 2709, MARC, USMARC, UNIMARC тощо);

− системотехніка бази узагальнених об'єктів зберігання заснована на сучасних форматах подання гетерогенної інформації та відповідному інформаційному, лінгвістичному і програмному забезпеченні Multy & Hypermedia Systems, що дозволяє вводити й обробляти в електронних бібліотеках комп'ютерні файли будь-якої природи (зокрема, текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію тощо). Останнє зближує електронні бібліотеки з електронними системами керування документами – Electronic Document Mamagement Systems;

− сервісно-технологічна частина електронної бібліотеки базується на досвіді формування й експлуатації традиційних бібліотек з можливістю реалізації всіх доцільних у цьому випадку «бібліотечних» функцій, а також додаткових, що враховують специфіку автоматизованих ІС

Спеціалізовані бібліотечні системи, як правило, відіграють роль складників більших інформаційних систем, в яких вони містяться як підсистеми. Цим пояснюються певні вимоги до їх функцій та структури. Так, у підсистемі електронного каталогу (ЕК) може застосовуватися обмежений формат бібліографічного опису (що не повинно негативно відбиватися на його відповідності до чинних стандартів). Разом з тим, у електронних каталогах можуть бути реалізовані деякі функції, що зумовлено спеціалізацією системи (наприклад, додаткові аналітичні функції – інформаційно-статистичні, семантичні, лінгвістичні, когнітивні, прогнозні тощо; засоби транспорту бібліографічної інформації з бази ЕК до видавничої підсистеми та ін.).

Методи, інформаційні й програмні засоби, що застосовуються для подання узагальнених об'єктів зберігання в спеціалізованій електронній бібліотеці, мають бути зорієнтовані на специфіку згаданих об'єктів. Наприклад, в електронній бібліотеці технічної документації доцільно передбачити програмне забезпечення, яке є характерним для CAD-systems, що надасть її абонентові можливість із санкції системного адміністратора виконувати необхідні операції з конструкторською документацією

Наразі таких систем багато, а інтенсивність обміну інформацією, замість значного зростання, майже не змінюється Навіть у Харкові таких бібліотечних систем близько десятка, не кажучи вже про повнотекстові бази даних. Нині існує тільки одна діюча корпоративна система: зведений каталог періодичних видань м. Харкова на базі ХДНБ. Отже, сумісність бібліотечних систем є нагальною потребою.

Усі попередні спроби поставити й вирішити питання створення єдиної бібліотечно-інформаційної мережі у Харківському регіоні не були досить успішними й не стимулювали процеси інтеграції діяльності та об'єднання ресурсів навчальних закладів для досягнення мети становлення та динамічного розвитку сучасної інформаційно-технологічної інфраструктури освітньої системи регіону. Практично кожна бібліотека працює з базами даних того формату, який їй свого часу було запропоновано. Тому виникає проблема роботи з інформацією, що надходить з різних бібліотек.

Нагромадження різних систем в одній бібліотеці не є доцільним, тим більше, що програмне забезпечення є досить дорогим і громіздким. Ускладнюється робота системного адміністратора та адміністратора баз даних, а також співробітників бібліотеки, оскільки їм необхідно вміти працювати в усіх системах, що для простого користувача є дуже складним завданням.

Постає питання конвертації баз даних для конкретної бібліотеки, що накладає певні обов'язки на програмістів, адже їм треба розібратися з наданою базою даних і переконвертувати її в той формат, який використовується в певній бібліотеці, а це дуже складна робота.

Хоча ця проблема виникла одразу ж після початку роботи бібліотек з електронними каталогами, про неї тільки згадувалося у 1994 р

На той час, коли накопичено достатній обсяг інформації в електронних каталогах бібліотек різного рівня, постала проблема обміну базами даних, створення об'єднаного каталогу як між окремими бібліотеками, в окремому регіоні, так і в країні в цілому. Цю тему обговорювали на конференціях різного рівня, однак радикальних висновків зроблено не було.

У Харкові понад 30 бібліотек використовують 8 бібліотечних програм, які не завжди бувають сумісні навіть між різними версіями однієї програми.

З цього можна зробити такі висновки:

– усі бібліотеки, які працюють з електронними каталогами, мають працювати з однією бібліотечною програмою й суворо регламентованими полями та підполями;

– кожна бібліотека працює тільки з бібліотечною програмою, яку вона має, але для обміну з іншими бібліотеками конвертує свої бази у єдиний стандартний формат.

Вирішити цю проблему можна наступним шляхом:

1. Конвертувати існуючі формати у різних організаціях до свого формату;

2. Конвертувати існуючі формати до одного, який взято за стандартний.

Взагалі ці дві проблеми однакові – все зводиться до створення конверторів, але цього замало.

Перша путь здається досить логічною: всі працюють однаково, але з часу існування у бібліотеках різноманітних бібліотечних програм вже накопичено бази даних великого обсягу. У такому разі треба конвертувати ці бази даних до формату нової бібліотечної програми, що не завжди зручно й потребує додаткових зусиль. З другого боку, всі бібліотечні програми мають свою ціну й на придбання тієї чи іншої програми не завжди можна знайти кошти. Тому цей шлях у сучасних умовах нездійсненний.

Друга путь на сучасному етапі розвитку є більш прийнятною, тому що у кожній бібліотеці необхідно мати лише дві програми, які конвертуватимуть бази даних від формату, що прийнято як стандарт, до формату власних баз даних і навпаки.

Неперервне й високодинамічне удосконалення обчислювальної техніки та комунікацій обумовлює розвиток цих технологій. У галузі створення й розповсюдження документів в електронній формі було розроблено кілька методів і відповідних стандартів – від простого ASCII – кодування текстів та зображень і опису документів з допомогою мов типу Postscript, до розмітки документів засобами мов SGML – Standard Generalized Markup Language (типова узагальнена мова розмітки документів) – та HTML – Hypertext Markup Language (мова розмітки гіпертекстових документів), важливість яких визначається використанням World Wide Web (WWW).

Велика кількість інформації, яку отримують кінцеві користувачі, повинна оброблятися, зберігатися, інтегруватися з іншою інформацією. Все це передбачає використання автоматизованих робочих місць, які надають користувачеві широкий набір різноманітних послуг. Таке робоче середовище обов'язково повинно мати такі характеристики:

– дружній інтерфейс користувача;
– єдиний спосіб зображення інформації;
– можливість обміну даними між різними додатками та користувачами.

За цим, очевидним боком проблеми, ховається інший – технічний, що не бачить кінцевий користувач і який реалізується на рівні протоколів, незалежно від інтерфейсу користувача та логіки роботи застосувань.

У царині автоматизації функціонування бібліотек існують щонайменше два таких протоколи: Z39.50 та HTTP. Z39.50 орієнтовано на високоякісний пошук у базах даних, HTTP дозволяє легко отримувати й переглядати документи. Все більше організацій займаються розробкою WWW інтерфейсів для своїх БД, але пошукові можливості HTTP, як однієї зі складових WWW, поки ще надто малі відносно Z39 50

Аналіз опитувань кінцевих користувачів дозволяє зробити висновки, що WWW, передусім, використовується для перегляду документів. Z39.50 використовується під час обробки бібліографічної інформації й зорієнтовано на її пошук.

Що ж являє собою Z39.50?

Z39.50 – американський національний стандарт, який було прийнято у 1988 році національною організацією з інформаційних стандартів (NISO), а також Американським національним інститутом стандартів (ANSI). NISO є підрозділом ANSI, який спеціалізується на видавничих, бібліотечних та інформаційних стандартах. Зокрема, NISO розроблено такі стандарти:

– MARC (Z39.2) – стандарт на формат обміну бібліографічними даними, який зараз замінено на Z39.21;
– Common Command Language – загальна командна мова (Z39.58);
– Format for Circulation Transactions – формат трансакцій звернення (Z39.70).

Z39.50 – протокол застосовного рівня в рамках семирівневої еталонної моделі взаємодії відкритих систем, яку розроблено міжнародною організацією стандартів (ISO), і тому може бути реалізовано у різних типах

мереж (наприклад, у мережах TCP/IP, IPX/SPX, OSI), незалежно від реалізації транспортного рівня. Його призначення – надати комп'ютеру, що працює в режимі «клієнт», можливості пошуку й отримання інформації з іншого комп`ютера, що працює як інформаційний сервер.

Стандарт визначає для комп`ютерів-клієнтів єдину процедуру запиту інформаційних ресурсів-серверів, що підтримують бібліотечні каталоги.

Раніше багато додатків Z39.50 створювалося виключно для використання з бібліографічними даними (наприклад, загальнодоступні бібліотечні каталоги). Однак зараз протокол розвинуто так, що він дозволяє обробляти різноманітні дані: фінансову, хімічну, технічну інформацію, тексти та зображення. Використання специфічних даних (наприклад, зображень) вимагає розширень протоколу.

Z39.50 не є міжнародним стандартом. Однак існує стандарт ISO 10162/10163 «Пошук та вилучення», який прийнято як міжнародний у 1991 році. В цілому він є підмножиною Z39.50. У 1992 р. Z39.50 було приведено у повну відповідність до SR й, таким чином, він став сумісною надмножиною міжнародного стандарту. У 1995 р. розпочався процес прийняття Z39.50 як міжнародного стандарту.

Отже, кооперування бібліотек у бібліотечно-інформаційну мережу на базі єдиного протоколу обміну даними дозволить забезпечити найширший спектр різноманітних інформаційно-бібліотечних послуг, які відрізнятимуться від традиційних за широтою та глибиною охоплення інформаційних ресурсів; зручністю отримання результату; обліком індивідуальних характеристик користувача; вторинною аналітичною обробкою інформації, що знайдено, обліком видів інформаційних потреб, ступенем підтвердження якості інформаційних ресурсів; допомогою в освоєнні та інтерпретації інформації; за доступом до іншомовної інформації; використанням платних сервісів закордонних електронних видавництв; оперативністю доставки будь-яких матеріалів тощо. На відміну від традиційної бібліотеки, яку організовано за принципом роботи «книжкового сховища», такий підхід до інформаційно-бібліотечного сервісу стимулює становлення бібліотеки майбутнього.

А сумісне створення електронних бібліотек – розподілених інформаційних систем, які дозволяють надійно зберігати та ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів, доступні у зручному для кінцевого користувача вигляді через глобальні мережі передачі даних дозволить на якісно новому рівні організувати процеси

виробництва, зберігання та розповсюдження інформації, забезпечити можливість миттєвого віддаленого доступу до інформації по каналах мережі, незалежно від часу та місця знаходження користувача; легке тиражування інформації в необмеженій кількості копій; можливість звернення безпосередньо до інформації, а не посилання на документи, де вона зберігається; можливість паралельного використання різноманітних пошукових механізмів та засобів доступу до гетерогенних банків даних тощо.

Таким чином, з нашої точки зору, необхідно розробити:

– концепцію створення єдиного бібліотечно-інформаційного простору регіону з метою забезпечення всіх бібліотек регіону єдиним стандартом та програмами конвертації ресурсів кожної окремої бібліотеки до цього стандарту;

– прийняти єдиний стандарт обміну інформації (зокрема, це може бути ISO 10162/10163);

– створити робочу групу для впровадження та розробки необхідних програмних засобів.

С. Фролова,
А. Мирошник

НОВЕЙШИЕ ТЕХНИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ СПЕЦВУЗАВТОМАТИКИ ОТ МИРОВЫХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБОРУДОВАНИЯ ДЛЯ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ

Чтобы не отставать, надо идти впереди.

Спецвузавтоматика работает на компьютерном рынке Украины с 1986 года. Четверть века фирма сотрудничает с крупными учебными заведениями страны. Осознавая важную роль информационных технологий в современном образовании, специалисты Компьютерного системного консалтингового центра для предприятий и организаций предлагают индивидуальные решения академических задач на базе новейшей техники и технологий. Благодаря таким решениям учебный процесс совершенствуется и выходит на качественно новый уровень.

Создание и реализация важных и масштабных проектов проходит совместно с производителями аппаратного и программного обеспечения. Одним из примеров такого сотрудничества Спецвузавтоматики и Microsoft в сфере образования стал проект построения IT-инфраструктуры и комплексной информационной системы Научно-технической библиотеки Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (НТУ «ХПИ»).

В основу проекта вошли следующие планы руководства НТУ «ХПИ», одного из крупнейших высших учебных заведений в Восточной Украине.

– создать надёжную программно-техническую базу для взаимодействия участников учебного процесса и научных коммуникаций в информационной среде;

– обеспечить комфортные условия читателям библиотеки, а также удаленным пользователям в виртуальной среде вуза,

– оптимизировать время поиска информации;

– улучшить качество информационных услуг, которые предоставляет библиотека студентам и преподавателям.

Новая IT-инфраструктура научно-технической библиотеки НТУ «ХПИ» создана на базе программных продуктов Microsoft с использованием виртуализации. Это не только облегчает работу с материалами, но и повышает надежность работы интегрированных приложений. системы автоматизации библиотеки, системы контроля и управления доступом, а также web-приложений. Проект представляет собой объединенную систему учета информационных ресурсов на различных носителях (традиционных, электронных), способную автоматизировать все библиотечные процессы, обеспечить сохранность фонда, безопасность читателей и сотрудников.

В Научно-технической библиотеке НТУ «ХПИ» доступ к информационным ресурсам и сервисам будет возможен не только со стационарных автоматизированных рабочих мест читателей, но также для посетителей с мобильными устройствами, на всех абонементах и читальных залах будут созданы Wi-Fi зоны, предоставляющие посетителям доступ к локальным и внешним ресурсам. Администратор комплексной информационной системы НТБ НТУ «ХПИ» сможет отслеживать и лимитировать доступ к некоторым нежелательным источникам информации.

Кроме интересных проектных решений, подобных НТБ НТУ «ХПИ», следует отметить и другие технические решения. Например, решение для построения классов электронного обучения, которое значительно снижает затраты на оборудование, уменьшает эксплуатационные расходы.

Одним из таких решений является Microsoft MultiPount Server 2011. Данное программное решение от Microsoft представляется как комплексное, обеспечивающее существенное снижение затрат на компьютеризацию учебных заведений.

С помощью Microsoft MultiPount Server 2011 решаются задачи оптимизации инфраструктуры. Пользователи получают следующие возможности:

– простота управления IT-ресурсами, службой каталогов,

– организация локальной сети, IT-политик, файлового сервера, сервера печати и пр.;

– обеспечение внутренней и внешней безопасности сети учебного заведения;

– управление всем парком персональных компьютеров (включая серверы) из единой точки с единым интерфейсом;

– осуществление мониторинга состояния и оптимизации загрузки всех IT-сервисов учебного заведения;

– централизованная установка обновлений.

Таким образом достигается повышение качества образовательного процесса с использованием современных информационных технологий (ИТ). И при этом управление инфраструктурой становится проще и дешевле.

Важный момент ввода в действие нового программного обеспечения – адаптация пользователей. В данном случае преподаватели и учащиеся будут работать в самой современной и хорошо знакомой среде Windows. Кроме того, преподаватели получают простые в использовании средства для планирования и контроля работы учащихся с компьютерами для того, чтобы помочь последним лучше сосредоточиться на учебе. Южноукраинский национальный педагогический университет им. К.Д. Ушинского, внедрив Microsoft MultiPount Server 2011 в учебный процесс, на практике ощутил преимущества его использования. Об этом сообщил Е.П. Седов (проректор по научно-педагогической работе, информационному обеспечению и хозяйственной деятельности этого вуза, доцент, кандидат технических наук) в докладе: «Преимущества внедрения Microsoft Windows MultiPoint Server в сфере образования на примере на «круглом столе», «Технологии Microsoft для оптимизации затрат на информационные технологии в процессе обучения в ВУЗах», который был организован совместно Спецвузавтоматикой и «Майкрософт Украина».

Опыт Спецвузавтоматики как системного интегратора, взаимодействие с технологическими лидерами в области аппаратного и программного обеспечения, позволяет решать любые задачи в различных прикладных областях на высоком профессиональном уровне.

СЕКЦІЯ 2. Створення корпоративного інформаційного простору бібліотечних послуг та сервісів

Г.А. Войцехівська,
Д.О. Мироненко

МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В РОБОТІ ГАЛУЗЕВИХ БІБЛІОТЕК (на прикладі реалізації проекту «Історія малих міст України» державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В.Г. Заболотного)

Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В.Г. Заболотного (ДНАББ) є головною галузевою книгозбірнею країни і підпорядкована Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. За роки функціонування бібліотеки створено унікальний національний фонд вітчизняної та світової галузевої літератури з питань архітектури, будівництва, містобудування, житлово-комунального господарства, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва і суміжних наук – історії, археології, етнографії, економіки багатьма мовами світу в кількості близько 420000 примірників видань. Особливо цікавий і цінний фонд ілюстративних матеріалів, що включає гравюри, листівки з видами пам'яток архітектури різних регіонів України та світу, плани та карти. Бібліотечний фонд відображає, зокрема, історію розвитку та побут малих міст України.

Враховуючи тематику фонду, у 2008 р. під егідою Мінрегіону працівниками ДНАББ було ініційовано соціально-бібліотечний проект «Історія малих міст України». Метою проекту визначено залучення науковців, громадськості, місцевого населення до вивчення історії архітектури, будівництва і культури малих міст, архітектурних пам'яток, збереження історико-архітектурної спадщини малих міст України.

Проект «Історія малих міст України» разом із Всеукраїнською акцією «Кожній бібліотеці – сучасну будівлю» є одним із визначальних напрямів діяльності бібліотечного клубу «Національні святині». Під час підготовки до засідань клубу за матеріалами бібліотечного фонду проводяться дослідження історико-архітектурних, природно-географічних особливостей малих міст України, видатних особистостей (архітекторів,

художників, скульпторів, археологів, діячів культури, краєзнавців та ін.), життя або діяльність яких пов'язані з досліджуваними малими містами.

Відповідно до Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» [1] статус «малого міста» мають населені пункти, чисельність населення яких не перевищує 50000 осіб. Таких міст в Україні за статистичними даними станом на 01 січня 2011 р., налічується 369, це близько 81% від загальної кількості міст держави. У малих містах мешкає близько 14% від загальної кількості населення країни та близько 20% від населення усіх міст.

При відборі малих міст для розгляду на засіданнях бібліотечного клубу досліджувалися офіційні дані Всеукраїнського перепису населення України від 05.12.2001 р. Згідно з переписом, у 2001 р. в Україні налічувалося 349 малих міст (76% від загальної кількості українських міст) [2]. Відзначимо збільшення кількості малих міст, що свідчить, передусім, про скорочення кількості населення в малих містах. Наприклад, у 2011 р., на відміну від 2001 р., до малих міст вже можна було віднести міста Сніжне Донецької області (49 564 осіб), Фастів Київської області (48 517 осіб), Брянку й Ровеньки Луганської області (48 509 і 48 694 особи відповідно), Лубни Полтавської області (48 122 особи), Нову Каховку Херсонської області (48 298 осіб). Крім того, за останнє десятиріччя деяким селищам міського типу присвоєно статус міста (малого міста). Це такі міста, як Буча Київської області та Батурин Чернігівської області.

Принагідно зазначимо, що в статистичному збірнику «Чисельність наявного населення України: на 1 січня 2011 року» [3] наведено відомості щодо наявного населення, тобто населення, яке на момент обліку живе на певній території, враховуючи тимчасово проживаючих. Тимчасово проживаючі – особи, які на момент перепису населення перебувають на території певного населеного пункту, але постійно проживають в іншому населеному пункті (за умови відсутності у постійному місці проживання не більше, ніж 12 місяців).

Малі міста мають велике значення для регіонального розвитку країни: одні – як промислові, інші – як туристичні центри. Вони посідають особливе місце в історичному розвитку України. Малі міста мають значний природний та історико-культурний потенціал. Більшість цих міст має багатовікову історію, протягом якої малі міські поселення були основними й найбільш стійкими елементами каркасу розселення

України [4] Проте в малих містах склалася складна економічна і соціальна ситуація, про що наголошувалося на засіданнях бібліотечного клубу

Протягом 2008 – 2012 рр. було проведено 21 засідання клубу, присвячене містам Бару Вінницької області, Василівці Запорізької області, Верхньодніпровську Дніпропетровської області, Волновасі Донецької області, Гадячу Полтавської області, Галичу Івано-Франківської області, Глухову Сумської області, Жовкві Львівської області, Збаражу Тернопільської області, Змієву Харківської області, Ічні Чернігівської області, Кодимі Одеської області, Корсуню-Шевченківському Черкаської області, Корцю Рівненської області, Новомиргороду Кіровоградської області, Овручу Житомирської області, Очакову Миколаївської області, Сваляві Закарпатської області, Судаку Автономної Республіки Крим, Хотину Чернівецької області, Цюрупинську Херсонської області.

На засіданнях клубу засвідчувалася самобутність малих міст, унікальність і своєрідність культури регіонів України. Незважаючи на те, що деякі з малих міст засновані в період Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, інші – наприкінці XIX ст. як робочі поселення для працівників залізниці або великих промислових підприємств, усі вони до сьогодні зберегли власну культурно-історичну автентичність, про що наголошувалося у виступах учасників засідань та проведених дослідженнях.

Завдання, яке поставили автори проекту, вимагало проведення засідань на високому представницькому рівні. З цією метою в роботі клубу як співорганізатори беруть участь представники виконавчої обласної, районної та міської влади. Під час підготовки до засідань працівники бібліотеки активно співпрацюють з представниками обласної та районної влади, першими особами малих міст з метою найкраще представити історію та сьогодення малого міста. У роботі бібліотечного клубу беруть участь голови облрайдержадміністрацій, відділів культури, районних державних адміністрацій, міських рад та інших керівних органів міст, районів, областей.

Також до роботи у засіданнях бібліотечного клубу, присвяченим історії малих міст України залучаються представники наукових і культурно-освітніх закладів, музеїв, громадських організацій, бібліотек, місцеві майстри декоративно-вжиткового мистецтва, архітектори, реставратори, історики, археологи, краєзнавці, освітяни, мистецтвознавці, бібліотечні працівники, представники мас-медіа, місцеві самодіяльні

фольклорні музичні колективи. Матеріали, які вони презентують, свідчать про автентичність і унікальність регіонального фольклору та народної творчості. Деякі з пісень, що виконувалися лише у відповідній локації, варті фіксації їх на аудіо- та/або відеоносіях інформації з метою збереження для прийдешніх поколінь. Вони свідчать про особливості конкретної території і потребують детального текстуального дослідження.

Організатори бібліотечного проекту пропонують залучати до вивчення історії рідного краю школярів, ввести курс краєзнавства у галузевих вузах. Пропозиція отримала схвальні відгуки та підтримку учасників засідань, присвячених історії малих міст.

Таким чином, бібліотека згуртовує навколо соціально-бібліотечного проекту представників влади регіонів країни, науковців та небайдужу громадськість, утворюючи міцний плацдарм для подальшої співпраці та продовження роботи в напрямі активізації розвитку малих міст України.

Після засідань клубу відбуваються подальші дослідження малих міст. Показовим у цьому зв'язку є м. Бар Вінницької області, де 10 червня 2008 р. стартував проект «Історія малих міст України». Зокрема, 2 липня 2009 р. у ДНАББ проведено «круглий стіл» на тему «Культурна, історична, архітектурна та природна спадщина Барської землі Поділля в контексті сталого просторового розвитку Європи», під час якого учасники – представники місцевої та обласної влади, громадських організацій, науковці, архітектори – обговорювали питання розробки концепції історико-культурного та архітектурного розвитку Барської землі. У концепцію закладені комплексні заходи щодо соціально-культурного, архітектурного, економічного та природного розвитку міста Бара та Барської землі. Досвід міста Бара щодо розробки подібної концепції використаний у смт Ворзель Київської області [2]. У вересні 2010 р. у Барі була проведена науково-практична конференція «Барська земля Поділля: європейський спадок і перспективи стійкого розвитку (до 470-ї річниці отримання містом Бар Магдебурзького права)», участь у якій взяли іноземні експерти, що дозволило будувати плани з розвитку міста і приймати практичні рішення на рівні представників влади та громадськості. Завдяки зусиллям дослідниці барської землі А. Сторожук з'явився навчальний посібник «Подільський Бар та його околиці: історія і сучасність (Події. Особистості. Факти)» [5]. Активізація громадськості як наслідок роботи клубу свідчить про практичну реалізацію мети і завдань

проекту «Історія малих міст України» та необхідність подальшого його розвитку.

Бібліотечний проект планується завершити в 2013 р. У результаті реалізації проекту буде видано серію бібліографічних покажчиків «Історія малих міст України», матеріали якого базуватимуться на фонді ДНАББ Бібліографічні покажчики групуватимуться за адміністративно-територіальними одиницями (областями). У виданнях буде вміщено бібліографічну інформацію про всі малі міста України, що супроводжуватиметься короткими історичними довідками про міста та ілюстративним матеріалом.

Сучасні тенденції до підвищення ролі малих міст у життєдіяльності держави, а також суспільний резонанс, викликаний роботою клубу, свідчать про те, що проект «Історія малих міст України» є своєчасним, сприяє розробці фундаментальних програм розвитку на місцевому та державному рівнях кожного з малих міст України за участю владних структур та населення цих міст.

Отже, соціально-бібліотечний проект «Історія малих міст України» отримав міжнародне визнання. Так, у 2011 р. його визнано переможцем в Україні у конкурсі «Розвиток міжкультурних і професійних зв'язків бібліотек країн СНД», організованому Бібліотечною Асамблеєю Євразії (м. Москва).

Використані джерела

1. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 24. – Ст. 332.

2. Войцехівська, Г. До питання вивчення та популяризації історії малих міст України Г Войцехівська Культурологічна думка : щоріч наук. пр. / Нац акад мистецтв України, Ін-т культурології. К. . Ін-т культурології, 2011. № 3. С. 179.

3. Чисельність наявного населення України : на 1 січня 2011 року Держкомстат України ; відп за вип Г.М. Тимошенко. - К. : Держкомстат України, 2011. – 112 с.

4. Клюшниченко, Є. Економічні засади розвитку та відродження малих міст України Є Колюшинченко, Г. Астаулова-Ільницька / Довід та перспективи розвитку міст України. – К., 2008. – Вип. 15. – С. 26.

5 Сторожук, А І. Подільський Бар та його околиці: історія і сучасність (Події Особистості. Факти) : навч. посіб. – К., 2010. – 281 с.

В.Г. Прохорова

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК (з досвіду роботи відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів)

Ефективній діяльності бібліотек сприяє налагодження партнерських взаємовідносин як з бібліотечними закладами, так і з іншими соціально-комунікаційними установами суспільства.

Шляхи взаємодії різноманітні: це і встановлення зв'язків з видавничими організаціями для покращення комплектування, і створення корпоративних електронних каталогів, мережеві методи доставки документів за запитами користувачів, проведення великого розмаїття просвітницьких і комунікаційних заходів тощо.

Величезним є досвід зарубіжних бібліотек (США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Японії, Швеції, Голландії, Фінляндії), особливо щодо взаємодії у формуванні національних електронних бібліотек. Амбіційні проекти реалізуються на засадах міжнародних партнерських відносин, наприклад, проект Bibliotheca Universals, що забезпечує доступ до всесвітньої наукової і культурної спадщини, в якому беруть участь понад 15 держав; держави – члени ЄС беруть участь у проекті «Європейська електронна бібліотека».

Питання взаємодії, співпраці є дуже актуальними і в Україні. Доказом тому є затвердження у вересні 2011 р. Кабінетом Міністрів плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції. А проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції з цієї теми дасть змогу поширити той величезний позитивний досвід, що накопичили бібліотеки України та порушити проблемні питання за цим напрямком діяльності.

Відділ науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів (ВІП) ХДНБ має певний досвід взаємодії та спільної роботи в межах інформаційно-бібліотечних установ міжвідомчого підпорядкування. Партнери відділу – бібліотеки та патентні служби науково-дослідних інститутів, підприємств та вищих навчальних закладів.

Міжвідомча взаємодія сприяє забезпеченню повного і постійного доступу користувачів до інтелектуальних надбань наукової думки, що, в

свою чергу, сприяє формуванню засад започаткування і реалізації проектів інноваційної діяльності у регіоні, а також є одним із головних чинників поступового переходу до економіки знань.

Відділ запропонував проект «Взаємодія» своїм партнерам майже 10 років тому і до сьогодні на початку року організовує його презентацію з метою реклами інформаційних послуг та укладання взаємовигідних договорів щодо бібліотечно-інформаційного обслуговування. Партнерами відділу, з якими укладались договори в межах проекту, були УкрНДІ природних газів, Харківська медична академія післядипломної освіти (ХМАПО), Інститут проблем машинобудування (ІПМаш НАН України ім. А.М. Підгорного), НДІП Транспорту газу. Відповідно до договорів, у цих установах відкривались пункти видачі патентних документів. Наближення патентного фонду ВІП безпосередньо до робочих місць науковців та фахівців, надання їм патентної інформації допомагало вирішенню завдань, які стояли перед колективами. А для відділу участь у проекті «Взаємодія» – це розширення межі обслуговування користувачів, допомога у виконанні планових показників, одержання спонсорської допомоги. Щороку в січні у межах цього проекту проводиться міжвідомча науково-методична нарада, де підбиваються підсумки роботи, обговорюються пропозиції щодо поширення співпраці, визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань. Найбільш продуктивно, у тому числі і стосовно часу, оскільки договір пролонговується вже багато років, відділ співпрацює з ХМАПО. Науковцям та фахівцям щокварталу надається патентна інформація. Завідуючі секторами патентної документації і організації доступу до документних ресурсів надають фахівцям патентного відділу методичне супроводження стосовно патентно-інформаційної діяльності, а патентний повірений Центру інформаційної підтримки винахідництва (ЦІПВ) – стосовно патентно-правової з усіх питань інтелектуальної власності. Готуються також тематичні виставки до дня медичного працівника. За участю науковців ХМАПО щороку у читальному залі ВІП організовуються «круглі столи», де обговорюються актуальні проблеми і новітні технології в медицині. Професор кафедри урології В.В. Россіхін є постійним ведучим циклу круглих столів «Наука на сторожі здоров’я нації». Науковці ХМАПО беруть участь у щорічній конференції до Дня винахідника і раціоналізатора, яку працівники відділу проводять разом з Харківською обласною радою винахідників і раціоналізаторів (ХОРТВіР), а ВІП, як

інформаційні партнери, беруть участь у Міжнародних конференціях, що організовує ХМАПО. Відділ реалізує спільні видавничі проекти, наприклад, науково-бібліогафічний покажчик «Винахідники на допомогу інвалідам», випуски покажчиків серії «Винахідники Харківщини» і таке інше.

Існування такого тандему (ХДНБ – ХМАПО) – це запорука ефективності нашої праці та основа для подальшого розвитку, – таку оцінку дала завідуюча патентним відділом ХМАПО на одній із презентацій проекту «Взаємодія» Вона розповіла про високий рівень інформаційного забезпечення науковців ХМАПО, що сприяє творчій активності науковців, адже щороку відділ оформлює понад 60 заявок на винаходи та корисні моделі.

Слід відзначити, що всі установи, з якими укладались договори в межах проекту «Взаємодія», допомагають відділу в комплектуванні фонду: одержані як дар бібліотеці праці науковців ХМАПО – десятки монографій, довідкових, методичних видань, авторефератів дисертацій, а також шеститомне видання «Нормативний каталог документів» та журнали «Стандарти» ІП, «Будівництво і стандартизація» (НДПІ Транспорту газу) та багато інших видань; здійснюється доукомплектування описів винаходів авторських свідоцтв (ІПМаш).

Варіантів співпраці безліч, потрібно тільки активно діяти, нагадувати про себе, доводити доцільність взаємодії. Саме з цією метою – налагодження партнерських взаємовідносин – працівники відділу щороку відвідують бібліотеки міжвідомчого підпорядкування.

За минулі десятиріччя відділ встановив партнерські взаємовідносини і плідно співпрацює з багатьма патентними відділами та бібліотеками, за що їм дуже вдячний. Співпрацівники ВІП складають подяку колективам науково-дослідних інститутів, а саме:

- «УкрНТЦ «Енергосталь»;
- НТІ транскрипції, трансляції, реплікації;
- Північно-східному науковому центру НАН України;
- ТОВ «Гідротехпроект»;
- УкрНДІ олії та жирів;
- інституту «Гипрококс»;
- Інституту терапії АМН України ім. Л.Т. Малої;
- Інституту охорони здоров'я дітей та підлітків АМН України та іншим.

Підприємствам:

– ДП «Харківстандартметрологія»;

– ДП «Завод ім. Малишева»;

– Харківському авіаційному заводу (ХАЗ);

– заводу «Світло шахтаря»;

– заводу «Електроважмаш»;

– Управлінню Південної залізниці та іншим.

Вищим навчальним закладам:

– НТУ «ХПІ»;

– Харківському національному автомобільно-дорожньому університету;

– Харківському національному університету радіоелектроніки;

– Харківському торговельно-економічному інституту Київського національного торговельно-економічного університету,

– Харківському національному університету ім. В.Н. Каразіна,

– Харківському національному аграрному університету ім. В.В. Докучаєва;

– Міжнародному інституту управління;

– Харківському університету цивільного захисту населення України та іншим.

– Громадським організаціям:

– Харківській обласній раді товариства винахідників і раціоналізаторів;

– Центру розвитку екосфери;

– Регіональному центру розвитку науки, освіти, виробництва.

Колектив відділу щиро вдячний за співпрацю також засобам масової інформації, які завжди супроводжують просвітницькі заходи («круглі столи», презентації винаходів, творчі зустрічі, конференції, фестивалі тощо). Це, безумовно, підвищує вагомість заходів та імідж бібліотеки. Найчастіше ВІП відвідують журналісти Ігор Яворський (обласне радіо), який, завітавши на конференцію або фестиваль, готує великий цикл передач у програмі «Інновації, технології, рішення»; Світлана Кублицька (національне радіо); Ніна Столярова (програма «Дзеркало науки») та Ганна Прокаєва («Фабрика ідей» – обласне телебачення).

Щороку відділ проводить багато просвітницьких заходів і реалізує корпоративні проекти за сприянням і участю перелічених організацій Наприклад, вже сім років ХДНБ разом з ХОРТВіР проводить науково-

практичну конференцію «Проблеми винахідницької та раціоналізаторської діяльності у Харківській області» до Дня винахідника і раціоналізатора. На конференції збираються провідні вчені, винахідники і фахівці галузі інтелектуальної власності, щоб обговорити проблеми і шляхи розвитку винахідницької та інноваційної діяльності. Кращих винахідників нагороджують грамотами ХОРТВіР, обласна адміністрація та Державна служба з інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки. Співпрацівники ХДНБ та ВІП були також неодноразово відзначені почесними грамотами цих установ за вагомий внесок у розвиток регіону та інформаційну підтримку винахідницької діяльності.

Впродовж кількох років у відділі успішно реалізується проект «Школа молодого винахідника». За допомогою партнерів (патентознавців, винахідників, науковців, викладачів вищих навчальних закладів) відділ проводить майстер-класи з технічної творчості, лекції, тренінги, творчі зустрічі, «круглі столи» і, нарешті, щорічний конкурс «Молодий новатор Харківщини». ХОРТВіР підбиває підсумки конкурсу і кожного року, 26 квітня (Міжнародний день інтелектуальної власності), у читальному залі ВІП відбувається нагородження молоді. Приємно, що межі конкурсу цього року було значно розширено: серед учасників – студенти з інших областей України і навіть із Білорусі, а також учні ліцеїв Харкова.

Багато років відділ виступає інформаційним партнером Міжнародної наукової конференції «Сотрудничество для решения проблемы отходов». Це дуже представницький форум, в якому беруть участь від 150 до 300 учасників з науково-дослідних та проектних організацій, промислових, комунальних та сільськогосподарських підприємств, фінансових закладів, інвестиційних та страхових компаній, громадських організацій з усієї України, близького та далекого зарубіжжя. Відділ готує до заходу широкомасштабну розгорнуту тематичну виставку документів із фондів Бібліотеки. Учасники заходу одержують тези доповідей, де завжди є сторінка, присвячена Бібліотеці, рекламі її фондів та послуг, що надає відділ; каталоги виставок або бібліографічні покажчики патентних документів (в електронному вигляді та надруковані). Бібліотека завжди одержує в дар від учасників конференції книги та періодичні видання.

Цього року відділ реалізував корпоративний проект – Фестиваль науки. Це дуже трудомісткий захід, що відбувся завдяки допомозі партнерів. В Академії дизайну і мистецтв було проведено студентський конкурс на кращу емблему Фестивалю та виготовлено банер з цією

емблемою. Департамент освіти ХОДА допоміг розповсюдити серед шкіл, гімназій, ліцеїв Харкова і області інформаційні листи та запрошення на цей захід. Директор Північно-східного наукового центру НАН України Павло Трохимович Бубенко надав фільм «Перша столиця наукового майбутнього», яскраву та конструктивну доповідь про те, що заважає сьогодні розвитку інноваційних процесів в Україні. Громадська організація «Центр розвитку екосфери» виступила організатором проведення останнього дня паркового фестивалю на території ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, а також допомогла волонтерам-студентам цього навчального закладу. Співробітники ВІП щиро дякують всім, хто допоміг у підготовці та проведенні Фестивалю.

Неможливо перелічити усіх партнерів, але зрозуміло одне: реалізація інноваційних проектів бібліотечно-інформаційної сфери, якість обслуговування користувачів можливі тільки за умови міжвідомчої взаємодії та інтеграції зусиль як бібліотечних установ, так і соціально-комунікаційних закладів суспільства.

Н.П. Волян

ІННОВАЦІЙНІ ПОСЛУГИ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК РІВНЕНЩИНИ

Сьогодні державні та неурядові організації активно спрямовують свою діяльність на задоволення потреб, забезпечення прав, вирішення проблем або подолання складних життєвих обставин окремих осіб чи соціальних груп. Ця діяльність регламентується чинним законодавством, де зазначені перелік, види соціальних послуг[5], опис їхнього змісту та якості, форми надання.

Книгозбірні як соціальні інститути, що мають свої соціальні правила, норми та функції, реалізують традиційні культурні послуги. З упровадженням інформаційно-комунікативних технологій в бібліотечну практику розвитку набуває інноваційна діяльність у сфері бібліотечних послуг.

---

[5] Соціальні послуги – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем.

Як громадські центри у своїх населених пунктах, бібліотеки Рівненщини пропонують інноваційні бібліотечні сервіси, що спрямовані на інформаційне забезпечення потреб громад, розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань. Необхідність їх надання та види продиктовані потребами місцевих громад.

Активному впровадженню та поширенню інноваційних бібліотечних послуг сприяла участь бібліотек краю у конкурсах програми «Бібліоміст». Це дало можливість впродовж двох років комп'ютеризувати та організувати доступ до Інтернет у 15 бібліотечних системах області та Рівненській державній обласній бібліотеці. В останній діє навчально-тренінговий центр, в якому пройшли навчання 120 бібліотечних працівників. Вони оволоділи навичками роботи на комп'ютері, методикою пошуку в мережі Інтернет, освоїли комунікативні сервіси Інтернету, навчилися створювати власні електронні продукти.

Були організовані виїзні тематичні тренінгові заняття для бібліотекарів центральних книгозбірень та сільських філій, які охопили питання налагодження роботи Пунктів доступу громадян (ПДГ) до офіційної інформації органів влади в центральній та сільській бібліотеках, їхніх ресурсних складових, організації робочого місця, довідково-бібліографічної та інформаційної діяльності, планування та обліку цієї роботи, розвитку послуг та популяризації діяльності.

Результатом навчальних заходів стала актуалізація знань та навичок працівників книгозбірень різних рівнів, що в свою чергу забезпечило впровадження нових бібліотечних сервісів, обслуговування користувачів на новому технологічному рівні та розвиток професійних зв'язків.

Розглядаючи інноваційну діяльність книгозбірень Рівненщини з надання бібліотечних послуг, можна констатувати, що провідне місце займають послуги, спрямовані на вирішення соціальних потреб громадян у різних сферах життя. Зокрема можна виокремити наступні:

Задоволення потреб у сфері освіти

Так, книгозбірні, з відповідним інформаційним середовищем та технічним оснащенням, стали майданчиками, що надають відкритий доступ до освітніх послуг, професійних знань, сприяють самоосвіті громадян. Уже традиційно у період підготовки до вступної кампанії абітурієнтів (лютий-травень) молодь проходить онлайн реєстрацію на офіційному веб-сайті Українського центру оцінювання якості освіти для участі у зовнішньому незалежному оцінюванні (ЗНО), тренування зі

складання тестів ЗНО в електронному режимі, електронну реєстрацію заяв на вступ до вузів.

Бібліотекарі самостійно та за підтримки громадських організацій навчають користувачів (індивідуально та в групах) інформаційним технологіям. Зокрема, активно використовують ці можливості соціально незахищені громадяни, люди пенсійного віку, відвідувачі з вадами здоров'я (заняття для глухих проводяться за участю сурдоперекладача, для людей з вадами зору – за допомогою консультанта).

Задоволення потреб у сфері правового захисту громадян та доступу до офіційної інформації

Сьогодні бібліотеки спрямовують свою діяльність у напрямі забезпечення правових можливостей громадян та захисту їх інтересів. Співпрацюючи з неурядовими правозахисними організаціями, бібліотекарі організовують скайп-конференції за участю юристів, спеціалістів сфери охорони здоров'я, соціального захисту. Популярними є звернення жителів до віртуальних приймалень урядовців, веб-ресурсів, які пропонують безкоштовні юридичні консультації онлайн, інформацію для платників податків, а також зразки позовних заяв у цивільному, адміністративному, господарському судочинстві, що знаходяться у вільному доступі.

ПДГ забезпечують доступ до Інтернету як засобу використання громадянами можливостей електронного урядування, допомагають ознайомитися з урядовою та місцевою офіційною інформацією, планами та програмами, долучитися до нових форм урядування. Бібліотекар надає допомогу користувачам в актуалізації даних вкладників на сайті Ощадбанку колишнього СРСР, пошуку інформації та оформленні документів (друк, сканування) для отримання дотації на утримання молодняка великої рогатої худоби в підсобних господарствах селян. Громадяни активно використовують можливість електронної реєстрації візової анкети (або узгодження візиту до відповідного консульства) на офіційних сайтах консульств.

Центральні книгозбірні стали комунікативними майданчиками для онлайнового спілкування громади і влади. З цією метою організовуються тематичні онлайн конференції. Нові можливості бібліотек використовуються місцевими органами влади, які на базі книгозбірень організовують селекторні наради представників районної та обласної державних адміністрацій, засідання, «круглі столи» з питань освіти,

культури. Практикується проведення прийомів громадян з особистих питань головою облдержадміністрації у режимі відеоконференції.

Електронний доступ до муніципальних (комунальних) послуг

Більшість комунальних служб міста та області пропонують інтерактивну взаємодію з клієнтами. Сьогодні житель населеного пункту, скориставшись Інтернетом у бібліотеці, може здійснити оплату комунальних послуг, внести показники лічильників, отримати онлайн консультацію від фахівця, замовити послугу та роздрукувати квитанції.

Інтерактивне спілкування користувача і бібліотеки

Підтримка комунікативних зв'язків «користувач – бібліотека» відбувається як через сервіси бібліотечних електронних ресурсів, так і в соціальних мережах. Бібліотечні сайти пропонують такі електронні послуги для користувачів, як віртуальна довідка, електронна доставка документів, електронна розсилка інформації на запит (розповсюдження списків літератури, інформаційних листів про заходи бібліотеки), аудіопідкасти для незрячих та слабозорих.

Найзручнішим способом взаємодії з читачем у віртуальному середовищі залишається спілкування у соціальних мережах («Одноклассники», «Вконтакте», «Фейсбук»). Аудиторії цих сайтів достатньо чисельні, що дозволяє спілкуватися з реальними користувачами бібліотек та залучати потенційних. Соціальні сайти використовуються книгозбірнями для популяризації ресурсів і послуг, привернення уваги громади до бібліотеки, книги, читання. Ефективним інструментом комунікації бібліотек та інтернет-аудиторії є блоги. Сьогодні в мережі доступні блоги обласних, районних, сільських бібліотек. Частина книгозбірень активно використовує wiki-проекти для поширення інформації про заклад, його послуги.

Професійне спілкування

Розвитку професійних зв`язків бібліотекарів також сприяє активна робота в соціальних мережах. Бібліотеки створюють блоги та власні аккаунти в «Facebook», «Вконтакте», «Twitter», «Skype» та інші, які стають платформами для спілкування та професійного діалогу. Майданчиком для професійної взаємодії бібліотекарів області є методичний блог «Libr.net» (http://rdob-blog.ucoz.ua/). Це ресурс з власними аналітичними матеріалами, статтями про інноваційний бібліотечний досвід, цінними ідеями, конструктивними пропозиціями, оглядами веб-сервісів. Він корисний як для бібліотекарів, різних систем і відомств, так і для студентів, які ще не

освоїли професію бібліотекаря, проте, прагнуть бути найкращими у цій сфері. У практику роботи книгозбірень Рівненщини впроваджено фахові скайп-консультування, скайп-конференції, вебінари, які дозволяють взаємодіяти усім учасникам, виконувати завдання, відповідати на запитання і обмінюватися думками

Задоволення потреб у сфері соціально-культурної, професійної та економічної діяльності

Бібліотеки з їх новими можливостями допомагають місцевій громаді у вирішенні соціально-культурних, професійних та економічних питань. Доступ до тематичних онлайн-ресурсів дозволяє придбавати та реалізовувати сільськогосподарську продукцію, техніку для роботи в особистих господарствах, товари домашнього вжитку, отримувати відомості про нові сорти різних сільськогосподарських культур. Стала можливою електронна передплата періодичних видань як для задоволення дозвіллєвих потреб жителів, так і для професійної діяльності вчителів, бібліотекарів, медичних працівників, та інших.

Бібліотеки пропонують допомогу користувачам у працевлаштуванні: від підготовки резюме (комп`ютерний набір) до пошуку вакансій онлайн, відправлення анкет електронною поштою. Набуває розвитку соціокультурна діяльність книгозбірень із використанням Інтернету. У бібліотеках організовуються кіномайданчики, які пропонують перегляд популярних художніх фільмів, мультиплікаційних фільмів для дітей. Організація такого дозвілля особливо актуальна для малозабезпечених родин, школярів, які у літній період залишаються вдома.

Задоволення потреб у сфері комунікації

Значним попитом відвідувачів бібліотек області користується послуга – доступ до комунікативних сервісів Інтернету, програм, що дозволяють спілкуватися в режимі реального часу. Книгозбірні забезпечують можливість он-лайнового спілкування родин, які проживають в різних країнах, континентах, відновити давно втрачені особисті або професійні зв’язки.

Розглядаючи інноваційні бібліотечні послуги можна помітити, що задоволення інформаційних потреб територіальних громад приносить не тільки економічний, але й соціальний ефект, забезпечуючи тим самим захист, рівність, соціальну інтеграцію та розвиток суспільства.

Використані джерела

1. Про соціальні послуги : Закон України, від 19.06.2003 № 966-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15. - Назва з екрана.

2. Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів [Електронний ресурс] / М-во соц. політики України. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=3A771A245D1AAA58142A98A15B2D1EFC?art_id=38239&cat_id=102037. Назва з екрана.

3. Бібліотеміст : історії успіху бібліотек Рівненщини у проекті [Електронний ресурс] / Рівнен. держ. обл. б-ка. – Режим доступу : http://libr.rv.ua/index.php?name=Pages&op=page&pid=257. – Назва з екрана.

В.І. Черкашина

КОРПОРАТИВНА ВІРТУАЛЬНА ДОВІДКОВА СЛУЖБА НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК ХАРКОВА: МОДЕЛЬ ОБ'ЄДНАННЯ БІБЛІОТЕК РЕГІОНУ

Впровадження в бібліотеках комп'ютерних технологій та вільний доступ до інформаційних ресурсів мережі Інтернет створили необхідні умови для віртуального довідково-інформаційного обслуговування (ВДІО). На сайтах українських бібліотек функціонують віртуальні довідкові служби, які надають віддаленим користувачам як бібліографічну, так і повнотекстову інформацію Для максимального задоволення інформаційних потреб користувачів, економії коштів, які потрібні на придбання програмного забезпечення та його підтримки, бібліотеки об'єднуються в корпорації.

Корпоративна віртуальна довідкова служба (КВДС) наукових бібліотек Харкова створена у березні 2007 р. В її роботі беруть участь: ХДНБ – координатор служби (надалі – бібліотека-координатор) (http://korolenko.kharkov.com/), наукові бібліотеки вищих навчальних закладів (надалі – бібліотеки-учасниці), а саме: бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (ХНУ) (http://www.library.univer.kharkov.ua), Харківського національного університету радіоелектроніки (ХНУРЕ) (http://lib.kture. kharkov.ua), Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (ХГУНУА) (http://www.nua.kharkov.ua/bibl.htm) та Міська спеціалізована музично-театральна бібліотека ім. К.С Станіславського

(http://artlib.iatp.org.ua). Керівництво службою здійснює відділ інформаційно-бібліографічної роботи (ІБВ) ХДНБ.

Підставою для об'єднання бібліотек став дворічний досвід роботи віртуальної довідкової служби ХДНБ, значне збільшення кількості віртуальних запитів, наявність комп'ютерної техніки, кваліфікованих фахівців, а також бажання інших бібліотек співпрацювати у віртуальному просторі.

На підготовчому етапі проведена відповідна організаційна робота. Зокрема, вивчені нормативні документи ІФЛА щодо функціонування корпоративних проектів з ВДІО [8, с 243, 260], практична діяльність інших КВДС, методична база, принципи роботи комунікативних каналів.

Мета створення корпорації:

– перетворення віртуальної довідкової служби в єдину цифрову інформаційно-пошукову систему завдяки збереженню запитів-відповідей і формуванню архіву виконаних довідок та навігаційних матеріалів,

– відкриття фондів бібліотек-учасниць для більш інтенсивного використання;

– розширення довідково-інформаційної сфери діяльності бібліотек, піднесення їх на більш високий рівень як у межах країни, так і у світовому співтоваристві;

– надання можливості професіоналам бібліотечної справи максимально використовувати свої знання та навички;

– створення належних умов для безперервної роботи корпорації на тривалий період.

Співпраця бібліотек-учасниць корпорації здійснюється за наявності сучасної комп'ютерної техніки, сайта в мережі Інтернет з матеріалами, що відповідають інтересам віртуального користувача, робочого часу для виконання віртуальних довідок, а також за умов володіння бібліографами методами навігаційного пошуку в Інтернеті та самостійного надання повних відповідей на запити кожною учасницею проекту.

У своїй діяльності служба керується пакетом таких регламентуючих нормативних документів:

– положенням про сектор віртуального довідкового обслуговування;

– технологічною інструкцією;

– посадовими інструкціями співробітників;

У цей час знаходиться на стадії розробки Положення про Корпоративну віртуальну довідкову службу.

В основу роботи КВДС покладені традиційні принципи і методи бібліотечно-бібліографічного обслуговування із застосуванням електронних технологій. Методична база ґрунтується на правових нормах і стандартах, що регулюють бібліотечну справу [8, с. 61].

Розроблено нове багатофункціональне програмне забезпечення (ПЗ), яке відповідає вимогам, що ставляться до корпоративних віртуальних довідкових служб.

Завдяки можливостям ПЗ здійснюється:

– обслуговування віддалених користувачів на належному рівні (отримання відповідей на запити, збереження архіву виконаних довідок та наявність у ньому пошукових функцій, створення навігаційних матеріалів);
– виконання усіх технологічних процесів в автоматизованому режимі;
– ведення облікової та аналітичної роботи;
– отримання відгуків і пропозицій користувачів про роботу служби;
– дотримання норм поведінки в Інтернеті.

Веб-сторінка має привабливий і дружній інтерфейс. Зміст роботи КВДС визначається Правилами користування службою. Інформація подається невеликими блоками, що дає можливість без особливих зусиль ознайомитися з її змістом. [7, с. 100] На головній сторінці представлено режим роботи служби і перелік послуг у доступній користувачу формі. Надаються тематичні, адресні, фактографічні, уточнювальні довідки та консультації орієнтувального характеру. Вказуються джерела, за якими здійснюється пошук, та мови, якими виконуються запити. Розділи сторінки розміщені під такими рубриками: «Запит-відповідь», «Права та обмеження», «Учасники проекту», «Веб-ресурси», «Контакти». Тут також вказані адреса бібліотеки, номер телефону, e-mail. Окремо виведено кількість виконаних довідок.

Про свої права на отримання певного обсягу джерел інформації (10 – 15 назв) та терміни виконання довідок (1 – 2 доби) користувач дізнається з рубрики «Права та обмеження». Обслуговуються усі користувачі, незалежно від соціального статусу та географічних меж. Обмеження стосуються запитів, що порушують чинне законодавство про інформацію. Не надаються готові наукові роботи, комерційна, розважальна інформація, медичні та юридичні поради [8, с. 251].

Служба застосовує змішану модель обслуговування (бібліографічно орієнтовану та Інтернет-орієнтовану). Форми зв'язку – асинхронні. Засоби комунікації:

– мережева веб-форма – для запитів – відповідей;

– електронна пошта – для маршрутизації віртуальних довідок членам корпорації, а також здійснення ділових стосунків між ними.

Формалізоване поле запиту, що має обов’язково заповнити користувач, дозволяє визначити науковий рівень потрібної йому інформації (вказується рід діяльності, вид документів, вид роботи та місто проживання). Ці відомості дають можливість бібліографу чітко визначити пошуковий образ і оперативно виконати довідку. Якщо до служби звертається науковець, то йому необхідні дисертації, монографії, статті з наукових збірників або журналів тощо, студент для виконання своєї роботи потребує більше підручників, не завадять також і монографії, наукові статті; фахівці найчастіше замовляють літературу, яка містить відомості про цикли технологічних процесів, схеми, креслення і т. ін. Мешканцям м. Харкова та області надаються шифри зберігання документів у фондах бібліотек-учасниць корпорації. Тут також розміщено поле для відгуків і пропозицій віддалених користувачів щодо роботи служби. Саме позитивні відгуки та повторні звернення до служби користувачів є критерієм оцінки якості віртуального обслуговування. Чітко окреслені дії користувача, що обмежуються запропонованими для заповнення полями, та ввічливість і компетентність бібліографів забезпечують належний рівень культурного і коректного спілкування. Американськими фахівцями запропоновані стандарти якості, які визначаються очікуваним рівнем виконання запитів, а саме: ввічливість бібліотечних працівників, точність відповідей на запитання та повторність звернень до служби; поінформованість користувачів про існування віртуальної служби [2, с. 4]

Архів виконаних довідок надається у вільному доступі з можливостями пошуку за ключовими словами та номером запису.

Розділ «Учасники проекту» має повні назви бібліотек-учасниць проекту, їх адреси, номери телефонів, електронні адреси сайтів та адреси електронної пошти.

Веб-ресурси систематизовані за ББК для наукових бібліотек. Архів постійно поновлюється та перевіряється на актуальність.

Рубрика «Контакти» допоможе користувачам, які побажають вперше відвідати бібліотеку, розшукати її за допомогою мапи району.

Веб-сторінка «Адміністрування» дозволяє бібліотеці-координатору здійснювати управлінську діяльність, керівництво технологічними

процесами та аналітичну роботу. До переліку підрубрик входять: «Запит-відповідь», «Статистика», «Ресурси Інтернет», «Службові поля».

Підрубрика «Запит-відповідь» забезпечує доступ до усіх запитів, що надійшли до бібліотеки-координатора. Інформація подається у вигляді таблиці, де відображені зміст запитів та дані про користувачів (ім'я, місто проживання, e-mail). Гарантується їх конфіденційність. За допомогою програмного забезпечення контролюється стан запитів. Різні умовні позначки мають ще не виконані та вже виконані запити. Ведеться підрахунок відмов, а також відгуків і пропозицій користувачів щодо роботи служби. Надалі планується встановлення обліку повторних звернень користувачів до ВДС (більше звернень – вища оцінка). Кожний робочий день починається з цієї сторінки. Координатор служби переглядає отримані запити і, враховуючи профільний фактор виконавців, розподіляє їх. Маршрутизація останніх здійснюється таким чином:

- структурним підрозділам ХДНБ – через бібліотечну комп'ютерну мережу;
- бібліотекам-учасницям – електронною поштою.

За алгоритмами виконання віртуальних бібліографічних запитів, що складені фахівцями Рівненської обласної універсальної бібліотеки, шлях виконання адресного віртуального запиту складається з 5-ти етапів (1 – прийом запиту, 2 – визначення пошукового образу, 3 – пошук в каталогах, 4 – оформлення відповіді, 5 – відправлення), а шлях тематичного, уточнювального та фактографічного – з 6-ти (1 – прийом запиту, 2 – формування пошукового образу, 3 – визначення джерел пошуку, 4 – пошук за джерелами БІ, 5 – оформлення довідок, 6 – відправлення відповіді) [14, с. 441–444].

Виконавці, отримавши запит, за необхідності з'ясовують термінологію, визначають ресурси і шляхи пошуку, здійснюють відбір необхідної інформації, готують відповідь і саме таким шляхом надсилають координатору. Співробітник ІБВ перевіряє її на релевантність, грамотність і правильність бібліографічних описів. Надана інформація складається зі слів привітання та власне відповідей, які формуються з дотриманням бібліотечних стандартів у залежності від типу довідки. Після чого довідка надсилається користувачу. Не допускаються зауваження та оціночні висловлювання

Підрубрика «Статистика» надає посилання до таблиць, в яких відображена загальна кількість запитів-відповідей. Крім того, ведеться

підрахунок довідок за формою звітності, встановленої для ХДНБ, тобто за галузями знань, типами довідок і категоріями користувачів. Рахується окремо кількість довідок, що виконали інші відділи бібліотеки-координатора та бібліотеки-учасниці.

Структура веб-ресурсів КВДС містить 2 рівні: рубрики і підрубрики. Відбором даної інформації та розміщенням її на веб-сторінці служби займаються бібліографи інформаційно-бібліографічного відділу. У разі потреби складаються короткі анотації. Зміст веб-ресурсів відповідає профілю комплектування довідково-бібліографічного фонду [13, с 5]. У формуванні навігаційних ресурсів також бере участь бібліотека ХНУРЕ

Рубрика «Службові поля» створена для програмістів.

Станом на 01 06 2012 р КВДС виконано 4206 віртуальних довідок. Доля участі членів корпорації в обслуговуванні віддалених користувачів така: ІБВ – 3022 (71,8%), структурні підрозділи ХДНБ – 520 (12,4%), бібліотеки-учасниці – 664 – 15,8%.

Кардинальних змін набуває характер запитів. П'ять років тому користувачі замовляли більше електронних ресурсів, у т. ч. готових наукових робіт. Відсоткове співвідношення традиційних і електронних ресурсів складало приблизно 50х50. Сьогодні пріоритетне положення посідають бібліографічні списки. Такі зміни пояснюються, по-перше, достовірністю друкованих видань (а якщо посилання дається на електронний ресурс, то він повинен мати друкований аналог), по-друге – недопущенням плагіату (з цього приводу будуть внесені доповнення в Закон України про вищу освіту), по-третє – більш досконалим володінням користувачами методами пошуку в Інтернеті.

Слід відзначити, що зміст запитів поступово ускладнюється. Це потребує від бібліографів постійного підвищення кваліфікації та професійного підходу Про різноманітність та складність останніх свідчать такі запитання. «фільтраційні розрахунки гідротехнічних споруд», «полісемія», «стереотаксическая нейрохирургия», «Турківщина: архітектура та краєзнавство», «литература по дому-музею М А Волошина», «методи екстракції речовин з рослинної сировини», «способи зниження токсичного ефекту алкогольної продукції на організм людини», «совмещение движения с танцем», «тема памятника как социокультурного феномена», «учебные планы педагогических учебных заведений», «распознавание текста, распознавание контуров лица» та багато інших.

Учасники проекту призначили відповідальних осіб, які вирішують організаційні питання та займаються практичною діяльністю. Структурні підрозділи ХДНБ виконують запити за своїм профілем. Іншими бібліотеками-учасницями проекту подані списки тем, за якими вони можуть надавати відповіді на запитання: Теми було розподілено таким чином:

ХНУ – соціологія, історія університету, економіка, політичні та філологічні науки, філософія, релігія, екологія;

ХНУРЕ – прикладна математика, інформатика, системний аналіз, комп'ютерні науки, мікро- та наноелектроніка, оптотехніка, біомедична інженерія, електронні пристрої та системи, метрологія та інформаційно-вимірювальні технології, видавничо-поліграфічна справа, радіотехніка, економічна кібернетика, соціально-економічні науки;

ХГУНУА – економіка, філологія, освіта, соціологія, основи правознавства.

Спеціалізована музично-театральна бібліотека виконує запити за своїм профілем.

Спільне використання фондів та електронних ресурсів бібліотек-учасниць, а також урахування вищенаведеної тематики допомагають своєчасно і найбільш якісно виконувати віртуальні запити, особливо з вузькопрофільної тематики. У роботі використовуються ДБА бібліотек-учасниць, електронні та традиційні каталоги і картотеки, власні та придбані бази даних, ресурси Інтернет. Зокрема, БД ХДНБ: комп'ютерна правова бібліотека «Ліга: Закон», БД «Краєзнавство» з посиланнями на повні тексти, фактографічна БД «Знаменні та пам'ятні дати України, Слобожанщини», бібліографічний краєзнавчий каталог Харківщини, БД на CD-ROM «Патенти України», «Патенти Росії», інші. Потужними джерелами для пошуку інформації є провідні бібліотеки України і Росії з їх цінними фондами, досконалими пошуковими системами та широким діапазоном ретроспективного пошуку. Останнім часом особлива увага приділяється електронним ресурсам бібліотек вищих навчальних закладів, які активно здійснюють поцифрування статей з наукових періодичних видань. Саме в них висвітлюються новітні досягнення науки і техніки. Такі ресурси надаються у вільному доступі. Використовуються відомі електронні бібліотеки та навігаційні матеріали служби

Аудиторія віртуальних користувачів у більшості складається з

науковців, фахівців і студентів За 5 років (2006 – 2010) до КВДС звернулася така кількість користувачів: науковців – 746 (17,7%), фахівців – 905 (21,5%), студентів – 2488 (59,2%), інших – 67 (1,6%); у 2012 р. за 9 місяців до служби усього надійшло 487 запитів, з них – від науковців – 200 (41,08%), фахівців – 56 (11,5%), робітників – 1(0,02%), студентів – 199(40,8%), інших – 32 (6,6%) Порівняльний аналіз вищенаведених показників свідчить про те, що за 2012 р. звернення науковців до служби збільшилося більше, ніж вдвічі, тобто бібліотека реалізує свою основну функцію як наукова. Доречно навести відгук: «Робота відділу дуже важлива. Він допомагає в пошуку конкретних джерел, а також сприяє розвитку наукової думки. Науковець Анна».

Про успішну діяльність служби свідчать позитивні відгуки користувачів та їх звернення з повторними запитами: «Велике Вам дякую за те, що завжди допомагаєте мені»; «Я несколько раз обращался к Вам и хочу выразить огромную благодарность за ту работу, которую Вы проводите»; «Очень ценю квалифицированную помощь с Вашей стороны»; «Дуже Вам дякую! Ви найкращі»; «Дуже хочу подякувати за допомогу. Прошу допомогти ще!».

Створення Корпоративної віртуальної довідкової служби наукових бібліотек Харкова дозволяє значно покращити якість ВДІО. Перш за все, більш інтенсивно використовуються фонди бібліотек-учасниць, а фахівці мають можливість проявити свій професіоналізм. Об'єднання бібліотек різних профільних напрямків ліквідує прогалини, які виникають за нестачею коштів у комплектуванні бібліотечних фондів. Корпоративна служба є акумулюючим центром, що перешкоджає дублюванню довідково-інформаційної роботи бібліотек [11, с. 145]. Усі бібліотеки мають статус наукових і переслідують одну спільну мету – служіння розвитку науки і техніки.

До процесу ВДІО залучені висококваліфіковані фахівці, які професійно виконують свої обов'язки та постійно навчаються.

На даному етапі триває доопрацювання програмного забезпечення та розробка Положення про КВДС. Планується подальше активне рекламування роботи довідкової служби.

Використані джерела

1. Адрианова, Н.Е Асинхронное и синхронное справочно-библиографическое обслуживание в Интернет / Н.А. Адрианова // Библиография. 2005. № 4. С. 78 81.

2. Багрова, И Ю. Виртуальное справочно-информационное обслуживание (по материалам англоязычной печати) И.Ю. Багрова // Библиотековедение. 2005. № 6. С. 42 48.

3. Вилегжаніна, Т. Кооперація бібліотек: проблеми і переваги Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2006. – № 1. – С. 4–6.

4. Добко, Т.В. СБО в электронную еру: доминирование навигаторской функции / Т.В. Добко // Библиография – 2004. – № 4. – С. 11–16.

5. Жабко, Е Д. Справочное обслуживание в сетевой среде: от локального обслуживания к национальным корпоративным службам [Электронный ресурс] Е.Д. Жабко. – Режим доступа. www.library.ru/help/theory/zhabko

6. Жабко, Е.Д. Формирование ресурсной базы онлайнового справочно-библиографического обслуживания / Е.Д. Жабко //. Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 8. – С. 20–30.

7. Керівні принципи ІФЛА щодо цифрових довідково-інформаційних служб: пер В С Пашкової Інформатизація бібліотек: довідк. вид. Держ заклад «Нац. парлам. б-ка України». – К., 2007. – С. 98–103.

8. Михнова, И Б Поручи поиск человеку / И.Б. Михнова, А А. Пурник, А.В. Пурник, М М. Самохина; под общ. ред И.Б. Михновой. – М: ФАИР-ПРЕСС, 2005. – 304 с.; ил.

9. Нещерет, М Ю Результаты библиографического поиска: критерий оценки качества / М.Ю. Нещерет // Библиография. – 2006. – № 1. – С. 21–25.

10. Рибак, І.М. Віртуальна довідкова служба Харківської державної наукової бібліотеки ім. В Г Короленка: перші результати та перспективи розвитку І М. Рибак Короленківські читання-2006: матеріали наук.-практ. конф. / Держ. заклад «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка»; уклад.: Л. Багрянцева. Х., 2006. С. 81 90.

11. Разумова, Э Г Корпоративное взаимодействие универсальных научных библиотек в рамках онлайнового СБО: (к постановке проблемы) Библиотековедение. – 2008. – № 6. – С. 36–40.

12. Самохина, М.М. Интернет и новая аудитория современной библиотеки: итоги исследования «Виртуальная справка» / М.М. Самохина // Вестник БАЕ. 2008. Т 4. С. 56–58.

13. Степанов, В К Виртуальный СБА: проблемы внедрения и использования в библиотеках / В.К. Степанов // Библиография. – 1996. – № 4. – С. 5–8.

14. Віртуальна довідка. новий вид інформаційних послуг бібліотеки (2004) Швецова-Водка, Г М. Теорія, історія, організація та методика бібліографії: вибр пр Г.М. Швецова-Водка, Рівнен. держ. гуманітар. ун-т – Рівне: ПП ДМ, 2011. – С. 429–445.

15. Юрик, И.В Проблемы нормативно-правового обеспечения виртуальной справочной службы / И В. Юрик // Вестн. БАЕ. – 2007. – № 3. – С. 5–62.

І.О. Науменко

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДОВІДКОВО–БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕКОЮ ВНЗ УКООПСПІЛКИ ПОЛТАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ ЗА ДОПОМОГОЮ «ОБ'ЄДНАНОЇ ДОВІДКОВОЇ СЛУЖБИ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ»

Стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій змушує бібліотеки шукати нові можливості для оперативного обслуговування користувачів, таким чином розширюючи межі власної бібліотеки, що зумовлює модернізацію послуг і виникнення нових сервісів.

Адаптуючись до нових викликів, бібліотеки стають одними з головних провідників до науково значущої інформації в традиційній і електронній формах незалежно від місця її зберігання.

Модернізація форм і методів інформаційного обслуговування користувачів зумовила створення в бібліотеці ВНЗ Укоопспілки Полтавського університету економіки і торгівлі (далі ПУЕТ) у 2008 р. віртуально-довідкової служби (ВДС), яка значно покращила надання інформації користувачам, підвищила оперативність і якість цієї послуги.

У віддалених користувачів з'явилася можливість отримання інформації в режимі «запит – відповідь». Користуватися послугами ВДС може будь-яка особа, яка має доступ до Інтернету і звернулася до служби, незалежно від її соціального статусу і місця проживання. Для всіх користувачів звернення до ВДС і отримання відповідей безкоштовне. Скористатися цією послугою можна, зайшовши на сайт бібліотеки ПУЕТ

Проведений аналіз з використання ВДС показав, що найбільший відсоток становлять корпоративні користувачі (студенти, викладачі та співробітники ПУЕТ), тому було вирішено шукати нові способи розширення інформаційного середовища для задоволення потреб віддалених користувачів і встановити тісні зв'язки з іншими бібліотеками, що дало б змогу посилити свої позиції у системі соціальних комунікацій у сучасних умовах, поглибити взаємовідносини зі споживачами інформації, що ґрунтуються на здатності бібліотеки оперативно й у повному обсязі задовольняти їх інформаційні потреби

З 9 лютого 2012 р. бібліотека ПУЕТ приєдналась до корпоративного проекту «Об'єднана віртуальна довідкова служба», у якій беруть участь 19

бібліотек України. Для впровадження нового проекту були підготовлені рекламні заходи: на сайті бібліотеки ПУЕТ розміщено рекламне повідомлення про функціонування довідкової служби, розроблені рекламні листи, проводилася активна популяризація служби під час масових заходів – Дня кафедри, Дня дипломника, Дня інформації. Головний акцент рекламної акції був зроблений на таких перевагах корпоративної служби: зручна додаткова можливість спілкування бібліотекаря та користувача; отримання оперативної професійної допомоги в пошуку інформації, скорочення часу роботи в бібліотеці, отримання інформації про фонди інших бібліотек – учасниць проекту.

«Об'єднана віртуальна бібліографічна довідка» – це бібліотечна служба, черговий оператор-бібліограф якої надає допомогу в пошуку інформації про книги, статті, інтернет-ресурси, а також у підборі списку літератури за конкретною темою.

Пошук здійснюють у каталогах бібліотек, які беруть участь у «Об'єднаній віртуальній довідковій службі», а також серед ресурсів мережі Інтернет.

Робота об'єднаної віртуальної служби регламентується Правилами, які розміщені на сайті, в головному меню Перш ніж задати питання, необхідно переглянути «Архів виконаних довідок». Там користувач може здійснити пошук за текстом питання, текстом відповіді, а також темою запиту.

Для того щоб задати запитання, необхідно заповнити поля: Ім'я, Місто, вибрати із списку тему запиту, а також сформулювати запит. Крім того, у користувача є можливість самостійно пошукати інформацію, що його цікавить, у бібліотечних каталогах, на пошукових серверах або звернутися до довідкових служб інших бібліотек. Кількість запитів, що приймаються, варіюється залежно від кількості чергових бібліографів у бібліотеках-учасниках. Від одного користувача приймається не більше одного запиту в день.

На сайті представлено головне меню, в якому розміщено рубрики: Адміністрування, Статистика користувачів, Статистика, на головну, Нове запитання, Правила, Про нас, Розширений пошук.

Тематичні розділи із зазначенням кількості відповідей. Література [3282], Тексти книг [830], Енциклопедії. Словники [40], Комп'ютери. Телекомунікації [488], Сценарії [347], Освіта [768], Музика [158],

Соціологія [330], Економіка. Фінанси [5571], Авіація. Повітроплавство [43] та ін.

На допомогу користувачам пошукові лінки: Віртуальні довідки, Пошукові сервери, Бібліотечні каталоги.

З березня 2005 р., коли «Довідка» стала корпоративним проектом, на сьогодні оператори-учасники вже надали майже 27 000 довідок з різних питань. Бібліографами бібліотеки ПУЕТ з лютого 2012 р. надано 108 довідок.

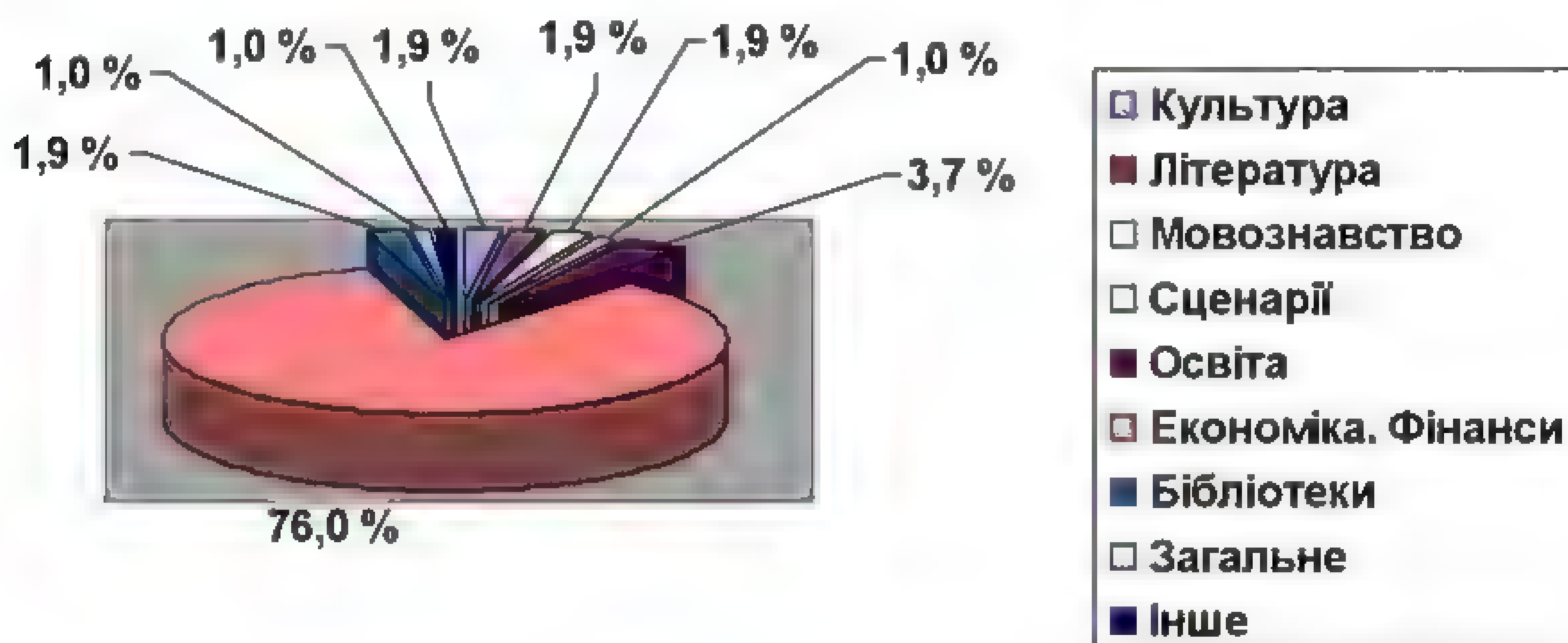

Рис. 1 Розподіл виданих довідок бібліографами бібліотеки ПУЕТ

З діаграми (рис. 1) видно, що із загальної кількості виданих тематичних довідок найбільшу частину становлять Економіка, Фінанси – 76,0% , Освіта – 3,7%; по 1,9% розподілилося між рубриками Культура, Література, Мовознавство, Інше, Бібліотеки. Архіви. Найменше видано довідок з тем Сценарії та Інше – 1,0%.

Отже, аналіз показав, що бібліографами ПУЕТ найбільше видано довідок з економічної тематики, що пояснюється професійним спрямуванням навчального закладу, комплектуванням фонду переважно з економічних дисциплін.

Серед користувачів активнішими є студенти, які становлять основну кількість користувачів, які звернулись до довідкової служби. Перевагу серед наданих матеріалів користувачі надають електронним документам, які дозволяють швидко обробити отриману інформацію та використати її для власної роботи

Майже всі користувачі «Довідки» володіють навичками роботи в Інтернеті, але далеко не кожен вміє грамотно сформулювати питання та знайти відповідь до теми, тому за допомогою звертаються до справжніх фахівців-бібліографів. Якщо в Інтернеті немає потрібного документа, оператор служби направляє користувача до друкованих матеріалів, або пропонує переглянути альтернативні варіанти до теми.

Ті читачі, котрі вже зверталися до довідкової служби, стали постійними її користувачами, адже вони знають, що фахівці оперативно нададуть надійну та всебічну інформацію.

Отже, створення корпоративної віртуальної довідкової служби бібліотек України дозволило здійснювати централізоване віртуально-довідкове обслуговування та сприяло розширенню послуг бібліотеки. Також це дозволило створити єдиний архів відповідей на запити, що дозволяє користувачам виконувати самостійний пошук. Крім того, робота в межах корпорації дозволяє направляти запити віддалених користувачів саме до тих бібліотек, чиї фонди, колекції, а також рівень професійної кваліфікації персоналу найкраще відповідає кожному конкретному запиту.

Функціонування корпоративного проекту сприяло збільшенню кількості віддалених користувачів і розширенню можливості оперативного отримання якісної інформації про документи не тільки з власного фонду бібліотеки ПУЕТ, а й інших бібліотек, які співпрацюють у службі, розкрити фонд бібліотеки не тільки для співробітників і студентів ВНЗ, а й для широкого загалу користувачів, посилити позиції бібліотеки ПУЕТ у системі комунікацій у сучасних умовах і вийти на новий рівень якіснішого обслуговування віддалених користувачів.

Використані джерела

1. Добко, Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне Т. Добко / Бібл. вісн. 2011. - № 4. С. 11-23.
2. Рибак, І. Віртуальна довідкова служба Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка: досвід роботи та шляхи вдосконалення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/kr_virt2.htm. Заголовок з екрана.
3. Трачук, Л.И. Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках / Л.И. Трачук Вісн. книжк. палати. 2006. № 8 С. 16–18.
4. Шалиганова, А. Віртуальна довідкова служба в публічних бібліотеках України: напрями розвитку / А. Шалиганова // Бібл. форум України. 2006. № 2. С. 16–18.

А.І. Шашкова

ЕЛЕКТРОННА ДОСТАВКА ДОКУМЕНТІВ: НОВІ СЕРВІСНІ МОЖЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

(за результатами локального дослідження)

ХДНБ постійно працює над удосконаленням взаємодії з користувачами, впроваджуючи нові форми і методи діяльності, сучасні досягнення інформаційно-комунікаційних технологій. Особливу роль у забезпеченні користувачів необхідною та різноманітною інформацією відіграє міжбібліотечний абонемент (МБА). Все більшого поширення у роботі МБА набуває електронна доставка документів (ЕДД), яка забезпечує оперативну доставку документів віддаленим користувачам у будь-якому вигляді, незалежно від місця їх зберігання.

Перші експерименти з ЕДД розпочалися в США в середині 60-х років XX століття Один з перших проектів системи ЕДД в Україні був реалізований у 1997 – 1999 рр. за програмою INTAS НБУ ім. В.І. Вернадського і Національним науковим центром «Харківський фізико-технічний інститут», у рамках якого безкоштовно виготовлялися ксерокопії наукових статей з найбільших бібліотек Західної Європи для користувачів науково-дослідних установ країни [1].

ХДНБ — одна з перших бібліотек регіону, що з 2002 р. здійснює ЕДД. У 2005 р відбувся віртуальний методичний семінар «Сучасні технології при обслуговуванні користувачів бібліотеки. МБА та електронна доставка документів», організований фахівцями відділів МБА та автоматизації. Учасниками семінару обговорювалися поняття «електронна доставка документів", її значення для покращення інформаційного забезпечення користувачів; співробітництво установ та бібліотек в одержанні такої послуги від ХДНБ та впровадження ЕДД безпосередньо в роботу книгозбірень [2].

За результатами регіонального дослідження «Електронні інформаційні ресурси бібліотек Харкова. склад та використання» (2006 р.), за оцінкою користувачів, активність використання ЕДД знаходилася на останньому місці. Було з'ясовано, що користувачі потребували електронних копій документів, але вартість послуги багатьом здавалася високою і це стримувало попит на неї Найбільшим попитом

користувалися статті з наукових журналів, інших періодичних видань та автореферати. Перші результати впровадження цієї послуги засвідчили, що внаслідок змін, які відбуваються в сферах освіти, науки, виробництва, розвитку малого та середнього бізнесу, попит на електронні копії зростатиме [3].

Вивченню стану послуги ЕДД було присвячене локальне дослідження «Використання електронних послуг ХДНБ віддаленим користувачем: електронна доставка документів», проведене фахівцями відділу МБА і ЕДД протягом 2011 – 2012 рр. Його мета – зорієнтувати ХДНБ на розвиток регіональної корпоративної служби інформаційно-бібліотечного сервісу, що відповідає структурі та різноманітності попиту користувачів. Було зібрано матеріал з розвитку інформаційної, технічної та технологічної бази ЕДД. Активне використання користувачами можливостей ЕДД завжди свідчило про високій рівень роботи ХДНБ ім. В.Г. Короленка, багатство її фондів, повноту комплектування, якість довідкового апарату.

Сьогодні у ХДНБ діє дворівнева модель з вертикальним зв’язком «замовник – служба ЕДД», що здійснюється за двома напрямками. Перший – це надання віддаленим користувачам копій фрагментів документів, що створюються на основі фонду Бібліотеки. Другий напрямок – це замовлення електронних копій документів, відсутніх у фонді.

Для формування цілісної картини були підготовлені аналітично-статистичні матеріали з динаміки обслуговування віддалених користувачів ЕДД за 2007 – 2012 рр (за характеристикою користувачів, кількістю замовлень, видачею електронних копій фрагментів замовлених документів).

Віртуальних користувачів послуги ЕДД можна поділити на дві групи: перша – це приватні замовники (особи, які направляють замовлення самостійно), їх у 2012 р. було 63% (2007 р. – 85%). Друга – колективні абоненти, їхня кількість поступово збільшується: у 2012 р. – 37% (2007 р. – 15%). Численну групу серед останніх посідають бібліотеки мережі Міністерства культури України – національні, державні, обласні та районні ЦБС – 74%, НТБ – 13%, бібліотеки вузів – 8,7% та ін. – 4,3%. Серед приватних користувачів, а це здебільшого наукові працівники та аспіранти, є постійні (11%), які щороку звертаються до послуги

За даними дослідження, географія запитів дуже широка: регіон, Україна і навіть зарубіжжя. Найбільшу частину становлять запити мешканців України (96,4%). Кількість замовлень від зарубіжних користувачів досить стабільна та складає по 1,4% від країн близького зарубіжжя (Росії, Білорусі, Грузії, Казахстану, Литви) та по 1,1% від країн далекого зарубіжжя (США, Німеччини, Ізраїлю, Болгарії). Особливо тісно ХДНБ співпрацює з ЕДД з НБУ ім. В.І. Вернадського, Одеською національною науковою бібліотекою ім. М. Горького, Тернопільською, Дніпропетровською, Донецькою, Луганською ОУНБ, НТБ Сєверодонецького технологічного інституту ім В. Даля, Сумською МЦБС ім. Т.Г. Шевченка, Чугуївською ЦБС Харківської області. За період дослідження було проаналізовано 973 замовлення, які надійшли електронною поштою. Впевнено зростає число замовлень від приватних користувачів (67,5%). Протягом року активніше надсилали замовлення з ЕДД Луганська ОУНБ – 39, Тернопільська ОУНБ – 12, НБУ ім. В.І. Вернадського – 23. Замовниками були краєзнавці, працівники музеїв та інших наукових закладів.

У результаті вивчення було виявлено, що користувачі найчастіше надсилали замовлення на копії з книжок – 58,5%, на копії статей з періодичних видань – 36,4%. Порівняно з минулими роками у 2012 р. спостерігається тенденція зростання замовлень на копії статей з періодичних видань – 40,6% і зменшення на копії з книжок – 46,7%. Найчастіше надсилалися замовлення на копії статей із періодичних видань «Радянське літературознавство», «Музыкальная жизнь», «Металлургия и горнорудная промышленность», «Журнал экспериментальной и теоретической физики», «Вестник советской юстиции», «Вісник радянської юстиції», «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки».

Серед замовлень переважали російськомовні видання – 65,0%, україномовні склали – 34,2%. За часом видання замовлені документи розподіляються таким чином: видані до 1940 р. – 10,7% (за правилами МБА вони раніше не видавалися), до 1990 р. – 24,8%, 1991– 2000 рр. – 16,0%, після 2000 р. – 27,1%, що свідчить про зацікавленість користувачів у новітній літературі.

Універсальність фондів ХДНБ сприяє задоволенню інформаційних потреб з різних галузей знання. Найбільшу зацікавленість викликають документи з історії – 22,1%, права – 18%, економіки –13%; природничих

наук – 14,6%; техніки – 12%. Активно використовувався фонд основного зберігання та фонд відділу «Україніка». Видання, які раніше користувачам не видавалися за МБА, сьогодні доступні у вигляді електронних копій (це фрагменти статей з книг, періодичних та продовжуваних видань). Таким чином, розширився репертуар документів, копії з яких надаються користувачам. Сканування і ЕДД дають можливість оригіналу залишитись у стінах бібліотеки і водночас задовольняти запити користувачів.

Аналіз замовлень з ЕДД, отриманих у 2007 – 2012 рр., свідчить про щорічне збільшення видачі електронних копій користувачам. Якщо у 2007 р. електронною поштою було відправлено 145 с. і до бюджету Бібліотеки надійшло 290 грн, то у 2012 р. відправлено 996 с. електронних копій і до бюджету Бібліотеки надійшло – 3007 грн.

Слід зазначити, що при обслуговуванні користувачів із зарубіжних країн (з метою наукової роботи чи самоосвіти) виникали проблеми через неможливість оплати електронних копій у зв'язку з відсутністю валютного рахунку у ХДНБ. Для підтримки іміджу бібліотеки та задоволення користувачів фахівці сектору направляли такі електронні копії безкоштовно – 236 с. (2012 р.) А це, в свою чергу, зменшує надходження коштів. Співпраця бібліотечних закладів у спільному використанні фондів є дуже важливою для підвищення ефективності обслуговування віддалених користувачів. За період дослідження до фондів інших бібліотек України було направлено електронною поштою 415 замовлень та було отримано 316 електронних копій (у т.ч. в дарунок з Росії).

Цікаво було з'ясувати, що віддалені користувачі позитивно оцінили роботу Бібліотеки з ЕДД, їх задовольняє якість електронних копій, оперативність виконання замовлень Про це свідчать відгуки, наприклад: «Щиро дякуємо за спілкування», «Спасибо за оперативную и качественную работу», «Thank you from Germany!!!». Позитивні відгуки користувачів ЕДД та звернення їх до послуги з новими замовленнями – найголовніша оцінка роботи працівників відділу МБА і ЕДД.

Система МБА і ЕДД не може функціонувати без взаємодії з іншими книгозбірнями. Удосконалення послуги потребує встановлення тісних зв'язків між бібліотеками міста, України, СНД та зарубіжних країн, що дозволить обслуговувати користувачів репродукованими документами. ЕДД є важливим складником діяльності бібліотечного об'єднання. Майбутнє МБА і ЕДД пов'язане з взаємодією в рамках корпоративної бібліотечної мережі. У моделі з горизонтальними зв'язками – замовниками

і виконавцями виступають бібліотеки регіону – учасники ЕДД «АРБІКОН», «Придніпровського корпоративного каталогу» (НТБ НТУ «ХПІ»), ЕДД у рамках створення Зведеного електронного каталогу медичних бібліотек України (НБ ХНМУ).

Оперативне отримання користувачем в одній бібліотеці інформації, що находіться в різних бібліотеках, є надзвичайно зручним. Проте економічна ситуація стримує платоспроможність підприємств, організацій, а невисокий рівень технічного і телекомунікаційного оснащення бібліотек регіону заважає їм повною мірою скористатися електронними ресурсами.

Аналізуючи систему обслуговування з ЕДД у ХДНБ ім. В.Г. Короленка, можна зробити позитивні висновки: підвищилася оперативність доставки оригіналів і паперових копій; розширився репертуар видань, що надаються за рахунок сканування первинних документів; зміцнилася дисципліна віддалених абонентів щодо термінів користування документами та своєчасної оплати послуги. Сучасне програмне забезпечення дає можливість здійснювати своєчасне сервісне бібліотечне обслуговування віддалених користувачів і Бібліотека здатна задовольняти запити користувачів на більш високому, якіснішому, ніж раніше, рівні.

Результати локального дослідження «Використання електронних послуг ХДНБ віддаленим користувачем» дозволили відстежити зміни в інформаційних потребах різних груп користувачів, визначитися з оптимальним рівнем розвитку інформаційної, технічної та технологічної бази ЕДД, розширити партнерські зв'язки з провідними бібліотеками України. Дослідження довело, що застосування ЕДД забезпечує загальнодоступність інформації, гранично розширює можливості користувачів. Особливу увагу звернено на вирішення правових питань, що виникають при здійсненні ЕДД; розробку пакета регламентуючих документів і технології; активізацію системи просування послуги; окреслення перспектив розвитку; формування корпоративної системи електронного МБА і ЕДД бібліотек регіону.

Використані джерела

1. Ісаєнко, О. Інноваційні бібліотечні технології інформаційного обслуговування / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2011. – С. 65.

2. Туркот, Г. Інформаційні технології та міжбібліотечний абонемент // Бібл. форум України. – 2005. – № 2. – С. 45.
3. Капустіна, Н. Забезпечення публічного доступу користувачів до електронних ресурсів у бібліотеках Харкова // Бібл. форум України. – 2007. – № 3. – С. 12.

Е.А. Адайкина

ПРЕОДОЛЕНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ СРЕДСТВАМИ ПУБЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ

Вопрос информационного обеспечения женского движения, обеспечение информационными материалами женщин-читателей требует отдельного рассмотрения. Во многих зарубежных странах подобная информация концентрируется в специальных женских библиотеках, например, в Австрии существует целая система женских библиотек, архивов, органов информации и документации, при Австрийской национальной библиотеке действует женский информационно-документальный центр «Ариадна», в Германии (Кельн) – женская видеотека, Стамбульская библиотека для женщин выполняет функции культурного центра. В Украине, в Харькове библиотек подобного плана пока нет, поэтому та работа, которую выполняют публичные библиотеки, представляется очень важной и своевременной. Провозгласив себя демократичным, правовым и социальным государством, Украина взяла на себя ответственность за обеспечение равных прав и возможностей своих граждан – женщин и мужчин, защиту их от всех форм гендерной дискриминации. Однако процесс социально-экономической перестройки в Украине сопровождается усилением дифференциации общества. Одним из ее проявлений остается гендерное неравенство. Существование гендерного неравенства в обществе замедляет экономический рост, ослабляет систему государственного управления и снижает эффективность выполнения государственных программ развития.

Значительным шагом на пути утверждения гендерного равенства в нашей стране было принятие Закона Украины «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» (2005 г.), где среди основных направлений государственной политики, обеспечивающих равные права и

возможности женщин и мужчин, отмечается необходимость воспитания и пропаганды среди населения Украины культуры гендерного равенства, расширение просветительской деятельности в этой сфере. В этом контексте деятельность публичных библиотек представляется весьма полезной. Современная публичная библиотека может и должна оказывать влияние на формирование правильного понимания роли и возможности женщины в современном мире, используя все формы информационной культурно-массовой работы.

Тема библиотечного обслуживания женщин исследуется и обсуждается профессиональной аудиторией библиотекарей не так давно, примерно в последнем десятилетии, однако сегодня есть все основания утверждать, что библиотечные работники воспринимают ее естественно, осознавая как актуальную в системе социальных ориентиров современной библиотеки.

Появление «женского вопроса» в библиотечной сфере явилось следствием таких новых для Украины общественных явлений как формирование женской субкультуры и возникновение женского движения.

В нашей стране традиционно признавались субкультуры таких социальных групп как рабочие, интеллигенция, колхозники, различные национальности, но никогда в этом перечне не называлась культура женщин, поэтому ее современная легализация и активное развитие еще воспринимаются как нечто абсолютно новое Но за прошедшее десятилетие женская культура вполне утвердилась как значимый фактор украинской социальной жизни, проявляя себя в женских художественных выставках, женских радиостанциях, множестве женских теле- и радиопередач, развитии целой индустрии изданий для женщин – журналов и книг. Можно говорить о таком важном признаке формирования женской культуры как появление культуры женского досуга. В связи с этим в последние годы особую актуальность приобрел вопрос досугового чтения в жизни современных женщин и, соответственно, возросло значение библиотеки как досугового учреждения для женщин. Женщины традиционно составляли активное большинство читателей библиотек, по данным социологических исследований (в том числе проведенных и нашей библиотекой) процентный состав читателей-женщин составляет около 80%.) Показательно, что эти пропорции соответствуют составу читателей в

библиотеках многих развитых стран. Суммируя результаты социологических исследований поведения пользователей библиотек, можно говорить о значимой роли библиотеки как информационно-досугового учреждения для женщин всех возрастов.

Феминизации читательской структуры публичных библиотек способствуют несколько причин, а именно:

– значительная заинтересованность женщин в чтении;

– отсутствие у многих из них финансовой возможности приобретать интересующие их книги и периодические издания;

– общая гуманизация библиотечной деятельности;

– феминизация в среде библиотекарей, что создает с одной стороны благоприятную психологическую обстановку для контакта женщины-библиотекаря и женщины-посетительницы, с другой – невольное преобладание женской тематики в содержании библиотечного обслуживания.

Появление новых тенденций в женском чтении и повышение значимости библиотек в культурной жизни женщин было, прежде всего, замечено библиотекарями-практиками, увидевшими эту категорию читателей не только с присущими им чертами, но и со специфическими особенностями, вызванными обстоятельствами социокультурной жизни разных женских групп. В связи с этими тенденциями свою работу публичные библиотеки Дзержинского района Харькова строят системно, дифференцированно, выделяя, в частности, отдельные группы женщин (инвалидов, женщин-матерей больных детей, многодетных матерей, женщин-ветеранов войны и т.п.)

В наших библиотеках произошел значительный рост женских объединений различной культурно-просветительной и досуговой направленности. В ЦГБ им В Г. Белинского – это женский клуб «Лада», в библиотеке семейного чтения – женский клуб «Светлица» Профили их работы многообразны: духовно-оздоровительный, литературно-художественный, самодеятельного творчества. Поэтессы, музыкантши, певицы, художницы проводят потрясающие вечера, мастер-классы, конкурсы. Причем мероприятия проводятся не только в стенах наших библиотек, а даже в таких неожиданных местах, как Качановская женская исправительно-трудовая колония. В библиотеках созданы специа-

лизированные мини-отделы по обслуживанию женщин, например, в ЦГБ им. В.Г. Белинского «Я – жінка, я царівна».

Следует отметить, что женская тематика в ее различных аспектах, и особенно в материнском, традиционно является одной из ведущих в библиотечном обслуживании, что также создает привлекательный образ библиотеки для женщин. В практике библиотек сформировались эффективные и привлекательные для матерей разнообразные формы обслуживания: проведение вечеров отдыха: «Вместе с ребенком рождается мама», «В библиотеку всей семьей», «Уроки здоровья для больших и маленьких»; уроков-дискуссий «"Нет" – насилию над женщинами и детьми», «Любви твоей святая сила», книжно-иллюстративных выставок-просмотров: «Воскресни, материнства красота», «Ты – женщина, и этим ты права».

Наиболее эффективной формой массовой и индивидуальной работы по организации семейного чтения стало проведение конкурсов на лучшую читающую семью. Были выявлены лучшие читательские семьи (учитывался читательский стаж семьи в библиотеке, количество прочитанных книг, участие в деятельности библиотеки, наличие творческих работ, посвященных книге, чтению). Определены победители в номинациях «История книги – история семьи», «Читаем всей семьей», «Наш семейный формуляр», «Хорошей книге достойную рекламу», «Страна забытых книг», «Читать – это модно! Читать – это мудро!».

Одной из форм развития семейного досуга являются родительские клубы. Так, в библиотеке семейного чтения № 11 на базе уже существующего клуба «Юный этнограф» создан клуб выходного дня «Семейный круг» для родителей. Как правило, вместе с детьми по воскресеньям приходят мамы и бабушки, и для них, помимо интересных занятий по истории и этнографии нашего края, проводятся выездные экскурсии по Харькову и Харьковской области под названием «Перлини Слобожанщини» К интересным и эффективным формам относятся и такие семейные праздники: «Дом моей мечты», «Ценности, которые выбирает семья».

Таким образом, развитие женской субкультуры в нашей стране, с одной стороны, своими атрибутами, прежде всего – «женским» книгоизданием, вовлекло библиотеки в сферу своего функционирования, с другой стороны –масштаб современного внимания библиотекарей к женщинам как к особой категории читателей позволяет говорить об этой

деятельности как об особом складывающемся секторе субкультуры женщин.

Не менее важной по значимости причиной, стимулирующей обращение библиотек к «женскому» вопросу, является развитие в стране женской общественной демократической активности. Сегодня движение женщин Украины представлено различными формами и направлениями: партиями, женскими деловыми клубами, региональными женскими организациями. Мы ведем активную работу с областным гендерным ресурсным центром. К активным формам сотрудничества библиотеки и центра можно отнести распространение информации и материалов об их работе среди женщин-читательниц с помощью выставок (например, в помощь преподавателям школ «Гендерна рівність»), тематических списков литературы, подготовленных нашим библиографическим отделом.

Наши читатели принимают активное участие в реализации проекта «Харьков в годы оккупации: женские страницы истории», который инициирован «Музеєм історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху», с успехом в ЦГБ им. В.Г. Белинского прошла презентация уникальной фотовыставки, отражающей женское движение Украины и Харькова за 100 лет, проводятся консультации для женщин всех возрастов по основам компьютерной грамотности. Подготовлена программа общегородского семинара с участием центра гендерных исследований, где среди прочих вопросов будет рассматриваться вопрос о создании женского информационного центра.

Основными задачами центра станут взаимодействие с общественными организациями и государственными структурами города, развитие взаимосотрудничества и информационного обмена. На первом этапе поставлена задача собрать фонд информационных источников по различным аспектам жизни и деятельности женщин: «Женщина и право», «Женщина и власть», «Здоровье женщины», «Женщина и дети», «Женщина и культура» и т.п., сформировать фактографические базы данных: женских инициатив, некоммерческих женских организаций, клубов, провести мониторинг «Информационные потребности женщин города Харькова». Все это позволит в дальнейшем предоставлять качественные информационные услуги индивидуальным пользователям, группам, общественным организациям, выпускать информационные издания, осуществлять социокультурную деятельность.

Н.І. Капустіна,
Ю.В. Ходарєва

РЕГІОНАЛЬНА ПРОГРАМА ЧИТАННЯ ЯК ФОРМА ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БІБЛІОТЕК

Вирішення проблеми читання в Україні можливе лише за умов координації і кооперації зусиль усіх соціальних інститутів, пов'язаних з книгою і читанням, владних структур, громадськості, як на державному так і на регіональному рівнях. Саме бібліотеки стали тими каталізаторами, що спричинили певні зрушення за даним напрямком, змусили суспільство звернути увагу на проблеми низької читацької активності та невисокого рівня інформаційної і загальнокультурної грамотності населення. На жаль, Україна залишається поки однією з небагатьох європейських держав, де не прийнята Національна програма підтримки та розвитку читання. В умовах відсутності такої програми [1] здійснюються спроби впровадження регіональних програм.

ХДНБ стала стрижневим центром Харківщини, навколо якого об`єдналися представники різних установ і організацій регіону для вивчення проблем читання. Головна мета її діяльності – об'єднання ресурсів регіону в єдиний соціокультурний простір читання – повинна стати пріоритетною метою регіональної програми підтримки і розвитку читання. Лише за умов систематичного цілеспрямованого об'єднання потенціалу, яким володіє регіон, можлива подальша ефективна робота за даним напрямком. Поряд з цим, стратегічною метою залишається створення єдиної системи підтримки і розвитку читання в регіоні.

Реалізація бібліотекою протягом 2009 – 2012 рр. регіональних дослідницьких проектів, спрямованих на створення передумов формування регіональної програми підтримки і розвитку читання в Харківській області (за підтримки Харківського обласного управління у справах сім`ї, молоді і спорту), активізувала соціальне партнерство у зазначеній сфері. Проекти «Харків – територія читання молоді» та «Моніторинг діяльності бібліотек, органів влади, експертів Харківщини у сфері підтримки і розвитку читання» дозволили забезпечити позитивний імідж ідеї розвитку читання в цілому, з'ясувати ступінь готовності регіональних структур і установ до

такої роботи, виявити потенційних учасників, визначити, як ідеологія і заходи програми будуть сприйматися населенням, тобто провести підготовчий етап створення регіональної програми підтримки і розвитку читання. [2] Проекти стали тим поштовхом, який стимулював роботу за цим напрямком у регіоні, започаткував інші проекти, спрямовані на підтримку і розвиток читання (загальноміський захід «Алея читання», бібліотечний флеш-моб «Провулок читання», Фестиваль науки, літературний фестиваль «Книжковий зорепад», Літературні зустрічі для молоді, книжковий фестиваль «Читай, Харкове! Читай, Україно!», «круглий стіл» «Видавець – Книга – Бібліотека» та ін.).

Крім того, значно активізувалася координація і кооперація соціальних інститутів, відповідальних за розвиток читання в суспільстві. Учасниками проектів виступили установи та організації різного відомчого підпорядкування: владні структури (органи виконавчої влади області), бібліотеки (Міністерств культури, освіти і науки); літературні організації (літературні об'єднання, вітальні, клуби) та лауреати літературних конкурсів; видавництва і книжкові крамниці, засоби масової інформації (телепередача «Книжковий кошик», електронні і друковані видання). Необхідно відмітити і активну участь Червоного хреста, ВНЗ міста, студенти яких виступили волонтерами [3].

Розробка пропозицій щодо вирішення існуючих проблем у сфері підтримки і розвитку читання здійснювалася на основі даних анкетування, що отримані в результаті проведених досліджень (респондентами були працівники 12-ти відділів управління культури, в т.ч. 7-ми відділів управління культури м. Харкова, 5-ти відділів культури і туризму РДА; 8-ми відділів управління освіти, в т.ч. 5-ти управлінь освіти м. Харкова, 3-х відділів освіти РДА; 44-х бібліотек Харківської області, в т.ч. бібліотека державного значення, 3-х обласних бібліотек, 10-ти бібліотек ЦБС м. Харкова, 18-ти бібліотек ВНЗ III – IV рівнів акредитації, 7-ми бібліотек НДІ; а також молоді харків'яни (701 чол., з них 300 – користувачі бібліотек). Ці відомості сформувалися та втілилися в основні положення, які можуть бути використані під час розробки Концепції регіональної програми підтримки і розвитку читання населення.

Діагностика проблемної ситуації дозволила окреслити загальну картину читання молодіжної аудиторії міста; визначити тенденції,

характерні для нашого часу; виявити реальний стан підтримки і розвитку читання провідними інститутами соціуму, їх роль та значення у даній сфері, характер заходів з підтримки читання у регіоні, відношення керівного складу органів влади до вирішення проблем читання, необхідності розробки регіональної програми читання; визначити необхідність кадрового забезпечення тощо.

У регіоні більшість заходів, спрямованих на підтримку і розвиток читання, має системний взаємопов'язаний характер, що підтверджується відповідями представників трьох експертних груп «Моніторингу діяльності бібліотек, органів влади Харківщини у сфері підтримки і розвитку читання» – бібліотек, органів управління культури і освіти (відповідно 87,5%, 75% та 85,7%). Необхідно відмітити, що спеціальними заходами з підтримки читацької активності охоплені усі соціальні групи населення, в першу чергу, соціально незахищені верстви (діти, молодь, багатодітні родини, люди похилого віку). Проведене дослідження зафіксувало відсутність у регіоні запланованих заходів з підтримки читання конкретних видів, типів і жанрів видань серед більшості опитаних представників бібліотечних закладів (62,5%). У половині бібліотек-учасниць дослідження, управлінь культури (62,5%) та освіти (57,1%) не виокремлено заходи з підтримки нехудожньої літератури (наукової, науково-популярної, просвітницької, економічної, історичної, філо-софської, релігійної та ін.).

Запланувати реалізацію таких заходів, значно їх розширити можливо в межах регіональної програми підтримки і розвитку читання.

З приводу відношення керівного складу органів влади до відсутності такої програми були отримані такі результати: крім нестачі коштів, яке має вирішальне значення, представники влади називають і такі фактори як упевненість владних структур в тому, що проблема читання не заслуговує розробки спеціальної програми та прийняттям регіональної програми її не вирішити; слабкий інтерес з боку населення та завантаженість іншою, більш важливою роботою (рис. 1).

Рис. 1. Фактори, які заважають розробці і прийняттю регіональної програми читання

Вагомим гальмуючим фактором залишається побоювання безрезультативності працемісткої роботи з просування читання серед населення; нестача знань про організацію ефективної роботи.

Важливим є питання кадрового забезпечення, про що свідчать отримані дані анкетування Переважна більшість респондентів-директорів бібліотек переконана в необхідності організації спеціальної підготовки бібліотечних фахівців з просування читання (62,5%). Підготовка кадрів за даним напрямом в ХДАК, ХНПУ ім. Г.С Сковороди може стати перспективною на найближче майбутнє. Затвердження нової навчальної програми, ведення спеціальних курсів з соціології, психології читання, на думку дослідників, є одними з пріоритетних завдань підготовки бібліотечних фахівців, які піднесуть на якісно новий рівень роботу з просування читання у вітчизняних бібліотеках.

Така підготовка може здійснюватись на базі провідних бібліотек регіону та обласних методичних центрів Засвоєння нових знань

промоутерами читання можливе і на обласних курсах підвищення кваліфікації.

Запорукою успіху можна вважати грамотне поєднання зусиль обласної та муніципальної влади, спонсорів і громадськості, затверджене документально у Концепції регіональної програми підтримки і розвитку читання населення. Її пріоритетною метою, на нашу думку, повинно стати формування соціокультурного простору читання шляхом створення єдиної системи підтримки і розвитку читання.

Серед основних завдань даної програми найбільш значущими можуть стати такі: розвиток складових інфраструктури підтримки і розвитку читання, формування наукових засад розвитку та підтримки читання, створення позитивного іміджу читання, підвищення інформаційної і культурної грамотності населення. Досягнення поставленої мети та вирішення зазначених завдань можливе за таких умов:

– наявності державної підтримки вітчизняного книговидання, книгорозповсюдження і книговикористання, закладів культури і освіти, в тому числі бібліотек

– формування наукових засад розвитку та підтримки читання, їх сучасного методологічного та науково-методичного супроводу;

– відродження та підтримки престижу читання у суспільстві як найважливішого засобу інтелектуального, творчого та духовного розвитку, розробки та використання технологій формування мотивації до читання;

– формування інформаційної грамотності як основи розвитку читання, навичок ефективного читання, оволодіння населенням сучасними технологіями роботи з текстом;

– об'єднання зусиль та розвитку партнерства органів влади та управління, бібліотек, наукових та навчальних закладів, видавництв, книготорговельних установ, редакцій ЗМІ, громадських організацій, фондів;

– активної медійної підтримки читання;

– підготовки фахівців з просування читання (промоутерів читання); професійного розвитку та рівня інформаційної грамотності працівників усіх інститутів підтримки і розвитку читання.

Головним принципом регіональної програми читання, на наш погляд, повинен стати принцип соціального партнерства. Регіональна програма читання покликана налагодити горизонтальну взаємодію між бібліотеками різних систем і відомств.

Перед розробниками програми постануть різноманітні практичні завдання, а саме: підвищення статусу бібліотеки у суспільстві, виведення проблеми читання у фокус громадської уваги, пошук та застосування нових форм роботи. Розробникам регіональної програми необхідно пам'ятати та враховувати специфіку регіону.

Отримані від учасників регіонального дослідження «Взаємодія бібліотек Харкова як умова їх розвитку» дані дозволили виявити провідні організації, які здатні очолити розробку регіональної програми. Це Харківське обласне відділення УБА (79,4%), ХОУНБ (35,3%), ХДНБ та Департамент культури Харківського міської ради (по 5,9%), ЦМБ ім. В.Г. Бєлінського (2,9%). Результати дослідження підтверджують доцільність створення в Харківському обласному відділенні УБА секції читання та Регіонального центру читання, в які обов'язково повинні увійти вищезгадані бібліотеки. Ці структури мають бути координуючими та об'єднуючими органами, що сприятимуть розвитку, просуванню і популяризації читання на території Харківської області, розробці та реалізації модельних довготривалих проектів, розрахованих на адресну роботу з усіма соціальними і читацькими групами.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що бібліотеки регіону намагаються активізувати інформаційно-комунікаційну взаємодію як у вертикальній так і горизонтальній площині з усіма представниками соціокомунікативного простору регіону. Яскравим прикладом такої роботи є реалізація низки дослідницьких проектів, формування передумов розробки та реалізації регіональної програми читання.

Використані джерела

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів від 30.09.2009 р. № 1228-р // Уряд. кур'єр. – 2009. – 28 жовт.
2. Капустіна, Н. Регіональний дослідницький проект «Харків - територія читання» – підґрунтя формування регіональної програми молодіжного читання / Н. Капустіна, Ю. Ходарєва // Бібл. планета. – 2010. – № 1. – С. 18 – 20.
3. Ходарева, Ю.В. Год молодежи в библиотеках Харькова / Ю.В. Ходарева // Чтение на Евразийском перекрестке. Интеллектуальный форум чтения : сб. материалов форума (27 – 28 мая 2010 г.) / М-во культуры Челяб. обл., ФГОУ ВПО «Челяб. гос. акад. культуры и искусств», Каф. библ.-информ. деятельности. – Челябинск : ЧГАКИ, 2010. – С. 260–264.

В.А. Маркова

КНИГА ЯК СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ФЕНОМЕН: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Друга половина XX ст. стала часом випробування для традиційної книги, форма якої (кодекс) була пануючою з перших століть нашої ери. У постмодерністських концепціях були поставлені під сумнів ідеї смислу, автора, а потім і читача. Ці процеси і за часом, і за суттю, збіглися з розвитком нових інформаційних технологій і стали їх ідеологічним підґрунтям Смисл став множинністю смислів, смислом як «процесом виробництва смислу» (Ю.Кристєва), «слідом» (Ж. Дерріда). Місце книги, що втілювала в собі ідею цілісності, посіло «нелінійне письмо» (Ж. Дерріда), «інтертекст» (Ю. Кристєва),«багатовимірний простір, де сполучаються і сперечаються один з одним різні види письма» (Р. Барт),технологічним утіленням якогоє гіпертекст. Автор став «авторською функцією» (М. Фуко), «керівником проекту» (у випадку колективної творчості в Інтернеті). Разом з читачем він знайшов своє уособлення у фігурі «користувача». Очевидно, що в цих умовах традиційна книга потребує апології і вести її необхідно саме з позиції унікальності книги як соціально-комунікативного явища. Умовою досягнення поставленої мети є розширення меж книгознавчого дискурсу, зняття міждисциплінарних бар'єрів.Апологія книги як цілісності матеріального і духовного можлива лише в контексті загальногуманітарного міждисциплінарного дискурсу, до якого будуть долучені всі науки, які тією чи іншою мірою вивчають книгу.

Водночас, зазвичай, ми маємо справу з повною ізольованістю книгознавчого дискурсу. Такий стан справ не можна вважати задовільним в умовах сучасної конкуренції з електронними засобами інформації. Наприкінці 1990-х років це призвело до того, що книгознавці, особливо ті, котрі дотримувалися традиційних поглядів, опинилися в стані розгубленості перед натиском нових інформаційних технологій і вирішили відмежуватися від них, виправдовуючись тим, що електронна книга не є об'єктом книгознавства. «Інформатики» ж, навпаки, дотримувалися погляду на книгу як «спосіб інформаційного спілкування, що формується культурно-історично» (О.А. Гречіхін), а тому вважали, що електронну

книгу доцільно розглядати в книгознавчому аспекті Таке протистояння привело лише до того, що на наших очах виникло немовби два книгознавства з різними об'єктами та дослідницьким інструментарієм Тому потрібно усунути це протистояння. Це можливо шляхом повернення до цілісного погляду на природу книги, рефлексувати не лише з приводу традиційної форми книги та впадати в розпач, що її витісняють електронні засоби інформації, а й зважати на ті трансформації, що відбуваються з книгою в умовах інформаційного суспільства

На особливу увагу заслуговують дослідження в таких галузях, як загальна теорія комунікації, теорія літератури, культурологія, семіотика. Традиційно більшою мірою зазначені науки цікавила змістовна складова книги, але тенденцією останніх десятиріч стала актуалізація уваги у межах зазначених дисциплін до матеріальної складової. Важливою передумовою такого міждисциплінарного діалогу є формування нової наукової дисципліни — соціальні комунікації, яка нещодавно набула в Україні статусу наукової спеціальності. Теоретичну базу дослідження книги як соціально-комунікативного феномену складають публікації фахівців у галузі теорії соціальної комунікації, ноокомунікології, книгознавства, інформатики, семіотики культури, літературознавства, культурології, а саме: С.С. Аверинцева, І.Є Баренбаума, А.О Бєловицької, К.Д. Ванхузера, Р.С. Гіляревського, О.А. Гречихіна, Є.А. Динерштейна, О.А. Добіаш-Рождественської, Г Кавалло, Л.І. Кисельової, М.М Куфаєва, Ю.М. Лотмана, В.С. Люблинського, В.М. Ляхова, М.Маклюена, І.Г. Моргенштерна, Є.Л. Немировського, Д.Д. Пітерса, М.О. Рубакіна, А.В. Соколова, Ю.М. Столярова, В.О. Фаворського, Р. Шартьє, Г.М. Швецової-Водки, О Шпенглера, У. Еко, М. Епштейна, Т.Х. Еріксена та багатьох інших

Г.М. Швецова-Водка під час розгляду книги в системі соціальної комунікації акцентувала увагу на комунікаційних посередниках (книговидавцях та книгорозповсюджувачах), адже саме завдяки їх втручанню книга вирізняється серед інших документів [4, с. 225]. Її модель є цілком слушною для сучасного стану книжкової комунікації, причому в традиційному стані (книжкова комунікація в умовах панування електронних засобів комунікації в роботі не розглядається). Потрібно ж основну увагу приділити безпосередньо дослідженню соціально-комунікативних властивостей самої книги як єдності змісту і форми в її

історичному розвиткові, що зумовлений співвідношенням моделей письма/читання, притаманних певним епохам, які набувають свого втілення в певній матеріальній формі.

«У цьому світі ми не граємо в шахи з вічними фігурами, подібними королю та слону; фігури є тим, що з них роблять конфігурації, які змінюють одна одну на шаховій дошці» [5, с. 236], — вислів Поля Вейна, до якого варто прислухатися і зосередити увагу саме на конфігураціях трьох основних комунікативних складових книги: авторі, читачеві та книзі, яка є уособленням діяльності всіх тих, хто причетний до її створення і поширення (переписувачів і друкарів, художників і дизайнерів, видавців і книготорговців).

За вдалим визначенням американського фахівця з теорії комунікацій Д. Пітерса, після Другої світової війни у роздумах щодо проблеми комунікації домінували два дискурси: технічний (у термінах теорії інформації) і терапевтичний (у термінах хвороби та одужання) [3, с. 31–40]. Перший спирався на тези, що викладені батьком сучасної кібернетики Н. Вінером у праці «Кібернетика, або управління і зв'язок у тварині та машині" (1948). Учений наполягав на спорідненості процесів управління і зв'язку («communication» (англ.) у машинах, живих організмах та суспільствах Ці процеси полягають у передачі, збереженні та переробці інформації. Елементарна схема комунікації стала вихідною для досліджень найширшого спектра явищ. Використовується вона і в дослідженнях соціально-комунікативної природи книги (Г. М. Швецова-Водка, А. В. Соколов).

І якщо в межах «технічного» дискурсу надія на подолання комунікативних негараздів покладалася на вдосконалення технологій, то у «терапевтичному» дискурсі акценти було зроблено на психологічні прийоми, що здатні подолати будь-які перешкоди в міжособистісних взаєминах. Цей напрям набув нині своє плідне втілення в бібліотекознавчих дослідженнях з проблем психології спілкування в бібліотеці (С О Єзова, І О. Мейжис, С.Г. Матліна). Д. Пітерс же вважає і першу, і другу надії утопічними, а вихід убачає у визнанні прекрасної іншості всього сущого без оплакування нашої нездатності проникнути у внутрішній світ іншого. Автор ніколи не може сподіватися на адекватне сприйняття його тексту читачем, які б технічні й психологічні засоби ми не

застосовували, і це прекрасно. У цьому сенсі варто прислухатися до думки сучасного російського філософа В.В. Бібіхіна: «Чи можна сподіватися коли-небудь подолати нерозуміння, що на кожному кроці виникає поміж людьми? Смисли бережно перекладались би тоді з рук в руки, залишаючись незмінно рівними собі. Їх зміст, що застарів, свято зберігався б. Але відмирало б за непотрібністю щось важливіше. Авжеж, катастрофа, що відбувається з моєю думкою в чужій голові, це водночас народження там нової думки» [1, с. 161].

Принциповим моментом є те, що роль книги в суспільстві полягає не тільки в збереженні і передачі інформації, а й у генеруванні нової інформації. Книга постає не тільки способом, засобом або каналом комунікації, а й суб'єктом комунікації, як раніше це зазначав М.М. Куфаєв [2]. А тому вважаємо за доцільне відмовитися від традиційної лінійної схеми комунікації і розглянути книгу в просторі комунікації, що має свою власну складну топологію.

Використані джерела

1. Бибихин, В. Понять другого / В. Бибихин / Бибихин, В. Слово и событие. М., 2001. – С. 163–166.

2. Куфаев, М.Н. Проблемы философии книги. Книга в процессе общения / М.Н. Куфаев. – М. : Наука, 2004. – 188 с.

3. Пітерс, Д.Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Д.Д. Пітерс. – К. : КМ Академія, 2004.– 302 с.

4. Швецова-Водка, Г.М Документознавство: навч. посібник Г.М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007.–398 с.

5. Veyne, P. Foucault revolutionnel'histoire / P. Veyne // Veyne, P. Comment on ecritl`histoire: Suivi de Foucault revolutionnel`histoire. – Paris: Editions de Seuil, 1978. – P. 236.

Секція 3. Формування інфраструктури професіональних комунікацій

В.В. Сєдих

БІБЛІОТЕКИ ХАРКІВЩИНИ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, КОМУНІКАЦІЇ

Історія бібліотечної справи Харківщини залишається мало-дослідженою. Першим істоіографом харківських бібліотек був професор. Д.І. Багалій [1], його дослідження продовжувала Н.Я. Фрідьєва [9]; нині фахівці, дослідники намагаються вивчити історію окремих бібліотек, життєвий шлях видатних бібліотекарів тощо. За цим напрямом багато років плідно працює Н.М. Березюк [3]. Успішним виявився проект колективу ХДНБ «Бібліотека в історичному просторі трьох епох» [4]. Певний інтерес до бібліотечної історії регіону зберігається у науковців ХДАК. Але узагальнюючої праці у вигляді збірника наукових статей чи монографії поки що немає.

Важливою проблемою у вивченні історії харківських, слобожанських книгозбірень є точка відліку. В якому часі шукати народження бібліотек на території регіону? Тут завжди вирувало життя, яке було перервано тільки на кілька століть (XIII – XVII ст.). Відомо, що колись на цих теренах мешкали різні народи: скіфи, печеніги, половці та ін., але чи була в них писемна культура? Інша річ, – Київська Русь – велика християнська держава, одна з наймогутніших в Європі Колись на території сучасного Харкова знаходилось невелике місто Донець, що межувало з половецькими землями. Тут був княжий двір, могли бути церкви, школа. Християнство – книжна релігія, а якщо були книги, то могли бути і бібліотеки.

Потрібно чекати нових знахідок археологів. Нині ж ми тільки стверджуємо, що перші бібліотеки на території сучасної Харківщини (частина Слобожанщини) виникають у другій половині XVII ст. Саме у цей час формувалась інфраструктура Слобожанської України, в т.ч. її релігійні та освітянські компоненти. Українці, які колонізували ці землі, почали активно розбудовувати церкви, монастирі, школи. Їх діяльність була б неможливою без книги, книгозбірень. Переселенці разом з іншими речами привезли з собою власних священиків, церковну атрибутику, в т. ч. богослужебні та інші книги, ікони тощо. Майже у кожній церкві в ті часи

зберігались і використовувались різноманітні релігійні книги українського друку XVI – XVII ст. Отже, першими бібліотеками на Харківщині були бібліотеки церков, зокрема монастирів.

Протягом другої половини XVII століття на Слобожанщині було засновано до 20 монастирів (вони за статутом мали мати книгозбірні), у т.ч. Покровський чоловічий монастир на території харківської фортеці (1689 р.). Вважаємо його книгозбірню першою бібліотекою Харкова. За свідченням відомих істориків Філарета, Д.І. Багалія, її фонд налічував до 100 книг, які призначались для церковних відправ, читання ченців, самоосвіти священиків. Зокрема, тут зберігались Острозька Біблія 1581 р., требник Петра Могили 1646 р., апостол Львівської друкарні 1666 р., тріоди XVII ст. львівських і київських друкарень, твори Лазаря Барановича. Аналогічним був зміст фондів інших монастирських бібліотек, серед яких найстаріша – книгозбірня Святогірського монастиря (1625 р.). Їх фонд зростав, перш за все, за рахунок книжкових пожертв. Так, у бібліотеці Курязького монастиря (10 км від Харкова) зберігалось багато дарованих книг. Зокрема, требник Петра Могили 1646 р. супроводжував напис: «Монастирю Харківському Преображенському надав сію книгу Павло Леонтьєвич Крамарь».

Любов, шана до освіти завжди були притаманні українцям. Отже, прийшовши на нові землі, вони будували церкви та школи при них. За даними Д.І. Багалія, у 1732 р. у Харківському полку було 20 шкіл, у Сумському – 47. Одна школа приходилася на 2,5 тис. жителів краю. Для навчання використовували церковні книги, невеличкі бібліотеки [1].

У XVII ст. існували ще й домашні, особисті бібліотеки, власниками яких були священики високого рангу, козацька старшина, серед якої були бібліофіли. Так, харківський полковник Ф. Шидловський мав 14 церковних книг, 10 – світських, у т.ч. одна – латиною, дев'ять – польською мовою, він також мав музичні інструменти [1].

У XVIII ст. урізноманітнюється мережа бібліотек. Так, крім існуючих, до її складу ввійшла бібліотека Харківського колегіуму, а наприкінці століття – Головного народного училища. Переведення цифірної школи з Бєлгорода (була заснована у 1721 р.) до Харкова (1726 р.), виникнення тут навчального закладу вищого рівня – Харківського колегіуму (другого за значенням після Києво-Могилянської академії) – не було випадковим, оскільки поселенці Слобожанщини принесли з собою традиції шкільної і духовної освіти, вони майже всі були

письменними. Одночасно із заснуванням Колегіуму при ньому була організована бібліотека, яка згодом стане першою книгозбірнею громадського користування у Харкові. Фактично її засновником був білгородський єпископ Єпифаній Тихорський – вихованець Києво-Могилянської академії. З моменту надходження до неї особистої бібліотеки С. Яворського значущість цього закладу підсилилась. На той час не було жодного бібліофіла, який би не знав про книжкові цінності Колегіумської бібліотеки. Вже у 1760-х роках її фонд налічував 2,5 тис прим , а у 1840 р – 5 тис. Джерелом комплектування були добровільні пожертви книгами (найчастіше); купівля; книгообмін, централізоване надходження підручників За видами документів – книги і періодичні видання; за мовами – переважно латина, значно менше – слов'янські, в т.ч. російська. За змістом – богословські твори, праці античних авторів, галузева література, художні твори тощо [7].

Робота бібліотеки була організована на професійному рівні. Посаду бібліотекаря обіймав хтось із викладачів, інспекторів, які комплектували фонд, зберігали його, подавали до використання, створювали каталоги, інвентарні описи, обслуговували читачів, серед яких було чимало відомих осіб: Г. Сковорода, І. Двигубський, М. Гнедич, С Тевяшов, М. Каченовський, Г. Базилевич, А. Ковалинський тощо. При бібліотеці, що розташовувалась в окремому приміщенні, існувала бурсацька бібліотека.

Отже, книгозбірня Колегіуму стала у XVIII ст. окрасою мережі українських бібліотек, вона була першою бібліотекою на Слобожанщині, відкритою для всіх, хто потребував книги. В цілому ж, до початку XIX ст. на Харківщині склалася наступна мережа бібліотек: церковні, монастирські, бібліотеки навчальних закладів та приватні (особисті)

Протягом XIX ст. на Харківщині формувалися позитивні соціальні чинники щодо розвитку бібліотек. Харків розвивається як потужний промисловий, торговельний, освітній центр України Крім десятків промислових об'єктів, залізниці, ярмарок, у місті формується система освітніх закладів, в якій були представлені всі можливі елементи: від вищої школи університету до нижчої. Це було надсприятливе середовище для бібліотек. Вже у 1805 р. в систему бібліотек увійшла книгозбірня Харківського університету, а згодом – бібліотеки інших навчальних закладів. Так, фонд бібліотеки першої Харківської гімназії налічував 5 тис. прим.

Всеросійський рух за відкриття публічних бібліотек у губернських і повітових містах, ініційований М. Мордвиновим, відбився у Харкові відкриттям першої публічної бібліотеки (1833 р.), доля якої, як і в переважній більшості інших міст, виявилася нещасливою. Вона була закрита у 1840-х роках. Серед харківців вона не була особливо популярною через високу плату за читання та інші, не менш серйозні, причини.

У другій половині XIX ст. ставлення до бібліотек у суспільстві змінюється. Кожна освічена людина, учні, студенти вже не в змозі задовольняти інформаційні потреби без книг та інших друкованих джерел. Книгозбірень, бібліотек не вистачає. По всій країні відновлюється рух за створення публічних бібліотек, передусім, громадських. Так, у Харкові до останньої чверті століття було відносно багато комерційних, у т.ч. спеціальних бібліотек, які обслуговували незначний прошарок заможних городян, залишаючись малодоступними для інших.

Парадоксально, але перші громадські публічні бібліотеки були засновані навколо губернського центру: у Сумах (1860 р.), Богодухові (1864 р.), Змієві (1879 р.) тощо. У Харкові громадська бібліотека була освячена лише в 1886 р. Згодом вона стала однією з найвідоміших, найвпливовіших бібліотек в Російській імперії.

Особливим типом загальнодоступних бібліотек були на той час народні, які безкоштовно обслуговували, переважно, селян. На Харківщині їх засновували Харківське товариство грамотності, земства, церква. Вони орієнтувались на менш підготовленого та менш освіченого читача, до того ж перебували під пильним контролем урядових установ, які обмежували їх комплектування так званими міністерськими каталогами. Отже, фонд був «бідним», однак, не дивлячись на це, народні бібліотеки мали виключно позитивне виховне, освітнє значення. На Харківщині у 1913 р. було створено майже 800 таких бібліотек (найбільше в країні), в т.ч. 5 – у Харкові [9].

У XX ст. урізноманітнюється мережа спеціальних бібліотек. До неї поступово входять книгозбірні нових навчальних закладів, наукових товариств, відомств, зокрема технічні бібліотеки підприємств, адміністративних установ, залізниці тощо. Серед них найпотужнішою була Фундаментальна бібліотека Харківського університету. Так, у 1805 р. її фонд становив 3219 прим., у 1815 р. – 15 тис., у 1875 – 100 тис., а у 1917 р. – майже 300 тис. документів. На початку XX ст. вона мала міцну,

європейського рівня, матеріально-технічну базу й стрімко розвивалася. З моменту заснування до 1837 р. бібліотеку очолювали університетські професори. Серед бібліотекарів-професіоналів найвідомішим був К.І. Рубинський – один із засновників українського бібліотекознавства. Робота була організована на високопрофесійному рівні, супроводжувалась постійними інноваціями, наприклад, вперше використовувалась жіноча праця [3].

Серед бібліотек наукових товариств найкрупнішою була бібліотека Харківського медичного товариства (заснована в 1860 р.). Її фонд налічував 8 тис. прим. Це було вузькоспеціалізоване зібрання вартісних документів з медицини.

У добу радянської влади урізноманітнюється, зростає кількісно мережа бібліотек. Вперше в історії всі вони утримуються державою, обслуговують читачів безкоштовно, а деякі обмеження в доступі до наукових, спеціальних бібліотек обумовлюються тільки специфікою їх роботи та ресурсними масивами. Особливо опікувались бібліотеками партійні органи (ВКП(б), КПРС), за участю яких визначалась бібліотечна політика, матеріальне забезпечення Навзаєм кожна бібліотека обов'язково пропагувала партійні та урядові документи, брала участь у державно-політичних кампаніях, комплектувалась згідно з партійними настановами, отже, виконувала, крім звичайних, ще й ідеологічну функцію.

Система бібліотек Харківщини була типовою для всіх регіонів України, СРСР. Вона складалась з бібліотек двох типів: масових і спеціальних, які утримувались за рахунок бюджетів різного рівня: республіканського, місцевого. На той час до мережі масових бібліотек входили профспілкові книгозбірні. На відміну від звичайних масових бібліотек, вони ще й відповідали за виконання виробничих планів підприємств, які їх утримували. Так, працівники бібліотеки ХЕМЗу брали участь у боротьбі з виробничим браком, а співробітники бібліотеки ХТЗ уважно стежили за будівництвом заводу, зокрема проводили голосні читання за темою «Боротьба з прогульниками і ледарями» і т.п. Масовими, профспілковими бібліотеками були охоплені різні райони міста, але переважна їх більшість скупчувалась у центральних.

Однак, оскільки до 1934 р. Харків був столицею УРСР, його бібліотечна мережа мала певні особливості: найкрупніша книгозбірня області – ХДНБ – разом з Всенародною бібліотекою України виконувала функції національної бібліотеки; у Харкові було засновано перший

бібліотечний вищий навчальний заклад (Український державний бібліотечний інститут, 1929); у місті, починаючи з XIX ст., формувалась міцна бібліотечна школа (В. Джунковський, М. Сумцов, Д. Багалій, Л. Хавкіна, К. Рубинський, Н. Фрідьєва, М. Годкевич, Б. Борович та ін.) – ядро українського бібліотекознавства; Харків та Київ стали центрами бібліотечної комунікації (тут організовувались перші бібліотечні асоціації, товариства, наукові конференції та бібліотечні з'їзди).

На початку 1940-х років у Харківській області функціонувало понад 2 тис. бібліотек різного підпорядкування із загальним фондом 4,2 млн прим. Таким чином, у першій половині XX ст. Харків став радянською бібліотечною столицею, центром інновацій, фахової ініціативи [6].

Наслідки Другої світової війни були для Харківщини жахливими: майже всі бібліотеки було зруйновано, втрачено сотні тисяч документів. Тільки втрати міських бібліотек лише у 1943 р. становили 250 – 270 тис. прим. Найбільшими були втрати наукових, спеціальних бібліотек, найцінніші видання з яких були вивезені за межі України.

До початку 1950-х років бібліотечну мережу регіону було відновлено. Втрати фонду частково було компенсовано завдяки діяльності державного книжкового фонду, збільшення кількості обов'язкових примірників, допомозі населення.

Розвиток промисловості, інших сфер матеріального виробництва, постійна увага партійних органів неабияк сприяли зміцненню духовної інфраструктури області. Найбільш динамічно розвивалися бібліотеки з кінця 1960-х до 1980-х років. Бібліотекарі називають цей період «золотим десятиріччям», так, за статистичними даними, на кінець 1969 р. на Харківщині діяло 2410 бібліотек, зокрема у Харкові – 900. Серед них міських бібліотек для дорослих – 44, міських бібліотек для дітей – 37, бібліотек ВНЗ – 21, профспілкових – 342, технічних – 180, сільськогосподарських – 6, медичних – 21, бібліотек технікумів – 40, бібліотек профтехучилищ – 24 тощо. В області на цей час працювали майже 600 сільських книгозбірень, 38 – дитячих, 187 – профспілкових, 12 – колгоспних, 1310 – шкільних, 67 – інших відомств [10].

Постанова ЦК КПРС «Про підвищення ролі бібліотек в комуністичному вихованні трудящих та науково-технічному прогресі» (1974), крім обов'язкових ідеологічних мантрів, містила інноваційні пропозиції щодо централізації бібліотек. Цей процес обіцяв покращити

бібліотечне обслуговування без додаткових матеріальних витрат, відповідав загальноприйнятій світовій практиці організації роботи публічних бібліотек. Цей документ сприяв і зростанню кількості книгозбірень. Отже, на кінець 1980 р. на Харківщині діяло 2720 бібліотек, з них 925 – МК УРСР, 266 – профспілкових, 60 – відомчих, 1022 – шкільні, 22 – ВНЗ, 222 – технічні, 16 – сільськогосподарських, 50 бібліотек технікумів, 90 – медичних, 47 бібліотек профтехучилищ. До новоутворених ЦБС увійшло 919 бібліотек, в т.ч. одна ЦМБ, 33 ЦРБ, 802 бібліотеки-філії, 83 дитячі філії. Таким чином, всі масові бібліотеки були централізовані. Не всі очікування виправдалися, але престиж масових бібліотек (особливо центральних) поступово зростав. Так, фонд ЦМБ ім. В. Бєлінського дорівнював майже 100 тис. прим. Її структура була подібною до обласної бібліотеки, покращився кадровий склад.

За таких умов з року в рік збільшувався набір студентів на бібліотечний факультет ХДІК, було відкрито бібліотечне відділення в Харківському училищі культури. Тільки ХДІК до 1989 р. підготував близько 10 тис. бібліотекарів вищої кваліфікації. Цікаво, що й нині більше третини працюючих бібліотекарів є випускниками Харківської державної академії культури (сучасна назва).

Набрані темпи бібліотечного будівництва підтримувались до початку 1990-х років. Так, у 1991 р. на Харківщині зафіксована 2351 бібліотека, з них 928 – МК УРСР, 208 – профспілкових, 978 – шкільних, 22 – ВНЗ, 50 бібліотек технікумів, 61 – ПТУ, 20 – сільськогосподарських, 84 – медичних. До складу ЦБС увійшло 922 бібліотеки [10].

Значне зменшення загальної кількості бібліотек почалось з другої половини 1990-х років під впливом системної економічної кризи в Україні. Слід відзначити, що гнучке управління бібліотечною справою на Харківщині дозволило зберегти бібліотечну мережу, хоча вона зазнала певних втрат. На кінець 2011 р. мережа налічує 2048 бібліотек, підпорядкованих різним відомствам. Отже, у порівнянні з 1991 р., кількість книгозбірень скоротилась майже на 20%. Якщо це порівняти із скороченням обсягів промисловості, то зменшення не видається катастрофічним. На Харківщині функціонують 843 бібліотеки МК, 36 – профспілкових, 915 – шкільних, 40 – бібліотек ВНЗ, 41 – технікумів, 52 – бібліотеки профтехучилищ, 12 – сільськогосподарських, 56 – медичних, 16 – релігійних конфесій. В області працюють 39 ЦБС, які об'єднують 703 бібліотеки-філіали, самостійно працюють 33 книгозбірні. Число

автономних публічних бібліотек набагато менше, ніж в інших регіонах України, що свідчить про належний рівень управління місцевими ЦБС, особливо на території області, позитивний вплив обласних бібліотек як методичних центрів.

Найкрупнішою є ХДНБ (7,1 млн прим.). Крім неї до бібліотек-«мільйонників» належать ЦНБ Харківського національного університету (3,3 млн док.), Харківська державна наукова медична бібліотека (1,2 млн док.), НТБ Харківського національного технічного університету «ХПІ» (1,6 млн прим.), ЦНТБ Харківського центру науково-технічної та економічної інформації (15,7 млн док.)[6].

У Харкові збереглися всі 9 ЦБС, які об'єднують майже 90 бібліотек, три обласних бібліотеки. Харківська обласна наукова бібліотека залишається надійним науково-методичним центром публічних бібліотек області, підтримує державну бібліотечну політику на регіональному рівні. Практично зникли з бібліотечної карти області профспілкові бібліотеки, різко зменшилась кількість технічних, відомчих бібліотек, оскільки підприємства, установи, що їх утримували, чи припинили своє існування, чи не мають достатніх ресурсів для їх фінансування. Шкода, але бібліотечна статистика нині не є досконалою, отже, й наведені дані можуть бути не зовсім точними, тому будь-які серйозні висновки передчасні.

Однак, незважаючи на зменшення кількості книгозбірень, потенціал тих, що збереглися, зміцнився. Багато з них були комп'ютеризовані, беруть участь у корпоративних проектах. У Харкові під керівництвом ХДНБ та Асоціації сучасних бібліотечно-інформаційних технологій об'єдналися 18 бібліотек задля ведення спільного зведеного електронного каталогу періодичних видань, що надходять до цих установ. А міські публічні бібліотеки на чолі з ЦМБ ім. В.Г. Бєлінського та названою Асоціацією розробляють зведений електронний каталог міських бібліотек. Значна частина спеціальних бібліотек, в т.ч. вузів, бере участь у корпоративних проектах відомчого всеукраїнського рівня та зарубіжних.

В області працює майже 2000 бібліотекарів, частина з яких об'єднана у різні бібліотечні асоціації. Висококваліфікованих фахівців продовжує готувати факультет бібліотекознавства та інформатики ХДАК,

---

[6] Статистичні дані представлені Харківською ОУНБ.

але нині набір студентів скоротився в декілька разів Навколо ХДАК гуртується одна з найпотужніших регіональних наукових бібліотечних шкіл, представниками якої є не тільки науковці академії, але й дослідники з харківських бібліотек, інших міст.

Отже, для подальшого розвитку бібліотечної системи створено належні умови: збереглася мережа, потенціал окремих бібліотек, оновлюються кадри, автоматизуються бібліотеки. Але її майбутнє буде залежати від ефективності професійних комунікацій, подальшої взаємодії з метою формування спільного інформаційного простору – інформаційного ресурсу регіону, який гарантує бібліотекам їхню затребуваність суспільством, підтримку місцевих органів влади в будь-яких позитивних аспектах.

Використані джерела

1. Багалей, Д.И. История города Харькова за 250 лет его существования: ист. моногр. Т. 2. [XIX – начало XX века] / Д.И. Миллер. – Х., 1912. – 973 с.
2. Багаліївський збірник: академік Д.І. Багалій та бібліотечна справа України: наук. ст. та матеріали Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; уклад. О.П. Куніч; ред. кол.: В.Д. Ракитянська, І.Я. Лосієвський, В.В. Седих, Н.І. Полянська. – Х. САГА, 2008. – 308 с.: іл., фото. – Бібліогр.: С. 238–258 (88 назв.).
3. Березюк, Н.М. Библиотека Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина за 200 лет [1805 – 2005] / Н.М. Березюк, И.Г. Левченко, Р.П. Чигринова. – Х., 2006. – 337 с.
4. Бібліотека в історичному просторі трьох епох. До 125-річчя Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка: нариси / ДЗ «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка»; ідея проекту В.Д. Ракитянська; керівник проекту В.В. Мирошнікова. – Х.: РА «ІРІС», 2011. – 239 с.
5. Дубровіна, Л.А. Бібліотечна справа в Україні в XX столітті / Л.А. Дубровіна, О.С. Онищенко. – К., 2009. – 530 с.
6. Історія міста Харкова XX століття: [кол. наук. моногр.] О.Н. Ярмиш [та ін.]. – Х. : Фоліо, Золоті сторінки, 2004. – 686 с.
7. Посохова, Л.Ю. Харківський колегіум: [XVIII – перша половина XIX ст.] / Л.Ю. Посохова. – Х., 1999. – С. 115–125.
8. Седих, В.В. Бібліотечне життя Харкова в 1920 – 1930-х рр. / В.В. Седих // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань У 2 ч. Ч. 2. матеріали міжнар. наук. конф., 26 – 27 лют. 2009 р. ХДАК, Акад. мистецтв України, Ін-т культурології. – Х., 2009. – С. 133–136.
9. Фридьева, Н.Я. Бесплатные народные библиотеки в г. Харькове в период первой русской революции / Н.Я. Фридьева // Ученые записки ХГБИ. – Х., 1956 – Вып. 2. – С. 141–162.

О. А. Литвиненко

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОММУНИКАЦИЙ В БИБЛИОТЕКАХ ХАРЬКОВА (по результатам исследования)

Стремительное развитие информационных технологий привело к изменению потребностей современного читателя. Чтобы оставаться востребованным в современной социокультурной среде региона, библиотечному сообществу необходимо систематически подтверждать актуальность своего функционирования, незаменимость свойственных библиотекам функций. Многовековой опыт библиотечной деятельности доказал, что огромную роль в сохранении библиотеками своего места в обществе является кооперация с коллегами. Именно поэтому актуальным было проведения научно-исследовательским отделом библиотековедения и библиографиведения ХГНБ регионального исследования «Взаимодействие библиотек Харькова как условие их развития». Одной из основных задач было выявление специфики корпоративного библиотечного движения региона в системе профессиональных коммуникаций.

Можно выделить два наиболее распространенных определения понятию «профессиональные коммуникации»: коммуникация группы людей, объединенной общим родом занятий [4]; информационный аспект профессиональной деятельности, выявляющий сопоставление образов профессионального сознания [2]. В исследовании использовалось первое определение.

В ходе исследования было проанализировано 39 анкет библиотек разного ведомственного подчинения. Из них – ХГНБ, областные библиотеки Харьковская областная универсальная научная библиотека (ХОУНБ) Харьковская областная библиотека для детей (ХОБД), Харьковская областная библиотека для юношества (ХОБЮ); 10 библиотек ЦБС, 18 – библиотек вузов, 7 – библиотек научных институтов и учреждений. Исследование корпоративных ресурсов библиотек также предполагало анализ контента веб-сайтов библиотек, содержащий информацию о региональных партнерских программах и проектах.

Анкетирование позволило выявить ведущие профессиональные объединения, сообщества и ассоциации, в которых состоят библиотеки разного ведомственного подчинения. Так, членами Украинской

библиотечной ассоциации (УБА) являются 90% публичных библиотек и 33,3% вузовских библиотек. Членами Ассоциации современных информационно-библиотечных технологий (АСИБТ) являются 30% публичных библиотек и 33,3% вузовских. Городская специализированная музыкально-театральная библиотека им. К.С. Станиславского является членом Всеукраинской ассоциации библиотек и музеев сценического искусства Украины. Научно-техническая библиотека Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (НТБ НТУ «ХПИ») членом Ассоциации региональных библиотечных консорциумов (АРБИКОН), «ИРБИС-Корпорации», а также, совместно с научной библиотекой (НБ) национального фармацевтического университета – ассоциации «Информатио-консорциум».

В ходе исследования было выявлено отношение библиотек к реализуемым корпоративным проектам. Анализ ответов респондентов позволил выделить несколько положительных и отрицательных сторон участия библиотек в партнерских программах.

К положительным сторонам корпоративной каталогизации относятся такие новые возможности:

- оперативное получение информации о наличии необходимой книги в определенной библиотеке;
- отсутствие дублирования библиографических записей, в результате чего существенно сокращается время и средства на обработку документов;
- оптимизация усилий, средств и человеческих ресурсов на ведение каталога;
- мобильное и оперативное предоставление информационных услуг;
- обмен профессиональным опытом, развитие библиотечного сервиса.

Среди положительных сторон ведения объединенной виртуальной справочной службы библиотек респонденты выделили:

- возможность изучения удаленного пользователя и характера его запросов;
- формирование новой аудитории читателей;
- расширение традиционных функций библиографа.

Формирование корпоративных цифровых коллекций респонденты считают целесообразным, поскольку это способствует:

- сохранению физического состояния изданий;

раскрытию библиотечных фондов с помощью презентаций на собственных веб-сайтах;

- обучению сотрудников библиотек компьютерной грамотности, в частности работе со специальными программами.

Респонденты считают перспективным участие в программе «Библиомост», которая позволяет перенимать лучший отечественный и зарубежный опыт, компьютеризировать библиотеки благодаря помощи спонсоров, продвигать на информационном рынке библиотечные услуги и налаживать работу со СМИ Формирование реферативных и аналитических БД способствует популяризации библиотеки как информационно-коммуникационного центра вуза, аккумулятора научных трудов профессорско-преподавательского состава. Ведение корпоративных проектов, по мнению респондентов, способствует повышению имиджа библиотекаря, развитию его квалификации, персональной ответственности участников проектов, повышению информационной культуры читателей, а также уровня научных работ Необходимо также отметить проект ХОБД «Бібліомістечко», формирующий единое информационное пространство для привлечения новых читателей в библиотеки, создания благоприятной среды для общей работы библиотекарей, учителей.

Помимо положительных сторон участия в корпоративных проектах, респонденты отметили и проблемы:

- необходимость усовершенствования структурирования рубрик электронных каталогов, преодоление субъективности систематизации,

- устранение нерационального распределения работ между библиотеками-участницами;

слабость материально-технической базы библиотек, отсутствие единого читательского интерфейса и лингвистического обеспечения доступа ко всем корпоративным коллекциям и ресурсам,

- угроза коммерциализации проектов в ближайшем будущем, отсутствие гарантий долгосрочного участия в проектах,

- нехватка единой нормативно-технологической документации, которой руководствовались бы все участники проектов;

слабый уровень ответственности библиотек-участниц по выполнению сроков и требований подачи материалов для поддержки функционирования проекта;

нежелание сотрудников библиотек брать на себя дополнительные обязанности по участию в партнерских программах.

Несмотря на существующие проблемы, библиотеки не желают останавливаться на достигнутом, и в ближайшем будущем планируют принять участие в нескольких корпоративных программах. Такое желание выразили 70% работников публичных библиотек, отметив первоочередность проектов по корпоративной каталогизации, ведению объединенной виртуальной справочной службы, аналитических и фактографических баз данных. Расширить свое участие в партнерских программах стремятся и 53,8% вузовских библиотек. Освоив методику ведения корпоративной каталогизации, ведения баз данных, МБА и виртуальной справки, библиотеки ведущих вузов Харькова планируют оптимизировать программное обеспечение реализуемых проектов Так, НТБ НТУ «ХПИ» планирует предоставлять доступ к сборникам научных трудов на современной технологической платформе с расширенными функциональными возможностями и базовыми компонентами новой программной среды Open Journal Systems производства Public Knowledge Project совместно с Национальной библиотекой Украины им В.И. Вернадского. НБ Харьковского национального технического университета сельского хозяйства им. П. Василенко планирует присоединиться к «ИРБИС-Корпорации». Библиотеки научных институтов и учреждений, к сожалению, не планируют принимать участие ни в одном из корпоративных проектов.

Несмотря на невысокий уровень активности библиотек в создании и ведении корпоративных ресурсов, сотрудники 88,2% библиотек убеждены в необходимости создания единого регионального центра координации и кооперации библиотек города. При этом 11,8% респондентов не уверены в необходимости создания такого центра, поскольку считают, что библиотеки разных систем и ведомств имеют различную специфику формирования фондов, обработки документов и ведения электронных каталогов. Отдельные респонденты отметили, что функции такого межбиблиотечного регионального центра уже реализует УБА.

Анкетирование также позволило выявить не только отношение респондентов к необходимости создания такого межбиблиотечного центра,

но и установить ведущие организации, которые, по мнению библиотечных специалистов Харькова, способны его возглавить. Было определено, что наивысший уровень доверия со стороны библиотечного сообщества принадлежит ХГНБ (58,8%). Большим авторитетом также пользуются Харьковское областное отделение УБА (29,4%), ХОУНБ (23,5%), НБ ХНУ им В.Н Каразина (11,8%). Среди других организаций были названы АСИБТ и вузовские библиотеки в целом (по 5,9%), библиотеки-методические центры города – 2,9%.

Положительной тенденцией является готовность некоторых библиотек разделить обязанности по созданию единого регионального межбиблиотечного центра и стать одним из организаторов корпоративного библиотечного движения в регионе. За свой вклад они не требуют ни дополнительного финансирования, ни увеличения числа сотрудников. Так, ЦБ Дзержинского района готова заниматься ведением корпоративных каталогов, ЦБ Коминтерновского района – регулировать вопросы по созданию правовых центров для молодежи на базе библиотек. Харьковская научная медицинская библиотека готова продолжать свою деятельность методического центра для медицинских библиотек города, ХОБД планирует способствовать развитию детского чтения на региональном уровне, НБ Украинской инженерно-педагогической академии намерена сотрудничать с коллегами в сфере создания библиографических ресурсов по вопросам инженерной педагогики, профессионально-технического образования. ХГНБ готова стать одним из организаторов корпоративного библиотечного движения в регионе в сфере корпоративной каталогизации.

В ходе анкетирования также были выявлены предложения библиотек по усовершенствованию корпоративного взаимодействия библиотек харьковского региона. Предложения были объединены в несколько групп.

- организационные,
- технико-технологические,
- информационно-имиджевые,
- психологические.

К организационным предложениям принадлежат следующие:

- начав с создания пилотного проекта, разработать положения и согласовать между библиотеками механизмы взаимодействия;

усилить взаимодействие библиотек с общими целями (по типам библиотек);

- координировать усилия и использовать опыт научных библиотек и библиотек вузов по улучшению работы публичных библиотек;

осуществлять корпоративные проекты не на региональном, а на государственном уровне;

сотрудничать с общественными организациями города;

- обеспечивать библиотеки научно-методическими и нормативными документами;

- изменить периодичность проведения заседаний методических объединений библиотек;

создавать беспрепятственный доступ к информации для людей с ограниченными физическими возможностями.

К предложениям технико-технологической направленности были отнесены:

- обеспечить открытый оперативный доступ пользователей к корпоративным ресурсам через телекоммуникационные сети;

- максимально обеспечить библиотеки компьютерной техникой и специализированным программным обеспечением для формирования цифровых коллекций и реализации ЭДД;

- внедрять технологии веб 2.0;

обеспечить возможность участников общаться с помощью информационно-коммуникационных технологий в режиме реального времени для оперативного решения проблем.

Суть информационно-имиджевых предложений библиотек состоит в следующем.

повышении уровня информированности библиотечного сообщества о корпоративном взаимодействии библиотек региона (существующих и перспективных проектах, их задачах, условиях вступления, обязательств участников);

- разработка комплексов мероприятий по организации работы со СМИ;

стимулирование проведения пиар-акций библиотек и библиотечных услуг.

Предложения по оптимизации корпоративного взаимодействия библиотек региона, обусловленные психологическим климатом в коллективе, касаются решения таких проблем:

существующая психологическая обособленность библиотек и отдельных сотрудников, их нежелание выполнять задачи регионального и национального значения;

профессиональная скупость – нежелание делиться своими библиографическими записями, базами данных, электронными коллекциями и другими продуктами с коллегами из других библиотек;

служебная лень – стремление минимизировать объем выполняемой сотрудником работы.

Проведенное анкетирование позволило сделать следующие выводы:

- корпоративное взаимодействие библиотек региона находится на довольно низком уровне, основными причинами которого называют отсутствие координатора и низкий существующий уровень информационного и технико-технологического обеспечения;

библиотечное сообщество признает необходимость ведения корпоративных проектов, отмечая ряд преимуществ участия в них, а также целесообразность создания единого межбиблиотечного регионального центра, при этом лишь немногие библиотеки готовы внести реальный вклад в работу;

возглавить межбиблиотечный региональный центр, по мнению библиотечного сообщества, следует Харьковскому областному отделению УБА;

наибольшее количество региональных проектов реализуется в ведущих публичных библиотеках Харькова – ХГНБ, ХОУНБ, ХОБД, ХОБЮ, формирующих региональное направление развития для библиотек других ведомственных подчинений.

Результаты анкетирования позволяют утверждать о необходимости разработки алгоритма координации регионального проекта на основе принципа централизации: создание центра, который возьмет на себя организационную, методическую и технологическую поддержку всей системы, разработку плана общей деятельности: постановку целей и задач, частное распределение функций между библиотеками-партнерами,

соблюдение технологий и регламентов. К решению этого вопроса необходимо активно привлекать руководителей существующих библиотечных объединений и ведомств библиотек Харькова; заслушать предложения и, учитывая их техническое и материальное состояние, определить их возможное долевое участие. Веб-сайт межбиблиотечного регионального центра должен содержать единый каталог изданий всех библиотечных фондов региона, позволяющий пользователю оперативно находить нужную книгу и осуществлять целевой запрос в определенную библиотеку. Базы данных, электронные коллекции библиотек, а также полезные пользователю тематические интернет-ресурсы должны быть сгруппированы по отраслям. Ключевой целью организации данного центра должен стать как профессиональный обмен опытом библиотеками, так и максимальное улучшение условий доступа читателя к информации библиотеки и изданиям из ее фонда.

Использованные источники

1. Ильганаева, В.А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) . словарь-справочник В.А. Ильганаева. – Х. КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
2. Каптерев, А И. Информатизация социокультурного пространства А И Каптерев. М. : Фаир-пресс, 2004. - 507 с. (Специальный издательский проект для библиотек).
3. Карташов, Н.С. Региональное библиотековедение . науч.-практич. пособие , Н.С. Карташов. – М. : ЛИБЕРЕЯ, 2004. – 224 с.
4. Шумилина, Т.Н. Социально-профессиональные коммуникации с иностранными специалистами в деловом общении автореф. дис. .. канд. социолог. наук · 22.00.04 [Электр ресурс] / Т Н. Шумилина. – Режим доступа : http: //www.dissercat.com/content/sotsialno-professionalnye-kommunikatsii-s-inostrannymi-spetsialistami-v-delovom-obshchenii. – Загл. с экрана.
5. Шуминова, И.О. Центральная региональная библиотека: практический опыт библиотековедческих исследований . науч.-практ. пособие / И О Шуминова, Н Ф. Потехина. – М. : Литера, 2012. – 144 с.

Л.П. Семененко

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРОФЕССИИ БИБЛИОТЕКАРЯ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ БИБЛИОТЕКИ БУДУЩЕГО

Вы главные лица в государстве, потому что от вас зависит образование страны, ее культура. Без общей культуры не может быть подъема нравственности. Без нравственности не действуют никакие экономические законы.Чтобы стране не пропасть, ей нужны, прежде всего, вы – библиотекари.
Д. С. Лихачев

Понятие «образованный человек» в современных условиях становится синонимом понятия «человек информированный» [10]. Важную роль в формировании «человека информированного» играют библиотечные учреждения, которые развиваются и трансформируются в соответствии с эволюцией сознания человека и, безусловно, вместе с книгой. Пусть постепенно, но все же библиотекари пришли к осознанию необходимости специализации ресурсов хотя бы на региональном уровне. В последнее время процесс профилирования и специализации библиотек усилился, формируются новые модели библиотеки, целью и задачами которой являются полное и достаточно быстрое удовлетворение различных информационных и образовательных запросов населения, а также сбор, обработка, хранение, реклама и использование информации потребителями [3]. Изучение эволюции библиотек свидетельствует, что по мере возрастания демократических начал в обществе расширилась и свобода доступа читателей к фондам библиотеки, а новые возможности сопровождаются усложнением языка библиотечно-библиографических процессов «Изменение условий работы может привести к изменению предмета изучения; изменчивость может возникнуть не внутри, а вне библиотеки, что, в свою очередь, приведет к моральному старению её подсистемы» [5, с. 54].

В своем развитии библиотеки прошли от описательного (от античности до эпохи Возрождения) и социологического (эпоха Просвещения) этапа развития к информационному, в котором главное

место отводится читателю и поиску алгоритмизации исследований. Исходная поисковая функция библиотеки, как отмечает В.П. Леонов, шире «…в ней есть открытие, исследование, переживание этапа развития» [5, с. 55]. Этот факт остается недооцененным, как и тот, что изучение будущего библиотеки предполагает дальнейшие исследования роли личностного начала в её развитии, а не только дальнейшего развития информационных технологий. Новые технологии помогают осознать, что крупные современные библиотеки — это не просто хранилища книг, а центры по разъяснению и обучению, как использовать весь глубинный не всеми видимый и понимаемый смысл книжной культуры [5]. Библиотекари должны создавать такие условия, при которых интеллект читателя, его мышление и эмоции были бы вовлечены в активный процесс познания, чтобы он получал наслаждение от самого процесса познания, процесса духовного усовершенствования. Пользователь не может быть просто наблюдателем!

Функции и задачи библиотек постоянно расширяются, можно даже сказать корректируются, приближаются к нуждам читателей. Библиотекарь стал организатором доступа пользователей библиотеки к информации. Усилилась социальная функция библиотеки как одного из важных элементов образовательной системы. Этот тезис мы можем подтвердить и опытом Научно-технической библиотеки Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (НТБ НТУ «ХПИ»), которая видит себя равноправным участником учебного и воспитательного процессов, приветствует активность всех и каждого и отличается от других готовностью к внедрению инноваций. В условиях, когда значительная часть рекламных средств сегодня формирует человека-потребителя и человека-товар, библиотеки должны показать, что товаром являются только знания, умения, квалификация, талант, творчество, а не человек, ибо он априори самоценен. Среди самых актуальных задач можно назвать обеспечение доступа к информационному пространству, обучение пользователей библиографической и информационной культуре. При этом не следует забывать, что прежде надо сформировать высокий уровень информационной культуры профессионала библиотечной и информационной деятельности. Целесообразным считаем введение преподавания дисциплины «Информациология» [1]. Библиотеки активно создают собственные базы и

банки данных, наращивают информационные ресурсы; разрабатывают новые услуги информационного сервиса; решают вопросы структурирования пространства библиотеки, обслуживания людей с ограниченными возможностями; обеспечивают удовлетворение потребностей в компьютерной технике; выявляют читательские предпочтения; занимаются созданием взаимосвязанных мобильных зон [11].

Еще Ш.Р. Ранганатан отмечал, чтобы быть живым, надо постоянно прилагать усилия, надо двигаться, потому что библиотека «растущий организм» [7, с. 15]

Библиотека – это еще и коллектив сотрудников, которыми нужно управлять, вести штатное расписание, оплачивать труд и т.д. Среди целей управления, как правило, выделяется обеспечение развития потенциала сотрудников (коучинг), что провозглашается часто, но реализуется в полной мере далеко не всегда и не везде. «В нас эволюционные изменения происходят тоже медленно, поскольку общение человека с книгой устойчиво к влиянию внешних воздействий» [5, с. 53]. При формировании коллективов библиотек нельзя сбрасывать со счетов проблему профессионального сознания или самосознания, которая в последнее время выходит на первый план. Все сотрудники библиотеки должны ощущать себя библиотекарями по профессии, оставаясь самыми разными специалистами [9]. У каждого человека есть специальность, приобретенная в вузе, но эта специальность может совпадать или принципиально не совпадать с его профессией [9]. Надо изучать процессы дифференциации и интеграции, происходящие в библиотечной профессии, выявлять особенности и перспективы развития отдельных ее специальностей. Ведь изучение тенденций развития профессии библиотекаря и, в целом, библиотеки будущего – это участие библиотеки в мировом информационном пространстве.

Проблема профессионального сознания библиотекарей остается актуальной уже много лет, и свидетельством этого является пристальное внимание к ней и глубокие публикации библиотековедов «высшего эшелона» С.А. Езовой, А.И. Каптерева, С.Г. Матлиной, Ю.П. Мелентьевой, Ю.Н. Столярова, Э.Р. Сукиасяна, А.С. Чачко и др. Интересны подходы Т.Д. Жуковой, которая определяет понятие профессиональное сознание как «...разновидность группового сознания, связанного с пониманием специалистом сущности своей профессии, со способностью не только

принимать профессиональные нормы и ценности, понимать круг существующих проблем и возможные пути их решения, но и прогнозировать вектор развития профессиональных задач, консолидируя собственные усилия с другими представителями профессионального сообщества» [2, с. 58]. Именно сотрудники, ощущающие себя биб-лиотекарями по профессии и гордящиеся своей принадлежностью к этой славной когорте, могут вместе получить такой же синергетический эффект от своих усилий, как получает его слаженный симфонический оркестр, уводя нас в мир музыки. Ресурсом прогресса является специалист-гуманист, который реализует свой интеллект, талант и творчество. Хочется надеяться, что со временем наибольшее распространение получит стратегия вовлеченности, ибо творческий труд высококвалифицированных сотрудников, отождествляющих себя с работой и организацией, будет востребован.

Развитие менеджмента в библиотеках в последние два десятилетия отличается высокой динамичностью и инновационностью как объектов, так и субъектов управления. Повысился образовательный и информационный уровень, юридическая грамотность субъектов управления. Межличностные отношения в библиотечной среде стали намного сложнее и разнообразнее, они трудно поддаются административному регулированию При этом немаловажно, какой стиль управления будет избран Следует помнить, что выбор стиля в целом является следствием национально-культурных особенностей управления. Способ делового общения руководителя с подчиненными, характер отношений между ними в процессе исполнения служебных обязанностей, определяемый форматом распорядительного воздействия и мерой жесткости проявления единоличной воли руководителя, во многом предопределяют общий результат.

Усиление роли информационного компонента профессиональной деятельности является следствием усложнения социального пространства в условиях информатизации. Это требует от библиотечных работников трансформации своего имиджа для более эффективной профессиональной коммуникации. Чтобы изменить мнение о себе, безусловно, нужно меняться самому. Общество требует наличия профессионально-деловых качеств от представителей культуры и образования для того, чтобы они могли успешно распоряжаться своей интеллектуальной собственностью,

иметь достойные условия жизни, были удовлетворены своей работой и ее результатами В их характеристике наряду с профессионализмом, компетентностью появляются новые элементы: готовность к инновациям, умение рисковать, способность определять стратегию развития организации в целом и ее подразделений, творческое усвоение способов развития на основе использования электронных и иных новых технологий.

Преодоление страха перед инновационными изменениями в библиотечной работе происходит намного быстрее. В связи с переходом к гибридной библиотеке трансформируется роль библиотекаря, он становится менеджером информации и знаний.

Исследования показали, что труд библиотекаря в условиях автономной автоматизации не изменяется настолько, чтобы можно было говорить о его трансформации в другой род деятельности. Он трансформируется, прежде всего, в условиях многофункциональной деятельности крупной библиотеки, в условиях ее реального взаимодействия на уровне библиотечных ассоциаций и корпораций, особенно – при интеграции. Именно творческая свобода и ответственность, направленные на формирование сопричастности к общему делу и осознание ценностей и норм библиотечной организации не только определяют успешность в профессии, но и являются элементом реальной трансформации профессии.

С формированием и развитием библиотечных сетей, их постоянным усложнением возникает вопрос подготовки и обучения библиотечных кадров. Рано или поздно библиотеки вынуждены будут иметь информационно-аналитический коммерческий центр, работающий на другие организации и зарабатывающий определенные средства. Такое направление деятельности уже начинает формироваться, но это происходит, как в замедленных кадрах и, к тому же, болезненно из-за неготовности к такому переходу самих библиотекарей. Хорошие аналитики в библиотеке могли бы с успехом стать кураторами контента, специализироваться на отслеживании и селекции новой информации по узкоспециализированным вопросам (отраслям, технологиям, товарам, продуктам, географическим регионам и т.д.), формировать профильные ресурсы, проблемно-ориентированные базы данных. Кураторов контента нужно готовить в вузах уже сейчас, а вернее – еще «вчера», а пока неповоротливая вузовская система развернется - использовать систему

электронного обучения, привлекая к обучению наряду с библиотекарями-библиографами и специалистов-отраслевиков На наш взгляд, именно такие специалисты смогут не только создать условия, но и организовать информационную среду библиотеки.

Эффективность использования информационных технологий (ИТ) в библиотеке во многом зависит от квалификации сотрудников отдела ИТ, которые решают инженерные задачи построения информационных сетей библиотек, влияют на выбор программного обеспечения. Для получения максимального эффекта от внедрения ИТ следует, как минимум, понимать стратегию их развития. Устаревание техники, «текучка» кадров, отсутствие средств на повышение квалификации и закрепление в коллективе обученных и адаптированных сотрудников приводит к состоянию, когда ИТ внедряются аврально и без анализа того, что будет послезавтра. Часто руководители ИТ-направлений решают лишь инженерные задачи, не пытаясь влиять на путь развития библиотек Будет ли разработана ИТ-стратегия или хотя бы долгосрочные планы развития ИТ по основным направлениям деятельности — во многом зависит от уровня квалификации заместителя директора библиотеки по ИТ и заведующего отделом ИТ, от возможности привлечения внешних консультантов. Система поддержки чаще возлагается на одного или двух человек, готовых решать конкретные проблемы Если раньше решение частных технических вопросов делегировалось работникам отдела каталогизации, комплектования или разработчикам АБИС, поскольку решался вопрос создания электронного каталога и книговыдачи на его основе, то сегодня круг вопросов, которые решают библиотеки вузов, значительно расширился. Это – внедрение и поддержка единого читательского билета, импорт-экспорт записей из ЭК партнеров, участие в сводных каталогах и в корпоративной каталогизации, формирование репозитариев, согласование форматов передачи метаданных из издательских электронных систем, интеграция собственных полнотекстовых ресурсов в глобальные сети, учет специфики вебметрических систем и тд. Очень важно, чтобы данные в электронных каталогах были качественные, интернет-технологии работали на развитие основной деятельности библиотек, а не были «сами для себя».

Не на каждом региональном рынке услуг можно найти конкретных людей, способных обслуживать библиографические базы данных. Таких

людей придется обучать самостоятельно и предлагать их услуги на рынке библиотечного программного обеспечения как внутренних, так и возможных внешних консультантов.

Сотрудники ИТ отделов не могут передать другим организациям обеспечение внутренней безопасности, администрирование внутренних баз данных и другие функции. Основными принципами организации управления и работы с персоналом должна быть возможность самореализации, моральное поощрение и постоянное повышение квалификации сотрудников Надо прекратить играть в догонялки, в доморощенное программное обеспечение, а серьезно заниматься повышением квалификации сотрудников, как использующих ИТ, так и развивающих традиционные направления деятельности, тем более, что различные направления работы библиотек развиваются не синхронно, а задачи оптимизации уже существующих технологических процессов не менее важны, чем автоматизация новых.

Безусловно, содержание как ИТ-инфраструктуры, так и отделов внутреннего технологического обеспечения – это затратная часть для бюджета библиотеки, но ведь и отдача от них значительная при наличии квалифицированных кадров. Именно они могут обеспечить доступ пользователей к информационным массивам библиотек из любой точки. Каждый раз, принимая то или иное технологическое решение, следует задать себе как минимум два вопроса· «Что это даст пользователю и библиотекарю? А не решен ли этот вопрос как-то по-иному другими организациями?». Экономическая эффективность от применения ИТ должна быть, иначе можно скатиться к тому, что постоянно генерировать «самозанятость».

В библиотеке можно найти и постижение, и толчок к творчеству, и воспитание себя (автора), читательской аудитории, потомков и родителей. Все будет зависеть от того какие кадры подготовят библиотечные вузы и информационные центры. «Постепенно мы приходим к выводу о неисчерпаемости, универсальности библиотечной профессии. Действительно, получается, что миром книжной культуры «будут управлять библиотекари и библиографы» [5, с 59]. Но для того, чтобы это стало реальностью, надо прислушаться к совету, а может даже к призыву Э.Р. Сукиасяна: «А кто придет на смену профессионалам? ... Полезно заранее подумать о стратегических задачах» [9, с. 57]

Не лишним будет задуматься и над словами Карла Раймунда Поппера «Начиная с сегодняшнего дня, мы сами, наша воля, наши этические убеждения, – вот что может влиять (хотя, конечно, лишь отчасти) на то, что случится в будущем. Мы способны влиять на будущее, и не только посредством наших этических убеждений и верований, но и с помощью нашей готовности принять на себя ответственность, с помощью критического к себе отношения, благодаря способности учиться…» [6, с. 4].

Использованные источники

1. Доронина, И.Н. Формирование информационной культуры профессионала библиотечно-информационной деятельности И.Н. Доронина / Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 9. – С. 73–78.

2. Жукова, Т.Д. Профессиональное сознание библиотекаря: подходы к определению понятия / Т.Д. Жукова / Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 4. – С 50–59.

3. Коротков, А.Н. Компьютерное обучение: система и среда А.Н. Коротков Информ. и образование. – 2000. – № 2. – С. 35–38.

4. Кузнецова, Т Я. Библиотечные кадры сегодня и завтра: пути решения проблемы кадров, которые решают все / Т.Я. Кузнецова /. Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 3. – С. 7–12.

5. Леонов, В П. Будущее библиотеки как предмет изучения В П. Леонов / Науч. и техн. б-ки. – 2012. – № 9. – С. 51–68.

6. Поппер, К Р Нищета историцизма пер с англ. / Карл Раймунд Поппер – М.: Прогресс : VIA, 1993. – 187 с.

7. Ранганатан, Ш.Р. Классификация : основная классификация Ранганатан Ш.Р.; под ред. Т.С. Гомолицкой. – Москва : ГПНТБ ССР, 1970. – 421 с.

8. Сукиасян, Э.Р. Как правильно называется наша специальность / Э.Р. Сукиасян / Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 4. – С. 46–49.

9. Сукиасян, Э.Р Мы – библиотекари! Размышления о нашей профессии, а также о специальностях, должностях и функциях Э.Р. Сукиасян / Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 8. – С. 52–57.

10. Угринович, Н. Информационные технологии Н Угринович. – Москва : Лаб базовых знаний, 2002.

11. Худяков, В.Н. Современная библиотека как элемент образовательной системы В.Н. Худяков / Вестн. Челяб. гос. акад. культуры и искусств 2008. № 4 (16). С. 35–36

О.В. Олійник,
Т.М. Самоварова

ВЗАЄМОДІЯ ТА ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
(з досвіду роботи обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів)

Сучасний стан розвитку громади Харкова і Харківської області зумовлює необхідність удосконалення роботи всіх культурологічних закладів, переосмислення мети їхньої діяльності. Бібліотеки Харківщини утверджують свою роль як культурологічні і просвітницькі центри, що сприяють інформатизації суспільства, забезпечують права громадян на доступ до інформації та інтелектуальну свободу особистості. Ефективно реалізувати таку місію бібліотеки може лише висококомпетентний професіонал, який володіє глибокими фаховими знаннями, надбаннями національної та світової культури, здатний до творчих нестандартних рішень.

Нові вимоги суспільства до бібліотечних працівників обумовлюють необхідність освоєння ними нових знань, систематичного підвищення ділової кваліфікації та творчої ініціативи. Розвивати творчу ініціативу, формувати професіоналізм бібліотечних працівників, стимулювати інноваційні процеси можна лише постійно удосконалюючи систему підвищення кваліфікації бібліотекарів.

У Харківській області базова мережа бібліотек системи Міністерства культури України налічує 843 публічні бібліотеки, штат працівників яких на 01.01.2012 р складав 1409 кваліфікованих фахівців Структура підвищення кваліфікації працівників цих бібліотек, з організаційної точки зору, представлена такими ланками:

Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка;

- установи вищої освіти (факультет бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури, відділ бібліотекознавства та бібліотечної справи Харківського училища культури);
- обласний навчально-методичний центр підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів;

центральні обласні бібліотеки: універсальна наукова бібліотека, бібліотека для дітей, бібліотека для юнацтва;

методичні служби районних централізованих бібліотечних систем.

Освіта (професійна та післядипломна) працівників публічних бібліотек у Харкові та Харківській області здійснюється за такими напрямами.

- професійна підготовка кадрів – освоєння знань і навичок, необхідних для забезпечення професійної діяльності у відповідності до сучасних вимог;

- підвищення кваліфікації – оновлення теоретичних і практичних знань відповідно до вимог рівня професійної кваліфікації і необхідності вирішення нових виробничих завдань (проблемні семінари, курси підвищення кваліфікації, методичні дні, майстер-класи, тренінги, практикуми, бібліоміст, творча лабораторія, день відкритих дверей, стендова презентація, конкурси з професійної майстерності тощо), ознайомлення з бібліотечним інноваційним досвідом.

Проведення короткотермінових семінарів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників покладене саме на Обласний навчально-методичний центр підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів (далі – Центр).

Одна зі сфер діяльності Центру як навчально-дослідницької, інформаційно-методичної, експертної установи має таку спрямованість:

− підвищення професійного рівня працівників, забезпечення неперервності та послідовності їх професійної та практичної підготовки;

− організація та проведення практичних занять на коротко-термінових семінарах з підвищення кваліфікації з урахуванням спеціалізації слухачів;

− надання інформаційно-методичної допомоги працівникам з питань нормативного-правової та адміністративної діяльності

Структура управління процесом підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів тісно пов'язана з управлінням бібліотечною базовою мережею області й організовується відповідно до статей 1, 4, 29 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Управління культури і туризму облдержадміністрації щороку розробляє і затверджує план підвищення кваліфікації працівників культури і мистецької освіти області, у якому бібліотечні кадри становлять близько 20% (4 – 5 навчальних груп на рік) Тому робота з організації підвищення кваліфікації саме

працівників бібліотек відзначається постійним пошуком і впровадженням інновацій, зумовлених викликом часу і перспективами розвитку освітніх технологій.

У роботі Центру з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників превалює обгрунтований підхід до висвітлення сучасного стану бібліотекознавчих досліджень, проблем діяльності бібліотечної мережі, застосування прогресивних форм організації бібліотечної справи. Інноваційним моментом у практиці підвищення професійної компетентності бібліотекарів усіх категорій є використання тренінгових методик, тестування, інтерактивних ділових ігор. Навчання у Центрі допомагає бібліотечним працівникам знайти шляхи впровадження в роботу бібліотек теоретичних надбань бібліотекознавства та бібліографознавства, довести до слухачів кращий напрацьований досвід та сприяє його поширенню серед бібліотечних працівників області.

Центр співпрацює з провідними обласними бібліотеками регіону, узагальнюючи і розповсюджуючи їх досвід. Співпраця з Харківською обласною універсальною науковою бібліотекою, Харківською обласною бібліотекою для юнацтва, Харківською обласною бібліотекою для дітей, Харківською державною науковою бібліотекою ім В.Г. Короленка, центральною науковою бібліотекою національного університету ім. В.Н. Каразіна, бібліотекою Харківської державної академії культури, науково-технічною бібліотекою Харківського національного технічного університету «ХПІ», міською спеціалізованою музично-театральною бібліотекою ім. К.С. Станіславського, Харківською центральною міською бібліотекою ім. В.Г. Бєлінського, бібліотекою Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, бібліотекою Харківського національного економічного університету, науково-технічною бібліотекою «Монокристал» сприяє зміцненню міжвідомчих зв'язків бібліотек всіх рівнів.

До проведення лекційних занять запрошуються викладачі факультету бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури, а також провідні викладачі з бібліотекознавства Харківського училища культури. Для бібліотечних працівників Центром розроблено відповідні навчальні плани з урахуванням специфіки роботи кожної категорії Навчально-тематичні плани, враховуючи короткостроковість та цільове спрямування навчань з підвищення

кваліфікації, ретельно складаються на рівні сучасних вимог до професійної компетентності бібліотекаря.

Зміст навчально-тематичного плану підвищення кваліфікації подається за трьома модулями: соціально-гуманітарний, професійно-орієнтований та діагностико-аналітичний. До кожного модуля навчально-тематичного плану вказується форма проведення заняття: теоретичні, виїзні, практичні.

Очне навчання проводиться з відривом від роботи. Заочна форма навчання – це самостійна робота слухачів, яка складається з самостійного опрацювання наданих тем згідно з навчально-тематичним планом та написання реферату за обраною темою.

Планування та організація самостійної роботи слухачів мають суттєве значення для оволодіння матеріалом, передбаченим навчально-тематичним планом. Враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій та впровадження їх у приватне життя людини, все більшу популярність у системі підвищення кваліфікації отримує дистанційне навчання. Маючи переваги і вади такої форми навчання, Центр сьогодні знаходиться у стадії пошуку найбільш оптимальних рішень зазначеного процесу.

За період з 2002 р. по 2012 р. у районах області було проведено 15 виїзних короткотермінових семінарів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Для слухачів короткотермінових семінарів з підвищення кваліфікації суттєву частину занять сьогодні складають виїзні. Заняття короткотермінових семінарів проводяться на базі кращих бібліотек м. Харкова та районів області. Під час їх проведення значна увага приділяється формуванню у слухачів практичних навичок та вмінь. Організація виїзного навчання слухачів на базі кращих бібліотек має ряд переваг порівняно з заняттями, організованими у Центрі. Практичне навчання наближене до умов роботи бібліотекаря, слухачі глибше та з більшим зацікавленням засвоюють навчальний матеріал, одержані знання вони можуть швидко впровадити у практику роботи бібліотеки, яку представляють.

Питому вагу у роботі Центру з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників складає співпраця з Харківською обласною універсальною науковою бібліотекою, з Харківською обласною бібліотекою для дітей, з Харківською державною науковою бібліотекою ім. В.Г Короленка та

Харківською міською спеціалізованою музично-театральною бібліотекою ім. К.С. Станіславського.

Харківська обласна універсальна наукова бібліотека (ХОУНБ) – це науково-інформаційний та науково-методичний центр для бібліотек Харківщини. Працівники всіх відділів ХОУНБ, з урахуванням специфіки їх діяльності, беруть участь у проведенні Центром короткотермінових семінарів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників Харківської області та міста Харкова. Лекційні та практичні заняття на базі ХОУНБ проводяться висококпрофесійними, компетентними співробітниками.

Спільні проекти Центру і Харківської обласної бібліотеки для дітей значно поширюють світогляд і слухачів короткотермінових семінарів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, і відвідувачів бібліотеки. Мистецькі заходи, інтерактивні спілкування в мережі Інтернет з районами, методичні консультації співробітників бібліотеки забезпечують умови для підвищення професійного рівня працівників дитячих бібліотек Харківщини.

Співпраця з ХДНБ сприяє підвищенню фахової майстерності бібліотекарів та передбачає впровадження нововведень у роботу обласних та районних бібліотек, що значно поліпшує їх розвиток і результати бібліотечного процесу. Центр активно співпрацює з фахівцями науково-методичного відділу та відділу «Україніка» ХДНБ.

Сумісне проведення семінарських занять та творчих майстерень з Харківською міською спеціалізованою музично-театральною бібліотекою ім. К.С. Станіславського, у рамках короткотермінових семінарів з підвищення кваліфікації збагачує світогляд слухачів курсів, зокрема, бібліотечних працівників.

За останні роки на замовлення Центру, з урахуванням потреб у постійному розширенні діапазону знань, вмінь та навичок бібліотекарів, працівниками бібліотеки було розроблено низку мультимедійних проектів, серед них краєзнавчий проект «Я люблю Харків», просвітницький проект з естетичного виховання «Через книгу і Інтернет пізнай Всесвіт мистецтва» та багато інших.

Проект Центру і бібліотеки зі створення Мистецького абонемента для учнів шкіл естетичного виховання, а саме – спільне відвідування аудіо-відео лекцій учнями, їхніми батьками та друзями, набув популярності за межами міста і використовується як цікавий досвід взаємодії, взаємної зацікавленості родина – бібліотека – суспільство.

Серед тем лекцій, які розробляються з урахуванням вікових особливостей відвідувачів, – «Казкові герої у музичних творах російських композиторів», «Парижанка из Нескучного» – художник Зінаїда Серебрякова (трагічна доля знаної землячки), «Творець нової музики Йосип Шиллингер (харків'янин, вчитель американського композитора Джоржа Гершвіна)» та багато інших.

Знання, придбані бібліотечними працівниками на короткотермінових семінарах з підвищення кваліфікації, сприяють вдосконаленню роботи з користувачами і поліпшенню якості послуг, що надаються, впровадженню сучасних інформаційних технологій в бібліотечні процеси, підвищенню суспільного статусу бібліотек області.

Сучасна система підвищення кваліфікації звільнилася від багатьох догм. Відбулися певні зміни у змісті, формах і методах. Взаємодія і партнерство Центру з бібліотечними закладами Харкова і Харківської області сьогодні – це кумуляція і ретрансляція кращого досвіду роботи; розробка і впровадження інноваційних процесів; організація безперервної освіти бібліотечних кадрів.

Л.В. Глазунова

ІНФОРМАЦІЙНА ІНТЕРАКЦІЯ БІБЛІОТЕК ХАРКОВА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЗВЕДЕНОГО БІБЛІОТЕКОЗНАВЧОГО РЕСУРСУ РЕГІОНУ

ХДНБ як один із найпотужніших документально-комунікаційних закладів України і Східного регіону зокрема забезпечує професійною інформацією бібліотекарів з усіх напрямків їхньої діяльності: науково-дослідної, виробничої, навчальної тощо. З цією метою бібліотекою здійснюється активна робота зі створення та надання у громадське користування електронних ресурсів, результати якої представлені на сайті ХДНБ (http://korolenko.kharkov.com) у розділах «Колегам-бібліотекарям», «Видання бібліотеки», у блозі «Методист бібліотеки», соціальних мережах.

Важливу роль у забезпеченні професійною інформацією відіграє науково-методичний відділ, у структурі якого працює Кабінет бібліотекознавства імені Л.Б. Хавкіної.

У запропонованій в кандидатській дисертації Л.В. Ляшенко перспективній моделі інформаційного забезпечення бібліотекарів базовим елементом для розвитку системи поточної бібліографічної інформації має стати електронний зведений каталог [2]. ХДНБ протягом багатьох років втілює цю ідею на регіональному рівні, створюючи зведений бібліотекознавчий ресурс регіону, розвиває й удосконалює його, базуючись на інформаційній інтеракції провідних бібліотек міста.

Видання щоквартальника «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство» розпочалося у 1993 р., і до 1995 р. здійснювалось силами лише ХДНБ у вигляді бібліографічного списку. У ньому містилася інформація про нові видання з професійної тематики, що надійшли до спеціалізованого підсобного фонду науково-методичного відділу. Проте в скрутних умовах інформаційного голоду, погіршення якості комплектування бібліотек з'явилася нагальна потреба у виданні, яке б розкривало не лише фонди ХДНБ, але й фонди інших бібліотек – провідних методичних центрів. Так з'явився унікальний (єдиний в Україні) зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство», що видавався щокварталу з 1996 р. На основі щоквартальних посібників з 1997 р. видається річна кумуляція.

З 2007 р. інформацію про надходження до провідних бібліотек Харкова також можна отримати як в друкованій, так і в електронній формі на сайті віртуальної методичної служби ХДНБ за адресою: http://korolenko.kharkov.com/metod/index.php?id=7.

З 2012 р щоквартальні посібники представлені лише в електронному вигляді, а щорічна кумуляція передбачається в електронному та в друкованому вигляді.

На сьогодні учасниками проекту є 15 провідних бібліотек міста, серед них.

− бібліотеки державного рівня: ХДНБ, Харківська державна наукова медична бібліотека;

− обласні бібліотеки. Харківська обласна універсальна наукова бібліотека (ХОУНБ), Харківська обласна бібліотека для юнацтва (ХОБЮ), Харківська обласна бібліотека для дітей (ХОБД);

− міська − Центральна міська бібліотека ім. В.Г. Бєлінського (ЦМБ);

– 8 бібліотек вищих навчальних закладів: Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (ЦНБ ХНУ), Бібліотека Харківської державної академії культури (ХДАК), Фундаментальна бібліотека Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва (ФБ ХНАУ), Бібліотека комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», Центр науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (ЦНГІ ХГУ «НУА»), Науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТБ НТУ «ХПІ»), Бібліотека Національного університету «Юридична академія України», Наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки (НБ ХНУРЕ);

– Харківський обласний навчально-методичний центр підвищення кваліфікації працівників культурно-освітніх закладів

З 2007 р. науково-методичним відділом ХДНБ розпочато ведення бази даних «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство: зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова», доступної зараз у локальному режимі у Кабінеті бібліотекознавства ім. Л.Б. Хавкіної. З 2013 р. база буде представлена в Інтернеті.

Тож на сьогодні технологія інформаційної інтеракції відпрацьована і виглядає таким чином: ХДНБ як керівник проекту щокварталу отримує від учасників відомості про нові надходження і заносить їх до бази даних, з якої і генерує щоквартальні посібники. На початку кожного наступного року подається інформація, акумулюється і створюється річний випуск.

Змістове наповнення ресурсу відповідає сучасним уявленням про системи соціальних комунікацій, складовою частиною якої є бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. У БД та каталозі міститься БІ про документи з соціальних комунікацій, бібліотекознавства, бібліографознавства, інформатики, документології, книгознавства, музейної та архівної справи, журналістики. Відображаються різноманітні за цільовим призначенням друковані видання, електронні ресурси, неопубліковані документи (дисертації, рукописи та ін.) українською, російською, англійською та іншими мовами.

Друкований каталог містить список бібліотек-учасниць та їх реквізити; основну частину, додаток (відомості про віддалені електронні ресурси, доступні у вільному режимі в Інтернеті) та допоміжні покажчики (іменний і організацій та установ у річній кумуляції). В основу систематизації основного матеріалу покладено таблиці ББК для наукових бібліотек. У межах розділів описи розміщено за алфавітом. Використовується система посилань. Відомості про наявність електронного аналога друкованого видання подаються у примітках. Щороку в зведеному каталозі відображається близько 500 записів.

Значно ширші можливості у БД. Лінгвістичне забезпечення БД складається з бібліографічного опису документів у відповідності до чинних в Україні стандартів; предметних рубрик російською та української мовами; шифрів зберігання документів; анотації або реферату (факультативний елемент); інших елементів, які можуть надаватися за бажанням бібліотек. Пошукові можливості БД обумовлені встановленим програмним забезпеченням (ППП «ИРБИС») і доволі різноманітні: можна вести пошук за автором, назвою (словами з назви), видом документа, мовою, місцем видання, видавничою організацією, роком видання, предметними рубриками, бібліотекою-учасницею БД.

Формування бібліографічних записів відповідає чинним в Україні стандартам: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 «Реферат и аннотация. Общие требования», ДСТУ 3582-97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила», ДСТУ 7093:2009 «Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами», ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 «Індексування документів. Загальні вимоги систематизації та предметизації», ДСТУ ГОСТ 7.66:2009 «Индексирование документов. Общие требования к координатному индексированию», ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання».

Нині розроблено й обговорюється учасниками «Положення про бібліографічну базу даних "Бібліотечна справа. Бібліотекознавство: зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова"», яке

дозволить чітко регламентувати права й обов'язки координатора та учасників, технологію взаємодії.

Укладачі висловлюють щиру подяку працівникам харківських бібліотек за активну співпрацю у напрямку створення спеціалізованого фахового ресурсу.

Перспективи інформаційного забезпечення професійного розвитку бібліотекарів регіону пов'язуються нами з формуванням розгорнутої багаторівневої структури (документальної, інформаційної, когнітивної) на базі ресурсів та сервісів ХДНБ, зокрема, з формуванням спеціалізованого фахового порталу.

Використані джерела

1. Глазунова Л.В. ХДНБ ім. В.Г. Короленка як центр виробництва бібліографічної інформації з питань бібліотечної справи / Українське бібліотекознавство в історичному вимірі : (за матеріалами Міжнар. наук. читань з нагоди 105 річниці від. бібліотекознавства) / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка», [уклад. О.П. Kуніч]. - Х., 2012. – С. 121-129. - До 140-річчя від дня народж. Л.Б. Хавкіної.

2. Ляшенко, Л.В. Вивчення, забезпечення та розвиток інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 07.00.08 / Л.В. Ляшенко; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2002. – 20 с.

О.В. Башун

ТРЕНІНГ ЯК ФОРМА НАВЧАННЯ БІБЛІОТЕКАРІВ

Останнім часом для підвищення кваліфікації працівників книгозбірень активно використовується така форма навчання як тренінги, де застосовуються інтерактивні та ігрові форми навчання. Спробуємо надати поради бібліотекарям з ефективного використання цієї методики.

Тренінг – це запланований навчальний процес, призначений для поліпшення практичних навичок та набуття нових знань на підставі власного досвіду з метою зміни поведінки. Основними завданнями, які ставляться на тренінгу, є: набуття практичних навичок (в основному, шляхом виконання різноманітних вправ); розширення знань (розуміння теоретичних питань); навчання на досвіді інших; зміна відношення і

поведінки Тренінговий процес зазвичай складається з таких етапів: ідентифікація і аналіз тренінгових потреб; проектування тренінгу; проведення тренінгу та його оцінка. Основна інформація, необхідна на етапі проектування тренінгу: рівень досвіду, знань і позицій, які внесе кожен учасник індивідуально; особисті дані про майбутніх учасників; мотивація: (чи учасники хочуть вчитися, чи бачать потребу розвитку і навчання); рівень навичок, якими володіють майбутні учасники та рівень знань стосовно питання, яке вивчатиметься на тренінгу. При проектуванні тренінгу організаторам необхідно визначити: змістовне наповнення тренінгу; послідовність тренінгових подій; методи оцінки, використання візуальних засобів та інших засобів, що сприятимуть навчанню (роздаткові матеріали, фільми і т. п.); необхідне обладнання, приміщення, бюджет та місце і час проведення тренінгу.

Основні компоненти тренінгу: вступна частина (знайомство, правила, очікування); основна частина (послідовні пасивні, активні, інтерактивні форми навчання залежно від мети тренінгу); оцінка тренінгу. У створенні комфортних умов навчання та зняття психологічних бар'єрів важливу роль відіграє вступна частина тренінгу, де окреслюються мета та завдання тренінгу і його програма; проводиться знайомство учасників (краще в ігровій формі), здійснюється визначення правил тренінгу та очікувань.

Основна частина тренінгу має бути побудована таким чином, щоб надана інформація закріплювалася через практичні вправи з використанням інтерактивних методик навчання, тому слід визначити послідовні форми навчання для досягнення мети тренінгу. Інтерактивне навчання передбачає, що процес навчання здійснюється в умовах постійної, активної взаємодії всіх учасників навчання. Використання інтерактивної моделі навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових та ділових ігор, спільне вирішення проблем тощо Інтерактивна методика тренінгової програми ґрунтується на переконанні, що люди ефективніше вчаться, коли відчувають ціннісне значення своїх знань та досвіду й коли мають змогу поділитися ними в комфортному середовищі. Серед найпоширеніших форм інтерактивного навчання бібліотекарів дискусії, кейси (ситуаційні вправи), мозкові штурми, проекти (робота в групах), ділові, рольові ігри тощо.

Дискусія (від лат. Discussio – розгляд, дослідження) – обговорення якого-небудь суперечного питання, проблеми. Її ціль як методу полягає в одержанні аргументованих точок зору на заданий предмет чи проблему. Дискусія в тренінгу доречна у таких випадках: коли навчальна мета полягає в заохоченні критичного мислення чи поліпшенні навичок спілкування, якщо необхідно «самостійно відкрити» нові ідеї, або сформувати чи змінити ставлення до проблеми учасників тренінгу

Кейси (ситуаційні вправи) допомагають бібліотекарям набути практичні навички або спільно знайти вихід із різних ситуацій бібліотечної діяльності. Приклади, які наводяться в кейсах, засновані на реальних ситуаціях, і проблеми, які містяться в них, мають бути проаналізовані, вивчені і вирішені учасниками тренінгу. Це повинно навчити їх, як діяти в окремих реальних ситуаціях.

Мозковий штурм – це метод, використовуваний для генерації ідей. Він залучає до обговорення всіх присутніх, виявляє нові, незвичайні ідеї, створює безліч варіантів, стимулює синергію в групі, перешкоджає передчасній оцінці ідей. Всі члени групи вносять свої ідеї. Мозковий штурм допомагає втягнути в процес обговорення всіх учасників; розробити творчі, інноваційні ідеї, варіанти, що задовольняють інтереси, включаючи зовсім невідомі варіанти; збільшити можливості вибору варіантів.

Проекти (робота в групах) – це метод, який дає змогу всім учасникам діяти, практикувати необхідні навички, в т. ч. навички співробітництва, міжособистісного спілкування, для підвищення активності, якщо треба розв'язати завдання, з яким важко впоратись індивідуально, і якщо наявні ресурси для взаємного обміну.

Ділові, моделюючі ігри застосовуються для того, щоб в ігровій формі засвоїти навчальний матеріал та практичні навички. Блоки проведення: інформаційний; імітаційний, ігровий; експертний, оцінювальний.

У рольовій грі двоє або більше осіб грають ролі за сценарієм на навчальну тему. Її переваги: спонукальна і розважальна; привертає увагу групи; імітує реальний світ. Рольова гра використовується, щоб допомогти змінити відношення людей; дозволити людям побачити наслідки своїх дій стосовно інших, дати можливість побачити, як інші люди можуть поводитися у визначеній ситуації; створити безпечне оточення, в якому

учасники можуть розглядати такі проблеми, які в реальному житті їм може бути незручно обговорювати; дозволити розглянути альтернативні підходи в роботі із ситуаціями.

Відповідно до мети і завдань, поставлених у тренінгу, слід обирати послідовність різних інтерактивних форм навчання, що сприятимуть кращому засвоєнню матеріалу.

З метою подолання психологічних бар'єрів у ході тренінгу бажано використовувати різноманітні ігри: для знайомства для початку тренінгу; для зняття психологічних бар'єрів та розвантаження учасників, для привернення уваги, зацікавленості учасників; для перевірки засвоєного матеріалу, оцінки і завершення тренінгу (їх приклади – http://bibliomist.org.ua/index.php?topic=142.0).

На завершення тренінгу бажано здійснити зворотній зв'язок організаторів та учасників тренінгу за правилом: «що було добре і що можна було б покращати, що планується застосувати у практичній роботі по завершенні тренінгу». Важливим елементом оцінки тренінгу є анкетування по завершенні навчання; анкетування через визначений термін для вивчення, як впроваджуються і застосовуються знання, навички, вміння.

Ефективність засвоєння матеріалу на тренінгах значно вища, аніж при використанні звичайних форм навчання, бо китайська мудрість гласить: «скажи мені – і я забуду, покажи мені – і я запам'ятаю, дай мені діяти самому – і я навчуся». З матеріалами про проведення майстер-класу «Особливості та техніка підготовки і проведення тренінгів» можна ознайомитися на інформаційному порталі «Регіональні тренінгові центри» (http://bibliomist.org.ua/index.php?topic=259.0).

СЕКЦІЯ 4. Бібліотеки, архіви, музеї: соціокомунікаційний обмін

І.Я. Лосієвський

КОЛЕКЦІЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ КЛЕЙМ ІЗ ЗІБРАННЯ О.В. ГОРІЛОГО У ФОНДАХ ХДНБ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА

У великих бібліотеках – світових гігантах, – поряд із друкованими, рукописними та іншими архівними документами, зберігаються найдавніші артефакти – епіграфічні пам'ятки (написи та тиснення на твердих матеріалах), нумізматичні, фалеристичні та сфрагістичні пам'ятки – в оригіналах, а не лише у вигляді репродукцій у друкованих каталогах монет, медалей, печаток. Такі колекції підвищують наукову, історико-культурну цінність багатомільйонних бібліотечних фондів і виглядають тут досить природно, репрезентуючи різні історичні форми документних пам'яток.

Отже, присутність у фондах такої бібліотеки документних пам'яток, що не належать до традиційних профільних, суто «бібліотечних» видів і груп документів, зовсім не є наслідком погрішностей у роботі з комплектування її фондів. Між окремими класами і видами документів немає Китайської стіни, і навіть електронні документи, їх формування і трансформування, не лише у типологічному аспекті, але й генетично пов'язані зі шумерськими глиняними табличками і з друкарськими творами Йогана Гутенберга із Майнца.

Подібні міркування й були, можна сказати, методологічною основою прийняття рішення керівництвом ХДНБ про залучення до її фондів документних пам'яток, що належать до традиційних музейних фондових комплексів. Нині ведуться перемовини щодо придбання приватних нумізматичних колекцій – античних, середньовічних монет та монет Нового і Новійшого часу. А нещодавно до фондів Бібліотеки надійшла колекція античних артефактів, що належать до виду документів, вже репрезентованих у найбільших бібліотеках Заходу, але поки що відсутніх у фондах українських бібліотек.

Ці документні пам'ятки важко з чимось, що зберігається у Бібліотеці, порівняти: завдяки ним фонди ХДНБ миттєво постарішали …

майже на 1800 років. Колекцію керамічних клейм – текстових та фігурних тиснень на фрагментах давньогрецьких амфор і черепиці IV – II ст. до н. е. – було передано Бібліотеці в дар у 2011 р. професором Харківського національного технічного університету «ХПІ» Олексієм Васильовичем Горілим. Це був дарунок до 125-річчя ХДНБ Не можна не відзначити, що О.В. Горілий – син колишнього завідувача відділу комплектування, заступника директора ХДНБ, Василя Олексійовича Горілого, одного з організаторів роботи щодо формування колекцій пам'яток писемності та друку у 1930-ті рр , коли з його ініціативи до фондів Бібліотеки надійшли інкунабули та палеотипи, багато інших стародруків, а також цінні архівні документи XVII – XIX ст.

Античні артефакти, подаровані О.В. Горілим, належать до епіграфічних джерел з історії Давньої Греції та заснованих греками колоній, пізніше – міст-держав Причорномор'я. Переважну більшість складають клейма гончарних майстерень на фрагментах посудин і черепиці, знайдених у східному Криму, на теренах колишнього Боспора Кіммерійського.

Керамічні клейма давньогрецьких майстрів є джерелами цінної інформації про організацію та особливості їх праці, виробництво й продаж, асортимент гончарних виробів, характер і масштаб економічних зв'язків в античну добу. Один з провідних дослідників цих пам'яток, Борис Миколайович Граков, пише. «Значна їх (керамічних клейм. – *І. Л.*) розповсюдженість у комплексах археологічних знахідок того чи іншого грецького поселення Причорномор'я, більш часте виявлення одних в одному, інших в іншому городищі або некрополі, за умов більшої до них уваги, допомагатиме у розкритті не однієї з сторінок в історії як місцевої індустрії, – якщо б вдалося довести їх місцеве походження, так і торговельних зв'язків – у разі, коли вдасться встановити їх імпортний характер – надходження з того чи іншого стороннього північному Причорномор'ю еллінського центру. Якщо при цьому з'ясується, які саме продукти імпортувалися у цій кераміці, вдасться пояснити найцікавіш і майже приховані від нас явища торгового обміну античності» [5, с 4, пер. наш].

Наукове, історико-культурне значення античних клейм і в тому, що вони містять матеріали з історії місцевого самоуправління, історії взаємовідносин між представниками різних верств суспільства, історії

релігійного життя давньогрецьких полісів. Складовою майже кожної такої пам'ятки є наведене у легенді (текстовій частині клейма) ім'я видатної особистості, жерця, правителя, чиновника, керівника виробництва, власника майстерні або більш масштабного промислового підприємства (за традицією, яка склалася у науковій літературі, цих осіб розподіляють на епонімів, астиномів та фабрикантів) Це й унікальний лінгвістичний матеріал, джерело найцінніших даних з давньогрецької ономастики.

Не забудемо й історико-мистецтвознавчий аспект: серед клейм зустрічаються справжні твори мистецтва. Високий художній рівень зображень (емблем) на окремих клеймах значною мірою захищав гончарну продукцію від підробки.

У харківській колекції [1] репрезентовано прямокутні, круглі, овальні та інші за формою клейма на фрагментах (переважно ручках) амфор, виготовлених на островах Родос, Кос і Фасос в Егейському морі, у містах Гераклея та Сінопа на азіатському узбережжі Понта Евксінського – Чорного моря. Клейма текстові та зображувально-текстові, з емблемами – зображеннями предметів живої та неживої природи – посуду, зокрема амфори, канфара – атрибута Діоніса; палиці Геракла, трофея; «прори» – носа корабля, вершника, квітки (граната) на стеблі (що є ознакою родоських клейм), виноградного грона та ін. До речі, остання емблема, як і зображення канфара бога виноградарства і виноробства Діоніса, та зображення носа корабля (як виявляється, характерне не лише для нумізматичних пам'яток) цілком відповідає призначенню гончарних виробів – кінчатих амфор, у яких зберігали та перевозили вино. Давньогрецький історик Полібій згадує про десять тисяч таких амфор, що було надіслано до Сінопи – у 220 р. до н.е., під час війни з нею понтійського царя Митридата II, – з союзного Родосу [7, с. 319].

До колекції додано опис пам'яток за результатами їх ідентифікації, проведеної О.В. Горілим [1, дод., арк. 1 – 2]. Більшість клейм уже було введено до наукового обігу – у публікаціях Е.М. Прідіка, Б.М. Гракова, В.А. Анохіна, Ю.С. Бадальянца, І.Б Башинського, Є.І Леві, Д.Б Шелова та ін На жаль, точних відомостей про місця та час знайдення амфорних клейм немає, але, як ми вже відзначали, всі вони є кримськими знахідками, здебільшого – з Пантикопея та інших городищ східного Криму.

Родоські клейма датуються дослідниками 250 – 165 рр. до н е Круглі та овальні клейма, подібні колекційним № 3 (епонім Дамокл,

емблема – квітка граната, 220 – 180 рр. до н е.) та № 5 (фабрикант Дамократ, емблема – квітка граната, 200 – 165 рр. до н. е.), з легендою навколо квітки, було знайдено у територіальних межах Ольвії – давньогрецької колонії у Нижньому Побужжі, заснованої вихідцями з Мілету [5, табл., відповідно № 87 та № 226]. Клеймо № 5 добре відоме дослідникам: гончарне підприємство Дамократа було одним з найбільших на Родосі [8, с. 24, № 558; 9, с. 92, №№ 307 – 315]. А от клеймо № 6 з іменем епоніма Політа – велика рідкість, репрезентовано в ермітажному зібранні, Санкт-Петербург, РФ [8, с. 16, № 326; 9, с. 68, № 181], описано без датування. Хронологічно першою з родоських пам'яток є № 8 – рідкісне клеймо фабриканта Мосха (ім'я у родовому відмінку); варіанти з чітким зображенням, як правило, дослідники датують 250 – 220 рр. до н. е , описано лише 10 примірників [4, с. 12; 7, с. 232, 271, № 293; фот.: табл. XX]. Подібні клейма вкрай рідко зустрічаються серед здобутків археологічних експедицій, що працювали у Нижньому Побужжі та у дельті Дону (античного Танаїсу), у територіальних межах Ольвії і Танаїсу – давньогрецької колонії, також заснованої вихідцями з Мілету. На думку Д.Б. Шелова, питання щодо більш-менш точного датування цього клейма поки що залишається дискусійним [12, с. 112, табл. V, № 415].

Синопські клейма з іменами астиномів №№ 16 – 19 датуються Б.М. Граковим 270 – 122 рр. до н. е [5, відповідно №№ 22, 7, 13, 16], датування інших потребує подальших досліджень, наприклад, клейма № 25 (епонім Мнесікл, ім'я у родовому відмінку, емблема – виноградне гроно або листок) Як зауважує О.В. Горілий, ім'я Мнесікла зустрічається у різні періоди клеймування амфор і точна ідентифікація цього клейма стане можливою за наявності додаткового порівняльного матеріалу [1, дод., арк. 2; 8, с. 75, №№ 281 – 284]. Час виготовлення амфор на островах Кос і Фасос (клейма №№ 10 – 14) також потребує уточнень.

Найбільш ранньою пам'яткою у колекції є гераклейське текстове клеймо № 21 на фрагменті шийки амфори, з ретроградним угнутим тисненням ΔΑΜΑ ΤΡΙΟ, датоване 400 – 375 рр. до н. е. [4, с. 8, 11]

Клейма на черепиці з колекції О.В. Горілого виготовлено в майстернях Боспора Кіммерійського у IV – III ст. до н. е. Це черепиця з дахів давніх жителів Причорномор'я. Пам'ятки було знайдено у територіальних межах Пантикапея. Клеймо № 1 датоване у літературі 360 – 350 рр. до н. е. – останнім десятиріччям правління боспорського царя

Левкона I; № 2 – 283 – 245 рр. до н. е , цю черепицю було виготовлено за часів правління царя Перісада II [2, с. 198, 199, №№ 111, 132, 9, с. 154, № 606].

Колекції античних артефактів, які є джерелами з історії давніх мов та писемності, створено у багатьох музеях та бібліотеках світу. Найбільша в Україні колекція керамічних клейм зберігається у Керченському історико-археологічному музеї. Отже, одне з таких зібрань тепер є і у ХДНБ.

Як нам стало відомо, професор Олексій Васильович Горілий планує передати до ХДНБ своє зібрання давньогрецьких керамічних клейм у повному обсязі. Серед них чимало неописаних у науковій літературі. Коментарі і консультації власника, знавця історії античної культури, її пам'яток різних видів і груп, стане основою науково-довідкового апарату майбутнього видання Бібліотеки – ілюстрованого каталогу цієї унікальної колекції.

Використані джерела

1. ХДНБ ім. В.Г. Короленка, арх. ф. № 58 (О.В. Горілого), колекції, шифр Р-1027 р 1102: давньогрец. керам клейма на фрагм. амфор та черепиці IV – II ст. до н. е., №№ 1 – 27; дод.: опис давньогрец. керам. клейм, 2 арк.

2. Анохин, В А. История Боспора Киммерийского. – Киев : Одигитрия, 1999. – 254 с.

3 Бадальянц, Ю.С Опыт хронологической классификации родосских фабрикантских клейм / Нумизматика и эпиграфика – М , 1980 – Т. XIII. – С. 3–12.

4 Башинский, И.Б Вопросы хронологии керамических клейм и типологического развития амфор Гераклеи Понтийской / Нумизматика и эпиграфика. – М , 1984. – Т. XIV. – С. 3–22.

5. Граков, Б.Н. Древнегреческие керамические клейма с именами астиномов. – М. : РАНИОН, 1928. – 223 с., 19 л. табл., [1] с.

6. Леви, Е.И. Керамический комплекс III – II вв. до н. э. из раскопок ольвийской агоры Ольвия. Теменос и агора. М. ; Л., 1964. С. 225 280, 12 л. ил. (табл. I XXIV).

7. Полибий. Всеобщая история. Т. 1, кн. I X. М. · АСТ, 2004. 765, [3] с.

8. Придик, Е.М. Инвентарный каталог клейм на амфорных ручках и горлышках и на черепицах Эрмитажного собрания. Пг., 1917. III, 191 с. . ил., 16 л. ил.

9. Шелов, Д Б. Керамические клейма из Танаиса III I веков до н. э. М. . Наука, 1975. – 167 с., 4 л. ил. (табл. I – VIII).

В.В. Сафонова

ДО ПИТАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ТА ІНШОЇ ІСТОРИКО-ПОШУКОВОЇ РОБОТИ ЯК ДОДАТКОВОЇ ФУНКЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Сучасна бібліотека більш ніж будь-коли потребує чіткої орієнтації на потреби користувачів. Виявлення та впровадження в практику вітчизняних книгозбірень напрямів обслуговування, що дадуть найкращий результат щодо реального внеску бібліотек у розвиток соціуму на різних рівнях, є, на нашу думку, одним з першочергових завдань працівників методичних служб бібліотек.

Пропонуємо поставити питання про можливості бібліотек (в першу чергу наукових) щодо допомоги громадянам, які мають інтерес до історії свого роду та досліджень біографічного характеру. Популяризація знань з генеалогії, на основі реалізації спеціально розробленої методики, а також формування у користувачів навичок історико-пошукової роботи сприятиме впровадженню нової бібліотечної послуги, розширенню компетенції бібліотеки як сучасного соціального інституту. Водночас така постановка питання підвищує статус бібліотеки, виводячи її на рівень найкращих освітніх, наукових установ.

Зазвичай генеалогічний пошук в першу чергу асоціюється з роботою в архівах. Окрім наявності документних джерел, ці установи мають кваліфікований персонал, який володіє всім необхідним інструментарієм знань та має, як правило, неабиякий досвід пошукової та дослідницької роботи. Отже, йдеться про тісну співпрацю з нашими колегами – працівниками архівів. Говоримо колегами, тому що в певному сенсі ми робимо одну справу, принаймні так має бути. Спираючись на документну базу архівних та бібліотечних установ, взаємодіючи в напрямі доведення інформації, що може бути цікавою для громадян, можна реалізовувати завдання не лише збереження культурної спадщини, а й мати для таких організацій привабливий в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі імідж. Завдяки такому співробітництву ці установи перетворюються на потужні, розвинуті, зацікавлені у процесах, що відбуваються в соціумі інститути, що якісно контактують з суспільством. Бібліотека, виконуючи роль помічника і провідника в дослідженнях своїх користувачів, має стати однією з ланок, що допомагає

підтримувати і корегувати діалогічні відносини поколінь, опосередковано вона надає можливість краще зрозуміти не лише окрему історичну ситуацію, але й усвідомити реалії теперішнього часу. Така діяльність наукової бібліотеки – це участь у вирішенні серйозних питань філософсько-педагогічного характеру.

Конкретизуючи це ствердження, вкажемо, що ж саме може отримати людина, а говорячи бібліотечною мовою, користувач від самостійного генеалогічного дослідження.

Підвищення інтересу суспільства до біографічних та генеалогічних пошуків фахівці, перш за все, пов'язують з національно-культурним відродженням початку 90-х р. XX століття. Довгий час деперсоналізація історії була провідною і характерною рисою нашого суспільства [16]. Нині спостерігається чималий інтерес до свого роду (генеалогія) та до вивчення творчого і життєвого шляху окремих особистостей (біографістика).

Генеалогія допомагає з одного боку осмислити роль особистості в історико-культурному процесі, а з іншого – формувати у дослідника почуття самоповаги, пізнавати своє особисте місце у світі та почуття відповідальності за культуру, рід, родину [14, 15] Схожа філософсько-педагогічна мотивація з'являється і в процесі занять біографістикою.

У процесі генеалогічних пошуків, біографічних досліджень користувач досягає самореалізації, відчуває свою причетність до власного роду як складової частини социуму, вивчає історію рідної землі зі сторінок біографії своєї родини. А це, мабуть, значно ближче і дорожче кожній людині, ніж лише інформація, почерпнута з історичних праць чи популярної літератури Бібліотека ж може надати необхідний базовий матеріал, що підготує дослідника до пошуків, спонукає заглибитись в тему та дізнатись більше. І це завдання може реалізуватись якраз через методичну допомогу, підтримку із боку бібліотеки та з залученням, сподіваємось, фахівців архівних служб регіону.

Щодо допомоги в організації досліджень у науковій бібліотеці: звичайно, базою для подібних пошуків можуть бути відділи краєзнавства та рідкісних видань. Переваги наукової бібліотеки в тому, що вона потенційно може працювати для двох категорій дослідників: тих, що займаються пошуковою роботою з особистих міркувань (з метою дізнатись більше про свій рід чи розширити світогляд завдяки дослідженням біографічного характеру) або з науковою метою. Варто зауважити, що цілі ці можуть і збігатися.

Стосовно підтримки розвитку біографістики· у наукової бібліотеки багато можливостей задовольнити запити і художньо-літературного і історико-біографічного напряму. Місією наукової бібліотеки у цьому контексті можна розуміти як якісну допомогу у створенні біографічних науково-популярних творів (якщо ми говоримо про біографістику як літературний жанр). І це може бути серйозна участь у підготовці і просуванні наукової біографії. Адже наукові бібліотеки – потужна база освітнього процесу у суспільстві, а це безпосередньо пов'язане з педагогічною функцією бібліотек.

Таким чином, наукова бібліотека в розвитку зазначених напрямів має орієнтуватися не тільки на потреби істориків, філологів, літературознавців, філософів. Допомога у генеалогічних, біографічних пошуках аматорського характеру, спрямованих на реалізацію запитів широкого загалу, не має обходити завдань наукової бібліотеки як важливої одиниці в інфраструктурі регіону чи держави загалом. Упровадження бібліотечної послуги щодо такої допомоги активізує питання про вільний доступ до інформації. Треба серйозно продумати механізм такої допомоги з залученням фахівців архівних служб та врахуванням правової сторони питання. Це пропозиція.

Одне із головних завдань бібліотеки у розвитку запропонованого напряму – спрямувати дослідника та точно вказати, які ресурси (в тому числі й електронні) можуть надати йому відповідну генеалогічну чи біографічну інформацію, вчити писати в науково-популярному жанрі, складати біографії. Наукові ж бібліотеки мають величезну базу для досліджень.

У фондах багатьох наукових бібліотек зберігається чимало дореволюційних видань, у тому числі довідкових, періодичних, що містять інформацію, яка може стати в пригоді будь-якому досліднику. Рідкісні видання, що, як правило, є складовою частиною фонду наукових бібліотек – безцінний матеріал для історико-літературної роботи, біографічних досліджень різного характеру. Окрім того, велике значення мають історичні монографії, вивчення яких також допомагає досліднику краще зрозуміти час, в який жили його предки. Серед довідкових видань, що мають у своїх фондах наукові бібліотеки у дослідженнях можуть використовуватися довідкові книги губерній, біографічні словники та енциклопедії. Це можуть бути і звітні документи різних просвітницьких товариств тощо. Майже кожна наукова бібліотека намагається надавати

матеріали з краєзнавчої біобібліографії на своєму сайті, створюються краєзнавчі віртуальні проекти, що містять біографічну інформацію Проте бажано, щоб на сайтах бібліотек з'являлося більше інформації про малознайомі імена, щоб розкривалися дійсно нові факти історії регіону через біографію окремої цікавої особистості.

Підтримка дослідника з боку бібліотеки також розуміється як роз'яснення про складності пошукової роботи. І тут доречним буде проведення спеціальних занять для початківців, які б проводили фахівці, що мають досвід такої роботи.

Наприклад, досвідчений дослідник підтвердить, що іноді відомості про ту чи іншу особистість розпорошені у різних довідкових і періодичних виданнях. Проте навіть невеликий обсяг інформації допоможе отримати відомості про особистість, її участь у соціальному житті, духовні уподобання, складові світогляду людини [17]. Нерідко унікальна інформація може міститись лише у декількох рядках.

Отже, підсумуємо: наукова бібліотека може працювати (і це її плюс) у двох напрямах з підтримки дослідників:

1. Аматорські пошуки (і генеалогічні і біографічні)
2. Наукові дослідження.

Тобто біографія й історія роду є об'єктом в першому випадку літературної (художньої), а в іншому – наукової діяльності, відтворюючи і художній, і науковий процеси пізнання людини. Це розширює участь бібліотеки в реалізації концепції відкритого суспільства.

Продовжуючи розгляд можливостей бібліотек щодо допомоги аматорам-дослідникам виокремимо роботу зі складання методики генеалогічного пошуку. Його основна методика більш-менш докладно описана у навчальних виданнях. Вона може бути закріплена у пам'ятці дослднику, що включає в першу чергу – перелік документів – джерел інформації з їх короткою характеристикою (метрик, свідоцтв, довідок, посвідчень, майнових актів, розпоряджень, родовідних книг, розписів тощо). У методиці можуть міститися роз'яснення, наприклад, такі: метрична книга – це документ, де зазначено родинне прізвище, імена батьків, хрещення, дата шлюбу тощо. Можна також вказати основні довідкові джерела бібліотеки, до якої звернувся користувач; познайомити безпосередньо з методами дослідження (бесіда, анкетування, аналітико-синтетична обробка), послідовністю дій (основні етапи дослідження: підготовчий – опитування родичів, збір біографічних даних про рід, сім'ю і

аналітичний – відбір і узагальнення інформації) і особливостями пошуку. І в цьому напрямі треба поміркувати, як допомогти досліднику скористатися матеріалами архівів чи бібліотек. Треба пам'ятати, що інформація немає сенсу, якщо не вміти нею користуватися. Якщо дослідник ставиться до пошукової праці серйозно, то методи дослідження доповнюються порівнянням, аналізом і синтезом, узагальненням. Особливе значення має використання історичного методу, що передбачає пізнання конкретної історії роду його духовних цінностей, динаміки і протиріч розвитку (суть його полягає в необхідності відокремлювати факти, історичні дані про рід від міфологізації, легенд) [14].

У методиці важливо також вказати, які джерела досліджень не мають правового статусу, а які (наприклад, метричні книги, майнові акти) його мають.

У пам'ятці або окремо необхідно надати користувачу перелік організацій з контактною інформацією, що є базою дослідження (архіви, бібліотеки), список електронних джерел генеалогічного, біографічного пошуку. Має сенс виконати всю цю інформаційно-методичну роботу також в електронному вигляді та представляти інформацію на порталах і сайтах, як це представлено, наприклад, на сайті «Родовід». Отже, короткі методичні пояснення та посилання на відповідні організації, віртуальні ресурси в цілому можуть затвердити позицію бібліотеки як надійного помічника у таких дослідженнях.

Ураховуючи вимоги часу та використання принципу вільного доступу громадян до інформації, підкреслимо, що інформування користувачів про електронні ресурси, вияв якісної нової інформації для забезпечення генеалогічної та іншої історико-пошукової роботи можна визначити як одну з важливих складових роботи наукової бібліотеки.

Доречним буде навести приклад вже діючих електронних проектів, напряму, що нас цікавить та водночас є прекрасним доказом результативності взаємодії комерційних, наукових, громадських та інших установ. Серед них – проекти «Історична спадщина України» (де, власне, надано і генеалогічні ресурси) та «Історична Волинь» (регіональний проект з історичного краєзнавства).

Проект «Історична спадщина України – світовий доступ в електронному форматі» [10] створюється Національною історичною бібліотекою спільно з компанією ЕЛАУ («Електронні архіви України») та

при підтримці Української бібліотечної асоціації (УБА), Молодіжної громадської організації «Асоціація молодих науковців "Інтелектуальне лідерство"». Метою проекту є збереження і популяризація культурно-історичної документальної спадщини світового і загальнонаціонального значення, зосередженої в фондах Національної історичної бібліотеки України На сторінці проекту «Рідкісні довідкові видання» [1] представлено перелік адресних, пам'ятних книг та інших документів для генеалогічних і краєзнавчих досліджень, які можна переглянути on-line. Частина рідкісних видань доступна для перегляду в електронній читальній залі бібліотеки. Виконавці проекту запевняють, що незабаром документи можна буде переглянути і у вільному доступі – онлайн, а кількість оцифрованих видань буде зростати.

Компанія «Електронні архіви України», що, зокрема, спеціалізується на переведенні бібліотечних, музейних, архівних фондів у цифровий формат, а також створенні електронних інформаційних ресурсів для закладів культури та освіти, на сьогодні має ще декілька привабливих для дослідників електронних проекти, що доступні в світовій мережі.

Проект «Історична Волинь» [5] об'єднав обласні універсальні бібліотеки, обласні архіви і краєзнавчі музеї з метою надання широкого доступу до їх джерельної бази, що містить відомості про історію Волині (створюються повнотекстові бази). У проекті беруть участь Житомир, Луцьк, Рівне, Тернопіль та Хмельницький. Учасниками проекту є також Національна історична бібліотека України та Обласна бібліотека ім. Горького м. Бресту.

Створення імідж-каталогів бібліотечних, архівних та музейних установ, що представлені в Інтернеті – дуже перспективний напрям для розкриття їх унікальних фондів Отже, приємно, що такі проекти вже реалізуються. Серед них імідж-каталоги Національної Історичної бібліотеки України, зокрема, «Картотека матеріалів з історії міст і сіл України» [6], імідж-каталог Державного архіву Вінницької області [3] тощо Цікавими для дослідників можуть бути і ресурси «Документальні виставки он-лайн», «Розсекречення архівних документів», що представлені на багатьох архівних сайтах.

Зазвичай інформуючи користувачів про електронні ресурси, що можуть знадобитись в історико-пошуковій роботі, співробітники бібліотеки мають постійно слідкувати за появою нової інформації,

аналізувати її, корегувати та доповнювати свої рекомендаційні списки (для користувачів) та додавати пояснення. Можливо, має сенс скласти путівник з історико-біографічних ресурсів, що розміщені в Інтернет (де будуть вказані різні проекти, сторінки архівів, бібліотек) та розміщувати їх на окремій сторінці сайту організації.

Пошуковцям, які серйозно ставляться до біографічних досліджень варто рекомендувати слідкувати за діяльністю, в тому числі публікаціями та електронними ресурсами Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, що є провідним закладом з формування Українського національного біобібліографічного архіву.

Слід також зауважити, що створення регіонального біографічного архіву як складової частини загальнонаціонального (а наукові бібліотеки відігрівають в цьому першочергову роль) – це одне з актуальних завдань співпраці архівів, музеїв і бібліотек на сучасному етапі. Варто відзначити, що ця робота знаходить серйозний резонанс у фаховому середовищі [2].

Інформація для дослідників частіше розміщена на краєзнавчих електронних проектах та веб-сторінках підрозділів рідкісних видань. Серед них і проект відділу «Україніка» ХДНБ «Краєзнавство» [7]. Цей ресурс містить також і біографічну інформацію, що сподіваємось, привабить зацікавлених читачів. Зокрема, на сторінці «Краєзнавча електронна бібліотека» [8] у розділі «Неопубліковані матеріали», можна ознайомитися з оригінальними доповідями та іншими документами, що містять також цікаві відомості біографічного характеру та пов'язані з історією Харкова.

Зупинимося на електронних ресурсах, що містять інформацію безпосередньо з генеалогічного пошуку. В Інтернеті можна знайти чимало веб-сторінок, засновники яких пропонують послуги з питань генеалогії, популярно роз'яснюють, як вести пошукову роботу. Наскільки ця допомога реальна важко судити. треба стати замовником цих послуг. Можливо, сам пошук джерельної бази, де знаходяться потрібні документи – це важливий та безпечний етап такого характеру допомоги, а ось складання родоводу передбачає вже серйозну роботу з оригінальними документами.

Проект «Родовід» [12] може бути корисним для людини, яка тільки-но починає заняття генеалогією. На сторінці «Український генеалогічний портал» [13] надано загальну методику пошуку (популярно

роз'яснена послідовність дій для пошуковця – за етапами, визначені види пошуку і види генеалогічних документів).

В Інтернеті також можна зустріти російські бази для пошуку, скажімо загиблих під час другої світової війни, сайти, що надають доступ до адрес-календарів, пам'ятних книг тощо. Деякі пропонують допомогу у складанні замовлень до архівів, листуванні з ними, складанні списків для навчальних та наукових робіт, моніторинг ЗМІ за потрібними темами тощо [11].

Деякі з цих робіт, на наш погляд, кваліфіковано могли б проводити і бібліотеки.

Сучасна наукова бібліотека, як вже зазначалося, має працювати у напрямі задоволення інформаційних потреб як пошуковців-любителів, так і надаючи значну підтримку у проведенні наукових досліджень історико-біографічного напряму. У другому варіанті має сенс орієнтуватись на серйозні структури, як наприклад, Інститут генеалогічних досліджень Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі, [4], де досліджується генеалогія окремих родів, науковий спадок російських генеалогів. Окрім того, передбачається участь у наукових конференціях відповідного напряму, ведеться бібліографічна, науково-методична робота. Для користувачів, що цікавляться генеалогією, надається спектр послуг, більшість з яких – платні (консультування читачів з питань генеалогії, навчання методиці пошуку, добір відповідних матеріалів, складання поколінних розписів тощо).

Проте питання впровадження нової бібліотечної послуги, як завжди, торкається фінансово-правової сторони. Наскільки наші бібліотеки готові до безкоштовної допомоги користувачам у реалізації їх історико-пошукових захоплень – це знову ж таки великий знак питання. І все ж таки, якщо залишатись оптимістами, то на розгляд професійної спільноти бібліотекарів і архівістів можемо надати наступні пропозиції:

1. Створення сумісних програм архівів та бібліотек з підтримки інтересу населення регіону до генеалогічного пошуку (закріплення участі в цих програмах бібліотеки як консультаційного, навчального підрозділу з урахуванням допомоги архівних служб).
2. Підготовка бібліотечних фахівців для такої роботи – проведення навчальних семінарів, організація школи практичної генеалогії

3. Позиціонування бібліотек як навчальних центрів, що надають початкові знання з генеалогічного пошуку. Можливо, спеціалізація секторів відповідних підрозділів бібліотеки або навіть створення самостійних підрозділів.

4. Допомога читачам-дослідникам у розсилці електронних листів із запитами до різних установ, якщо це потребує пошуку на різних територіях.

5. Пошук окремих біографічних даних за запитом (участь бібліотеки у біографічних дослідженнях), надання інформації про джерела біографічного пошуку в Інтернеті.

6. Інформування користувачів про наявність Інтернет – та локальних електронних ресурсів з генеалогії.

7. Організація навчальних лекцій та практикумів за участю фахівців-генеалогів та інших осіб, що мають досвід дослідницької роботи історико-біографічного напряму.

8. Створення корпоративних регіональних електронних порталів на базі місцевих архівних та бібліотечних установ, що надають допомогу у пошуках користувачам-дослідникам.

9. Складання бібліографічних покажчиків з генеалогії та історії родин (родинно-історична тематика).

10. Залежно від наявності ресурсів і в першу чергу – забезпечення фахівцями – створення на базі бібліотеки регіонального Центру історико-пошукової роботи з залученням спеціалістів архів та музеїв області.

11. Упровадження послуг консультування, генеалогічна експертиза тощо.

У соціокультурному напрямі бібліотека також може на своїй базі організувати:

1. Підготовку книжкових (в тому числі віртуальних) виставок, що стимулюють інтерес громади до вивчення історії свого роду, народознавства на прикладі власних родин, біографічних досліджень;

2. Створення відповідних клубів – любителів біографістики, що знайомлять з найкращими зразками біографічних творів літературного жанру, історико-культурні клуби для молоді;

3. Проведення культурологічних читань родовідної тематики, спрямовані на стимулювання розвитку народознавства, вивчення минулого, філософського осмислення буття взагалі, формуючи та

розвиваючи інтелектуально-духовний потенціал суспільства (є досвід реалізації програм для молоді відповідного напряму науковими бібліотеками вузів України);

4. Популяризацію висловів, пов'язаних з генеалогією та ставленням до історії роду (думки філософів, вчених, людей, що мають визнаний авторитет у громадськості).

Отже, методична допомога наукової бібліотеки в історико-пошуковій роботі має здійснюватись у двох основних напрямках:

1. Організація і проведення занять з генеалогії та інших видів пошукової роботи за участю фахівців архівів та інших спеціалістів.

2. Популяризація знань відповідного напряму шляхом інформування про ресурси та надання користувачам методики пошуку, представленої у друкованій та електронній формі) та засобами соціокультурного характеру. Результатом цієї діяльності має стати запровадження якісної бібліотечної послуги, здатної позитивно вплинути на імідж бібліотек, а також архівів регіону. Таким чином, означену діяльність можна розглядати як додаткову функцію наукових бібліотек.

На завершення додамо, що вирішення всіх цих завдань залежить від готовності представників архівів і бібліотек співпрацювати та об'єднувати свої зусилля на місцевому рівні. Від цього залежить майбутнє самих архівів і бібліотек: наскільки ми можемо зацікавити громаду, бути разом з нею, з нашим містом, де ми живемо. А першочерговим стратегічним завданням для культурного розвитку будь-якого регіону є стимулювання інтересу громади до своєї (в географічному вимірі) історико-культурної спадщини. Вивчення генеалогії – один із шляхів формування культурної особистості, розширення світогляду людини. Тож, організація зведеного ресурсу, що містить історико-біографічну інформацію, створення регіональних центрів з історико-пошукової роботи, з генеалогії (консорціумів, до складу яких входять архіви, музеї і бібліотеки) та забезпечення вільного доступу до їх ресурсів (представлення матеріалів у світовій мережі) могли б значно просунути цю стратегію. Вважаємо за необхідне також розглянути можливість створення тематичних колекцій (на електронному порталі, підготовлених в межах подібного консорціуму).

Використані джерела

1. Адресні, пам'ятні книги та ін. довідкові видання для генеалогічних та краєзнавчих досліджень [Електронний ресурс] (20.05.2012) Національна історична бібліотека України: [сайт] / Нац. іст. б-ка, від. БІТ. – Текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=78 (дата звернення: 10.01.13). – Назва з екрана.

2. Гуцуляк, О.Б. Український національний біографічний архів як перспективний проект наукових досліджень в бібліотеках вузів/ О.Б. Гуцуляк Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника: [сайт] / Наук. б-ка ПНУС – Режим доступу: http://lib.pu.if.ua/nauka.php (дата звернення: 10.01.13). – Назва з екрана.

3. Державний архів Вінницької області [Електронний ресурс] : [імідж каталог]: Електронні Архіви України: [сайт] / компанія «Електронні архіви України». – К., 2011. Режим доступу: http://elau.org/cards_v.php (дата звернення 10.01.13). Назва з екрана.

4. Институт генеалогических исследований [Электронный ресурс] / Российская национальная библиотека: [сайт] / Рос. нац. б-ка. – Текст. дан. – СПб., 2008. – Режим доступа: http://www.nlr.ru/nlr/div/genealogy (дата обращения: 10.01.13). – Загл. с экрана.

5. Історична Волинь [Електронний ресурс] : [веб-сайт регіон. електрон. б-ки] / фахівці б-к, архівів, музеїв Рівнен., Волин., Житомир., Хмельниц., Терноп. обл., обл. б-ки ім. М. Горького м. Брест (Білорусь), Нац. іст. б-ки України – Текст. та граф. дані. – Рівне: Рівнен. держ. обл. б-ка, 2007 – 2012. – Режим доступу: http://www.istvolyn.info (дата звернення. 10.01.13). – Назва з екрана.

6. Картотека матеріалів з історії міст і сіл України [Електронний ресурс]: [імідж-каталог] Національна історична бібліотека України. [сайт]. – Текст. та граф. дані. – К., 2012. – Режим доступу: http://www.dibu.kiev.ua/cards_main3.php?option=com_wrapper&Itemid=1590 (дата звернення: 10.01.13). – Назва з екрана.

7. Краєзнавство [Електронний ресурс] / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка – Х. : 2012. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/kray/kray0.html (дата звернення: 10.01.13). . – Назва з екрана.

8. Краєзнавча електронна бібліотека [Електронний ресурс] Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х. : 2012. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/kray/kray8.html (дата звернення: 10.01.13). Назва з екрана.

9. Ляшко, С. Роль генеалогічних джерел в історико-біографічних дослідженнях (на прикладі родоводу Новицьких) / С. Ляшко Наукові праці Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. Вип. 31. – К, 2011. – С. 527 – 587.

10. На шляху створення електронної бібліотеки [Електронний ресурс]: [проект] «Історична спадщина України» (19.05.2012) // Національна історична бібліотека України: [сайт]. – Текст. та граф. дані. – К., 2012. – Режим доступу: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=77&Itemid=1658 (дата звернення: 10.01.13). – Назва з екрана.

11. Поиск информации в архивах и библиотеках [Электронный ресурс]: [сайт]. Текст дан. – СПб., 2013. – Режим доступа: http://www.arhdoc.ru – (дата обращения: 10.01.13). – Загл. с экрана.

12. Родовід.org [Електронний ресурс] : [багатомов. портал, присвяч. роботі з генеалог. деревами] / розробник порталу веб-агентство Beagle. – Електрон. дані та прогр. К., 2010. Режим доступу http://uk.rodovid.org/wk (дата звернення: 10.01.13). Назва з екрана. – Укр., рос., англ., італ.

13. Український генеалогічний портал [Електронний ресурс] // Родовід.org : [портал]. – Електрон. дані та прогр. – К.,2010. – Режим доступу: http://uk.rodovid.org/wk/Український_генеалогічний_портал (дата звернення: 10.01.13). – Назва з екрана.

14. Черепанова, С.О. Філософія народознавства / С.О.Черепанова. – К. : Знання, КОО, 2007. – 460 с.

15. Черепанова, С. Родовід духовний діалог поколінь: метод. рекоменд. для студ. вищ. закл. освіти / С.Черепанова. – Л. : Каменяр, 1998. – 150 с.

16. Чишко, В С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України / В.С. Чишко. – К. : БМТ, 1996. – 240 с.

17. Шоломова, С. Вариации на тему родословця С. Шоломова – Х , 2011. – 256 с.

О.Я. Исаенко

АРХИВНЫЙ ФОНД УКРАИНСКОГО УЧЕНОГО-КНИГОВЕДА И ЛИТЕРАТУРОВЕДА И.Я. КАГАНОВА В ХГНБ им. В.Г. КОРОЛЕНКО

Историю харьковского библиофильства и книговедения просто невозможно представить без фигуры Исаака Яковлевича Каганова. Так же трудно переоценить и его вклад в историю отдела книговедения, коллекций редких изданий и рукописей ХГНБ. Достаточно упомянуть, что им, специально для библиотеки, была разработана схема систематического каталога по истории книги, которая актуальна и поныне [1] (Р-161).

Исаак Яковлевич Каганов родился 25 октября 1898 г. в городе Лубны Полтавской области. В 1917 г., по окончании гимназии, поступил на исторический факультет Московского университета, в 1918 г – перевелся в Харьковский университет на литературный факультет, который и закончил в 1921 г. В том же году Каганов поступил в

аспирантуру к профессору, будущему академику А И. Белецкому, которую благополучно закончил через три года.

С 1920 г. по 1934 г. Исаак Яковлевич работал в Харькове литературным и техническим редактором различных издательств, в том числе Государственного издательства Украины, издательства «Научная мысль» и других. С 1934 г., в связи с переводом столицы в Киев, работал в Государственном медицинском издательстве УССР.

С 1925 г. по 1934 г. И.Я. Каганов вел преподавательскую работу во многих вузах и техникумах Харькова (в институте Коммунистического просвещения, в полиграфическом и кооперативном институтах и др.), преимущественно читал курсы по истории и технике оформления книги, а также по истории литературы. В Киеве с 1934 г по 1939 г. вел аналогичные дисциплины на курсах повышения квалификации редакторов.

С 1939 г. Исаак Яковлевич перешел на работу в Харьковский государственный университет им. А.М. Горького (сейчас ХНУ им. В.Н. Каразина), на кафедру зарубежной литературы; с января 1940 г. он – заместитель декана и ученый секретарь филологического факультета.

В эвакуации (1941 – 1944 гг.) работал в объединенном Украинском университете, который был создан в городе Кзыл-Орда. С 1944 г. – доцент Харьковского госуниверситета, а по совместительству – преподаватель в Педагогическом, Театральном и Библиотечных институтах. В том же году защитил диссертацию на степень кандидата филологических наук (тема: «Роман И. Эренбурга «Падение Парижа»).

С 1948 г. основным местом работы Исаака Яковлевича стал Харьковский библиотечный институт (впоследствии преобразованный в Институт культуры), где он и проработал четверть века, до 75-летнего возраста Последние годы он руководил дипломными работами студентов и диссертационными работами молодых членов кафедры.

И.Я. Каганов – автор монографии «Украинская книга в XVI – XVIII столетиях», десятков статей в научной периодической печати, в т. ч. сборниках «Книга», «Книжная торговля», трудах институтов.

Главным же детищем Исаака Яковлевича Каганова был Харьковский клуб любителей книги, бессменным председателем которого он был, начиная с первого заседания в 1963 г. и до своей кончины 23 февраля 1981 г.

После смерти И.Я. Каганова, согласно его воле, семья передала ту часть его собрания, которая содержала материалы по истории книги, литературоведческие и библиографические издания, книги с автографами известных лиц и личные документы в Харьковскую государственную научную библиотеку им. В.Г. Короленко, с которой его связывали долгие годы сотрудничества. Эти документы стали основой для личного архивного фонда И.Я. Каганова, одного из первых в Библиотеке.

После окончательной обработки фонд Каганова (ф. № 8), насчитывает 142 единицы хранения (84 архивных документа и 58 книг) и охватывает период с 1955 по 1982 гг. Его архивная составляющая содержит три раздела: творческие рукописи И.Я. Каганова, материалы его биографии и материалы разных лиц. Большинство документов посвящено проблемам книговедения, литературоведения и библиографии. Это многочисленные статьи, доклады, отзывы и рецензии, лекции для студентов и книголюбов, обширная переписка. В составе фонда рукопись упомянутой выше диссертации Исаака Яковлевича, на соискание степени кандидата филологических наук [Р-157]; монография, посвященная украинскому советскому экслибрису [Р-135], курс лекций по истории украинской прессы и печати [Р-109] и многое другое. Проблемам книговедения, книгопечатания, книгоиздания, языкознания и литературоведения посвящена основная масса книг, принадлежащих фонду. Большинство изданий имеет дарственные надписи авторов И.Я. Каганову.

Материалы, относящиеся к собранию, можно условно разделить на несколько тематических направлений. Все они, так или иначе, связаны с книгой и ее влиянием на человеческую жизнь.

Первое направление – по истории книги и книговедению. К нему относятся обзоры сборников «Книга Исследования и материалы» [Р-112, Р-143]; документы, посвященные истории украинской книги [Р-105, Р-116, Р-121, Р-123, Р-126, Р-133, Р-134] и книжным знакам [Р-134, Р-135, Р-136, Р-144]. Целый ряд статей посвящен теме, которую И.Я. Каганов считал чисто книговедческой – изучению читателя. Например, такие как «Изучение читателя как проблема книговедения» [Р-137] и «Проблема изучения читателя в трудах А.И. Белецкого» [Р-131]. «…Мне представляется, что при построении истории книги, как необходимая ее составная часть, должен быть включен элемент изучения читателей Толька такая история книги, которая включает не только изучение того,

как пишется книга, как книги издаются, но которое отвечает на вопрос – как, для чего, зачем книги читаются, – только такая история книги может быть названа дисциплиной, имеющей достаточно прочные научные данные» Р-180 [3, с. 9], – писал Исаак Яковлевич.

Второе направление – литературоведческое. Речь идет о различных отзывах, например, на диссертацию В.Г. Оводенко «Зарубежная литература в оценке Н.А. Добролюбова» [Р-124] или о работе И.Я. Волисона «Восточные стихотворения» В. Гюго» [-125]; тексты лекций, например, о Мольере [Р-106], статьи и доклады, посвященные разным авторам: Лесе Украинке [Р-138], В. Шекспиру и Т.Г. Шевченко [Р-150], И. Грубберу [Р-145]. Отдельно хотелось бы отметить подробный обзор художественной литературы, посвященный теме межзвездных путешествий, от античных мифов об Икаре и Этане до романов Герберта Уэлса и Алексея Толстого [Р-142].

Третье направление – библиотековедческое и библиографическое, представленное материалами о тех, кто относился к книгам так же трепетно, как сам Исаак Яковлевич – о книголюбах. Здесь мы встречаем развернутую статью об украинском книголюбе XVIII столетия Якове Марковиче [Р-113]; уникальный материал «Харьковская библиотека и ее читатели 200 лет назад» [Р-146], работы о библиофильстве и советских библиотеках [Р-115, Р-122]. Через призму отношения к книге рассматриваются и выдающиеся украинские деятели, такие как Т.Г Шевченко [Р-111, Р-140] или академик А.И. Белецкий [Р-130]. Хотелось бы выделить считающиеся раритетными материалы 29-й сессии ФИАБ (1963 г.): секция национальных и университетских библиотек (Р-188). Их выдавали участникам, среди которых был и И.Я. Каганов.

Нельзя не упомянуть обширную переписку Исаака Яковлевича, которая представлена в фонде. Среди корреспондентов Каганова – литературоведы, искусствоведы, книгоиздатели, библиофилы, члены и руководители клубов любителей книги – все те люди, которым была небезразлична книга во всех ее проявлениях. Среди них известные искусствоведы П.А. Белецкий и А.А. Сидоров; основатель Московского клуба миниатюрных книг П.Д. Почтовик; литературовед И.Я. Айзеншток, доктор исторических и кандидат филологических наук С.И. Белоконь; председатель Воронежского историко-культурного общества, кандидат филологических наук, профессор, писатель О.Г. Ласунский; писатель

В.В. Смиренский; филокартист Н.С. Тагрин; члены редколлегий различных журналов и сборников на книговедческие темы [Р-162, Р-164, 167, 172, 175, 176, 177].

Ничто, пожалуй, не дает такого точного представления о человеке, как его эпистолярное наследие. Вот что мы читаем в письме И.Я. Каганову Л.Л. Копы-Овдеенко: «Как вы хорошо пишете! Просто и ясно, не отклоняясь от темы, не «растекаясь мыслию по древу», великолепным русским языком. Вы знаете, я стала бояться теперь читать некоторые критические статьи, потому что я в них ничего не понимаю. За обилием и нагромождением слов я никак не могу добраться до смысла и понять, что же автор хотел сказать». А вот какие строки написал П.Д. Почтовик, передавая в фонд ХГНБ письма Исаака Яковлевича, которые тот писал ему на протяжении долгих лет «Я снова перечитал их все до одного и снова как бы встретился с этим обаятельным человеком, общение с которым, лично и по переписке, всегда доставляло мне огромное удовольствие, всегда как-то духовно обогащало меня, углубляло и расширяло библиофильские знания и настраивало на дальнейшие поиски нового, неизвестного…» [2].

Книжная составляющая фонда №8 представляет собой прекрасную подборку литературы по истории книги и книговедению. Сразу видно, что все материалы собирались профессионалом. Вот какой совет в одной из своих публикаций дал однажды Исаак Каганов, говоря о личных библиотеках: «Надо поставить перед собой четкую задачу: твои книги могут быть советчиком при подготовке к докладу, при выполнении технического задания или научной работы. В таком случае ты позаботишься о том, чтобы всегда под рукой у тебя были необходимые справочники, наиболее авторитетные произведения из твоей области» [Р-156] [4, с. 1]. Именно так и подбирались книги самим Исааком Яковлевичем. Все самое новое и передовое, что выпускалась в интересующих его отраслях знаний, тщательно им изучалось и с любовью собиралось. Именно поэтому фонд И.Я. Каганова может служить чрезвычайно ценным источником для специалистов-книговедов, библиотековедов, литературоведов. Ведь очень удобно работать с источниками, когда они все собраны в одном месте и систематизированы. А поскольку большинство материалов относится к памятникам книжной

культуры, то научная, историко-культурная ценность этого фонда несомненна.

Документы, связанные с именем И.Я. Каганова, представлены и в других личных фондах, созданных в библиотеке. Дело в том, что, не без участия самого Исаака Яковлевича, в библиотеке был сформирован архивный фонд Харьковского клуба любителей книги [ф № 32], и, конечно, содержит материалы, перекликающиеся и связанные с фондом человека, который стоял у истоков этой замечательной библиофильской организации Кроме того, письма И.Я. Каганова находятся в фонде украинского советского искусствоведа, художника-экслибриста Б.Л. Ингоря.

Использованные источники

1. Зильберштейн, Б.И. К биографии И.Я. Каганова. Статья. Машиноп. 1981. 3 л. + фото (2) + Прил.. Публикации И.Я. Каганова с 1948 по 1977 г. – Б.г. – 4 л. – Научно-исследовательский отдел книговедения, коллекций редких изданий и рукописей ХГНБ им. В.Г. Короленко, личные фонды, ф. 8 (И.Я. Каганова), ед. хр. Р-161.

2. Каганов, И.Я. Письма и открытки П.Д. Почтовику. 1975 1981. 14 п. (23 л.); 12 конв. + 18 откр.; 6 конв.+ 1 + 58 л. Прил.: Письмо П.Д. Почтовика в ХГНБК. Научно-исследовательский отдел книговедения, коллекций редких изданий и рукописей ХГНБ им. В.Г. Короленко, личные фонды, ф. 8 (И.Я. Каганова), ед. хр. Р-162.

3. Каганов, И.Я Стенограмма доклада на Ученом совете ХГИК· Изучение читателя, как тема книговедения. Б. г. 11 л. Научно-исследовательский отдел книговедения, коллекций редких изданий и рукописей ХГНБ им В Г Короленко, личные фонды, ф.8 (И.Я. Каганова), ед. хр. Р-180.

4. Каганов, І.Я. Про особисті бібліотечки: консультація. 1967. 5 арк. Научно-исследовательский отдел книговедения, коллекций редких изданий и рукописей ХГНБ им. В.Г. Короленко, личные фонды, ф. 8 (И.Я. Каганов), ед. хр. Р-156.

5. Копа-Овдеенко, Л Л. Письмо И.Я. Каганову. 1970. 1 письмо 1 конв. 5 л. – Научно-исследовательский отдел книговедения, коллекций редких изданий и рукописей ХГНБ им. В.Г. Короленко, личные фонды, ф. 8 (И.Я. Каганова), ед. хр. 171.

Л.Г. Рева

ПІЗНАННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ – ГУМАНІСТА, ФІЛОСОФА І ПОЕТА ЗА БІБЛІОТЕЧНИМИ ТА АРХІВНИМИ ФОНДАМИ

Видатний український просвітитель, гуманіст, філософ і поет – Григорій Сковорода народився 3 грудня 1722 р. в незаможній козацькій родині в с. Чорнухи, тепер Полтавської області, Від батька, першого духовного наставника, Г. Сковорода засвоїв такі істини: бути правдивим і «гідності мати почуття власної». Вчився спочатку у дяка, а потім у Чорнуській церковнопарафіяльній школі.

Навчання у бурсі, шкільна поезія, різдв'яні і великодні пісні, народні думи і козацькі пісні, які виконували сліпі лірники й кобзарі, формували високі естетичні та художні смаки майбутнього поета і філософа. Ґрунтовну освіту він отримав у Києво-Могилянській академії. Тут він здобув знання з античної й західноєвропейської філософії та літератури, досконало вивчив латинську, грецьку, німецьку, польську мови. У 1742 р. Сковороду, що мав гарний голос, грав на багатьох музичних інструментах, сам складав музику, запросили до придворної співацької капели цариці Єлизавети, де він провів два роки У 1744 р. Г. Сковорода повертається до Києва і продовжує навчання в академії. Проте, вже через рік, в складі комісії генерала Г. Вишневського, Г Сковорода іде до Угорщини (1745 – 1750 рр.). Побував він також у Польщі, Австрії, Словаччині та Північній Італії. Як і перебування в Петербурзі, ця поїздка сприяла формуванню світогляду і життєвого досвіду. Він вивчав життя, побут, мистецтво народів Європи.

Повернувшись на Україну, Г. Сковорода був запрошений на посаду викладача поетики Переяславського колегіуму. Для студентів ним було створено посібник з поетики «Роздуми про поезію і підручник з її мистецтва». Новаторство Г. Сковороди, який просто і дохідливо викладав поезію та правила віршування, а також нові методи виховання, що полягали в індивідуальному підході до учнів, у виявленні їх природних здібностей, не сподобались ректорові колегіуму, і талановитий педагог-учений змушений був залишити улюблену справу.

Протягом 1754 – 1759 рр. Г. Сковорода працював домашнім вчителем у поміщика Степана Томари. Цей період був дуже важливим у

житті Г Сковороди, оскільки саме в цей час він написав значну частину віршів, що ввійшли до збірки «Сад божествених пісень», ряд творів та філософських трактатів.

У 1759 – 1769 рр. Г. Сковорода викладав у Харківському колегіумі поетику, етику, грецьку мову та катехізис. Для своїх учнів він склав підручник з питань моралі «Начальная дверь ко христіанскому добронравію» (1766) – перший його філософський твір, своєрідний курс етики, в якому обстоюється універсальний гуманістичний *екуменізм* (всесвітнє («вселенське») об'єднання церков), що був неприйнятним для канонічного православного тлумачення десяти заповідей, піддається нищівній критиці ортодоксія релігійної моралі.

Через безперервне переслідування в 1769 р. Г. Сковорода остаточно залишив педагогічну діяльність і став мандрівним філософом, народним «мандрівним університетом», словом і прикладом життя проповідуючи свої ідеї.

Григорій Савич Сковорода — найяскравіша постать в Україні у XVIII ст., а його оригінальна гуманістична творчість «була грунтом для розвитку української філософії і літератури» (1, Попов, с. 5) подальших століть. Особистість поета, філософа, музиканта, байкаря, педагога і співака, Г С Сковороди і досі багато в чому незбагненна.

Д. Чижевський, досліджуючи систему поглядів Г. Сковороди в її єдності та цілості, шукав джерел його філософії «у Платона та стоїків, то в Спінози, то в Раймаруса, то в отців Церкви». [2, Чижевський, с. 3], а також – в українській науці, і дійшов висновку, що Г. Сковорода «почався» з «німецької містики» (праць Валентина Вайгеля, Фр. Хр Етінгера (1701 – 1782), швабського селянина-містика Йог. М. Гана (1758 – 1819)...) (Theologia V. Veigelii. Das ist: Offentliche Glaubens Bekändtnüss .. – 1618; C.Ch. Ehmann: Oetingers Leben und Briefe. – Stuttgart, 1859, Ган М. Briefe von der ersten Offenbarung. – Tübingen, 1819). Д. Чижевський оминав у своїй розвідці біографічні проблеми, говорячи, що «все, що треба, читач знайде в книзі «Біблія» [2, Чижевський, с. 4]. Г. Сковорода «навертається» до думок слов'янських містиків – П Величковського, Гамалії, Щітного, Яна, Коменського, Бриделя, поляка Склєуса...

Г. Сковорода, прагнучи зрозуміти закони природи, вгадав її діалектичний розвиток. У його розумінні, природі властиві внутрішні незмінні закони розвитку. Вони ніким не привносяться і не можуть бути

змінені Це – властивість самої природи. Законами визначаються і можуть бути пояснені всі видимі явища та зміни природи. Закономірність виключає можливість появи будь-яких «чудес» як явищ, що суперечать внутрішній «іпостасі». Таким чином, елементи матеріалістичної діалектики, при всіх блуканнях і переходах Сковороди на ідеалістичні позиції, завдавали удару формальнологічному, метафізичному способові мислення. Для кінця XVIII ст. концепція Сковороди про розвиток як властивість, закономірність самої природи, безумовно, відігравала прогресивну роль» [3, Марков, с. 113].

О.І. Білецький писав про Г. Сковороду в «Історії української літератури» (1954), що він «хоч і не був першопрохідцем у вивченні життєвого і творчого шляху філософа» [4, Микитась, с. 223], однак «подав у міру вимог і обсягу видання сконденсований огляд життя і духовної спадщини Сковороди, його суспільно-політичних, філософських і педагогічних поглядів, а головне – стислий аналіз байок, поетичних творів, характеристику стилю та мови філософа і письменника» [4, Микитась, с. 224]. Згодом цей нарис увійшов до п'ятитомника праць О.І. Білецького. Літературознавець уже на той час не відкидав ідею Бога у Сковороди.

Світ видимий і невидимий, оспівані у його творах, саме і є виразниками того фактору, що сучасники наблизилися до його «видимого» світу, але не розпізнали «невидимого». Г. Сковорода зобов'язаний цим, передусім, своїй закоріненості в духовні здобутки античних філософів, німецької філософії, творчості своїх попередників, передусім, братств Острозького культурно-освітнього осередку та Києво-Могилянської академії. Надзвичайно велике місце у творчості Г. Сковороди займає Біблія.

Понад 250 різних розбіжних поглядів висловили науковці, що вивчали життя та творчість Сковороди. Він є, безперечно, «найцікавішою постаттю історії українського духа» [2, Чижевський, с. 5].

Ми зупинимося лише на деяких важливих моментах в творчості Г. Сковороди.

Біблія. У філософії Г. Сковороди Біблія займає дуже велике місце. «Ми не знайдемо жодного філософського твору, в якому б мислитель так чи інакше не торкався Біблії, не посилався на неї» [5, Кирик, с. 121]. Біблію Г. Сковорода, очевидно, читав і єврейською мовою. Новий Заповіт вивчав в оригіналі Володіючи багатьма іноземними мовами, Г Сковорода

віддавав перевагу своїй рідній мові, а також грецькій Історія народу, спадкоємність духовного життя насичують його творчість снагою, силою.

Три світи у Г. Сковороди: великий («обітельний»), або макрокосм; малий (людина) або мікрокосм; символічний – Біблія. Особливої уваги заслуговує символічний світ – Біблія. «Під символічним світом Г. Сковорода розумів Книгу (Біблію) в найширшому значенні, як усю духовну культуру, і, отже, наближався до осягнення символічної природи людської культури як такої. Таке осягнення було здійснене і філософськи обґрунтоване лише в XX ст.» [6, Шинкарук, с. 8]. За Сковородою, всі три світи (великий, малий та символічний) складаються з двох нерозривних поєднаних натур («єстеств») – видимої і невидимої, злого і, навпаки, доброго. Видиму він називає «тварью» – тілесною, тленною, нижчою природою, а невидиму – Богом, вічною, блаженною, божественною, головною природою [7, Сковорода, с. 16]. Великий світ – це природа, космос, що складається, в свою чергу, з великого числа інших; малий – або мікрокосм – це людина, символічний – це Біблія. У кожному з них Г. Сковорода вбачає два початки – Бога або вічність, і матерію або тлінне, часове. У великому та малому світі (тобто в людині) тлінне тіло дає знати про сховану під ним форму або вічний образ, так само і в символічному світі (тобто в Біблії) зібрання тварин складає матерію, але Божество, куди веде тварина знаменієм своїм, є форма [8, Багалій, с. 357]. Творчий початок – Бог або вічність. Це – стерня, що призводить у рух великий корабель. Він – у немощі сила, в дрібниці – велике, він, починаючи, кінчає та, закінчуючи, починає, або, за стародавнім філософським виразом кажучи – unius interitus est alterius generatio (смерть одного є народження другого). Таким чином, у світі є два світи – вічність і тління, видимий світ і невидимий, живий та мертвий; але між ними є та різниця, що древо життя вічно стоїть та живе, а тінь його змінюється: то зменшується, то збільшується, то народжується, то помирає. Так само і людина: вона має дві основи: стару та нову, тимчасову та вічну, які з'єднані між собою, як тінь з деревом. Так само і невпинно змінний світ: то народжується, то зникає, то зменшується. Господній же світ – вічний, але другий відбивається у першому, в ньому можна знайти Божі сліди. Людина є слабка Божа копія, тінь Богочоловіка – Христа. Зі смертю ми не тільки не зникаємо, а, навпаки - переходимо зі смерті до нового життя, вічного, з тління – до нетління.

Г Сковорода називає себе «любовником» (любителем) Біблії Надзвичайно великим є вплив Книги книг на світогляд та творчість Г. Сковороди. Збірки «символів та емблем», що були розповсюджені по всій Західній Європі в XVI – XVIII ст та Україні, а також Біблія мали особливий вплив на філософа. «Здається мені, що Біблія утворена Богом із святих і таємних образів. Небо, місяць, сонце, зорі, вечір, ранок, хмара, веселка, рай, птахи, тварини, люди та ін. Усе це образи височіні, небесної премудрості – це все та й усе створіння є тінь, що зображує Вічність» [7, Сковорода, с. 269 – 270], [2, Чижевський, с. 50].

«Біблія – найдосконаліший і наймудріший орган» (С. 260).

«Святе Письмо подібне до ріки або моря. Часто там, де за зовнішністю здається зле та просте, одкривається глибина, що її не легко бачать навіть і янгольські очі» [7, Сковорода, с. 115].

«Біблія – новий світ та нове Боже людство, земля живих, країна та царство любові, високий Єрусалим» [7, Сковорода, с. 399].

Біблія – лише шлях до пізнання Бога. Г. Сковорода говорить про «вічний зміст», що ніби захований у скрині, або ж «як перла в перламутрі» [7, Сковорода, с. 265], [2, Чижевський, с. 53].

Істиною, за Г. Сковородою, може бути тільки невидимий світ. За його вченням, людина може бути щасливою тільки тоді, коли зрозуміє, збагне істину, пізнає світ. Біблія – вічна Книга, яка допомагає людині приторкнутися до істини, справжнє джерело мудрості, священне Писання, яке вчить людину не лише пізнавати світ, але й саму себе. Оскільки світ можна пізнати лише тоді, коли зрозумієш себе [7, Сковорода, т. 1, с. 41]. Г. Сковорода вірив, що щастя потрібне кожній людині, і тому наука про нього є найголовнішою серед усіх інших. Оскільки справжньою наукою про щастя та всі людські потреби є Біблія, то її істина є найпотребнішою для всенародного щастя [7, Сковорода, т 1, с. 224 – 225].

Біблія як перводжерело усього сущого для Г. Сковороди була найосновнішим ключем усього життя і того, що він робив й задля чого кинув домівку як затісну для нього, і пішов світами. Д. Багалій зазначав, що він «майже однакову вагу надавав і вільній філософській думці, і своїй Сковородинівській Біблії, джерелу християнської релігії в його власному, а не православному, не християнському розумінні» [8, Багалій, с. 356].

Слід також зазначити, що Г. Сковорода критикував не Святе Письмо, а буквальне розуміння його текстів, особливо – Книги Буття, де йдеться

про створення Богом світу, який, за Г. Сковородою, є вічним – materia aeterna.

Бог. У Г. Сковороди більше тяжіння до Богопізнання та Боговподіблення («обожнення»), ніж формулювання понять науки про Бога. Він говорить: «Його єство та його імена тотожні: коли ти його назвав, то ти водночас означив його єство» [7, Сковорода, с. 349]. «Той, хто є» [7, Сковорода, с. 216]. «Старі звали Бога світовим розумом. Але вони мали й інші імена для нього. Наприклад – природа. Буття речей. Вічність. Доля. Необхідність. Фортуна і т.д. А в християн його головні йменння такі. Дух. Господь. Отець. Розум. Правда. Останні два йменння є, як здається, ліпші, ніж інші, бо розум зовсім нематеріальний, а правда через її вічне перебування цілком протилежна непостійній матерії. Та й нині Бог називається в одній країні штен» [7, Сковорода, с. 64].

Пізніше Г. Сковорода звав Бога «Природа», або «Натура». Вжиток цього слова він у подробицях обґрунтував: «У Біблії Бог зветься вогонь, вода, вітер, залізо, камінь, та визначається іншими нечисленними йменами. Чому ж не можна назвати його Природа (Natura)? Щодо мене, то, признаюсь, що я не можу знайти ніякого ліпшого та належнішого йменння, як це. Натура є слово латинське. В нашій мові: природа або єство… Цим словом визначається геть чисто все, що тільки народжується в машині цього світу» [7, Сковорода, с. 216]. Бог – любов [7, Сковорода, с. 217]. Тут – натяк на «вічність» Божу. Пізнайте Бога, то зустрінете початок. Шукайте Бога, то знайдете кінець [7, Сковорода, с. 136]. «Кінець без кінця, безпочатковий початок та Бог одне й те саме» [7, Сковорода, с. 230].

«Єдине невичерпне джерело всього доброго та всякого щастя: він сам є цим щастям (блаженством), безпричиновий початок, безпочаткова причина («вина»), в якій та, з якої все, та вона сама з себе самої та завше з собою, самою є й буде». Тому Він також вічний, завжди і в усьому однаковий, такий, що розуміє та утримує. Ця найвища причина зветься загальним ім'ям Бог, власного імені вона не має» [7, Сковорода, с. 257].

Пізнання. У творах Г. Сковороди – це теорія традиційна: її символічну форму без труднощів з'ясовують традиції отців Церкви, Філона, містиків… У великому, малому, символічному світі сенс захований під покровом символічної, образової форми, яку спершу треба знищити, щоб досягнути сенсу, проте цей сенс можна знайти не лише в об'єктах, але й у нас самих. «Внутрішнє око» є традиційний символ

духовного пізнання, його знайдемо у Платона та Філона, в патристиці, в німецькій містиці та у Баадера» [2, Чижевський, с. 133].

Премудрість. Це – наука про «Софію», «Премудрість Божу», що її розвинув з поданих Платоном зародків Філон; наука, що ввійшла в релігійну літературу християнства через «Книгу Премудрости». Наука про Софію – в процесі свого розвитку про «вічно-жіночий» початок у світі, про принцип, який грає до деякої міри посередницьку роль між Богом та світом Ідеальний бік буття світу, ідеальні зв'язки у світі, його краса та гармонія – є на основі науки вирази, вияви «софійного» характеру світу» [2, Чижевський, с. 92].

Для Г Сковороди цей ідеальний бік буття світу є надважливий. З його лекцій (1766 р.), і поновлених ним конспектів (1784 р.) «Софія» ідентифікується з «логосом», з Христом (ортодоксальна наука), то – відхиляється від тих філософів (Парацельс, Беме, Вайгель), що пов'язують Софію з (небесною) Євою, зі святою Дівою Марією, з Церквою – з'явища Софії у світі» [2, Чижевський, с. 92].

Дещо подібне зустрічаємо у Мелетія Смотрицького в «Треносі». З-під пера у М Смотрицького образ Церкви органічно поєднувався з вітчизняною культурою, підтверджуючи уявлення українців про Церкву як рідну Матір. Потрактування Церкви у площині материнсько-опікунських почуттів виявилося органічно близьким українській душі. Метафора Церкви-Матері має давню традицію. Вже в біблійних текстах за нею закріпилася подвійна символічна функція як покровительки і заступниці обраного народу [9, Махновець, с. 435 – 462].

У вченні Св Кипріяна (Тасція Цецилія) згадується образ Церкви, якій притаманні материнські почуття – вона «породила християн, аби з'єднати їх у своєму материнському лоні, а не залишити самим собі» [10, Cyprianus, 124 s]. Таке Кипріянівське потрактування Церкви як родинного вмістилища християн стає своєрідним locus communis (з лат.: спільним місцем), топосом, до якого зверталися православні письменники у часи полеміки, переконуючи свого читача в тому, що приналежність до Церкви Святої Східної є умовою їх порятунку. Воно залюбки переймається Герасимом Смотрицьким та Кліриком Острозьким, які осмислюють образ Церкви-Матері як страдниці, що, плачучи, звертається до своїх дітей, умовляючи їх повернутися в її «спорожніле лоно».

У «Ключі Царства Небесного» Г. Смотрицького плач Церкви-Матері розгортається у способі недоконаної дії. Ляментацією вона ніби попереджує своїх дітей у зраді, що може невдовзі статися. Про факт ляментації повідомляє сам автор, передаючи материнські благання у формі третьої особи. Образ Церкви-Матері зображено як образ статичний, монументальний, який вражає своїм величним і життєствердним пафосом

У М. Смотрицького образ Церкви-Матері більш як динамічний. Він скоріше експресивно-стихійний, який своїм плачем оприявнює вже, мовляв, нині існуючу трагедію – безповоротну зраду синів, потворний та убогий стан Церкви-Матері, викликаний «віровідступництвом» та неспроможністю єпископів її захистити. Задаючи такий високий трагічний пафос, письменник вводить свій персонаж не тільки в історичний, дійсний, а й ідеально-примарний, позаісторичний, біблійний контекст. У цій площині образ Церкви-Матері перетворюється у *Наречену* (першооснову образу зустрічаємо в Івана Богослова), уособлення чистоти і цнотливості як внутрішніх цінностей.

Мікрокосмос. У Г. Сковороди походить від Платона та Арістотеля, від отців Церкви – Г. Ниського, Василя Великого, Климента та ін. Г. Сковорода, за Д. Чижевським, людину називає мікрокосмосом, оскільки «око його серця» відбиває весь світ «Людина є малий світ» [7, Сковорода, с. 95]. «Пізнай себе», «слухай себе», «увійди в самого себе». Пізнання Біблії – шлях до самопізнання, до Богопізнання. Це основна тема першого з діалогів Г. Сковороди. Богопізнання неможливе без самопізнання. Але його шукають поза собою самим. Самопізнання у Г. Сковороди – релігійна заповідь: «Коли пізнаєш себе самого, то ти будеш Божий та Бог буде твій!» [7, Сковорода, с. 154]. «Коли людина пізнає себе», коли вона «проникає своє внутрішнє», то вона «досягає того, що бачить Бога» [7, Сковорода, с. 158]. «Пізнай спершу себе самого. Не блукай по планетах та по зорях Повернись додому. Там твій батько» [7, Сковорода, с. 179]. Етика Г. Сковороди: «Ви все занадто та все маєте, лише знайти себе самих не вмієте та не хочете» [7, Сковорода, с. 227].

Протиставлення «внутрішньої людини» тілу та якійсь «поверхні» психологічного життя – звідси у Г. Сковороди те, що зверху, і те, що сховане вглибині, називаючи невидиме «серцем». Це є корінь людини, вища сила, що стоїть поза межами душі та духу, – шлях до «дійсної людини»

веде через «переображення душі в духа, а духа – в серце» [7, Сковорода, с. 205], [2, Чижевський, с. 111].

Серце – першооснова в душі. Це – безодня, глибінь, основа людського буття, коріння людини. Г. Сковорода підходить до визначення «серця» з різних боків. Серце – божественне в людині. Внутрішня людина є Бог. «Бог у нашому серці» [7, Сковорода, с. 252]. Воно – вогнисте, «божественна искра» в людині. Серце, як і Бог – «неподільні», «нероздільне», не піддається аналізу… Цю думку Д. Чижевський ще називає «сім'я» Сім'я є початок плоду. Рішення серця є голова наших чинів» [7, Сковорода, с. 91], [2, Чижевський, с. 112].

Г. Сковорода відрізняє два серця: старе й нове [7, Сковорода, с. 88] – темне, суєвірне, «тілесне», «звіряче», «нечисте» – з одного боку, та – нове, чисте, спокійне, тихе, мирне, прозоре [7, Сковорода, с. 207] – з іншого. Зле серце позбавлене існування, екзистенції: холодне серце протирічить єству серця (вогнистому, теплому своєю природою) Г. Сковорода закликає охороняти серце, оскільки людина недобра перш за все втрачає себе.

Філософія серця в українській літературі відома з XVII ст. – з «Зерцала богословія» К. Транквіліона-Ставровецького. У XIX ст. емоціоналізм зустрічаємо у М. Гоголя, П. Куліша…

Безодня. Цей символ у Г. Сковороди – глибина серця. У цих твердженнях філософ наближений до філософського вчення про «підсвідоме» чи позасвідоме. Але для нього душевна безодня – не темна глибина, джерело лише злого та ненормальних, аномальних збочень. Душевна глибина подвійна: зла та добра, темна й світла «Його книжки – се не тільки матеріал для читання, а й практичний підручник того, як легко і скоро можна навчитися жити і бути скільки ти можеш щасливим» [11, Сковорода, с. 37 – 38]. За Г. Сковородою, щастя є самопізнання, пізнання своїх природних нахилів Вихід з існуючого становища філософ вбачав не в активній боротьбі, а у втечі від світу зла і досягненні свободи у сфері духу. Таке твердження було прогресивним на той час, оскільки утверджувало ідею про суспільну позастанову цінність людей праці. Становище людини повинно оцінюватися не за маєтностями, а за природною здатністю до тієї чи іншої справи. За Г Сковородою, людина не може бути щасливою, якщо вона діє всупереч своїй природі Веління природи, за Г Сковородою, є веління Бога в людині. Пізнання природи –

це пізнання Бога. Бог і природа – одне і те ж. Теоретичну основу вчення Г. Сковороди становить своєрідна форма пантеїзму, близька до поглядів Дж. Бруно. За Г Сковородою, світ існує вічно. А Бог – у самому світі, а не поза ним. Він є внутрішнім началом усього сущого, існуючого. «Людина у творах Григорія Сковороди, будучи глибоко індивідуалізованим і персоніфікованим єством, безоднею поривань, прагнень, вчинків, є водночас уособленням всього людства як планетарного явища» [12, Сковорода, с. 4]. Сенс життя у його творах виявляється у самопізнанні, коли людина прагне зрозуміти саму себе, навернутися до глибинних засад свого існування. В цьому є стратегія людського життя, а також поведінки, внутрішнього світу, духовного начала. «Ненависть у нього переходить в любов, гордість зусиллями волі може перетворюватися в смиріння…» [13, Эрн, с. 73 – 74]. Метою життя Г. Сковорода вважає пізнання людиною Бога, який через кожну самість бачить самого себе. Це так звані «Господні» очі, які у Сковороди є преблаженні і вічносяючі. Це є глибинний зв'язок, який взагалі ймовірний у світі. Проміння Господа є світло очей людських.

«Ідилія не властива свавільному і хаотичному Сковороді… він змальовується як характер трагічний, волею прихильної долі знайшовши вихід. Внутрішня та мовчазна трагедія духу, – ось що шевелиться, як приборканий хаос під світлою гармонією… [13, Эрн, с. 75].

У своїх філософських творах Г. Сковорода порушував важливі питання суспільно-політичного, етичного, педагогічного, богословського характеру. Як оригінальний і самобутній мислитель, опанувавши досягнення світової філософської думки, Г. Сковорода став одним із засновників нової філософії в Україні.

Літературний доробок Г. Сковороди – це насамперед збірка творів «Сад божествених пісень» (вірші) (1757 – 1782) – більшу частину з них написано латинською мовою, ряд оригінальних та перекладних поезій, що не ввійшли до збірки, а також збірка «Байки Харківські» (1774) Барокові письменники часто прямували до циклізації віршів, до об'єднання їх у певні групи, сполучені якоюсь внутрішньою єдністю, – одна з найпізніших та найцікавіших збірок – «Сад божествених пісень» [14, Чижевський, с. 248].

Переважна більшість його літературних творів має демократичну спрямованість. Вони присвячені актуальним питанням соціального життя, яке автор висвітлює, в основному, з позицій філософа-матеріаліста і громадянина-патріота, вірного народним ідеалам свободи, пристрасного просвітителя трудового народу Своєю творчістю Г Сковорода підсумував найвищі досягнення давнього українського письменства. Його поетична спадщина – це поезія роздумів над смислом і суттю життя: «Щастя, а де ти живеш?», «Розпошир удаль свій зір, як і розуму коло», «Ми тебе зовсім марнуєм. », «Розмова про премудрість»… Вона утверджує гуманістичні ідеали, гідні людини.

Поет закликав до самопізнання і морального вдосконалення, оспівував красу природи, критикував суспільні та індивідуальні недоліки. Його ліричні поетичні твори – це щира сповідь благородної чутливої душі, літопис її складних переживань: «Гей ти, пташко жовтобоко…», «Гей ти, нудьго проклята…», «Осінь нам приходить, а весна прийшла…» Вірш «Всякому місту – звичай і права» викриває негативні явища тогочасного суспільства.

Центральне місце у поезії Г. Сковороди, як і інших філософів-просвітителів, займає проблема шукання шляхів, що ведуть до щастя – найвищої філософської категорії. Справжнє щастя, за Г Сковородою, – це почуття свободи і душевного спокою людини і людства. Свободі (вольності) він присвятив оду «De libertate» («Про волю»):

Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

Написана в час, коли Катерина II наказала зруйнувати Запорізьку Січ, ода була свідченням високої відваги і свідомості поета

Збірка «Байки Харківські» містить тридцять творів, більша частина яких подається, як і його філософські трактати, у формі діалогів. У них письменник образно втілює провідну етичну ідею: справжня вартість людини – не в її багатстві, чинах, титулах, а у внутрішніх благородних якостях: працьовитості, розумі, доброті, душевній щедрості: «Освіченість, милосердя, великодушність, справедливість, постійність і цнотливість – ось ціна наша й честь! Давня приказка говорить: «Дурень шукає видного місця, а розум - його і в кутку видко» («Два коштовні камені – діамант і смарагд»).

Байки Г Сковороди – визначне явище в історії розвитку жанру в Україні. Створені на матеріалах реальної української дійсності, місцевого колориту, сповнені демократично-гуманістичних ідей, вони завершували давній період українського байкарства й одночасно відкривали новий період української байки. І. Франко вважав, що «Байки Харківські» в десять раз глибші і краще розказані, ніж Саадієві» [15, Франко, т. 29, с. 434 – 438].

Володіючи багатьма іноземними мовами, при написанні філософських трактатів та поетичних творів Г. Сковорода віддавав перевагу своїй рідній мові. Оскільки українська літературна мова на той час була недосконалою, Г. Сковорода користувався сумішшю церковнослов'янських, російських і українських елементів, що утруднювало читання і розуміння його праць. З приводу цього Т. Шевченко в передмові до третього видання «Кобзаря» в 1847 р., порівнюючи Г. Сковороду з Робертом Бернсом, писав, що Бернс – поет народний і великий, а наш Сковорода був би таким, якби його не збила з впливу латинь, а потім московщина. Проте історія народу, спадкоємність духовного життя, що насичують творчість філософа снагою і силою, зміст прогресивних гуманістичних ідей стали визначальними в його діяльності.

З великою пошаною ставився до Г. Сковороди Лев Толстой, трактуючи його як свого попередника. «Багато в його світогляді є дивовижно близького мені . Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні й твори» [16, Толстой, т. 40, с. 406 – 412].

У певному розумінні Г Сковорода є близьким саме до барокової естетики. Йдеться про стирання граней між художньою ефективністю поетичного слова, художньо-емоційними характеристиками твору взагалі і його логічним, моралізаторським, резонерським змістом… Г. Сковорода у своїй поетиці не розрізняє силу думки (повчально-моралізаторський сенс своїх кантів, байок чи діалогів) і силу художньої виразності та драматичної внутрішньої напруженості. Він належить до тієї художньої епохи, люди якої були переконані в тому, що віршами можна сказати все те, що ми говоримо прозою [17, Попович, с. 239]. Г. Сковорода знаменує завершення українського бароко і перехід до літератури нової. «… З ним літературний барок не дожеврів, а догорів повним полум'ям до кінця та враз згас» [14, Чижевський, с. 51].

На жаль, ні поетика, ні філософсько-моралістичні ідеї Г Сковороди в новій українській літературі не розвинулися «... не до екзистенціальних проблем, не до «нрава» і «права» окремої особистості було нашій літературі, її без останку поглинали гнів і біль, та соціальний протест, політичні пристрасті, боротьба за виживання нації, мови, зрештою – за власне виживання» [18, Барабаш, с. 28]. «Руссо, Сковорода, Толстой геніально передчули вищу мудрість, яка стала найгострішою потребою нашого часу: вернутися до природи, шукати гармонійності з нею. Іншого шляху нема Цивілізація несе зручності, але щастя людині не може дати... Ось де вузол усіх філософій» [19, Гончар, т. 2, с. 54].

За життя жоден твір письменника і філософа Г.С. Сковороди не був опублікований. Його твори поширювалися в списках, пісні побутували в повсякденні, складаючи чималу частину репертуару сліпців-лірників.

Перше, досить неповне зібрання його творів було видано 1861 р. в Санкт-Петербурзі великим патріотом України, книговидавцем І.Т. Лісенковим: Сковорода Г. Сочинения в стихах и прозе. – СпБ., 1861. У 1894 р., коли відзначалося 100-річчя від дня його смерті, Харківське Історико-філологічне товариство видало збірку творів, у підготовці якої брав участь Д.І. Багалій: «Сочинения Г.С. Сковороды, собранные и редактированные проф. Д.И. Багалеем: Юбилейное издание, 1794 – 1894. – Х , 1894». Доповненням, а частково й виправленням цього видання була публікація В. Бонч-Бруєвича: «Сковорода Г.С Собр соч – Т. I – СПб, 1912».

Найповніші видання творів Г.С. Сковороди здійснені в наші дні: Сковорода, Г.С. Повне зібр тв.: У 2 т. Т. 1 – 2 / Ін-т філос. ім Г.С. Сковороди НАН України. – 1973; Сковорода, Г. Твори: В 2 т. – Т. 1: Поезії, байки, трактати, діалоги. – 528 с.; Т 2: Трактати, діалоги, притчі, переклади, листи. – 479 с. / Передм. О. Мишанича. – К.: АТ «Обереги», 1994; Сковорода, Г.С Твори: В 2 т. Т. 1 – Вид 2, випр. / Ін-т літ. ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – К.: Обереги, 2005.

Філософський і літературний спадок, життєвий і творчий шлях Г. Сковороди були об'єктом досліджень філософів, істориків, літературознавців, письменників. Його образ створювала і мудра народна творчість, наповнена легендами, анекдотами. «Він є, безперечно, найцікавішою постаттю історії українського духу» [2, Чижевський, с. 5]. Першим, хто написав правдивий життєпис філософа, що й досі залишається важливим

джерелом для вивчення його життя і творчості, був його учень і друг М. Ковалинський («Житіє Григорія Сковороди»). Серед дослідників – відомі українські вчені Д. Багалій, Ю. Барабаш, В. Ерн, І Іваньо, Л. Махновець, О. Мишанич, В. Нічик, М. Петров, П. Попов, М. Попович, Л. Ушкалов, Г. Хоткевич, Д. Чижевський, В. Шевчук, В. Шинкарук. .[7]

Творчість Г. Сковороди цікавила і вчених Європейського Заходу, зокрема, ще у 1928 р в Берлінському університеті д-р Домет Олянчина захищав дисертацію «Григорій Сковорода (1722 – 1794). Український філософ XVIII ст і його духовно-культурне оточення» [20, Борщак, с. 129].

У широкому контексті європейської філософії, зокрема, в контексті античної традиції, доробок Г. Сковороди було розглянуто в біографічній повісті: Драч, І., Кримський, С., Попович, М. Григорій Сковорода. – К.. Молодь, 1984. – 214 с. Г. Сковороді присвячували свої твори такі письменники. П. Куліш («Грицько Сковорода»), П. Тичина («Сковорода. Симфонія»), І. Пільгук («Григорій Сковорода»), В. Шевчук («Предтеча») та багато інших.

---

[7] Барабаш, Ю.Я. Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко [Монографія, дослідження]. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 744 с.; Эрн, В.Ф. Г.С. Сковорода. Жизнь и учение. М., 1912; Махновець, Л.Є. Григорій Сковорода. Біографія. - К.: Наук. думка, 1972 - 255 с.; Мишанич, О. Григорій Сковорода: Нарис життя і творчості. К.: АТ «Обереги», 1994. 48 с.; Два століття Сковородіяни: Бібліогр. довідник Л. Ушкалов та ін. (авт.-уклад.). — Х.: Акта, 2002. — 528 с; Сковорода, Г.С. Розмова про істинне щастя / В.О. Шевчук (пер. укр. м., прим.). Х.: Прапор, 2002. 280 с., Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали: зб. наук. пр. АН України; Ін-т філософії, Упоряд.: В М. Нічик, Я.М. Стратій. К.: Наук. думка, 1992. 382 с.; Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали.. зб. наук. пр. Ін-т філософії. К.: Наук. думка, 1992 Упоряд.: Нічик В.М., Стратій Я.М. 382 с. Від Вишенського до Сковороди: з історії філософської думки на Україні XVI XVIII ст. К. Наук. думка, 1972. – 142 с.; Хоткевич, Г. Григорій Савич Сковорода. – Х. Вид-во «Союз» Харк. Кредитового Союзу Кооперативів, 1920. – 168 с ; Багалій, Д.І Г.С. Сковорода – український мандрований філософ. - Б.м : Держ вид-во України, 1926. – 398 с ; Сковорода, Г. Твори: В 2 т. – Т. 1: Поезії, байки, трактати, діалоги. – 528 с ; Т 2: Трактати, діалоги, притчі, переклади, листи. – 479 с. Передм. О. Мишанича. – К.: АТ «Обереги», 1994.

Відомості про видання творів Г Сковороди та праці, присвячені його життєвому і творчому шляху, яких більше двох тисяч, знайшли відображення в численних довідково-бібліографічних виданнях[8].

«Великий наш філософ щедру залишив нам спадщину по собі: обсягом широку, змістовністю глибоку і щодо світогляду свого – чисту та моральну…» – писав академік П.Г. Тичина.

Г. Сковорода, випускник Києво-Могилянської академії, вбачав роль Києва як другого Ієрусалима. Академія, готуючи освічених фахівців не лише для України, а й для всього світу, підносила, таким чином, імідж України на найвищі щаблі світової цивілізації. Г. Сковорода, мандруючи світами, будував у своїй уяві саме таку будучину для своєї країни. Співаючи у Глухові, у придворному хорі альтом (1742), навчаючись в 50-х роках у Г. Кониського, вперше познайомився з Біблією.

Філософія і літературна творчість Г. Сковороди, як демократа і присвітителя, сприяла формуванню української нації. Він був на рівні свого часу.

Саме таким, величним і неосягнутим до кінця, постає Г Сковорода в дослідженні уродженця м. Житомира, Мирослава Поповича.

У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського є унікальний документ – «Воспоминания стариков и старушек о Григорие Саввиче Сковороде». Знизу дописано: «Есть приписки рукой Багалея» [30-ті рр. XIX ст.] (Ф. 1. – № 44997) (4 арк.). Цей документ ми наводимо в «Додатку». Є також книга самого Г. Сковороди – «Разговор пяти путников о истинном щастьи в жизни» (54 арк.). (Ф. 1. – № 377. 1329).

---

[8] Григорій Сковорода: Біобібліогр. / Укл.: Беркович Е.С., Ставинська Р.А., Штраймиш Р.І., Харк. ун-т ім. Г. Сковороди. – Х.: Вид-во Харк. ун-ту, 1968. – 183 с.; Григорій Сковорода: Бібліогр. – 2-е вид., випр. і доп. / Укл.: Е.С. Беркович, А.В. Дашковська, В.Д. Прокопова та ін. / Харк. ун-т ім. Г. Сковороди. – Х.: Вид-во Харк. ун-ту, 1972. – 203 с., Поліщук Ф М. Григорій Сковорода: Семінарій – К.: Вища шк., 1972. – 207 с.; Григорій Сковорода. Образ мислителя . Зб. наук. пр. / Переяслав-Хмельн. держ. пед. ін-т ім Г.С. Сковороди. – К., 1997. – 454 с, Два століття Сковородіяни: бібліогр. довідник / Л. Ушкалов (авт.-уклад.). – Х.: Акта, 2002. – 528 с.

ІР. НБУВ. Ф.1. – № 44997.

Додаток

Воспоминания стариков и старушек о Григории Саввиче Сковороде
(Фіолетові чорнила, орфографія наближена до сучасної).

Григорий Саввич любил расказывать тем, кого любил, о себе и своей прошедшей жизни, – все, что удержала память его помнящих из этих рассказов о его детстве и юности.

Отец Савва был приходским священником в селе Чернухах, бывшего Лубенского округа Киевского наместничества, а в 1726 году у отца Саввы вродился сын, и наречен Григорием.

Григорию минуло уже семь лет, когда приходской учитель, он же и пономарь, постучался по обычаю у двери о. Саввы, тогда уже вдовца, и, после разных вежливых извинений и приветствий, предложил ему, что пора уже Григория отдать «в школу», и что пусть бы Григорий ходил учиться к нему, как ходят и другие дети. Отец Савва поблагодарил почтенного пономаря.

Около церкви Рождества Христова в селе Чернухах стояло тогда три домика. В самом меньшем из них жил отец диякон. Другой домик, ветхий полуразвалившийся, «пустовал» лет двадцать, с тех самых пор, как предшественник о. Саввы, о. Леонтий, умер и вдова его с детьми переселилась к зятю в ближнюю деревню. Только по ночам эти развалины принимали вид жилья: сквозь окна виднелась тогда в них горящая лучина, виднелись тощия лица нищих-калек, сидевших за скудной вечерей, молившихся, или сшивавших старые лохмотья. Им позволял сюда заходить на ночлег о. Савва, смотревший на развалины этого церковного домика как на что-то вроде странноприемной гостиницы. Третий домик, длинный, узкий, темный, состоял из сеней и одной комнаты, и назывался школою. Теперь не осталось и следов этих домиков; а прежде в последнем из них в продолжение целого дня раздавался шум и гул, – и протяжный вой учащихся, печальный плач виновных, и громкие угрозы и брани пономаря, – он же и учитель, привлекали внимание хуторян, проходивших мимо, и не совсем понимавших, как там шла работа. Дубовые скамьи вокруг дубового стола школы, выкрашенного темно-зеленой краской, наполнялись ученым народом, бесстрашным до самого появления грозного ментора с маленькой бородкой впереди и маленькой косою сзади. Ученый

народ состоял из сыновей и, отчасти, дочерей казаков и бедных окружных помещиков, и грозный ментор был лицом важным не только для учеников или для себя, но и для целого селения, и даже для целого прихода. Четверти две или три муки да пшена, кое-какая толика живности и рубль или полтора рубля деньгами – вот какова была годовая плата ему от каждого ученика: можно себе представить, как был он богат, как был он важен, и спесив, и милостив, и великодушен, и как гордился он своей ученостью, и как умел передавать эту гордость своим воспитанникам, которые с его помощью выучивались читать, далее писать, считать и наизусть повторять несколько псалмов и молитв, как величественно пел он на клиросе с лучшими учениками, гасил во время и по окончании службы свечи, звонил в колокола, как величаво осматривал лица учеников, когда им позволялось исполнять эту последнюю обязанность.

На Григория надели новый холстинный халат, и велели ходить в эту школу. Но Григорию не понравилось ученье. Три года прошли, и прошли будто не бывали: Григорий в три года не мог привыкнуть разбирать ни одной словотитлы. Он напротив, любил шалить, дурачиться, опустошать птичьи гнезда, драться с товарищами, обижать нищих, насмехаться над учителем.

Однажды отец Савва пустил Григория на праздники в село, отстоявшее от Чернух верст на двадцать пять. Через два дня он воротился домой, и, между прочим, возвестил своему ментору, что его звали в то село, на коем завтра праздновать рождение сына или что-то подобное. Пономарь отправился в путь и от радости пешком, а на другой день воротился назад, и прямо к о. Савве с жалобою на Григория. не только никто не родился у тех, куда Григорий его звал, но и самих их нет никого дома, и он должен был по пустому пройти туда и назад около 50 верст

В другой раз Григорий сделал и того хуже – правда ли, «бабуся», что у вас в хате «бисы» завелись? – спросил он как-то у одной из нищих, заходивших на ночь в развалины церковного домика, – и, не дослушавши ответа, стал рассказывать, что бисы недавно напугали «добродия» пономаря так, что тот насилу убежал, насилу опомнился. Через неделю между нищими пошел говор о «бисах», и, сколько ни уверял их пономарь, что с ним ничего не случилось, никто из них не поверил ему, и всякий от себя прибавлял что-нибудь к страшной сказке «о бисах и пономаре». Некоторые даже подумывали загодя убраться из такого опасного жилья. И вдруг . вечером, когда некоторые из нищих уже собрались ночевать в

хату, раздался по хате такой визг и лучина с таким треском и так неожиданно погасла, что все, кто был в хате, опрометью бросились из нее кто куда попал, и криком всполошили всех соседей. Отец Савва сам вышел за ворота… и вот бежит к воротам сам Григорий, и, увидя отца, начинает ему рассказывать, что «бисы» выгнали нищих из хаты их. – Да ты как знаешь? Где ты был? – Григорий отвечал, что он на перекрестке играл с товарищами, потом, услышавши крик, раздавшийся у церкви, побежал с ними туда и узнал там о беде, случившейся с нищими Бог знает как, но отец Савва догадался, в чем дело: он повел Григория в комнату, заставил его пересказать себе еще раз, что он слышал, а потом – заставил его признаться, что и … в хате сам Григорий, что и лучину залил он же маслом с горища сквозь дыру, им пробитую в чердаке. – Григорию досталось за эту шалость, и нищим пересказали, кто «бис»; впрочем нищие долго не могли успокоиться, и боязнь их едва ли уступала шалостям Григория, на которого не действовали ни угрозы, ни розги, ни ласки и просьбы.

Григорию минуло девять лет. Он лишился отца, совершенно осиротел, – и только тогда пробудилась в нем дума о себе, о том, что он, и что с него будет, если он будет вести себя по-прежнему. Только тогда, но зато и внезапен и решителен был перелом в его душе Горькие слезы пролил он над прахом отца. День ото дня хуже обращались с ним его родные, – день ото дня смирнее, прилежнее становился он, и все более дичал. Будни проходили для него в школе, воскресные утра – в храме Божием, праздное время звало его в поле и в лес, – и только на ночь заглядывал он в дом отцовский. В юфтовой рымсей однокройке, сшитой для него еще отцом, босой, с тростниковой дудочкой, бродил одинокий сирота по лесам и полям, пел там песни, все печальные песни, разговаривал сам с собою. Не забывал он могилы отца, и нередко прямо из дому бежал к ней, сам не зная зачем. На этой могиле он сочинил свои первые песни. И вот как застали его на ней прохожие. – Он стоял у могилы, на коленях, сложивши крестом руки на груди, плакал навзрыд, и, рыдая, пел какую-то песню. Так было жалко его положение, так трогателен голос и слова песни, что прохожие остановились и плакали вместе с Григорием. И Григория перестали презирать, перестали считать шалуном, повесой, каким привыкли считать, но Григорий убегал [от] родных, и родные свое презрение к нему изменили в ненависть, особенно с тех пор, как пономарь отказался учить его.

Рады-рады были родные Григория, когда могли от него избавиться, когда проезжий монах киевский взял его с собою в Киев навсегда из родных Чернух. Несколько времени Григорий оставался у монаха прислужником, и потом записал учеником в Академию, и скоро показал успехи столь необыкновенные, что не было ни одного товарища, который бы не смотрел на него с досадой, с завистью, тем более, что он же, Григорий, был и первым дискантом Академической капеллы… Товарищи завидовали Григорию, а все другие не умели нахвалиться им. «То было мое счастливейшее время!» – говаривал потом Григорий Саввич, и любил пересказывать, как ему тогда жилось в Киеве.

. .

На берегах документа – помітки, зроблені рукою І. Багалія (сині чорнила, скоропис):

«Из воспоминания стариков и старушек, собранных в свое время (30-х годах XIX ст.) о детстве и юности Г.С. Сковороды, при Ив. Срезневском, нужно думать, в Харькове, т.е. значу по … еще свежим воспоминаниям о нем, и, как видно, из … воспоминаний, записанных на основании его собственных рассказов о себе Но в них оказалась одна существенная ошибка, которая потом проникла и в ученые труды, что отец его будто был священником села Чернух. Повествование об участии его в Чернусской школе мы признаем вполне, вероятно. Домик, где жили нищие, был, очевидно…» (Далі – нерозбірливо).

Використані джерела

1. Попов, П.М. Григорій Сковорода.. Життя і творчість: літ. портрет. К.. Дніпро, 1969. – 172 с.

2. Чижевський, Д. Філософія Г.С. Сковороди. Варшава, 1934 224 с

3. Марков, А.П. Співвідношення духовного і матеріального у філософії Г.С Сковороди Від Вишенського до Сковороди: з історії філософської думки на Україні XVI – XVIII ст. – К., 1972. – С. 109–125.

4. Микитась, Н.Д Академік О.І. Білецький про Г.С Сковороду / Сковорода Григорій Дослідження, розвідки, матеріали. – К , 1992. – С. 222–231.

5. Кирик, Д.П. Світ символів Г.С. Сковороди. – С.116 – 125 / Від Вишенського до Сковороди.

6. Шинкарук, В. Проблеми філософії культури в творчості Г Сковороди / Сковорода Григорій. Образ мислителя. – К., 1997. – С. 6–11.

7. Сковорода, Г. Твори: В 2 т. Т. 1: Поезії, байки, трактати, діалоги. К.: АТ «Обереги», 1994. – С. 16.

8. Багалій, Д.І. Г.С. Сковорода українській мандрований філософ. Б.м.: Держ. вид-во України, 1926. – 398 с.
9. Тропар кондак догмат и припЂв, единогласник слЂпого препловленнаго осла нашого Мегментия Смрдицкаго новопресмер-лдЂвшагося ребелЂзантскою вониею / Махновець Л. Сатира і гумор української прози XVI – XVII ст. – К., 1964. – С. 435–462.
10. Cyprianus, S. De catolicae Ecclesie Uniate. – Roma, 1956. – 124 s.
11. Григорій Савич Сковорода. — Х., 1920. – С. 37 – 38.
12 Сковорода Григорій: присвячено 270-річчю народження Г.С. Сковороди: [Передмова] / Сковорода Григорій: дослідження, розвідки, матеріали : зб. наук. пр. - К., 1992. – С.4.
13 Эрн, В. Григорій Саввичъ Сковорода: Жизнь и ученіе – М.: Изд-во типогр А.И. Мамонтова, 1912. – 250 с.
14 Чижевський, Д Історія української літератури: від початків до доби реалізму. – Тернопіль: Феміна, 1994. – [480 с.].
15. Франко, І. Сочинения Григория Саввича Сковороды Зібр. тв.: У 50 т. – Т. 29. – К., 1980. – С. 434–438.
16. Толстой, Л.Н. Г.С Сковорода . Полн. собр. соч : В 90 т. – Т. 40. – М., 1956. – С. 406–412.
17. Попович, М. Григорій Сковорода: Філософія свободи. 2 вид. К.: Майстерня Білецьких, 2008. – 256 с.
18. Барабаш, Ю. Причинки до теми «Гоголь і українське літературне бароко. Генезис і типологія» // Слово і час. – 1992. – № 9. – С. 28.
19. Гончар, О. Щоденники: У 3 т. Т. 2: 1968 - 1983. - К.: Веселка, 2003. С. 54.
20. Борщак, І. Україна в літературі Західної Європи / Пер. з фр.; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. К., 2000. С. 129.

С.О. Шемаєв

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ХДНБ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА

Нині набуло поширення створення бібліотек-музеїв та різних видів бібліотечних музеїв. музею книги, краєзнавчого музею, музею персоналій, меморіального комплексу. Відбувається синкретичне взаємопроникнення бібліотечних та музейних форм, на основі чого створюється нова модель бібліотеки [4]. Створення бібліотечних музеїв посилює процеси, що збігаються із загальнокультурними тенденціями, а саме: збільшення уваги до історії; потреба у фіксації, поряд з фактичною, емоційної складової подій; збереження подробиць життя регіону та видатних особистостей.

Безперечно, поява бібліотечних музеїв є результатом інноваційної діяльності бібліотек. Кожна бібліотека має унікальну історію становлення та розвитку, а також свій профіль діяльності. Під час вивчення історії виникає необхідність звернення до особливостей розвитку бібліотек, проявів їх місій у різні періоди діяльності. Таким чином, у бібліотеках спочатку з'являються невеликі тематичні виставки (згодом, в результаті пошуково-дослідницької роботи вони переростають в справжні музейні експозиції), які стають базою для створення бібліотечного музею. А використання музейних форм, в свою чергу, сприяє емоційному впливу на користувача, розширює соціально-комунікаційну функцію бібліотек [2]

Музейний портрет бібліотеки – це висвітлення в еволюції її найважливіших компонентів: фонду, довідково-бібліографічного апарату, матеріально-технічної бази, читача, бібліотекаря [3]. Слід зауважити, що концептуальні засади організації музею історії бібліотеки пов'язані, в першу чергу, із його розумінням як особливого комунікаційного середовища, в якому відбувається зв'язок між минулим та сучасним; музейними засобами подається інформація про історичний розвиток бібліотеки, пов'язаний з культурною, науковою та виробничою діяльністю регіону та країни в цілому [1].

Саме вищезазначене стало підґрунтям для створення музею історії однієї з найстаріших, найбільших та найбагатших (у культурному розумінні) бібліотек – ХДНБ.

Розробка концептуальних засад щодо створення музею історії Бібліотеки надає можливість систематизувати й репрезентувати її спадщину за науковими принципами, використовуючи високо-атрактивні засоби.

Під час підготовки до ювілейних заходів з нагоди 125-річчя ХДНБ був всебічно вивчений історичний розвиток бібліотеки, що започаткувало розробку концептуальних засад зі створення музею. За цим напрямком були виконані такі роботи: проаналізовано публікації професійних видань, в яких йдеться про досвід роботи зі створення бібліотечних музеїв; проведено дослідження та узагальнення системи поглядів на музей в бібліотеці, вивчення правил, методик, напрямів та особливостей створення музеїв; ознайомлення з досвідом діяльності музеїв історії освітніх закладів м Харкова; вивчення історичних джерел та вже здійснених досліджень, пов'язаних з історією бібліотеки; розробка та підготовка музейної

експозиції «Харківська Громадська Бібліотека: перше 30-річчя»; підготовка тимчасового Положення про музейну експозицію з історії ХДНБ [5].

Мета створення музею історії бібліотеки – збереження, вивчення й розповсюдження культурної спадщини та історії ХДНБ, а також покращення презентабельності бібліотеки, залучення користувачів і потенційних партнерів, підвищення її статусу у сучасному соціумі в цілому та серед закладів культури зокрема.

Відповідно до мети основними завданнями музею є такі: донести до широкого загалу багатобічність історії однієї з найбільших бібліотек України, ознайомити зі специфікою її діяльності та місією; розкрити значення ХДНБ для міста, області і країни на різних етапах її існування; показати значимі події та досягнення з моменту організації бібліотеки до сьогодення; висвітлити внесок провідних вчених, видатних громадських та бібліотечних діячів у розвиток бібліотеки та суспільства в цілому, ознайомити відвідувачів з цінними бібліотечними колекціями та особливостями бібліотечної будівлі; розширити культурно-просвітницьку роботу серед усіх верств населення; сприяти формуванню професійно-особистісних та моральних якостей сучасної молоді; залучити громадян до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної, природоохоронної роботи; сприяти науковій та науково-дослідницькій роботі з історії бібліотечної справи, а також підвищенню професійного рівня бібліотекаря; розширити взаємодію з іншими закладами культури і науки; сформувати позитивний імідж бібліотеки у суспільстві.

Таким чином, музей історії бібліотеки буде виконувати такі функції: меморіальну, культурологічну, інформаційну, освітню, наукову, інтеграційну, комунікаційну, комунікаційно-туристичну.

Виконання зазначених завдань та функцій повною мірою залежить від основних напрямів роботи музею історії ХДНБ.

Фундаментальний напрям роботи музею – науковий (формування знань в області теорії і методики збору, зберігання, обробки та використання музейних предметів). За ним планується проведення таких заходів:

– виконання науково-дослідних робіт як із загальних історичних проблем відповідно до профілю музею, так і з проблем суміжних історичних дисциплін, у тому числі проблеми музеєзнавства;

– організація роботи в архівах, бібліотеках, музеях, науково-дослідних та інших установах з метою виявлення й опрацювання матеріалів, що відповідають специфіці музею;

– розробка концепцій і програм розвитку музею, участь у програмах і проектах інших установ, підприємств, організацій;

– організація наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, практикумів, а також участь в аналогічних всеукраїнських та міжнародних заходах.

Від складу фонду і рівня його організації залежить більшість видів роботи музею. Саме тому комплектаційно-систематизуючий напрям роботи музею вважається одним із найважливіших. По-перше, комплектація і наукова організація фондів дає змогу зафіксувати юридичний статус предмета, а також виявити його значення як для науки й культури загалом, так і для конкретного музею зокрема. По-друге, наукова організація фондів створює найоптимальніші умови для повноцінного використання усіх музейних зібрань. Комплектаційно-систематизуючий напрям роботи музею історії ХДНБ має такі складові:

– формування фонду документів та предметного матеріалу з історії ХДНБ (у т.ч. створення електронного архіву) шляхом виявлення, вивчення та збору документів із фондів бібліотек, державних архівів, архівів установ та музеїв, прийняття в дар колекцій та окремих предметів від юридичних та фізичних осіб;

– здійснення обліку, зберігання, консервації та реставрації предметів, що перебувають у фонді музею;

– організації управління зібранням, у т.ч. створення електронної бази даних з історії ХДНБ, науково-довідкової картотеки.

Відповідно до цього фонди музею історії бібліотеки мають комплектуватися з усіх наявних у ХДНБ а матеріалів, пов'язаних з її історією, історією бібліотечної справи Харківського регіону, життям і діяльністю В.Г. Короленка шляхом фіксації в музейній документації та створення окремого зібрання у фондосховищі.

Для планомірної роботи з формування та класифікації фонду музею необхідно розробити спеціалізовану музейну документацію, затвердити правила контролю, використання і ведення необхідних документів. Для музею історії ХДНБ найдоцільнішим буде такий комплект документів акт прийому на постійне (тимчасове) зберігання; книга надходжень, книга обліку; предметні картки музею, що формують картотеку, яка повністю

відповідає структурному розподілу музейних фондів. Наукова робота і надання інформації про предмети з фонду музею потребують створення електронної бази даних та цифрового архіву, що дозволить широкомасштабно використовувати предметні картотеки, інвентарні книги музею і взагалі швидко та якісно вести усю необхідну музейну документацію.

Безперечно, важливе місце в роботі музею посідає експозиційна діяльність, від рівня організації якої залежить всебічне розкриття історичних подій та привабливість музею.

Експозиційна робота музею історії ХДНБ, як і експозиційна робота будь-якого музею, полягає у проектуванні експозицій (розробка структури розділів, тематичних та тематико-експозиційних планів, етикетажу, проектів архітектурно-художніх рішень); створенні гармонійного, привабливого та комфортного середовища у місцях розташування; проведенні монтажу експозиції (розташування, оформлення та модернізація музейного обладнання і технічних засобів, розміщення та закріплення експозиційних матеріалів згідно з проектною документацією). Та все ж у Бібліотеці така робота має свої особливості, а саме:

– враховуючи історичну спрямованість, експозиційне висвітлення історії ХДНБ здійснюється згідно з загальною історичною хронологією та основними етапами роботи бібліотеки;

– як заклад, котрий носить ім'я видатної особистості, бібліотека потребує експозиційного висвітлення життя і творчості В.Г. Короленка шляхом створення високоатрактивного меморіального кутка,

– маючи в розпорядженні будівлю, яка визнана пам'яткою архітектури, велику кількість предметів та цікавих історичних фактів, пов'язаних з видатними діячами науки і культури, музей буде здійснювати експозиційне будівництво, використовуючи весь бібліотечний простір Цей напрям реалізовуватиметься за допомогою музеєфікації окремих елементів бібліотечної будівлі та її інтер'єру, які доповнюватимуться невеликими тематичними експозиціями та виставками;

– для повномасштабного розкриття фондів музею та охоплення більшого кола потенційних відвідувачів визначено необхідним поступове створення віртуальних експозицій за усіма потенційними експозиційними темами та їх представлення на сайті бібліотеки, що згодом надасть можливість створити повноцінний віртуальний музей ХДНБ

Концептуальні засади вказують на необхідність проведення поетапних заходів зі створення музею історії ХДНБ, а саме:

1. Розробка плану історичних розвідок: наукових досліджень з історії бібліотеки та бібліотечної справи регіону, різних напрямів музеєзнавства, краєзнавчих досліджень, пов'язаних з особистостями, які зробили вагомий внесок у розвиток книгозбірні.

2. Створення робочої групи музею (згодом – окремого музейного підрозділу бібліотеки), затвердження штату, внесення необхідних змін в регламентуючу документацію.

3 Організація фонду музею: виділення та пристосування окремої зони у фондосховищі; розробка, затвердження та заповнення зазначеної музейної документації; розробка плану поповнення фонду на найближчі п'ять років; пістворення багатофункціональної електронної бази даних на кшталт існуючих комплексних автоматизованих музейних інформаційних систем.

4. Здійснення експозиційного будівництва.

5. Введення експозицій та виставок до соціальних комунікацій музею, зокрема розробка яскравих презентацій нових експозицій, проведення екскурсій та лекцій.

6. Створення рекламної продукції музею (буклетів, листівок, календарів і таке інше).

7. Розробка і поетапне створення віртуального музею історії ХДНБ.

8. Налагодження міцних взаємозв'язків з іншими культурними закладами і організаціями з метою створення спільних тематичних виставок, здійснення обміну напрацьованими матеріалами за суміжними темами, ведення спільних досліджень, а також наукових заходів – конференцій, семінарів, практикумів і таке інше.

Таким чином, повноцінне функціонування музею сприятиме висвітленню найцікавіших подій і фактів з історії бібліотеки, дозволить познайомити користувачів з видатними постатями науки і культури та з життям і діяльністю бібліотечних працівників; створить умови для розкриття через традиції й новації сукупного досвіду попередніх поколінь.

Вищенаведене дозволяє сподіватись, що музей історії ХДНБ стане місцем зустрічей та дискусій дослідників історії, краєзнавства, студентів, працівників бібліотек, музеїв, архівів.

Використані джерела

1. Дворкина, М. Хранители прошлого: о концепции музея истории библиотечного дела Москвы / М. Дворкина // Библиотека. 1998. № 6. С. 87 88.

2. Демченко, Ю.А. Понятия «музеефикация библиотек» и «мемориальные библиотеки»: терминологический анализ / Ю.А. Демченко / Вестник БАЕ. 2010. № 2. – С. 53-57.

3. Лащевская, В.М. Музей в библиотеке, музей библиотеки: опыт, проблемы, прогнозы / В.М. Лащевская / ttp://www.kemrsl.ru/dokuments/Muzey_v_ biblioteke,_ muzey_biblioteki%3A_opyit,_problemyi,_prognozyi.doc.

4. Матлина, С. Нужны ли библиотекам музейные подразделения? О библиотеках-музеях и мемориальных библиотеках / С. Матлина Библ. дело. – 2007. – № 18. – С. 3–6.

5. Шемаєв, С.О. Висвітлення культурної спадщини Харківської державної наукової бібліотеки ім В.Г. Короленка за допомогою архівних та музейних засобів С.О. Шемаєв Від XIX до XXI ст. : трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства: до 125-річчя Харківської державної наукової бібліотеки ім. В Г. Короленка: матеріали Міжнар наук -практ. конф., Харків, 12 – 14 жовт. 2011 р. Держ. закл. «Харківська державна наукова бібліотека ім В.Г. Короленка». – Х. : РА «ІРІС», 2011. – С. 345–348.

А.О. Алексеєнко

ІНТЕГРАЦІЯ АРХІВНИХ РЕСУРСІВ У СВІТОВУ ЦИФРОВУ МЕРЕЖУ: НАПРАЦЮВАННЯ ЦДНТА УКРАЇНИ ЩОДО ПУБЛІКАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ОБРАЗІВ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Архіви, бібліотеки, музеї це потужні інформаційні системи, що акумулюють значні масиви документів і організовують їх використання. Розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури на сучасному етапі відбувається зокрема шляхом створення в електронній формі архівних, бібліотечних, музейних фондів та інших фондів закладів культури, а також їх розміщення у світовій цифровій мережі.

Проникнення процесів інтернетизації у діяльність архівних установ актуалізує студії з цієї проблематики. Важливим фундаментальним дослідженням архівних ресурсів України в мережі Інтернет (до 2005 р.) є кандидатська дисертація А. Кисельової. Певний аналіз проведено у працях Г. Боряка, М. Васильченка, Л. Климчук У них вивчається функціонування

веб-порталу Держкомархіву (тепер – Укрдержархіву) та наповнення сайтів державних архівів областей.

Центральні державні архіви (їх в архівній системі України нараховується дев'ять) мають свою специфіку щодо профілю документнів, зберіганням яких опікуються. Їх фонди є надзвичайно різноманітними за предметно-жанровою та видовою класифікацією. Так, для Центрального державного науково-технічного архіву України (ЦДНТА України) профільною є науково-технічна (проектна, технологічна, конструкторська та науково-дослідна) документація з історії розвитку вітчизняної науки і техніки Відповідно, специфічними є умови використання їх документної інформації. Проте, діяльність центральних архівів у цьому напрямі не була предметом спеціального комплексного дослідження

Метою повідомлення є проаналізувати напрацювання відділу використання інформації документів ЦДНТА України щодо публікації електронних образів архівних документів у мережі Інтернет, окреслити стан і перспективи розвитку цього напряму діяльності архіву.

Інформаційні ресурси архівів за масштабами кумуляції інформації можна класифікувати за типологічною ознакою на такі: міжнародні, національні, державні, регіональні (обласні), міські, ресурси окремих організацій тощо; за змістом – універсальні та тематичні; за характером інформації – первинні, вторинні, змішані. Одним із найважливіших каналів реалізації інформаційно-комунікативної функції архівів на сучасному етапі залишається веб-сайт архівної установи.

Процес інтеграції архівних ресурсів України у світову цифрову мережу розпочався в Україні з 2000-х років. Уже на перших етапах перед вітчизняними архівістами постала проблема вибору концептуального підходу щодо необхідності розміщення на веб-сайтах документів національного архівного фонду. Світова архівна практика подає у цьому питанні дві кардинально протилежні рецепції:

1. Повне подокументне представлення в Інтернеті національної архівної спадщини. Успіху у його реалізації досяг Національний архів Австралії. Сайт цього архіву можна вважати одним із найбільш рейтингових. Універсальність австралійської системи полягає в тому, що вона представляє колосальний обсяг документальної інформації на рівні подокументної одиниці опису (item level): каталог містить описи 2,6 млн одиниць зберігання, що становить 10% архівного фонду країни. Цифрові копії документів можна замовити в режимі он-лайн.

Така позиція багато в чому збігається з напрямами роботи бібліотек щодо розміщення у мережі Інтернет повнотекстових версій видань зі своїх фондів та пошукової інформації про них.

Проте сучасні умови технічного, фінансового і кадрового забезпечення архівних установ не дозволяють швидко виконати повне подокументне представлення документів у світовій цифровій мережі. Так, за підрахунком експертів, для завершення цього процесу у тому ж таки Національному архіві Австралії необхідно не менше 80 років.

2. Обмежене розміщення на сайті оцифрованих копій документів або їх фрагментів. Ця позиція характерна, наприклад, для наших російських колег. Її обрання вони мотивують маркетинговим підходом. Так, у рекомендаціях Росархіву з цього приводу зазначено, що поцифровані копії окремих документів або їх фрагментів рекомендується розміщувати на сайті тальки як ілюстративний або рекламний матеріал, оскільки копіювання документів є платною послугою.

Архіви України у своїй діяльності обрали третій шлях, який є поєднананням обох вищеозначених напрямів: у мережі Інтернернет архівні документи публікуються у необмеженій кількості, але з конкретно визначеної тематики у формі онлайнових виставок. «Основними правилами роботи державних архівів України» (К., 2004) передбачено, що «підготовлені архівом виставки можуть тиражуватися у вигляді комплектів копій документів, тематичних добірок, розміщуватися на сайтах архівних установ та інших юридичних осіб в мережі Інтернет».

Для цього у структурі архівних веб-сайтів передбачено обов'язкову рубрику «Документальні виставки on-line». У пропозиціях Держкомархіву від 22.02.2011 р. № 501/0.6 «Щодо покращення інформаційного наповнення веб-сайтів державних архівів» перелічено інформаційні блоки: «автограф української історії; Голодомор; історія державності; радянський тоталітаризм; вибори; персоналії; Друга світова війна; Чорнобиль; пам'ятні дати; катастрофи в архівах; різне; документальні виставки on-line регіональних архівів; бібліографічні виставки Фонду Президентів України».

На веб-порталі Укрдержархіву онлайнові виставки розміщено за поданою систематизацією. Для зручності пошуку створено «Тематичний покажчик виставок та окремих розділів». Він охоплює тільки виставки, представлені на веб-порталі, а також виставки регіональних архівів, на які є посилання у відповідному розділі. Виставкова он-лайн діяльність

центральних держархівів залишається не охопленою Станом на 10 жовтня 2012 р. на їх сайтах нараховується 141 документальна виставка (з них 12 – виставки ЦДНТА України).

ЦДНТА України публікує в Інтернеті електронні образи документів зі своїх фондів з 2009 р., від часу появи власного офіційного веб-сайту (адреса веб-сайту. www.archive.gov.ua). Вони розміщуються на правому полі у спеціальному розділі за датою створення у такому порядку: «Плакати часів Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.» (з 16.09 2009 р.); «ЦДНТА України: Крізь призму історії (1969 – 2009 рр.)» (з 07.12.2009 р.), «Газотранспортні шляхи Росія – Україна – Європа: проекти газопроводів у ЦДНТА України» (з 17.03.2010 р.); «Бут Євген Миколайович (1941 – 2010): науковець, наставник, людина» (з 17.09.2010 р.); «85 років від дня народження М.Ф. Кондратьєва – засновника Центрального державного науково-технічного архіву України» (з 22.02.2011 р.), «Об'єкти атомної енергетики у фондах ЦДНТА України» (з 26.04.2011 р.); «Мости та мостові переходи України» (з 16.06.2011 р.); «Картографічні документи з проектної документації фондів ЦДНТА України» (з 08.11.2011 р.); «150-річчя архітектора О.М. Бекетова» (з 03.03.2012 р.); «Життєвий і творчий шлях архітектора О.І. Заварова» (з 17.03.2012 р.); «Проекти спортивних об'єктів у ЦДНТА України (до ЄВРО-2012)» (з 01.06.2012 р.); «Скарби науково-технічної думки: надходження НТД на державне зберігання до ЦДНТА України за роки незалежності (1991 – 2012 рр.)» (з 21.08.2012 р.).

Серед онлайнових виставок ЦДНТА України переважають виставки документів з фондів особового походження, приурочені до ювілеїв фондоутворювачів – видатних архітекторів, науковців, інженерів За архівною проектною документацією розроблено виставки, що ілюструють розвиток в Україні таких важливих галузей як будівництво, енергетика та транспорт.

Цікавим напрацюванням є онлайнова виставка «Картографічні документи з проектної документації фондів ЦДНТА України», яка розкриває видову та тематичну різноманітність архівної картографічної документації. При її підготовці виконано маркування – у програмі Photoshop на електронну копію документа поміщено логотип ЦДНТА України – як один із засобів захисту архівної документної інформації від необмеженого копіювання без посилання на джерела.

При роботі над онлайновою виставкою працівники відділу використання інформації ЦДНТА України (саме цей відділ відповідає за виставкову діяльність архіву і за інформаційний супровід архівного веб-сайту) користуються як загальною методикою проведення тематичної документальної виставки, так і апробовують рецепції, запропоновані у методичних рекомендаціях «Підготовка та розміщення онлайнових документальних виставок».

Означені рекомендації складені ЦДНТА України у 2012 р. саме на основі аналізу власного практичного досвіду, а також вивчення зарубіжних студій з цього питання. Загальногалузевої методики у вітчизняній архівній системі, на жаль, поки не розроблено, так само подібної методики не було розроблено і в жодному з держархівів України.

Розробники звертали увагу не тільки на можливість експонування профільної для ЦДНТА України науково-технічної документації, а й намагалися розробити загальні підходи до підготовки онлайнової документальної виставки. У методичних рекомендаціях висвітлюються такі розділи:

1. Основні засади підготовки та розміщення онлайнових документальних виставок.

2. Етапи підготовки онлайнових документальних виставок.

3. Оприлюднення онлайнових документальних виставок.

Значну увагу приділено класифікації онлайнових виставок та принципам публікації архівних документів у мережі Інтернет. Детально описуються вимоги щодо програмування та планування виставки, її наукової підготовки, а також до оформлення архівних документів. Указується на обов'язковість анотування документа – зазначення його назви та стратиграфії (пошукових даних); а також на категоричну заборону внесення змін у зміст документа при його редагуванні

Останній розділ є специфічним і багато в чому залежить від конфігурації веб-ресурсу, на якому планується розмістити виставку, і заданих параметрів для розміру зображень та анотацій. У ньому подано рекомендації на прикладі веб-сайту ЦДНТА України, у тому вигляді, який він має на сьогоднішній день.

Важливими, на думку авторів методичних рекомендацій, є положення про необхідність (бажаність) уведення контролю за тривалістю експонування документів Більшість архівних виставок, зокрема онлайнових, носять тимчасовий характер. Їх приурочено до конкретних

подій та пам'ятних дат, які з часом втрачають свою актуальність. Тому необхідно при плануванні виставки чітко визначати терміни її розміщення на веб-сайті, а також зазначати такі відомості у передмові (для послугування користувачів і можливості зробити посилання на електронний ресурс з документом).

Таким чином, ЦДНТА України має достатній досвід публікації електронних образів архівних документів у цифровій інформаційній мережі. Практичні напрацювання архіву утілено у методичних рекомендаціях, які будуть корисні і можуть застосовуватися не тільки співробітниками установ Державної архівної служби України, але й бібліотечними та музейними працівниками, істориками, дослідниками, які займаються публікацією електронних образів документів у мережі Інтернет.

Використані джерела

1. Алєксєєнко, А.О. Інтернетизація документної сфери: впровадження електронних комунікацій у діяльність ЦДНТА України / А.О. Алєксєєнко Від XIX до XXI ст. : трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства: до 125-річчя ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х. : РА «ІРІС», 2011. – С. 331–335.
2. Алєксєєнко, А.О. Створення веб-сайтів державних архівних установ України: досвід ЦДНТА України / А.О. Алєксєєнко / Збереження культурної спадщини в інформаційному суспільстві. Слово архівістів : матеріали Круглого столу, присвяч. 40-річчю ЦДНТА України. – Х. : СПДФО Михайлов, Г.Г., 2010. - С 6–8.
3. Архіви України · Офіційний веб-портал Державної архівної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http· /www.archives.gov.ua. – Назва з екрана.
4. Боброва, Е. Архивы via Интернет / Е. Боброва [Електронний ресурс] : НЛО. – 2005. – № 74. – Режим доступу : http://magazines.russ.ru/nlo/2005/74/bob31.html. – Назва з екрана.
5. Боряк, Г.В. Пріоритетні проекти та перспективні напрями діяльності архівних установ в інформаційній сфері [Електронний ресурс] : матеріали до виступу Голови Державного комітету архівів України на розширеному засіданні колегії Держкомархіву, присвяченому підсумкам роботи державних архівних установ у 2006 році та їх завданням на 2007 рік (13 14 лютого 2007 р., м. Івано-Франківськ) / Г. Боряк. Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Problems/. Назва з екрана.
6. Васильченко, В.В. Електронні ресурси обласних державних архівів України в мережі Інтернет. стан і перспективи розвитку в сучасному соціально-комунікаційному середовищі М.М. Васильченко / Вісник ХДАК. 2011. Вип. 32. С. 160–168.
7. Кисельова, А.А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи . автореф. дис. ... канд. іст. наук за спец. 07.00.10

архівознавство, документознавство / А.А. Кисельова; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства ДКА України. К., 2005. 16 с.

8. Кисельова, А.А. Українські архівні ресурси в Інтернеті А.А. Кисельова Рукописна спадщина в Україні: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – К., 2004. – Вип. 9. – С. 238–247.

9. Климчук, Л.В. Аналіз стану інформатизації архівів як основа вдосконалення системи документального забезпечення краєзнавчих досліджень Поділля Л.В. Климчук Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія – 2011. – № 3. – С. 20–24.

10. Основні правила роботи державних архівів України / Г.В. Боряк, О.П. Володіна, Л.О. Драгомірова та ін., за заг. ред. Л.О. Драгомірової та К.Є. Новохатського. – К. : ДКАУ; УНДІАСД, 2004. – 228 с.

11. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки [Електронний ресурс] : Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16. – Назва з екрана.

12. Центральний державний науково-технічний архів України : Офіційний веб-сайт ЦДНТА України [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.archive.gov.ua. – Назва з екрана.

13. Электронные документы в корпоративных сетях: второе пришествие Гутенберга С.В. Клименко, И.В. Крохин, В.М. Кущ, Ю.Л. Лагутин. - М., 1999. - 271 с.

О.Є. Дождьова

СУЧАСНА АРХІВНА ВИСТАВКА: ВАРІАНТИ РІШЕНЬ (з досвіду роботи центрального державного науково-технічного архіву України)

Одним з основних напрямів роботи державних архівів є сприяння використанню інформації архівних документів. Документальні виставки дозволяють широкому колу дослідників не тільки ознайомитися безпосередньо із документами, але й отримати оперативну консультацію спеціаліста про склад та зміст архівних фондів. Наочність та висока інформативність виставок сприяє популяризації документів, залученню до архіву нових користувачів, поширенню творчих зв'язків архівної установи з науковими, навчальними та культурними закладами.

Центральний державний науково-технічний архів (ЦДНТА) України – центр зберігання документів з історії розвитку вітчизняної науки і техніки. До складу фондів архіву надходять документальні матеріали наукових досліджень, проектів об'єктів капітального будівництва, конструкторських розробок. ЦДНТА України також комплектується

особовими фондами видатних українських вчених, проектувальників та конструкторів.

Тематика наочних заходів приурочується до ювілейних дат видатних науковців, проектних та конструкторських установ, значних подій у розвитку вітчизняної науки, а також визначається за допомогою запитів дослідників. З документами, що відображають розвиток окремих галузей промисловості знайомлять такі виставки: «Газотранспортні шляхи Росія – Україна – Європа проекти газопроводів у ЦДНТА України» (2010 р.); «Гідроелектростанції, побудовані за проектами ПАТ Укргідропроект» (2012 р); «Об'єкти атомної енергетики у фондах ЦДНТА України» (2011 р.). Найпопулярнішою темою архівних виставок є історія архітектури – за останні п'ять років різні аспекти цього питання відображено у 18 виставкових заходах, серед яких «Реставрація історичного центру м. Кам'янця-Подільського за документами ЦДНТА України» (2008 р.), «Житлове будівництво на наплавних територіях» (2009 р.), «Творчість українських архітекторів XX ст.» (2008 р.), «ВАТ "Київпроект" – фондоутворювач ЦДНТА України» (2011 р.), « Побудовано за проектами О.М. Бекетова: до історії будівництва Бєлгородського єпархіального жіночого училища» (2011 р.) та ін. Біографічні виставки базуються на документах особових фондів походження: «Видатні науковці України: вчений біолог, агростолог доктор біологічних наук професор Прокудін Ю.М. (1911 – 1992)» (2011 р.), «Бут Євген Миколайович (1941 – 2010): науковець, наставник, людина» (2010 р.), «Архівіст з великої літери – Микола Федорович Кондратьєв (1926 – 1992)» (2011 р.). Досить часто архівісти звертаються до теми Великої Вітчизняної війни та повоєнної відбудови: «Економічні збитки України у роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. Документальні свідчення» (2011 р.), «Плакати часів ВОВ 1941 – 1945 рр. у фондах ЦДНТА України» (2009 р), «Відроджені з попелу: проекти відбудови української промисловості 1945 – 1953 рр. у фондах ЦДНТА України» (2010 р.). З метою популяризації нових архівних видань розроблялися виставки «Картографічні документи з проектної документації фондів ЦДНТА України» (2011 р.) та «До історії науки і техніки. промислові об'єкти зарубіжжя у фондах ЦДНТА України» (2010 р.). Такі експозиції надають можливість користувачам безпосередньо знайомитися із частиною документів, про які йдеться у відповідних виданнях. Про історію архіву, його структуру та призначення, особливості фондів йдеться у виставкових

проектах «ЦДНТА України – архів індустріальної цивілізації» (2009 р.) «До 40-річчя від дня заснування ЦДНТА України: минуле і сьогодення» (2009 р.).

Виставки, що проводяться ЦДНТА України, за видом інформаційного носія можна розподілити на три різновиди: виставки паперових копій документів, електронні он-лайн виставки та електронно-презентаційні виставкові версії (ЕПВ). За п'ять років (2008 – 2012 рр.) працівниками ЦДНТА України підготовлено 53 документальні виставки (10 онлайн та 10 ЕПВ). Кожен з варіантів оформлення виставки має свої переваги та недоліки. Так, традиційна форма надає досліднику можливість прослухати повноцінну лекцію, ілюстровану відповідними документами та отримати оперативну консультацію спеціаліста-архівіста. Прикладами вдалої організації таких виставок ЦДНТА України є експозиції «Вулиця Хрещатик – від проекту реконструкції до сьогодення», підготовлений за участю представників культурно-ділового центру «Гостиная на Дворянской» (2011 р.) та «Документальна спадщина академіка архітектури О.М. Бекетова» (2012 р.). Ці проекти поєднує по-перше, спосіб оформлення (копії документів, пояснювальні та додаткові матеріали згруповано на великих планшетах, розроблених у єдиному стилі), по-друге, те, що обидві були пересувними та довготривалими (експозиції демонструвалися не тільки в Харкові, але й у Києві), по-третє – виставки висвітлювалися засобами масової інформації (ЗМІ). Але, як правило, традиційні виставки тривають не довго і кількість їх відвідувачів невелика. Однією з особливостей презентацій є низька вартість та можливість оперативного тиражування архівною установою (ЕПВ можуть розповсюджуватися на компакт-дисках поштою, на виставках, семінарах, курсах як додаток до друкованої продукції архіву). Онлайн виставки, розміщені на офіційному веб-сайті архіву, доступні будь-якому користувачу мережі Інтернет. Недоліком обох різновидів електронних виставок є незахищеність їх від небажаного копіювання.

Про кожну виставку повідомляється на офіційних сайтах Державної архівної служби України та ЦДНТА України, а також через ЗМІ. Рівень ЗМІ та різновид інформативного повідомлення залежить, звичайно, від масштабу виставки. Так про виставки, що проводяться у вищих навчальних закладах, повідомляється у вузівських виданнях [1, 3], виставки міського або загальнодержавного значення висвітлюються місцевим, центральним телебаченням та радіо, друкованими ЗМІ

Наприклад, про експозицію «Давні династичні поховання на території промислових підприємств сучасного Китаю» (2008 р.), представлену в Центральній науковій бібліотеці ХНУ імені В.Н. Каразіна, було створено два телесюжети та опубліковано статтю у фаховому журналі [2]. Згадувану виставку про відбудову Хрещатика висвітлювали місцеві і центральні телеканали, радіостанції, [6], навіть було знято фільм.

Робота над виставковими проектами у ЦДНТА України має вагоме науково-методичне підґрунтя. У 2006 р розроблено методичні рекомендації з організації тематичної документальної виставки для вузівської аудиторії [4]. Методичні рекомендації з розробки та демонстрації електронних презентаційних виставкових версій архівних документів [5] створено у 2010 р. Протягом 2012 р. готується методичний посібник «Підготовка та розміщення онлайнових документальних виставок». З цими розробками можна ознайомитися у нашому архіві. У методичних рекомендаціях надано зразки оформлення та заповнення супроводжувальної документації до експозиції. Основними документами наукового проектування виставки є тематико-експозиційний план (для документальної виставки паперових копій документів та он-лайн виставок) та покадровий сценарій (для ЕПВ). Ці документи містять історичну довідку, відомості про тематичну структуру та складові експозиційних комплексів. Крім того відомості про демонстровані на виставках архівні документи (із зазначенням пошукових даних документа, назви заходу, дати і місця демонстрації) заносяться відповідальним виконавцем до відповідних баз даних, матеріали виставкового фонду зберігаються у відділі використання інформації документів та за необхідності використовуються у подальшій роботі.

Виставки проводяться відповідно до річного плану виставкової діяльності ЦДНТА України та загальних щорічних планів установи, зокрема, плану роботи відділу використання інформації документів, на співробітників якого покладено організацію виставкових заходів. Кожен працівник під час організації виставки повинен скласти історичну довідку за обраною тематикою та відібрати необхідні архівні документи, розробити тематико-експозиційний план або покадровий сценарій проекту та захистити його на науково-методичній раді ЦДНТА України, зробити електронні копії документів та відредагувати їх, оформити науково-інформаційний апарат виставки (підписи до документів, афіші, буклети тощо), підготувати приміщення для експозиції; написати текст доповіді,

яка відповідає вимогам певної аудиторії. Тож робота у відділі вимагає від працівників постійного вдосконалення професійного рівня

Також означимо проблеми, що виникають під час проведення виставок. Перша проблема традиційна – відсутність коштів, необхідних на виготовлення якісних копій документів, друкування супроводжувальної довідкової продукції, транспортування експонатів, відрядження працівників; електронні виставки потребують потужних комп'ютерів, дорогого програмного забезпечення та навчання працівників роботі з ним, удосконалення сайта тощо. Очевидно, що така форма роботи як виставка потребує значного фінансування: наприклад, друк лише одного аркуша формату А3 на цупкому папері за допомогою кольорового лазерного принтера коштує 10 грн. І навіть виготовивши необхідну кількість таких копій, ми маємо лише аркуші паперу, які можна хіба що розкласти на столі, тому, що в архіві відсутнє виставкове устаткування (вітрини або стаціонарні стенди).

Іншою проблемою є відсутність у ЦДНТА України приміщення для тривалої експозиції архівних документів. Питання про надання архіву більш просторої будівлі багато років поки що безрезультатно обговорюється на різних рівнях Але відсутність власного приміщення змусила активно співпрацювати з установами, зацікавленими у проведенні виставок науково-технічної документації. Нині виставки проходять у вищих навчальних закладах (Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Харківський національний університет будівництва та архітектури, Харківська національна академія міського господарства тощо), наукових та культурних центрах (Харківський історичний музей, ХДНБ, проектних установах (ПАТ Укргідропроект), громадських організаціях (Харківське відділення Національної Спілки вчених України, Харківське відділення Національної Спілки архітекторів України, Спілка випускників та друзів Харківського університету, Культурно-діловий центр «Гостиная на Дворянской»). Популяризація інформації науково-технічної документації є справою цікавою та необхідною, тож, ми завжди готові до співпраці і запрошуємо до нашого архіву.

Використані джерела

1. Алексеєнко, А.О. Архівна науково-технічна документація для студентів ХДТУБА / А.О. Алексеєнко // Будівельник. – 2009. – № 5.

2. Балишев М.А. Науково-технічна документація ЦДНТА України як джерело до вивчення історії Китаю / М.А. Балишев / Студії з архівної справи та документознавства. – 2008. – Т. 16. – С. 61-64.
3. Барикіна, О.І. День архівної інформації в ХАІ / О.І. Барикіна / За авиакадры. 2009. – № 2–3.
4. Методичні рекомендації з організації та проведення тематичної документальної виставки для вузівської аудиторії Уклад. М.А. Балишев Х.. ЦДНТА України, 2006. – 20 с.
5. Методичні рекомендації щодо розробки та демонстрації електронних презентаційних виставкових версій архівних документів / Укл. А.О. Алєксєєнко, М.А. Балишев – Х. : ЦДНТА України, 2010. – 20 с.
6 Можейко, І У Харкові, на Хрещатику / І Можейко Слобідський край - 2011. – 23 серпня.

О.О. Шемаєв

ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ВЧЕНИХ ЯК НАПРЯМ ЇЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСАХ

У сучасних умовах ускладнюється характер внутрішнього і зовнішнього інформаційно-комунікаційного простору. Відбувається збагачення форм, засобів і методів інформаційної взаємодії. Формуються нові моделі комунікацій, у яких значне місце відводиться електронним ресурсам бібліотек у формі електронних бібліотек, репозитаріїв, порталів, бібліотечних електронних каталогів, баз даних Бібліотеки долучаються до формування електронних ресурсів, спрямованих на відображення та збереження культурної та наукової спадщини на регіональному, галузевому, національному і міжнародному рівнях.

Надзвичайно важливе значення для розвитку науки та освіти має науковий доробок вчених наукових установ і вищих навчальних закладів. Саме в науково-освітніх закладах карбувалися кадри, закладалися і розвивалися теоретико-методологічні засади української наукової думки, яка загалом еволюціонувала паралельно і в тісному взаємозв'язку з розвитком світових науково-освітніх тенденцій. Тому актуальним є дослідження наукової творчості окремих науковців, виявлення особливостей становлення і розвитку наукових шкіл та відображення їх в інформаційних ресурсах.

Не можна не звернути увагу на те, що поряд з формуванням нових наукових шкіл, відбувається розгортання історичних досліджень щодо їх впливу на суспільний прогрес. Це пов'язане з розвитком науки, її інтеграцією та диференціацією, появою визнаних вчених, які започаткували доктринальні підходи до вирішення проблем, зокрема спрямованих на утвердження верховенства права, реалізацію функцій влади, забезпечення конституційних і галузевих прав і свобод людини і громадянина, запобігання ризикам у політичній, економічній, екологічній, науково-технічній та інших сферах. При цьому особливу роль відіграють спільні публікації, посилання, лекторії, спецсемінари, практикуми, обмін інформацією щодо пошуку, відбору, використання принципів та методів проведення наукових досліджень, мобільність членів наукового творчого колективу з метою обміну досвідом, стажування за кордоном, участь в національних та міжнародних дослідницьких проектах.

У процесі аналізу спадщини вчених до наукового обігу вводяться численні архівні матеріали, фотодокументи, неопубліковані історіографічні джерела, які були невідомі широкому колу науковців та освітян, уточнюється та удосконалюється бібліографія, розкриваються здобутки в електронних масивах бібліотечних установ. Одночасно слід відзначити, що кожен вчений формує свої комунікаційні стратегії в залежності від наявного комплексу каналів, засобів, форм, інструментів комунікаційної взаємодії. Комунікаційні стратегії залежать від логіки дослідницької практики, співвідносяться з цілями та позиціюванням в когнітивному просторі науки.

Системний підхід до вивчення спадщини провідних учених потребує аналізу документів, літературних, архівних джерел науково-освітніх установ, особових архівних фондів, біографічних документів, публікацій вчених, матеріалів їх наукової та освітньої діяльності. Весь комплекс джерел дослідження класифікують за наступними групами:

– біографічні матеріали – джерела, що розкривають біографію вчених. До них відносять автобіографію, послужні списки, документи про захист магістерських, кандидатських та докторських дисертацій, особові справи, звіти про відрядження та стажування в провідних навчальних закладах;

– документи службової та громадської діяльності – матеріали, що висвітлюють службову та громадську діяльність вчених, їх участь в

організації та проведенні з'їздів, конференцій, товариств, співпрацю з колегами з інших установ, нагородження їх орденами і медалями, обрання на державні і громадські посади тощо;

– наукові, педагогічні та творчі матеріали – це, в першу чергу, рукописи опублікованих та неопублікованих праць, підготовчі матеріали до окремих лекцій та курсів, начальні програми, рецензії на студентські та інші роботи;

– опубліковані праці – монографії, статті, підручники, навчальні посібники, рецензії на опубліковані роботи колег;

– щоденники – особисті матеріали, що сприяють поглибленому вивченню особистості конкретного вченого, характеру його думок у різні періоди творчої діяльності, функціонування інститутів, суспільно-політичного та культурного життя країни;

– епістолярна спадщина – листування з провідними науковими установами, видатними українськими, російськими та зарубіжними вченими.

Зазначені групи джерел дозволяють встановити стосунки вчених з науковим світом, з'ясувати їхні зв'язки, внесок в науково-освітню діяльність, розширити уявлення про конкретні обставини розвитку науки та освіти в певні історичні періоди та репрезентувати їхні здобутки в новому електронному середовищі.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує діяльність видатного фізіолога у галузі ветеринарної медицини кінця XIX – початку XX ст., професора М.В. Рязанцева, за сприянням якого було засновано фізіологічну лабораторію у Харківському ветеринарному інституті, значно збільшено бібліотечні фонди та фактично реформовано фундаментальну бібліотеку інституту У 1904 р. професор М.В. Рязанцев Радою Харківського ветеринарного інституту був призначений бібліотекарем. Відповідно до положення про Харківський та Юр'ївський ветеринарні інститути бібліотекарем обирався професор, якого обирала Рада терміном на два роки з винагородою 150 р. Проте М.В. Рязанцев очолював бібліотеку протягом багатьох років та докладав значних зусиль до розкриття книжкового складу і змісту фондів бібліотеки в спеціальних виданнях, сприяв розвитку комплектування й книгообміну з провідними галузевими установами світового рівня. Так, перебуваючи у наукових відрядженнях у провідних країнах Європи, зокрема в Будапешті, Відні,

Мюнхені, Штутгарті, Берні, Цюріху, Ліоні, Алофорте, Ганновері, Берліні, він налагоджував зв'язки з бібліотеками та видавництвами. У 1906 р. бібліотека в результаті книгообміну одержала 16 назв російських, 44 німецьких, 17 французьких та 2 назви англійських журналів

Значною заслугою професора М.В. Рязанцева є складання систематичного бібліотечного каталогу, розпочатого в 1905 р. Усі роботи з перевірки, поповнення та створення каталогу, що складався з 16 розділів, були виконані професором та його помічником студентом В. Мануйловим. Особливість каталогу полягає в тому, що він об'єднував природничі й прикладні науки, які пов'язані безпосередньо з галуззю. Про це свідчать звіти про діяльність бібліотеки Харківського ветеринарного інституту та публікації вченого, які детально розкривають роботу бібліотеки того часу.

Паралельно з бібліотечною та науково-викладацькою діяльністю за дорученням вченої ради інституту професор виконував функції редактора збірника праць ХВІ, сприяв публікації результатів досліджень не тільки відомих вчених, але й студентів. Надзвичайна цінність видань того часу полягає в тому, що матеріал викладався паралельно кількома мовами, зокрема, російською, німецькою, французькою.

Розкриття змісту інформаційно-бібліотечної діяльності шляхом презентації наукових здобутків у електронному середовищі, розширення електронних форм подання результатів наукових досліджень, збільшення типів та видів універсальних, галузевих, предметно-орієнтованих електронних ресурсів у національних і глобальних мережах сприятиме удосконаленню наукової взаємодії, посиленню ролі бібліотеки в суспільстві.

Важливим завданням сучасного етапу репрезентації наукової спадщини поряд з розкриттям історичних досліджень є визначення стратегій відбору, переведення в електронну форму та розповсюдження в наукових колах тематичних зібрань рідкісних видань, рукописів, листування видатних вчених та здобутків українських наукових шкіл шляхом відображення в нових моделях комунікації, до яких належать наукові портали, електронні бібліотеки, репозитарії. У зазначених ресурсах доцільним є структурування інформації з точки зору руху знання від абстрактного до конкретного. У такому разі до першої групи дослідники різних галузей відносять теорії, постулати, узагальнені поняття на рівні

наукових категорій, гіпотез, моделей, класифікаційних систем, фундаментальних принципів, законів, закономірностей, а також уперше виявлені об'єкти, явища та їх властивості. Друга група — це, головним чином, методики і конкретні методи теоретичних та експериментальних досліджень; форми розподілення параметрів явищ, процесів і властивостей; алгоритми, математична обробка результатів експериментів та спостережень; аналітичні огляди, узагальнення, систематизація теоретичних і емпіричних даних. Третю групу складають, по-перше, концептуальні системи, виявлені теоретичні й емпіричні закони і закономірності, по-друге, нові принципи і підходи до комплексних фундаментальних робіт, що спрямовані на вирішення важливих народногосподарських і глобальних проблем окремих країн, регіонів, людства в цілому Четверта група характеризується подальшим розвитком процесу конкретизації знання і включає технічні рекомендації, проекти стандартів, ескізні проекти, технічні пропозиції тощо. П'ята група — це комплекс знань, які містять креслення, робочу документацію, технічні завдання та зразки або еталони технічних виробів, технологій і матеріалів, технологічних, конструктивних та інших схем, принципів дії тощо.

Нагальною проблемою є активізація процесів кооперації бібліотечних установ щодо формування спільного електронного ресурсу, спрямованого на забезпечення доступності наукових та культурних надбань. Ґрунтовний аналіз і переведення в електронну форму епістолярної та наукової спадщини розширить джерельну базу наукових праць, сприятиме розкриттю невідомих раніше сторінок наукової думки минулого, допоможе об'єктивно висвітлити діяльність науковців та наукових структур у різні історичні періоди, ввести до наукового обігу комплекс документів, що протягом тривалого часу були вилучені з інформаційного поля української науки.

Не підлягає сумніву, що репрезентація наукової спадщини провідних учених в інформаційних електронних ресурсах сприятиме відображенню рівня розвитку наукової культури нації та збереженню культурної спадщини.

В.Р. Антонова

ПРЕЗЕНТАЦІЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОКАЖЧИКА «КУРОРТ "БЕРЕЗІВСЬКІ МІНЕРАЛЬНІ ВОДИ"» ЯК СПІЛЬНОГО ПРОЕКТУ ХДНБ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА ТА МУЗЕЮ ІСТОРІЇ КУРОРТУ

У жовтні 2012 р. виповнюється 150 років від дня заснування оздоровниці Харківщини – курорту «Березівські мінеральні води». Керівництво закладу звернулося до ХДНБ з проханням надати допомогу у систематизації інформації з історії та організації роботи курорту. Результатом спільної роботи бібліографів відділу «Україніка» та працівника музею історії курорту «Березівські мінеральні води» стало створення бібліографічного покажчика.

Краєзнавчий фонд ХДНБ налічує багато літератури, виданої протягом XIX – XXI ст., що висвітлює етапи розвитку курорту та його сучасний стан, питання організації роботи оздоровниці, наукової діяльності, а також містить відомості про фахівців, які пов'язали свою діяльність із санаторно-курортним закладом. Ця інформація знайшла відображення у покажчику: бібліографічні описи монографій, автореферати дисертацій, збірники матеріалів наукових конференцій, путівники, довідкові видання, статті з періодичних видань. Окремим розділом надаються описи електронних ресурсів. Цілком зрозуміло, що у фонді ХДНБ представлені не усі місцеві видання, тому інформація про методичні розробки лікарів санаторію, матеріали наукових конференцій останнього періоду були отримані з фонду музею курорту.

Музей оздоровчого закладу розміщується у старовинній дерев'яній будівлі. Ця двоповерхова споруда – колишня дача для відпочиваючих – була збудована ще у 1872 р. У експозиції музею – документи часів створення курорту: результати досліджень хімічного складу води, характеристика кліматичних умов; особисті речі лікарів курорту – всесвітньо відомих вчених, фотоматеріали; друковані наукові праці, матеріали міжнародних конференцій, публікації, присвячені різним аспектам діяльності курорту. Окремо представлені відгуки та подарунки відпочиваючих. У складі музею історії курорту діє також музей психотерапії імені вченого-психіатра та психоневролога К.І. Платонова.

Огляд експозицій для гостей та відпочиваючих курорту проводиться тричі на тиждень.

Співробітник музею надав інформацію про вчених, чия праця та наукова діяльність пов'язані з роботою здравниці. Це дало змогу поширити інформаційний пошук та виділити в структурі покажчика розділ «Персоналії». Доречним виявилося спільне рішення доповнити бібліографічне видання повнотекстовими матеріалами. Керівництво курорту запропонувало кілька цікавих статей, присвячених дослідженню властивостей мінеральних вод, становленню психотерапевтичної школи, історії курорту. Ці праці вчених здравниці увійшли до розділу «Додаток».

Всього у покажчику десять розділів, деякі мають підрозділи. Систематизація матеріалу – тематично-алфавітна, крім розділів «Історія створення курорту» та «Науково-практичні конференції на базі курорту», в яких матеріал розташовано у прямій хронології. Бібліографічний опис документів здійснено за чинними стандартами і за необхідністю супроводжується довідковими анотаціями. Застосовано систему посилань.

Співробітництво двох організацій скоротило витрати часу на підготовку видання, що стало дуже доречним. У поєднанні зусиль в роботі над спільним проектом виявилась певна перевага. Завдяки однаковому ступеню зацікавленості у кінцевому результаті, вдалій «командній» роботі було уникнуто багато ризиків, які можуть супроводжувати сумісні проекти.

Видання адресоване курортологам, медичним фахівцям, студентам навчальних закладів та краєзнавцям. Маємо надію, що бібліографічний покажчик «Березівські мінеральні води» підійме нову хвилю зацікавленості історією нашого краю – Слобожанщини.

РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

11 жовтня 2012 р. Харківською державною науковою бібліотекою ім. В.Г. Короленка проведено XV всеукраїнську науково-практичну конференцію «Короленківські читання 2012» на тему «Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі». У конференції взяли участь представники провідних бібліотек України, Російської Федерації, Польщі. Зареєстровано 190 учасників з 47 організацій, у тому числі з 39 бібліотек, виступили 46 доповідачів.

У ході конференції було розглянуто комплекс проблем, пов'язаних із розвитком бібліотечного корпоративного руху в Україні: корпоративне формування й інтеграція інформаційних ресурсів, створення корпоративного інформаційного простору бібліотечних послуг та сервісів, формування інфраструктури професійних комунікацій, соціокомунікаційний обмін бібліотек, архівів, музеїв.

Конференція рекомендує:

– визначити перспективні напрями створення єдиного міжбібліотечного міжвідомчого інформаційного простору;

– розвивати співробітництво бібліотек різних систем і відомств на міжнародному, всеукраїнському, регіональному та галузевому рівнях;

– зміцнювати інформаційні, технологічні, соціокультурні, науково-методичні зв'язки;

– сприяти створенню нових моделей інтеграції;

– внести пропозиції до змін у законодавстві стосовно роботи з електронними виданнями (облік, видача, бібліографічні довідки та ін.);

– усунути відомчу роз'єднаність документально-інформаційних закладів у вирішенні регіональних проблем бібліотечної справи;

– спрямовувати регіональні дослідження на розкриття перспективних напрямів взаємодії та партнерства в регіоні; підвищувати рівень інформованості бібліотечного товариства про корпоративну взаємодію бібліотек регіону (існуючі і перспективні проекти, завдання, умови приєднання, зобов'язання учасників) та розробити алгоритм координації регіональних проектів;

– узагальнити досвід функціонуючих координаційних структур та рекомендувати найцікавіші його елементи для розповсюдження у регіонах;

– створити гнучкий механізм управління процесами корпоративної взаємодії між бібліотеками;

– звернутися до Української бібліотечної асоціації (УБА) з пропозицією про створення під її егідою єдиного центру корпоративної каталогізації, який об'єднає бібліотеки всіх систем і відомств, існуючі корпорації в єдину корпоративну мережу;

– створити Центр взаємодії бібліотек, секцій «Експертиза цінності документних пам'яток» і «Читання» при Харківському обласному відділенні УБА та ініціювати проведення акції з популяризації книги і читання «Одне місто – одна книга!»;

– створити регіональний портал «Харківська бібліотечна школа»;

– активізувати роботу з вивчення історії бібліотечної справи на Харківщині;

– започаткувати корпоративний проект «Метабібліографія Харківщини».

Крім того, учасники конференції звернулися до владних структур з проханням підтримати колектив Харківської наукової медичної бібліотеки, що має понад мільйонний унікальний фонд медичної літератури, для її збереження та функціонування як однієї з найстаріших бібліотек країни, заснованої у 1861 р.

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Аврамова Ірина Петрівна, *завідуюча відділом НБ ХНУРЕ (Харків)*

Адайкина Олена Олександрівна, *завідуюча відділом ЦМБ ім. В.Г. Бєлінського (Харків)*

Алєксєєнко Анна Олександрівна, *начальник відділу ЦДНТА України (Харків)*

Антонова Вікторія Ростиславівна, *бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Башун Олена Володимирівна, *менеджер тренінгових центрів Всеукраїнської програми «Бібліоміст»* (IREX), *кандидат педагогічних наук (Київ)*

Браславська Ірина Михайлівна, *завідуюча відділом ДОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія (Дніпропетровськ)*

Влащенко Людмила Георгіївна, *заступник директора НБ ХНУРЕ (Харків)*

Войцехівська Галина Анатоліївна, *директор ДНАББ ім. В Г. Заболотного (Київ)*

Волян Наталія Петрівна, *головний бібліотекар РДОБ (Рівне)*

Главчев Максим Ігоревич, *доцент НТУ «ХПІ», кандидат економічних наук*

Главчева Юлія Миколаївна, *заступник директора НТБ НТУ «ХПІ» (Харків)*

Глазунова Людмила Володимирівна, *заступник директора з наукової роботи ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Грищенко Тамара Борисівна, *директор НБ ХНУРЕ (Харків)*

Дождьова Ольга Євгенівна, *провідний спеціаліст ЦДНТА України (Харків)*

Етенко Наталія Юріївна, *учений секретар НБ ХНУРЕ (Харків)*

Жукова Валерія Павлівна, *доцент ХДАК, кандидат наук із соціальних комунікацій (Харків)*

Зозуля Наталя Валентинівна, *бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Ісаєнко Ольга Ярополківна, *завідуюча сектором ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Капустіна Наталія Іванівна, *завідуюча відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Карпенко Світлана Володимирівна, *завідуюча відділом НБ УІПА (Харків)*

Карпухін Олександр Володимирович, *доцент ХНУРЕ (Харків)*

Кобєлев Олексій Миколайович, *доцент ХДАК, кандидат педагогічних наук (Харків)*

Кондратенко Олеся Олегівна, *завідуюча відділом Кримської республіканської установи «Універсальна наукова бібліотека ім. І.Я. Франка» (Сімферополь)*

Кузнєцова Марина Миколаївна, *головний бібліограф Центральної бібліотеки ім. А.П. Чехова, кандидат наук із соціальних комунікацій (Харків)*

Кусмарова Ольга Олександрівна, *бібліотекар НБ ХНУРЕ (Харків)*

Литвиненко Ольга Олександрівна, *бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка, викладач ХДАК, кандидат наук із соціальних комунікацій (Харків)*

Лосієвський Ігор Якович, *завідуючий відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка, професор ХДАК, доктор філологічних наук, заслужений працівник культури України (Харків)*

Маркова Вікторія Анатоліївна, *доцент ХДАК, доктор наук із соціальних комунікацій (Харків)*

Мар'їна Олена Юріївна, *викладач ХДАК, кандидат наук із соціальних комунікацій (Харків)*

Мироненко Дмитро Олександрович, *завідуючий відділом ДНАББ ім. В.Г. Заболотного (Київ)*

Мирошник Олексій, *працівник фірми «Спецвузавтоматика» (Харків)*

Науменко Ірина Олександрівна, *завідуюча відділом Бібліотеки ВНЗ Укоопспілки «ПУЕТ» (Полтава)*

Непран Наталія Вікторівна, *завідуюча відділом НТБ НТУ «ХПІ» (Харків)*

Нікітенко Олександр Миколайович, *доцент ХНУРЕ (Харків)*

Оліїнник Ольга Володимирівна, *методист Обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів (Харків)*

Павленко Тетяна Борисівна, *заступник директора з інформаційних технологій НБ ХНМУ (Харків)*

Подгурскі Філіп, *дипломований кустош, науковий співробітник бібліотеки Політехніки (Польща, Лодзь)*

Прохорова Віра Григорівна, *завідуюча відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка, заслужений працівник культури України (Харків)*

Ракитянська Валентина Дмитрівна, *директор ХДНБ ім. В.Г. Короленка, заслужений працівник культури України (Харків)*

Рахніна Тамара Миколаївна, *завідуюча відділом НБ ХНУРЕ (Харків)*

Рева Лариса Григорівна, *науковий співробітник НБУ ім. В.І. Вернадського, кандидат філологічних наук (Київ)*

Самоварова Тамара Михайлівна, *директор Обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів, заслужений працівник культури України (Харків)*

Самотий Рената Стефанівна, *завідуюча відділом НТБ націоналльного університету «Львівська політехніка», кандидат наук із соціальних комунікацій (Львів)*

Сафонова Вікторія Володимирівна, *головний бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Сєдих Віктор Васильович, *доцент ХДАК, кандидат педагогічних наук (Харків)*

Семененко Лариса Петрівна, *директор НТБ НТУ «ХПІ»*

Серенко Ірина Володимирівна, *заступник директора з інновацій ЦМБ ім. В.Г. Бєлинського (Харків)*

Соляник Алла Анатоліївна, *декан факультету бібліотекознавства та інформатики ХДАК, доктор педагогічних наук, професор (Харків)*

Сосновська Тетяна Олексіївна, *головний бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Суйковська Івона, *керівник відділу бібліотеки Політехніки, доктор, дипломований кустош (Польща, Лодзь)*

Фролова Світлана, *працівник фірми «Спецвузавтоматика» (Харків)*

Ходарєва Юліана Владиславівна, *бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Черевищенко Марина Михайлівна, *провідний бібліограф НТБ НТУ «ХПІ» (Харків)*

Черкашина Валентина Іванівна, *завідуюча сектором ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Шашкова Алла Іванівна, *завідуюча сектором ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Шемаєв Олександр Олександрович, *здобувач ДНСГБ НААНУ (Харків)*

Шемаєв Сергій Олександрович, *бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка (Харків)*

Шемаєва Ганна Василівна, *доцент ХДАК, доктор наук із соціальних комунікацій (Харків)*

Шишкова Наталія Олексіївна, *заступник директора з наукової роботи Курської обласної наукової бібліотеки ім. М.М. Асеєва (РФ, Курськ)*

ЗМІСТ

Передмова 3
Пленарне засідання 6
В.Д. Ракитянська
Взаємодія бібліотек регіону як умова їх розвитку 6
О.Ю. Мар'їна
Корпоративна взаємодія бібліотек України 14
А.А. Солянник
Корпоративна взаємодія як основа реалізації функцій національної електронної бібліотеки 18
Г.В. Шемаєва
Розширення взаємодії бібліотек із соціокомунікаційними структурами суспільства: стан та перспективи 25
I. Sójkowska, F. Podgórski
Międzyinstytucjonalna współpraca polskich bibliotek naukowych 28
І. Суйковська, Ф. Подгурскі Переклад Р. Самотий
Співробітництво наукових бібліотек Польщі 34
Н.А Шишкова
Социальное партнерство в информационно-культурной среде региона: новые идеи и успешные решения 37
М.І. Главчев, Ю.М. Главчева
Перспективи та переваги корпоративної взаємодії бібліотек 46
О.М. Кобєлев
Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні 51
СЕКЦІЯ 1. Корпоративне формування й інтеграція інформаційних ресурсів 54
Н.М. Браславская
Проект «Приднепровский корпоративный каталог» - шаг для создания единого информационного пространства региона 54
О.О. Кондратенко
Состояние корпоративной каталогизации в библиотеках Автономной республики Крым: проблемы и пути их решения 59
Т.Б. Павленко
Складові успіху корпоративних проектів (досвід медичних бібліотек України) 62
В.П. Жукова
Лингвистическое обеспечение корпоративной сети библиотек Харькова 68

С.В. Карпенко
Участие научной библиотеки УИПА в создании интегрированного отраслевого информационного ресурса вторичных документов 72
И.В. Серенко
Корпоративная сеть публичных библиотек города Харькова: реализация и пути развития 77
М.М. Кузнєцова
Електронні ресурси з краєзнавства ОУНБ України в контексті інтеграції у регіональні бібліотечні мережі 85
Л.В. Глазунова, Т.О. Сосновська
Проект корпоративного ресурсу «Метабібліографія Харківщини»: типологічні, змістові, організаційно-технологічні аспекти 90
Н.В. Зозуля
Корпоративный сводный каталог периодических изданий библиотек Харькова в информационном пространстве города: история и современное состояние 94
Н.В. Непран, М.М. Черевыщенко
Экономические показатели деятельности в проектах «Межрегиональная аналитическая роспись статей» и «Приднепровский корпоративный каталог» 99
М.И. Главчев, Ю.Н. Главчева
Программно-технический аспект взаимодействия библиотек 105
И.П. Аврамова, О.А. Кусмарова, Т.Н. Рахнина, Н.Ю. Этенко
Информационное обеспечение пользователей на базе межбиблиотечного взаимодействия: опыт работы НБ ХНУРЭ в корпоративных проектах 110
Л.Г. Влащенко, Т.Б. Грищенко, О.В. Карпухін, О.М. Нікітенко
Інтеграція електронних ресурсів бібліотек: проблеми та шляхи розв'язання 116
С. Фролова, А. Мирошник
Новейшие технические решения Спецвузавтоматики от мировых производителей информационного оборудования для современных средств обучения 122
СЕКЦІЯ 2. Створення корпоративного інформаційного простору бібліотечних послуг та сервісів 125
Г.А. Войцехівська, Д.О. Мироненко
Міжрегіональне співробітництво в роботі галузевих бібліотек (на прикладі реалізації проекту «Історія малих міст України» Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В.Г. Заболотного) 125
В.Г. Прохорова
Міжвідомча взаємодія як фактор ефективної діяльності бібліотек (з досвіду роботи відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів) 130
Н.П. Волян
Інноваційні послуги публічних бібліотек Рівненщини 135

В.І. Черкашина
Корпоративна віртуальна довідкова служба наукових бібліотек Харкова: модель об'єднання бібліотек регіону 140
І.О. Науменко
Підвищення якості довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотекою ВНЗ Укоопспілки Полтавського університету економіки і торгівлі за допомогою «Об'єднаної довідкової служби бібліотек України» 149
А.І. Шашкова
Електронна доставка документів: нові сервісні можливості доступу до інформаційних ресурсів (за результатами локального дослідження) 153
Е.А. Адайкина
Преодоление гендерных стереотипов средствами публичной библиотеки 158
Н.І. Капустіна, Ю.В. Ходарєва
Регіональна програма читання як форма ефективної взаємодії бібліотек 163
В.А. Маркова
Книга як соціально-комунікативний феномен: методологія дослідження........ 169
СЕКЦІЯ 3. Формування інфраструктури професіональних комунікацій........ 173
В.В. Сєдих
Бібліотеки Харківщини: минуле, сучасне, комунікації 173
О.А. Литвиненко
Формирование инфраструктуры профессиональных коммуникаций в библиотеках Харькова (по результатам исследования) 182
Л.П. Семененко
Трансформация профессии библиотекаря как одно из условий библиотеки будущего 190
О.В. Олійник, Т.М. Самоварова
Взаємодія та партнерство у сфері підвищення кваліфікації бібліотечних працівників (з досвіду роботи обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації працівників культосвітніх закладів) 198
Л.В. Глазунова
Інформаційна інтеракція бібліотек Харкова як фактор розвитку зведеного бібліотекознавчого ресурсу регіону 203
О.В. Бащун
Тренінг як форма навчання бібліотекарів........ 207
СЕКЦІЯ 4. Бібліотеки, архіви, музеї: соціокомунікаційний обмін 211
І.Я. Лосієвський
Колекція давньогрецьких клейм із зібрання О.В. Горілого у фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка 211

В.В. Сафонова
До питання методичного забезпечення генеалогічної та іншої історико-пошукової роботи як додаткової функції діяльності наукових бібліотек 216
О.Я. Исаенко
Архивный фонд украинского ученого-книговеда и литературоведа И.Я. Каганова в ХГНБ им. В.Г. Короленко 227
Л.Г. Рева
Пізнання Григорія Сковороди – гуманіста, філософа і поета за бібліотечними та архівними фондами 233
С.О. Шемаєв
Концептуальні засади створення музею історії ХДНБ ім. В.Г. Короленка.................. 252
А.О. Алексєєнко
Інтеграція архівних ресурсів у світову цифрову мережу: напрацювання ЦДНТА України щодо публікації електронних образів архівних документів 258
О.Є. Дождьова
Сучасна архівна виставка: варіанти рішень (з досвіду роботи Центрального державного науково-технічного архіву України) 264
О.О. Шемаєв
Дослідження наукової спадщини вчених як напрям її репрезентації в електронних інформаційних ресурсах 269
В.Р. Антонова
Презентація бібліографічного покажчика «Курорт "Березівські мінеральні води"» як спільного проекту ХДНБ ім. В.Г. Короленка та музею історії курорту 274
Рекомендації науково-практичної конференції 276
Відомості про учасників конференції 278

Наукове видання

Короленківські читання 2012

Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
11 жовтня 2012 р.

Відповідальний за випуск
В.Д. Ракитянська, засл. працівник
культури України

Редактори: Л.О. Каплун, Н.О. Стрілець

Підписано до друку Формат паперу 60х84 1/16
16,7 друк. арк., 15,03 умов. друк. арк. Папір для множ. апаратів.
Замовлення №
Ксерокс ХДНБ ім. В.Г. Короленка, Харків-3, пров. Короленка, 18.